

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**MARAŞ BÖLGESİNDEKİ TÜRKMENLER
(19. VE 20. YÜZYILLAR)**

Fedai ATEŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
OCAK – 2010**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**MARAŞ BÖLGESİNDEKİ TÜRKMENLER
(19. VE 20. YÜZYILLAR)**

DANIŞMAN: Doç. Dr. İlyas GÖKHAN

Fedai ATEŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
OCAK – 2010**

**KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**MARAŞ BÖLGESİNDEKİ TÜRKMENLER
(19. VE 20. YÜZYILLAR)**

Fedai ATEŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kod No:

**Bu Tez 15. 01. 2010 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından
Oy Birliği/Oy Çokluğu ile Kabul Edilmiştir.**

**Doç. Dr. İlyas GÖKHAN
BAŞKAN**

**Doç. Dr. Orhan DOĞAN
ÜYE**

**Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI
ÜYE**

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

**Prof. Dr. Ahmet Hamdi AYDIN
Enstitü Müdür Vekili**

Bu çalışma.....tarafından desteklenmiştir.
Proje No:.....

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MARAŞ BÖLGESİNDEKİ TÜRKMENLER
(19. VE 20. YÜZYILLAR)

Fedai ATEŞ

Danışman: Doç. Dr. İlyas GÖKHAN

Yıl: 2010, Sayfa: 104 + 6

Jüry : Doç. Dr. İlyas GÖKHAN (Başkan)
: Doç. Dr. Orhan DOĞAN (Üye)
: Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI (Üye)

Bu çalışmada, Maraş ve çevresinde yaşamış Türkmen aşiretleri araştırılmıştır. Çalışmada öncelikle Aşiret, Yörük, Türkmen, Konar-Göçer kavramları açıklanmıştır. XI. yüzyıldan başlamak üzere bölgedeki Türkmenlerin faaliyetleri, katıldıkları isyanlar ve devletle olan ilişkileri ele alınmıştır. Sonra elde edilen bilgiler ışığında Maraş ve çevresinde yaşayan aşiret ve cemaatlerin isimleri, yaşadıkları bölgeler belirlenmiştir. Aşiretlerin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısı incelenerek, bölgenin tarihinin aydınlatılmasına katkıda bulunulmuştur. Ayrıca, Türkmenlerin yerleşik hayata geçirilmesi için bölgede faaliyet gösteren Fırka-i Islahiye ile ilgili bir bölüm çalışmada yerini almıştır. Bu çalışma yapılırken araştırma alanı içinde yaşayan aşiret, cemaat ve oymakları konu edinen çeşitli arşiv belgeleri incelenmiştir. İncelenen belgeler, bu araştırmanın muhtelif yerlerinde ele alınmıştır. İşte bu belgeler ışığında, çağdaş ve sonraki dönem yapılan çalışmalarda göz ardı edilmeden hazırlanan bu araştırma, Maraş ve çevresinde yaşayan aşiret, cemaat ve oymakların sosyal, kültürel ve ekonomik yapılarını aydınlatmıştır.

Anahtar Kelimeler: Maraş, Türkmen, Konargöçer, Aşiret, Cemaat, Kültür, İskân, Fırka-i Islahiye.

**DEPARTMENT OF HISTORY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAS SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY**

ABSTRACT

MA THESIS

**TURKMENS IN THE MARAS REGION
(19th and 20th Centuries)**

Fedai ATEŞ

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. İlyas GÖKHAN

Year : 2010, Page: 104 + 6

**Jury : Assoc. Prof. Dr. İlyas GÖKHAN (Chairperson)
: Assoc. Prof. Dr. Orhan DOĞAN (Member)
: Asst. Prof. Dr. Lütfi ALICI (Member)**

In this study, the Turkmen tribes who lived in and around the Maras have been investigated. In this study, first, tribal, nomad, Turkmen, unsettled concepts are explained. Starting from XI. century, the activities, the rebellions and relations with the government of the Turkmens have been taken with. Then, in the light of information obtained, the names of the communities and the tribes lived in and around Maras and their living areas were determined. By examining the social, cultural and economic structure of the tribes, it has been contributed to clarify the history of the region. Moreover, a section of Fırka-i Islahiye operated to settle the Turkmens in this region took place in the study. While this work is being performed, various archival documents about the tribes, community and clans lived within the research area, were investigated. The documents which were examined, took place in the various places in this research. In the light of these documents, the research that is prepared without being ignored in the contemporary and the next term studies, illuminated the social, cultural and economic structures of the tribes, communities and clans lived in and around Maraş.

Keywords: Maraş, Turkmen, Unsettled, Tribe, Community, Culture, Housing, Fırka-i Islahiye

ÖN SÖZ

İnsan var olduğu tüm dönemler içinde gelecek kaygısı taşıdığı kadar, geçmişinin de merakını taşımıştır. Tarihte yaşanan olayların etkenleri ve sonuçları nelerdir, çevresindeki bıraktığı izlere bakıp herkes kendi halinde yorumlar yapmaktadır. Özellikle bu durumu ilk defa gittiğimiz bir müze gezisindeymiş gibi düşünüp anlamaya çalışırsak daha iyi olacaktır. İşte bu noktada biz tarihçilere düşen görev belki de insanların o duygularına tercüman olmak, insanların yaptıkları yorumlara bir dayanak oluşturmaktır. Bu anlayışla yaptığımız her çalışma tarih literatüründe yerini alacaktır. İnsanın hizmetine sunduğumuz her çalışma geçmiş merakını giderdiği gibi gelecekle ilgili kaygısını da azaltacak, öğrendikleriyle geleceğe daha umutlu bakacaktır.

Bugün insanlığın tartıştığı geçmiş ve gelecekle ilgili problemlere çözüm üretebilmek için Tarih ilminden faydalanmak bir gerekliliktir. Yaşadığımız bugün ile geçmişimiz aslında birbiriyle ayrılmaz bir bütündür. Bu nedenle bugünün problemlerine zemin hazırlayan sebeplerin anlaşılmasında yakın tarihimizle ilgili bilgiler çok büyük önem arz etmektedir.

Bu çalışmada, Kahramanmaraş'a izlerini bırakan geçmişimizle ilgili bilgi sahibi olmayı, ileriki kuşaklara geçmişle ilgili merak ettiklerini sunmayı amaç edindik. Bu sebeple de Maraş çevresinde yaşamış Konargöçer Türkmen aşiretler ile ilgili bir araştırma yaptık.

Tezimizde Maraş çevresinde yaşamış Türkmenlerin tarihine genel bir bakış ile bölgenin durumu ve bölgedeki ilk Türkmen gruplarıyla ilgili bilgiler sunuldu. Sonra bölgede yaşayan Türkmen oymak, aşiret ve cemaatlerin yaşadıkları yerler, bölgedeki faaliyetleriyle ilgili bilgi verildi. Daha sonra ise Fırka-i Islahiye, görev bölgesindeki faaliyetleri ve Maraş bölgesindeki yaptığı çalışmalar hakkında bilgiler ortaya konuldu. Çalışmanın son kısmında ise; Türkmenlerin sosyal, ekonomik ve kültürel yapıları ile ilgili bir bölüm çalışmada yerini aldı.

Bu çalışmamı yaparken gereken kolaylığı sağlayan İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivi çalışanlarına, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi kütüphanesi çalışanlarına, Doç. Dr. Orhan DOĞAN hocama, Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI hocama, Özel Beyza Lisesi ve Özel Erdem Dershanesi'ndeki arkadaşlarıma teşekkür ederim. Ayrıca çalışmam sırasında her türlü sıkıntıma katlanan ve sürekli manevi desteğiyle beni çalışmamda destekleyen eşim Ayşe hanıma teşekkür ederim.

Beni bu çalışmayı yapmaya yönlendiren ve her konuda sürekli olarak yanımda olan, ders döneminden itibaren tecrübeleriyle yol gösteren, tezi hazırlama noktasında benden hiçbir konuda desteğini esirgemeyen, danışman hocam Sayın Doç. Dr. İlyas GÖKHAN'a teşekkür ediyorum, saygılarımı sunuyorum.

Fedai ATEŞ
Ocak - 2010

KISALTMALAR LİSTESİ

A. MKT. MHM.	: Sadaret Mektûbî Mühimme Kalemi Evrakı
A. MKT. MVL.	: Sadaret Mektûbî Meclis-i Vâlâ Kalemi Evrakı A.
MKT. UM.	: Sadaret Mektûbî Umum Vilâyet Kalemi Evrakı
AKDTYK	: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
BDAGM	: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
BOA TD	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tapu Tahrir (Defteri Hâkânî) Defterleri
bkz.	: Bakınız
bs.	: Baskı, basım
C	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİBY	: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
DTCFD	: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi
ed.	: Editör
HR. SYS.	: Hariciye Siyasî
hzl.	: Hazırlayan
H	: Hicrî
İÜEF	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
İ. MMS.	: İrade Meclis-i Mahsus
İ. MVL.	: İrade Meclis-i Vâlâ
İÜİFM	: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası
İ. ŞD.	: İrade Şura'yı Devlet
M	: Miladî
MÖ	: Milattan önce
MS	: Milattan sonra
Nu.	: Numara
OVSH	: Osmanlı Vilâyet Salnamelerinde Halep, Global Strateji Enstitüsü, Ankara, 2007.
S	: Sayı
s.	: Sayfa
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TCTA	: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi
TAD	: Tarih Araştırmaları Dergisi
TD. 998-II	: 998 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Diyâr-i Bekr Ve Arab Ve Zü'l-Kâdiriyye Defteri (937/1530) II-Dizin ve Tıpkı Basım, Osmanlı Arşivi Yayınları, Ankara, 1998.
TDAD	: Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi
TDAV	: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
TED	: Tarih Enstitüsü Dergisi
Ts.	: Tasnif
TTBD	: Türk Tarih Belgeleri Dergisi
TTEM	: Türk Tarihi Encümeni Mecmuası
TTK	: Türk Tarih Kurumu

vb.	: Ve başkası, ve başkaları, ve benzeri, ve benzerleri
vd.	: Ve devamı ve diğerleri
Vrk.	: Varak
Vs.	: Vesika
vs.	: Vesaire
Y. EE.	: Yıldız Esas Evrakı
Yay. hzl.	: Yayına Hazırlayan
Yay. – yay.	: Yayını, yayınları

İÇİNDEKİLER

ÖZET	
ABSTRACT	I
ÖN SÖZ	II
KISALTMALAR LİSTESİ	III
İÇİNDEKİLER	IV
1. GİRİŞ	1
2. MARAŞ BÖLGESİNDEKİ TÜRKMENLERİN TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ	3
2.1. Aşiret, Yörük, Türkmen, Konargöçer Kavramları	3
2.2. Maraş Bölgesine Türkmenlerin Yerleşmesi ve Yaşadıkları Bölge	6
2.3. Türkmenlerin Baba İshak Ayaklanmasına Katılmaları	10
2.4. Ağaçeri Türkmenlerinin İsyanı	15
2.5. Türkmenlerin Dulkadiroğulları Beyliğini Kurması	18
2.6. Osmanlı Devletinin Dulkadirli Beyliğini Ortadan Kaldırması ve Türkmenlerin Durum	20
3. MARAŞ BÖLGESİNDEKİ TÜRKMENLER (19. VE 20. YÜZYILLAR)	25
3.1. Bölgede Yaşayan Türkmen Oymak, Aşiret ve Cemaatlerin İsimleri	25
3.1.1. Türkmenlerin Yaşadıkları Yerler	25
3.2. Türkmenlerin Bölgedeki Faaliyetleri	40
3.2.1. Türkmenlerin Birbirleriyle Mücadeleleri	40
3.2.2. Türkmenlerin Devlete Karşı İsyanları	42
3.2.3. Bölge Türkmenlerinin Katıldığı Eşkivalık Hareketleri	45
3.2.4. Türkmenlerin Yerleşik Halkla Olan Mücadeleleri	46
4. FIRKA-İ ISLAHİYENİN MARAŞ BÖLGESİNDEKİ FAALİYETLERİ	49
4.1. Fırka-ı Islahiye'nin Kurulma Sebepleri	49
4.2. Cevdet Paşanın Maraş Valiliğine Tayini ve Fırka-ı Islahiye'nin İdari Kısmına Atanması	52
4.3. Derviş Paşanın Fırka-ı Islahiye'nin Askeri komutanlığına Tayini	54
4.4. Fırka-ı Islahiye'nin Bölgede Yaptığı Faaliyetler ve İskânlar	55
4.5. Fırka-ı Islahiye'ye Karşı Türkmen Aşiretlerin Tutumu	
4.6. Fırka-i Islahiye Tarafından Kurulan Yerleşim Yerleri	58
5. TÜRKMENLERİN SOSYAL, EKONOMİK VE KÜLTÜREL YAPILARI	60
5.1. Türkmenlerin Sosyal Yapıları	60
5.1.1. Aşiret İçindeki Sosyal Statüleri	62
5.1.2. Aile Anlayışları	63
5.2. Ekonomik Faaliyetleri	65
5.2.1. Hayvancılık	65
5.2.2. Yaylacılık	68
5.2.3. Üretim, Alım- Satım	70
5.3. Kültürel Yapıları	71
5.3.1. Halk İnançları	72
5.3.2. Gelenek ve Göreneklere	77
5.3.3. Evlenme Adetleri	79
5.3.4. Oyunlar, Destanlar, Âşıklar, Türküler, Ağıtlar, Folklor	87
6. SONUÇ VE TARTIŞMA	91
KAYNAKLAR	93
ÖZ GEÇMİŞ	

1. GİRİŞ

Tarihte Maraş ve Anadolu'nun birçok bölgesi Türkler tarafından fethedilmeye başlayınca kendisine yer yurt bulmak isteyen birçok Türk topluluğu bu fetihlere katkı sağlayıp Anadolu'ya gelmiştir. Geçmişteki Türk yaşantısına uygun bir ortamı bulduğu vakit oralarda konaklayıp kalmaktan kendini alamamıştır. Anadolu'nun vatan haline gelme sürecinde bu durum çok önemli bir yer tutmuştur. Türk yaşantısına uygun yaylak ve kışlak hayatını yaşayabileceği alanları tasarrufu altına almış ve hayatlarını idame ettirmişlerdir. Kendi kendine yeter bir hayat tarzı yaşayan Türkmenlerde Anadoluda buldukları uygun ortamları değerlendirmişlerdir. Türkler tarafından Maraş ve çevresinin fethedilme girişimlerinin ne zaman başarıya ulaştığı tam kesinlik kazanmamış olsa bile Süleymanşahın emrindeki Emir Buldacı'nın 1086'da bu bölgelerde gerçekleştirdiği fetihler sonucunda fethedildiği bilinmektedir. Daha sonraki dönemlerde ise Türklerin bu bölgedeki kalıcılığı söz konusudur. Çünkü bölgenin özellikle Türkmenler tarafından özellikle Ağaçeriler tarafından tasarruf edildiği bilinmektedir. 1337'de kurulmuş olan Dulkadirli Beyliği ise 186 yıl boyunca Maraş ve çevresini egemenliğinde tutmuştur. İşte bu süreçte özellikle beyliğin oluşumu aşamasında büyük katkısı bulunan Türkmenlerin bu bölgede yaşamaya devam ettiğini biliyoruz. Türkmen mekânı olarak hep adından söz ettiren Maraş ve çevresinde de birçok Türkmen boyunun yaşadığı tespit edilmiştir. Birçok Anadolu toprağının Türk vatani haline gelmesine katkı sağlayan Türkmenler Maraş ve çevresini tasarruf alanı olarak hep ellerinde tutmuşlardır. Osmanlı devleti zamanında da Türkmenlerin bölgedeki faaliyetleri devam etmekte olup birçok gelişmenin yaşanmasına etken olmuşlardır. Osmanlı Devletinin Türkmenlere bakışı diğer Türk devletlerinden biraz farklılık ifade etmektedir. Kendi haline yaşamını devan ettiren bir yerde başıboş ya da özgür yaşam diye nitelendirilen yaşamı tercih eden Türkmenleri toprağa bağlayıp kontrolünü sağlamaya çalışmıştır. Bunu gerçekleştirirken de fethedilen coğrafyaların boş arazilerini Türkmen gruplarla şenlendirme yoluna gitmiştir. Bilinçli yapılan bu durum İskân olarak adlandırılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükseliş dönemlerinde fethedilen yeni yerlere çok miktarda Türkmen nüfus iskân edildi. İskânın en önemli sebebi fethedilen bölgenin veya yörenin Türkleştirilmesi ve buna bağlı olarak buraların güvenliğinin kalıcı olarak sağlanabilmesi hususuydu. Osmanlı Devleti fethedilen bölgeden ordusuyla beraber geri dönerken orada bir miktar kale muhafızı ve askeri güç bıraksa da, bu güvenlik için yeterli olmuyor ve fethedilen topraklar yeniden el değiştiriyordu. Osmanlı Devleti'nin fethettiği topraklar çeşitli etnik kökenlerden insanları bünyesinde barındırmaktaydı. Bu durumda merkezi idarenin etkin olabilmesi bir bakıma takip edilecek iskân politikalarına bağlıydı.

Osmanlı Kuruluş ve yükselme dönemde izlenen iskân siyaseti ile çalışmamızda incelediğimiz dönem olan XIX. yüzyılın ikinci yarısında izlenen iskân siyaseti arasında önemli birçok fark görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükseliş döneminde izlenen siyaset yeni yerlerin fethedilmesiyle birlikte fethedilen bölgenin Türkleştirilmesi, bir daha terk etmemek üzere elde tutulması amacıyla çeşitli şekillerde bölgeye Türkmen aşiretlerinden ve Anadolu'daki yerleşik halktan nüfus kaydırmak şeklinde gelişmiştir. Daha sonraki dönemde ise bu durum değişiklik göstermiş ve ülke içinde bulunan özellikle konargöçer yaşayan Türkmenlerin yerleşik hayata geçirilip üretim yapıp devlete o noktada katkı sağlamasına çalışılmıştır. Zaten Osmanlı devleti bu siyaseti birazda oluşan yeni durumlara özellikle düzensizliklere çözüm bulmak adına gerçekleştirmiştir.

XVII. yüzyılda devletin; siyasi, askerî, iktisadi vs. pek çok alandaki

durağanlaşmasına paralel olarak, halkın, bilhassa ziraatla uğraşan köylü sınıfın problemleri de artmaya başlamıştı. Artan eşkıyalık hareketleriyle toprağını rahatça ekip biçemeyen köylü sınıfı, fiyatların gerilemesi yanında ağır vergi yükü altında ezilmeye başlayınca, artık kendisi için bir geçim kaynağı olmaktan çıkan çiftini çubuğunu terk ederek, kendisi ve ailesi için daha emniyetli gördüğü şehirlere göç etmeye başlamıştır. Yerleşik ahalinin bu surette yerleşim yerlerini terk etmesi, kırsal kesimin boşalmasına ve harabe olmasına yol açmıştır. Kırsal kesimin boşalması ise, tarımsal üretimin düşmesi ve devletin vergi gelirlerinin azalması sonucunu ortaya çıkarmıştır. İmparatorluğu içten içe sarsan ve zamanla artarak, devletin iç düzeninin bozulmasına yol açan bu eşkıyalık hareketleri, uzun süren savaşların merkezi otorite üzerinde meydana getirdiği olumsuz etkisinin bir sonucu olarak ortaya çıkan hareketlerdir.

Memleketin, özellikle köylüler tarafından terk edilmiş toprakların yeniden meskûn hale getirilmesi ve imar edilmesi, yerlerini terk eden ahalinin eski iskân mahallerine nakli ile olabilirdi. Bu ise onların bu topraklarda yeniden emniyet içerisinde yaşayabileceklerine, yani bölgedeki eşkıyaların ve zorbaların ortadan kaldırılması sayesinde gerçekleşebilirdi. İşte bu nedendir ki, devletin iskân politikası sırasındaki ana hedefini, eşkıyalık hareketlerinin önlenmesi teşkil etmiştir. İsyân ederek eşkıyalık faaliyetlerinde bulunan gruplar, devlet tarafından şiddetle ve ısrarla takip edilerek, cemaat veya aşiretler, çeşitli sürgün mahallerine sevk edilmişler ve iskâna tabi tutulmuşlardır.

Böylece emniyetli bir hale getirilen yerler, yeniden özellikle konargöçerlerin iskânı ile şenlendirilecek, ziraata açılmak suretiyle de devletin vergi gelirleri arttırılmış olacaktır. Diğer yandan yeni iskânlar sırasında, bölgelerin yeniden tahriri yapılarak mevcut vergi nizamının ıslahı da mümkün olacaktır. Bu suretle yerleşik ahalinin daha rahat bir hayat düzeyine kavuşması, devlet tarafından devamlı baskı altında tutulan ve iktisadi durumları günden güne fenalaşan konargöçer ahalinin de yerleşmek arzusunu güçlendirmiştir. Bizim bu çalışmamızda yukarıdaki ifade ettiğimiz gelişmelere paralel olarak Maraş ve çevresinde yaşayan Türkmen oymak, aşiret ve cemaatlerin yaşadıkları yerler, bölgedeki faaliyetleriyle ilgili bilgi verildi. Daha sonra ise; Fırka-i Islahiye, yaptığı çalışmalar ve Maraş bölgesindeki faaliyetleri hakkında bilgiler sunuldu. Çalışmanın son kısmında ise; Türkmenlerin sosyal, ekonomik ve kültürel yapıları ile ilgili bir çalışma ortaya konuldu.

Maraş ve çevresindeki, Türkmenleri incelediğimiz bu çalışma bölgede yaşayan Türkmenleri, bölgenin içinde bulunduğu durumun genel bir değerlendirmesini verecektir. Diğer bir yönüyle de bölgenin o dönem tarihini aydınlatmasına katkı sağlayacaktır

2. MARAŞ BÖLGESİNDEKİ TÜRKMENLERİN TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

2.1. Aşiret, Yörük, Türkmen, Konargöçer Kavramları

Osmanlı toplumsal yapısı, genel bir ifadeyle, yönetenler-yönetilenler olmak üzere iki kısma ayrılırdı. Diğer bir ifadeyle de belirtecek olursak askerî erkân ve reaya olmak üzere iki kategoride ele alınabilir. Osmanlı Devleti içerisinde yönetici kesimi teşkil eden askerî sınıf, kendi içinde bir bütünlük arz etmekteydi. Çünkü devlette asker olmanın şartları belliydi ve bu şartları taşıyanlar devlet erkânında hizmet edebilirdi. Türkçe bilmek ve müslüman olmak bunun en temel şartıydı. Buna karşın, reaya sınıfı sosyal konum, etnik köken, dinî inanç, merkezî idareyle ilişkiler bakımından karmaşık bir yapı göstermekteydi. Bu farklılıklardan dolayı devlet, reayanın sınıflandırılması çeşitli özellikleri ölçüt olarak kullanmıştır. Bu ölçütlerin başında “din” faktörü gelmektedir. Bu faktörde reaya, müslim ve gayrimüslim olarak iki temel gruba ayrılmıştır. Ancak bu iki temel grubun içinde de sosyal farklılaşmalar mevcuttu. Bu sosyal farklılaşmaların devlet tarafından tasnifinde ise etnik köken, ekonomik faaliyet ve yaşayış tarzı gibi ölçütler göz önünde bulundurulmuştur (Şahin, 1997: 254).

Uyruklar arasında, yerleşim bölgelerine göre başlıca iki grup bulunmaktaydı:

1. Kentlerde, kasaba ve köylerde yaşayanlar,
2. Konargöçerler.

Osmanlı toplum yapısını oluşturan önemli unsurlardan biri olan konargöçerler yarı göçebe hayatı yaşayan aşiretlerdir. Aşiret, yarı göçebe hayatı yaşayan, boy'un altında, cemaatin üstünde bir topluluk akrabalık ilişkilerine dayanan, ortak çıkar ve yarar sağlamak için bir araya gelen insanların oluşturduğu birlikteliktir (Halaçoğlu,1991: 14; Orhonlu, 1987: 12).

Aşiretler isim alma hususunda Türkmen ve yörük diye ikiye ayrılırlar. Osmanlıda göçerler daha çok Yörük ve Türkmen diye bilinmektedir (Aksoy, 2008: 16). Kızılırmak Nehri'nin doğusunda kalan aşiretlere Türkmen, Kızılırmak'ın batısında kalan Ege, Marmara ve Rumeli bölgelerinde yaşayan aşiretlere ise yörük denilmektedir.(Lindner, 2000: 78; Yazıcı, 2008: 157). Maraş ve çevresinde yaşayan Dulkadirli Türkmenleri için ise hem Türkmen hem de Yörük tabiri birlikte kullanılmaktadır. Dört isim altında da göçebe Türk nüfusu kastedilmekte olup özelliklerinden dolayı Osmanlı Devleti kayıtlarda çoğunlukla konargöçer tabirini kullanmıştır.

Aşiretler hayat tarzlarının gereği olarak kışın genellikle eski şehir ve kasabaların yakınındaki iskân merkezlerine inerler, yazları ise daha serin olan yaylalara göçerler ve buralarda çoğunlukla hayvancılıkla uğraşırlar (Şahin,1982: 285). Yetiştirdikleri hayvanların başında ise koyun, keçi, deve ve at gelirdi. Aşiretler kışlak olarak buldukları yerlerde ihtiyaçlarını giderebilecekleri oranda ziraatle de uğraşmaktaydılar (Halaçoğlu,1991: 14, BA TD 402).

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren Türk nüfusuna dayanan ve yavaş yavaş devam eden göçler ve Anadolu'daki Türk devlet ya da beyliklerinin fethi ile artan Türkmen nüfusa dayanmıştı.

Osmanlı Devletindeki konargöçer Türkmen topluluklarının durumunu gözden geçirince, bunların gerek kendi içyapıları gerekse merkezle olan ilişkileri açısından üç grupta toplandıklarını görüyoruz. Bu gruplar ise şu şekilde ifade edilebilir.

a- Bunlardan ilki, iç işlerinde serbest, merkezle ilişkileri az olan il ve ulus diye isimlendirilen, eski boy ananelerine göre boy beyleri tarafından idare edilen Türkmen

boy ve oymakları. Cemaat denilen bu oymakların başında kethüda denilen oymakbaşıları görülür. Kethüdaların oymaklara oymakbaşı olarak, boy beyleri tarafından tayin edildiklerine dair bazı kayıtlar da vardır (Sümer, 1949: 511). Halep Türkmeni, Dulkadirli ulusu, Yeni il, Ulu Yörük Türkleri, Bozulus, Ramazanlı ulusu adlarıyla anılan bu il veya ulusların büyük bir kısmı devletin has reayası idiler (Orhonlu, 1963: 15).

b- İkinci grupta ise genellikle Anadolu Eyaleti'nde gördüğümüz perakende yörük taifeleri bulunmaktadır. Bunlar arasında Türkmen grubundaki gibi aynı mahiyette kabile teşekküllerine rast gelinmiyor. Bunlar genellikle küçük topluluklar halinde yaşıyorlar. Yalnız Konya bölgesinde yaşayan Atçeken isimli teşekkül bu durumdan bir dereceye kadar istisna kabul edilebilir. Bu yörük toplulukları umumiyetle birbirlerinden Ankara yörükleri, Söğüt yörükleri ve Kütahya yörükleri gibi yaşadıkları mıntıkların adlarıyla ayrılıyorlar (Sümer, 1949: 515). Diğer taraftan bazı yörük cemaatlerinin hayvancılık dışındaki iktisadî faaliyetlerine göre Yüncü, Yayı, Davulcu gibi isimler aldıkları, bazen de bağlı buldukları şahısların ismini aldıkları görülmektedir (Su, 1938: 28, 92-96).

c- Üçüncü grup ise, Rumelideki Yörükler'dir. Orta Asyadan kalkıp Anadolu'ya gelmiş ve oradan da Osmanlı devleti tarafından balkanlara geçirilmiş Türkmen gruplarıdır. Bunların arasında eski boy isimlerinin kalıntıları bile yoktur. Bunlar önce 24 sonra 30 kişilik ocak adı verilen gruplar olarak görülürler. Bunlar özellikle bölgedeki askeri fetihlere yardımcı olmuşlar adeta öncü birlik vazifesi üstlenmişlerdir. Yaylak ve kışlak hakkından muaf olup, rüsûm-i örfiyelerini subaşalarına verirlerdi. Yamakların eşkincilerine verdikleri ellişer akçe ve avâızları mukabilidir (Gökbilgin, 1957: 43-44). Kısacası her ne kadar askeriyeye hizmet ediyorlarsa da, diğer askeriyeye mensupları gibi yükümlülük ve vergiden muaf değildirler (Çetintürk, 1943: 110). Ancak yükümlülükleri askeri mahiyettedir.

Osmanlı konargöçer Türkmenlerinin kökenlerine baktığımızda aşiretlerin genellikle Moğol istilâsından kaçarak Anadolu'ya gelmiş Oğuz Boyları olduğunu Rumeli yörüklerinin de Anadolu yörükleri içinden Rumeli'ne geçirilmiş konargöçer olduğunu görürüz (Sümer, 1949: 515). Köken açısından en muğlâk topluluk da Anadolu yörükleridir. Bu sebepten dolayıdır ki bir zamanlar yörük kelimesinin etnik bir anlamı olup olmadığı üzerinde durulmuştur. Anadolu yörüklerinin hem buldukları bölge itibarıyla, hem de köken itibarıyla, Selçuklu uç bölgesinin varisi olduğu biliniyor. Selçuklu uç bölgesini de meydana getiren en aktif topluluğun (yerleşik şehirli kesim hariç) alp veya gazi lakabını taşıyan savaşçılarla, nüfusları hayli kabarık olan konargöçer uç Türkmenlerinden oluştuğu malumdur.

Tahrir defterleri üzerinde yapılan çalışmalarda bunların Anadolu'nun muhtelif yerlerine gruplar halinde dağılmış oldukları ve daha sonra da buralara yerleşirken Kayı, Kınık gibi boy isimlerini bu yörelere vermiş olduklarını göstermektedir. Bunlar Horasan ve İran'da isyanlara sebep olmuş ve karışıklıklar çıkarmış Oğuz boy ve ulusları idi. İleride boy bağlılıkları etrafında toplanarak kendi başına buyruk zümreler ve devletler vücuda getirmemeleri için, bu boy ve oymakların her biri bir tarafa gönderilmiştir. Oğuz boy ve ulusları dağıtılmak suretiyle, Selçuklu iktaları ile uç bölgelerine yerleştirilmişlerdi (Yinanç, 1944: 83). Böylece uç bölgesine gönderilen Türkmenler Anadolu'nun farklı bölgelerine yerleşmeye başladılar.

Osmanlı Devleti'nin bünyesi ise içinde yer alan en önemli sınıflardan birini, yeni fethedilen yerlerin Türkleştirilmesinde olduğu kadar, boş yerlerin şenlendirilerek ekonomik bir hareketlilik sağlanmasında, kasaba ve köyler kurulmasında son derece önemli rol oynayan konargöçer aşiretler oluşturmaktaydı.

Konargöçerler, yaylak ve kışlak bölgeleri arasında hareket halinde olduklarından göçebe tabiriyle isimlendirilmekteyseler de, Anadolu'daki aşiretlerin yaşam tarzları itibarıyla bu kelimenin ifade ettiği hayatı tam anlamıyla yaşamadıkları bilinmektedir. Çünkü bunlar, yaylakta hayvanlarını otlatmakta, dolayısı ile hayvancılıkla uğraşmaktaydılar. Kışlaklarında ise, kondukları yerde küçük çaplı da olsa ziraat yapmaktaydılar. Buğdaydan Arpaya, mısırdan pirince kadar, her türlü toprak mahsullerinin tarımını yapmaktaydılar (Sümer, 1949: 516). Bu nedenle, tam bir göçebe hayat tarzı içinde olmayan konargöçerler, göçebelikle yerleşik hayat arasında bir ara şekle sahip olduklarından, kanunnamelerde ve resmî kayıtlarda genellikle konargöçer tabiriyle tanımlanmışlardır (Orhonlu, 1987: 12–13).

Kanunnamelerin “yörük la-mekândır, ta'yîn-i toprak olmaz, her kande dilerse gezerler” kaydına bakılarak konargöçerlerin, devlet tarafından mekânca başıboş bırakıldıkları düşünülemez (Armağan, 1999: 142). Zira devlet onlara zaman ve mekân bakımından belirli sınırlandırmalar getirmiş, konaklamaları için tahsis ettiği yaylak ve kışlakları arasındaki gidiş gelişleri sırasında geçici olarak üç günden fazla konaklayamayacaklarını kanunnamelerde belirtmiştir (Refik, 1989: 71).

Konargöçer aşiretler, konar hale geçecekleri zaman, çadırlarını yazın köyler, harabeler veya eski iskân mahalleri yakınına kurarlar, kışın ise şehir ve kasabaların civarında bulunurlardı (Orhonlu, 1987: 12). Konargöçerlerin, yaylak kışlakları arasında konup göçmeleri sırasında, yerleşik ahalinin ekin ve mallarına zarar vermemeleri, aksi halde konargöçerlikten men edilecekleri kanunnamelerde belirtilmiştir. Arşiv belgelerinde de sık dile getirilen bu durum karşısında, yerleşik ahalinin konargöçerlerden şikâyetçi oldukları görülmektedir (Armağan, 1999: 142). Osmanlı Devleti, yerleşik ahaliye göre bir anlamda başıboş olan bu konargöçer grupları, merkezîyetçi bir idare tarzını benimsemesine ve reayasını denetim altında bulundurmak istemesine rağmen, XVII. yüzyılın sonlarına kadar yerleştirme konusunda bir çaba göstermemiştir. Bu durum şöyle açıklanabilir: Osmanlı Devleti, fetih ve genişleme dönemlerinde hâkimiyetine kattığı ulusların, toplumsal, ekonomik, dinî vs. alanlardaki düzenlerini tamamen ortadan kaldırmamışlardır. Bu toplulukların alışageldikleri sosyal, ekonomik, dinî vb. nizamları ve tesirlerini bazı değişikliklerle kendi bünyesine uydurmuş ve böylece ortaya bütün genişliğiyle bir Osmanlı Devlet düzeni ve teşkilatı ortaya çıkmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti, kuruluş devrinden itibaren Anadolu'da siyasal birliğin sağlanması için yaptığı mücadeleler sonunda, Anadolu beyliklerinden kendi nüfusuna eklenen aşiretlerden de türlü şekillerde yararlanmışlardır. Yine, Rumeli'nin Türkleştirilmesi çalışmalarında büyük ölçüde bu konargöçer topluluklardan faydalanılmıştır. Bunun da başlıca sebebi olarak, sürekli yaylak ve kışlak hayatı sürmeleri nedeniyle yer yurt sahibi olmuş yerleşik ahaliye göre onların iskân edilmelerinin daha kolay olacakları göz önüne alınmış olmalıdır (Halaçoğlu, 1991: 15; Orhonlu, 1987: 13). Diğer yandan devlet, ihtiyaç duyduğu et, çeşitli hayvansal ürünler, at ve çeşitli savaş malzemelerini büyük ölçüde konargöçer aşiretlerden sağlamaktaydı. İşte bu yönüyle konargöçerlerin, ekonomik faaliyetleri bakımından, yerleşik ahaliyle bir bütünlük oluşturdukları söylenebilir.

Rumeli'nin iskânı hususunda alınmış olan tedbirlerin içinde en fazla dikkat çeken, bu bölgeye fethedildiği ilk günlerden itibaren çok sayıda konargöçer topluluklarının aktarılmış olmasıdır. Türkmen aşiretleri, Anadolu'nun iskân ve Türkleşmesinde gerek Osmanlı Devleti kurulurken, gerekse devlet Balkanlarda esaslı bir şekilde yerleşirken gerekli insan kaynaklarının sağlanmasında önemli derecede rol oynamıştır. Balkanlar'ın fethini müteakip, Batı Anadolu'da yerleşik halk arasında büyük bir yoğunluk halinde sıkışmış kalmış olan aşiretlerden büyük bir kısmının, geniş

ve daha serbest yurtlar bulmak için kendi arzularıyla yeni fethedilen memleketlere geçmek istemişlerdir. Fakat bunun yanında, Osmanlı Devleti'nin kendisini daha fazla hissettirmeye başlayan merkezî otoritesi ve teşkilatlı idaresini ortaya koymuştur. Devletin birçok defa itaatsizlikleri görülen ve bu yüzden dinî-siyasi amaçlarla meydana çıkan isyan hareketlerine her zaman katılmaya eğilimli bir unsur teşkil eden konargöçerleri zararsız bir hale getirecek şekilde birbirinden ayırıp parçalamıştır. Asıl maksadını da gerçekleştirmek için, özellikle askerî ve siyasi maksatlarla iskâna açmak istediği yerlere, zorla sevk etmek veya cezain sürmek usulünü uygulamış olduğu da bilinmektedir (Doğru, 2002:166–169; İnbaşı, 2002:157–158).

Anadolu'daki Türkmen aşiretlerinin, yeni fethedilen bölgelere göç ettirilmesine neden olarak, sadece konargöçer aşiretlerin yabancı bir memlekete insan nakli ve iskânı için uygun unsurlar olmaları esas gösterilemez. Bu aşiretlerin, Osmanlıların Balkanlardaki fütihatlarında üstlendikleri askerî rolleri ve orduya dayanak merkezi oluşturmaları gibi hususlar da göz önünde bulundurulursa, Balkanlar'a öncelikli olarak bunların yerleştirilmelerinin nedeni daha iyi anlaşılacaktır. Fethedilen yerlere, ordularla beraber ilk fırsatta veya orduların hemen arkasından, konargöçer toplulukların göç ettirilmesi, Osmanlı Devleti'nin askerî stratejisi bakımından önem verdiği usullerden birisiydi (Doğru, 2002: 166-169).

Osmanlı Devleti, XVII. yüzyılın sonlarına kadar, yukarıda da ifade edildiği gibi, konargöçerlerin yerleşik hayata geçmeleri hususunda özel bir çaba göstermemiştir. Bu tarihten sonra devlet, zaman bu doğrultuda politikalar takip etmeye başlamıştır. Ancak konargöçerlerin yerleşik hayata geçmeleri oldukça yavaş olmuş ve yüzyıllarca sürmüştür. Anadolu yaylalarının göçebeliğe elverişli olması, bu oymakların sürekli olarak hareket halinde oluşları, güçlü bir aşiret ruhunun davranışlarını yönlendirmesi ve yönetimiyle aralarındaki çelişkiler toprağa yerleşmeyi geciktiren etkenlerin başında gelmektedir. Bunlar, yerleşik hayata geçmelerinden sonra da, bazı mizaçlarından taviz vermeyerek gelenek görenek ve alışkanlıklarını sürdürmüşlerdir (Armağan, 1999:145).

XVII. yüzyılın sonlarından itibaren, Osmanlı Devleti'nin konargöçerleri toprağa yerleştirmek için yoğun bir çaba harcamasının birçok nedeni bulunmaktadır. 1683 yılındaki ikinci Viyana bozgunundan itibaren, batıda ağır askerî mağlubiyetler sonunda sürekli toprak kaybederek geri çekilmeye başlayan Osmanlı Devleti, gözlerini Anadolu'daki konargöçerlere çevirmiştir (Erdal, 2008: 10-11). Arap göçebelerin Güneydoğu Anadolu'ya sızmasını önlemek, düzenli vergi kaynakları sağlamak, atlı asker sayısını arttırmak ve harap olan yerleri şenlendirmek için konargöçerlerin toprağa yerleştirilmesi politikasına girildi. Bu politikanın tam bir başarıya ulaştığı söylenemez. Ancak 1691'den sonra, konargöçerlerin yerleştirilmesi devletin sürekli üzerinde durduğu sorunlardan biri olmuştur. 1691 yılından sonra konargöçerler, devlet tarafından, Rakka, Hama, Humus, İçel, Halep'e ve Anadolu'nun batı taraflarına yerleştirilmeye çalışılmıştır (Bu konuda bkz.: Refik, 1989: Belge no:148, 149, 154, 157, 159, 160, 161, 191 vd, s. 96-98,100-102, 103-110, 140-141). Bununla birlikte Anadolu'nun muhtelif yörelerinde göçebeliğin izleri günümüze kadar süregelmiştir

2.2. Maraş Bölgesine Türkmenlerin Yerleşmesi ve Yaşadıkları Bölgeler

23 Mayıs 1040 tarihinde Selçuklu ailesinin liderleri Tuğrul ve Çağrı Beyler Dandanakan Meydan Muharebesi'nde Gazneliler Devleti'ni mağlup ederek Horasan ve İran'da bağımsız bir devlet kurdular. Selçuklu Türklerinin bu başarısını haber alan Türkistan bölgesindeki Oğuz Türkmenleri batıya doğru hicret ederek İran'a girdiler.

Tuğrul ve Çağrı Beyler, Türkmenleri Anadolu'ya yerleşmeleri için teşvik ettiler. 1018–1021 yılları arasında Çağrı Bey Doğu Anadolu Bölgesi'ne bir keşif hareketi yaparak Anadolu'nun siyasî, sosyal ve coğrafi durumu hakkında bilgi edindi. Anadolu, önce Bizans-Sasani çatışmaları sonra da Bizans-Müslüman Arap çatışmalarına sahne olmuştu. Savaş ve istila alanına dönüşen Anadolu topraklarında nüfus oldukça azalmış ve bu yüzden Türklerin yerleşebilecekleri bir alan haline gelmişti. Bu bilgileri elde eden Çağrı Bey, Maverâünnehr'e dönerek kardeşi Tuğrul Bey'e durumu arz etti. Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in 1047 de batıya doğru hareketiyle Türkmenler Anadolu'ya doğru girmeye başladılar (Gökhan, 2009: 13). 1071 Malazgirt savaşı ile Anadolu'nun kapısı Türklere açıldı. Malazgirt kahramanı Alparslan, Anadolu'nun fethi için büyük kumandanlarını görevlendirdi (Şeker, 1973: 50-51).

1075'de İznik'i ele geçirerek Anadolu'da, Büyük Selçuklulara bağlı bir devlet kuran Süleymanşah Tarsus-Adana-Misis şehirleriyle beraber Kilikya'nın tamamen fethini 1080–1085 yılları arasında gerçekleştirdi (Cahen, 1979:92; Öztuna, 1983a: 425; Kurt, 1990:179; Altay, 1965: 10; Turan, 1998: 152–216; Ener,1960: 129; Çıplak, 1968: 108). Süleymanşah Emir Buldacı komutasında bir orduyu Maraş, Elbistan bölgesine gönderdi. 1086 yılında Emir Buldacı tarafından Maraş ve Elbistan bölgesi fethedilerek Anadolu Selçuklu Devleti'ne bağlandı. Bu tarihten 1097 yılına kadar Türklerin elinde kalan Maraş Haçlı istilasına uğradı. Bu tarihten sonra Maraş haçlılar ve müslümanlar arasında sürekli el değiştirdi. Türklerle haçlılar arasında sık sık el değiştiren Maraş şehrine 1136 tarihinde Danişmendliler hâkim oldular. 1240 yılında Anadolu'nun siyasî, sosyal ve ekonomik tarihinde önemli rol oynayan Baba İshak isyanı Maraş civarında oldukça etkili oldu. Ayrıca Maraş, Elbistan ve Malatya üçgeni arasında yerleşen Ağaçeri Türkmenleri, Selçuklu Devleti'ne karşı isyan ettiler. Zaten 1243 yılında Anadolu Selçuklu Devleti, Moğollara Köseadağ Savaşı'nda yenilerek onların hâkimiyetine girmişti. Moğol hâkimiyeti döneminde diğer Anadolu şehirleri gibi Maraş'ta da asayiş ve düzen bozuldu. 1277 yılında Mısır Memlukları Türk Sultanı Baybars Elbistan'da Moğol ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattı (Gökhan, 2009: 14). Bölgeyi Moğolların elinden almasına rağmen Selçukluların desteğini elde edemeyen Baybars çekilmek zorunda kaldı. 1296 yılına kadar Kilikya Ermeni prensliğinin elinde kalan Maraş, Mısır Türk Memlukları tarafından tekrar fethedildi.

1337 yılında Maraş ve Elbistan'da kurulan Dulkadiroğulları Beyliği kuruluncaya kadar Memlukluların Halep valiliğine bağlı kaldı. Selçuklu fethiyle birlikte Anadolu Türkleşmeye ve İslamlaşmaya başladı. Doğudan gelen Türkmen aşiretleri Maraş bölgesine de yoğun olarak yerleştiler. Dulkadiroğlu beyliği öncesi, Memluk idaresi boyunca bölgede Türkmen nüfusu oldukça arttı ve bu sebeple Maraş bölgesine Vilayet-i Türkman, Türkmen ili gibi isimler verildi. Hatta günümüz tarihçilerinin bir kısmı Maraş bölgesini Türkmen deposu olarak ifade etmektedir. Buradan hareketle Selçuklu Dulkadirli va Osmanlı zamanına kadar gelen dönemde bölgede bulunan Türkmenler bakacak olursak sonrası döneme ışık tutacaktır. 1337–1522 yılları arasında Maraş ve havalisinde Zeyneddin Karaca Bey'in kurmuş olduğu Dulkadir Beyliği hüküm sürmüştür. Kaynaklarda çok çeşitli okunuşu olan Dulkadir adının, Abdulkadir veya buna benzer bir adının Türkmen telaffuzuna uydurulmuş şekli olduğu tahmin edilmektedir (Yinanç-Elibüyük, 1988: XV). Halep'ten başlayarak Amanosların doğusundan Tohma vadisine kadar uzanan bölgede yurt tutan Dulkadir Türkmenleri Oğuzların Bozok koluna mensupturlar. Dulkadirli halkını teşkil eden cemaatler ise çoğunlukla Ağaçeri, Bayat, Avşar ve Beydilli boylarından idiler. Ancak Dulkadir beylerinin bu boylardan hangisine mensup oldukları tam olarak bilinmemektedir (Yinanç-Elibüyük, 1988: XVI). Dulkadir beylerinin Bayat olma ihtimali çok yüksektir.

1515'te Osmanlılar ile Dulkadirliiler arasında yapılan Turnadağ savaşıyla Osmanlıların eline geçmiştir.

Oğuzların Bozok kolunu teşkil eden Bayat, Avşar ve Begdili boyları, Şam Türkmenlerinin esasını teşkil eden boylar olup asıl faaliyetleri bunlar yapmışlardır. Diğer taraftan bu Türkmenler Kilikya'nın fethine de katılarak burada yurt tutmuş, beylikler kurmuş ve bölgenin Türkleşmesini sağlamışlardır (Sümer, 1963: 9).

Bayat, bilindiği üzere tarihimizde manevî şahsiyetler yetiştirmiş bir boydur. Oğuzların devlet ve din adamı Dede Korkut bu boydan olduğu gibi ünlü şair Fuzuli de Bayatlara mensuptur (Sümer, 1980: 222; Sümer, 1992: 219). Kaşgarlı Mahmut, Divan-ı Lügat-it Türk'te Oğuz boyları listesinde Bayatları dokuzuncu sırada göstermiştir. Fahrettin Mübarekşah'ın Türk ve Oğuz boyları listesinde de Bayatlar zikredilmiştir. Reşideddin ise listesinde Bayat'ı Bozok boyları arasında saymış ve boyun adına "devletli ve nimeti bol" şeklinde anlam vermiştir (Sümer, 1992: 218). XVI. yüzyıla ait tahrir defterlerinde Anadolu'da Bayatlara ait 42 yer adı olup, bunların hepsi de Anadolu'nun orta ve batı bölümlerinde bulunmaktadır. Bu yer adlarından Bayatların Anadolu'nun fethine katılmış olduklarını anlayabiliriz. Bu yer adlarından başka, XIV. yüzyıldan beri Kuzey Suriye'deki Türkmenler arasında önemli sayıda bir Bayat kümesinin yaşamakta olduğu da görülmektedir. Yine aynı dönemden itibaren kendilerinden bahsedilmeye başlanan Dulkadiroğulları, İnalğulları, Köpekoğulları, Gündüzlüler gibi ailelerin Bayat veya Avşar boyundan çıktığı anlaşılmaktadır. Bayatlar; Halep Türkmenleri Bayatı, Şam ve Trablus Bayatları, Bozulus Bayatları, Dulkadirli Bayatları (Bozok, Yeni il, Ulu yörük, Ankara, Maraş), Kütahya Bayatları, Irak ve El Cezire Bayatları, İran Bayatları (Ak Bayatlar, Kara Bayatlar, Şam Bayatı) adlarıyla çok geniş bir sahaya yayılmışlardır (Sümer, 1980: 223–236).

Selçukluların devlet kurmalarından önce Bayatlar Sır-Derya havzasında ve bu havzanın kuzeyindeki bozkırlarda yaşamışlardır. Daha sonra ise Kınık boyuna mensup Selçuklu ailesiyle beraber hareket etmişlerdir. Bu dönemde diğer Oğuz boyları ile birlikte büyük fetihlere katılarak Sır-Derya'dan Ege denizine kadar olan bölgelerin Türkleşmesinde büyük rolleri olmuştur (Şeker, 2005: 444).

Bayatlar, Dulkadir Beyliği'ni kurmuşlar ve Maraş-Elbistan yöresinin iskânını sağlamışlardır. Kanunî devrinde Kuzey Suriye'deki ana Bayat kolu yirmi obadan meydana gelmişti. XVII. yüzyıldan itibaren Bayat obaları, Fırka-i İslahiye'nin ıslahat bölgesinde Amik ovası ve çevresinde görülen Reyhanlı Aşireti etrafında toplanmıştır. Kuzugüdenli oymağı da bu Bayatlara bağlıdır (Sümer, 1992: 219).

Avşarlar (Afşarlar), siyasî ve askeri faaliyetleri sebebiyle tarihte kayda değer izler bırakmış olan önemli bir Oğuz boyudur. Günümüzde bu boydan arda kalan topluluklara Türkiye, İran, Azerbaycan ve Afganistan gibi çeşitli ülkelerde rastlanmaktadır (Şükürov, 2007: 149). Avşarlar Reşideddin tarihinde hükümdar çıkaran³ beş Oğuz boyundan birisi olarak yazılmıştır. Bu durum, Oğuzlar İslâm'ı kabul etmezden evvel de Avşarların önemli bir boy olduğunu göstermektedir (Sümer, 1980: 260). Bu boyun adı Kaşgarlı Mahmut ve Fahrettin Mübarek şah'ın listelerinde Afşar olarak, Reşideddin, Yazıcıoğlu ve Ebü'l Gazi'de ise Avşar şeklinde geçmiştir. Avşar'ın anlamı, "çevik, ava meraklı" demektir (Sümer, 1991: 160). A. Vambrey ise bu isme bir yerde toplayıcı, bir başka yerde de zaptiye mübaşiri anlamı vermiştir, Nemeth, bu kelimenin Kırım, Kazan dolaylarında kullanılan müsaade etmek-itaat etmek anlamına geldiğini ileri sürmüştür (Meydan Larousse, 1992: C. 1, 122). H. Namık Orkun ise, Nemeth'e dayanarak Avşar adının auş fiilinden çıktığını yazmaktadır. "Kaç"tan Kaçar diye bir kabile ismi olabildiğine göre, "Auş"dan da Avşar kabile adının meydana geldiğini ve anlamının da itaat eden olduğunu belirtmiştir (Orkun, 1935: 52).

Avşarların XVI. ve XVII. yüzyılda Anadolu'da yoğun bir şekilde Halep Türkmenleri içerisinde bulunduğu görülmüştür. Nitekim XVI. yüzyılın ilk yarısında yapılan tahrirde Halep Türkmenleri arasında Köpekli Avşarı ve Gündüzlü Avşarı boyları ile müstakil bir Avşar oymağı zikredilmektedir. XVII. yüzyılda Avşarların daha çok Recepli Avşarı adıyla zikredildiği görülmektedir. XVI. yüzyılın ikinci yarısında Zamantı ırmağı boylarında yaylaya çıktıkları, 1687 yılında yapılan Avusturya seferine katıldıkları, Recepoğulları ve diğer beyler idaresinde 1690 yılındaki sefere de katıldıkları bilinmektedir (Sümer, 1991: 161). Bunun dışında Avşarlar, İran'da iktidara gelmişler ve uzun süre devleti yönetmişlerdir. İrandaki Avşarlar, Arhılı, Şamlı, Kırklı, Kasımlı adlarıyla dört kola ayrılmışlardır. Urmiye gölü etrafı ve Hamza nahiyesi, Zencan, Sultanabad ve Sahilkale şehirleri arasındaki saha ve Kazvim, Hemdem, Tahran şehirleri çevresinde Huzistan, Kerman ve Horasan vilâyetinde, Farstan ve Mazenderan'da Avşarlar yaşamaktadır (Orkun, 1935: 52-53). Anadolu'da Avşarlar; Maraş, Ankara, Tokat, Kayseri, Elbistan, Karahisar-ı Şarkî'de yaşamaktadırlar (Türkay, 2005: 30). Maraş ve Kadırlı bölgesinde yerleşen İmanlı Avşarları ise, Kuzey Suriye Avşarlarının parçası olan Dulkadirli Avşarlarının en önemli koludur (Sümer, 1991:161).

Begdili Türkmenleri (Türkay, 2005: 687; Orhonlu, 1987: 50), Reşideddin Oğuz namesinde, hükümdar yetiştiren beş Oğuz boyundan biri olarak bildirilmiştir (Sümer, 1980: 297). Yazıcıoğlu, Beg-tili olarak zikrettiği bu boyun adının anlamını "Beğler sözi azizdir" diye açıklamıştır. Hüseyin Namık Orkun, kelimeyi Beğ-tili diye tahlil etmiştir. Ayrıca tilin anlamının harplerde yakalanan esirler olduğunu belirterek, bu esirlerin konuşturulup düşmanın vaziyeti hakkında bilgi edinildiğini ve bu boyun tillerden meydana geldiğini yazmıştır (Orkun, 1935: 50). Kaşgarlı Mahmut Begdili boyunu Oğuz boyları arasında yedinci, Reşideddin ve Yazıcıoğlu ise 24 Oğuz boyu arasında on birinci sırada göstermişlerdir. Reşideddin'in Oğuz soy kütüğüne göre Begdililer Oğuzların en şerefli kolu olan Bozok koluna mensupturlar. Begdili boyunun atası, yine 24 Oğuz boyundan olan Kızık, Avşar ve Karkın boylarının ataları ile kardeş olup, dördü birden Oğuz Han'ın oğlu Yıldız Han'a bağlanmaktadır (Sevinç, 1983: 13).

Begdililer, Safevî Devletin kuruluşuna katılmışlardır. Bununla ilgili olarak önemli bir miktar Begdili mensubu İran'a gitmiştir. XVI. yüzyılda Bozulus (Diyarbakır yöresinde) ve Yeni il arasında Kuzey Suriye'deki ana koldan ayrılmış Begdili kolları görüldüğü gibi, İçil bölgesinde de müstakil bir Begdili kolu görülmüştür (Sümer, 1980: 297). Begdili obasının içerisinde 22. sırada 39 vergi evi bulunan Ulaşlı adında bir oba tespit edilmiştir. Bu obanın Gâvur dağlarında bulunan Ulaşlı tafesiyle hiçbir alâkası bulunamamıştır (Sümer, 1980: 298). Vambery, Göklen Türkmenleri arasında bu ismi taşıyan bir kabile olduğunu belirtmiştir. Anadolu'da İçel (Gülnar), Isparta (İğdır), Konya (Karaman), Çorum, Çankırı (Çerkeş), Sivas (Hafik)'de bu isimde köyler olduğu tespit edilmiştir (Orkun, 1935: 50).

Dulkadirli'lere bağlı tam göçebe oymaklar, kışın Amik ovasına, Halep dolaylarına ve Çukurova'ya inerlerdi. Dulkadirli Türkmenlerinden birçok gurup İran'a gitmiş oldukları gibi, bir kısmı da Diyarbakır bölgesindeki Bozulus'a katılmıştır. Kayseri, Kırşehir, Ankara bölgeleri de yerleşim sahaları içerisinde (Sümer, 1980: 175-176). Arşiv belgelerinde Dulkadirli ulusuna bağlı aşiretlerin (Tâcirlü-Cerid, vb.) bahar mevsimi gelince Kayseri yöresinde ve Uzunyayla'da yaylamak üzere Çukurova taraflarından hareket ettikleri belirtilmiştir.

Dulkadirli çevresinde toplanan Türkmenler arasında Ağaçeri Türkmenleri de mevcuttur (Yinanç, 2002: 809). Selçuklu Devleti zamanında emniyet ve siyasi sebeplerle Moğol istilâsından kaçıp Anadolu'ya gelen Türkmenler daha çok uçlarda yer tutmuşlar, kalabalık topluluklar halinde Malatya ve Maraş yöresinde yerleşmişlerdi.

Bunlara Ağaçeri denildi (Sümer, 1988: 460). Ağaçerilerin bir kısmı daha sonra İran Fars bölgesine gitmiş (Sümer, 1980: 646), Karakoyunlu topluluğuna dâhil olmayıp İran'a gitmeyen ve Anadolu'da kalan Ağaçeriler, iktisâdi sebeplerle küçük obalara ayrılarak geniş bir bölgeye yayılıp Tahtacı¹ adı altında varlıklarını sürdürmüşlerdir (Sümer, 1988: 461).

Bu gün Maraş, Antep, Gâvur Dağı, Adana, İçel, Antalya, Muğla, Denizli ve Ege bölgesi gibi geniş bir alanın ormanlık bölgelerinde genellikle göçebe, çok azı da yerleşik olarak Tahtacılar adıyla yaşayan, ağaç dikmek, tahta biçmek gibi orman işleriyle meşgul olan Alevi-Türkmen zümreleri, Ağaçerilerin torunlarıdır. XVI. Yüzyıldan itibaren Osmanlı arşiv vesikalarında bunlara cemaat-ı tahtacıyan şeklinde rastlanılmaktadır (Döğüş, 2005: 458).

Ağaçeri Türkmenlerinin torunları olan Tahtacılar², geleneksel mesleklerinden dolayı bu isimle anılmışlardır ve bu şekilde anılmaya devam etmektedirler. Tahtacılar XVIII. yüzyıla kadar yarı göçebe bir hayat sürdürmüşler ve aynı yüzyıl içerisinde iskân edilmişlerdir. Bugün tamamı yerleşik hayatı benimsemiş vaziyette yaşamaktadırlar (Selçuk, 2007: 51).

Dodurga boyunu Kaşgarlı Mahmut -XI. Yüzyıl kaynağı- Toturka imlâsı ile 16. sırada yazmış ve damgasının şeklini belirtmiştir. Reşideddin ise -XIV. Yüzyıl kaynağı- Dodurga boyunu Bozoklar arasında ve Ayhan'ın oğullarından birisi olarak göstermiş, adını da şimdi telâffuz edilen şekilde Dodurga olarak bildirmiştir. Reşideddin'e göre Dodurga, "ülke almak ve yönetmek" demektir. Doğu kaynaklarında ise anlamı zapt etmektedir (Sümer, 1994: 486; Orkun, 1935: 48). Ritter'in yazdığına göre, İran'ın Horasan vilâyetinin Kurgan nehri ve Esterâbâd şehri etrafında oturan Türkmen kabilesi bugün Dodurga adıyla anılırlar ve Göklen aşiretine mensupturlar (Orkun, 1935: 48). Güney Anadolu'da, Tarsus'un kuzeyindeki Esenli köyünde Dodurgalar yaşamaktadır. Çukurova bölgesine ait en eski tahrir defterinde (1519), bölgedeki Dodurgalar 34 obaya ayrılmıştır. Ayrıca, Uzamış ve Kuzu adlı köylerin de Dodurgalardan meydana geldiği anlaşılmıştır. Bu bahsedilen yerler dışında Bozulus (Diyarbakır ve çevresi) ile Ankara, Haymana, Aksaray taraflarında da Dodurgalar görülmektedir (Sümer, 1994: 486)

2.3. Türkmenlerin Baba İshak Ayaklanmasına Katılmaları

1071'de Alpaslan'ın Anadolu'nun kapılarını açmasından sonra buraya gelen Türkler, toprağa yerleşerek, yerleşik bir hayat sürmeye başlamışlardır. Bunların inançları çoğunlukla Sünni karakterde idi. Buna karşılık Moğolların önünden kaçarak Anadolu'ya gelen Türkler ise göçebe bir hayat sürdürdüler ve bunların inançları daha önceki Türklerden farklı bir karakter arz etmektedir. İslamiyet Türkler arasında yayılmaya başladığında bu Türkmenler yeni dinlerini daha önceki inançları ile kaynaştırarak benimsemişlerdir (Ocak, 2000: 63-64).

Anadolu'ya gelen bu Türkmenlerin başında dervişleri ve dini liderleri bulunmakta idi. Bunlardan Baba İlyas Amasya yakınlarında Çat köyüne yerleşmiş, burada yaşayan halkın hayvanlarını parasız olarak otlattığı bilinir. Bunun yanında karı ile koca arasındaki geçimsizlikleri giderebilmek ve hastaları iyileştirebilmek için muskalar yazmış ve hatta halk arasında sihirbazlık olarak bilinen çalışmalarını yapmıştır. Halk, Baba İlyas'ı sevmekte ve onun kerametine inanmaktadır. Baba İlyas Amasya

¹ Tahtanın Arapçadaki karşılığı "hatab"tır. Örneğin Hatabcı, Hatablu adlı, Kars-ı Maraş (Kadirli), Teke Sancağı, Alaiye Sancağı-Manavgat Kazası'nda bu işleri iyi yapan bir topluluk vardır. Bunlar ağaç işlerinde uzmanlaşmışlardır (Aktan, 1996: 7).

² Tahtacıların Safevi kökenli oldukları öne sürülmektedir (De Jong, 1996: 152).

yakınlarında Çat köyünde bir dergâh kurarak burada kadın ve erkeklerin bir arada buldukları dinsel törenler düzenlemiştir. Onun mensup olduğu tarikatın Yesevilik mi, Vefâilik mi olduğu kesin olarak bilinmiyor (Gökhan, 2004: 350; Ocak, 2000: 94-114).

Bazılarına göre Baba İlyas, Horasandan gelmiş ve Kayseri’de kadılık yapmıştır. Halkın gözünde o bir veli ve hatta bir peygamberdir. Nitekim halk onun için “La ilahe illallah Baba Resûlullah” demeye başlar. Baba İlyas’ın torunu Elvan Çelebi, dedesinin peygamberlik iddiasının doğru olmadığını ve bunun bir iftira olduğunu söylemiştir (Bozkurt, 1993). Yine ona göre Baba İlyas Türkmenleri II. Gıyasettin Keyhüsrev’e karşı ayaklandırmıştır (Ocak, 2000: 88). Kısa sürede Amasya, Çorum, Tokat, Sivas ve Bozok yöreleri Baba İlyas’ın etki alanına girdi ve 1240 sonbaharında II. Gıyasettin Keyhüsrev’in askerlerinin Çat köyünü basmaları üzerine Amasya’ya sığındı (Gökhan, 2004: 350).

Ayaklanmanın ikinci ismi, büyük ihtimalle Baba İlyas’tan ilham alan bir derviş olan Baba İshak’tır. O, Baba İlyas’a benzer kişiliği ile Kefersud bölgesi diye bilinen ve Fırat, Suriye ve Torosların sınırlarındaki bölgeleri kapsayan alanda, yöre halkıyla çok yakın ilişkiler kurmuştu. Onun etkinlik alanı, Malatya’dan Suriye sınırlarına ve hatta Suriye içlerine kadar yayılmıştı. Gerek Baba İlyas ve gerekse Baba İshak, hristiyan köylerini de etkiliyordu ve topluluk hristiyan üyelere de sahipti (Gökhan, 2004: 350). Anadolu’da Aleviliğin oluşmasında en etkili olan tarihsel olaylardan birisi Babailer ayaklanmasıdır. Tarihsel kaynaklar, bu ayaklanmanın önderlerini Baba İlyas ve Baba İshak olarak göstermektedirler.

Ayaklanmanın Sebepleri:

Baba İlyas ayaklanmasının çeşitli sebepleri bulunmakla birlikte bunun daha çok ekonomik sebeplere bağlı bir isyan olduğu kabul edilmektedir. Örneğin, Rus Türkolog Gordlevski ayaklanmanın ekonomik sebeplerle doğan bir köylü ayaklanması olduğunu iddia eder (Ocak, 2000: 144). Prof. Dr. Mustafa Akdağ, “Türkiye’nin İktisadi ve İçtimai Tarihi” adlı eserinde, Babailer ayaklanmasını diğer birçok olay gibi ekonomik krize bağlıyor. Ona göre kriz karşısında dervişliği geçim kapısı olarak gören serseriler bu ayaklanmayı gerçekleştirmişlerdir. Ayaklanma, ekonomik kriz içinde bulunan halkın mal ve ganimet için giriştikleri bir eylemdir (Gökhan, 2005: 201).

Yine Prof. Ahmet Yaşar Ocak da ayaklanmanın sebebi olarak ekonomik etkene özel bir önem veriyor. Ona göre 13. yüzyılın ilk çeyreğinde Anadolu Selçuklularında toprak rejimi bozulmaya başlamış ve köylerde önemli özel mülklere sahip bir toprak aristokrasisi türemiştir. Bu durum hem köylüleri devletten soğutuyor hem de Türkmenlerin hayvanlarını otlatacak mera ve kışlak bulmalarını güçleştirerek toplumsal huzursuzluğu artırıyor. Bu duruma bir de Moğolların önünden kaçan Türkmenlerin Anadolu’da yarattığı nüfus yoğunluğunun ortaya çıkardığı sorunlar eklenmiştir.

Türkmenler için geçim koşulları daha da güçleşmişti. Sürekli savaşların mali yükünü halk çekiyor, vergileri halk ödüyor, devlet örgütü son derece kötü çalışıyor, bütün sosyal sınıflar durumdan şikayetçi bulunuyordu. 1237 yılında, idarecilik vasfı bulunmayan II. Keyhüsrev’in saltanata gelişi ile huzursuzluk son haddine ulaşmıştı (Gökhan, 2005: 201).

Yeterli yaylak, otlak ve kışlak bulamamakta sıkıntı yaşayan Türkmenler çok zor durumdaydı. Bir de bu duruma devletin koymuş olduğu ağır vergiler altında ezilen Türkmenlere vergi memurlarının hoşgörüsüz yaklaşımı durumu daha da kötü hale getirdi. Ağır vergiler altında ezilen Türkmenler, ekonomik bakımdan çok zor koşullarda yaşıyorlar ve bu duruma düşünce ister istemez yaşayabilmek için yağma hareketlerine girişmek zorunda kalıyorlardı (Ocak, 2000: 41, Turan, 1997: 300).

Türkmenlerle yerleşik halk arasındaki farklılıklardan birisi de din alanındadır. Yerleşik halk medreselerde öğretilen ve devletin resmi desteğini sağlayan sünni müslümanlığı benimsemişlerdi. Buna karşılık Türkmenler sürekli göçebeliğin gerektirdiği hayatı yaşıyor ve böylece sünni müslümanlığın beklediği namaz, oruç, gibi ibadetleri yerine getiremiyorlardı. Belki de bunun için zamanları olmadığı gibi bu konuda yeterli bilgilere de sahip değillerdi. Özellikle hayat tarzları dini öğrenme ve yaşama noktasında yeterli mekân ve zamana sahip olmalarını engellemiştir. Dini alandaki bu farklılık isyanı tetikleyen etkenlerden olması kuvvetle muhtemeldir (Ocak, 2000: 45, Polat, 2004: 206).

İsyanın birde siyasi etkenleri vardır. Bu siyasi etkenlerin başında II. Keyhüsrev'in yönetim alanındaki başarısızlığı gelmekte idi. Sultan kendisinin idaresinden memnun olmayan Ahi Evren ve taraftarları ile Baba İlyas'ı tutuklamıştı. Selçuklu ülkesinde hüküm süren bu siyasi, iktisadi ve içtimai düzensizlikler, isyancıların işlerini büyük ölçüde kolaylaştırmış ve etkileri uzun süre devam edecek olan Babai isyanını ortaya çıkarmıştır. Ülkenin içerisinde bulunduğu bu durumdan kurtulmasının tek çaresinin Baba İlyas'ın eliyle olacağı inancı da yerleşmişti (Bayram, 1991: 84). Bu duruma ülke içerisinden ve ülke dışından gelen tahrikler ise sanki isyanı tetiklemişti. Bundan başka Anadolu'da ve kuzey Suriye'de yağma hareketlerine girişen Harezmi Türkleri'nin kışkırtmaları diğer bir etkendi. I. Alaaddin Keykubat zamanında Orta Anadolu'ya yerleştirilen Harezmliler sultanın ölümüne kadar ona sadık kalmışlardır, II. Gıyasettin zamanında durum değişmiştir. II. Gıyasettin etrafındaki bazı kimselerin kışkırtmasıyla Harezmlilerin isyan edeceklerini düşünmüş ve reisleri Kayır Han'ı yakalatmıştır. Yaşanan bu olay ve yaşadıkları diğer baskılar, Harezmlileri ayaklanmaya zorladı. Harezmliler, Malatya üzerinden ilerleyerek bütün Güney Doğu Anadolu bölgesini yağma ettiler. İşte tam bu sırada Baba Resul isyanı patlak verdi. Her iki olayın aynı anda meydana gelmesi ister istemez akla Baba Resul ile Harezmliler arasında bir işbirliğinin bulunabileceğini akla getirmektedir (Ocak, 2000: 49).

Anadolu'da yaşayan Türkmenlerin çoğu göçebe iken daha önceki göç dalgası ile gelen Türkler şehir ve köylere iskân edilerek yerleşik hayata geçmişlerdi. Yerleşik olanlar göçebeleri küçümsüyorlardı (Ocak, 2000: 40). Bu isyana Maraş bölgesinde konup göçen Türkmen boyları da iştirak ettiler. 1234 yılında Nusretüddin Hasan bey'in ölümünden sonra, onun beyliğine son verilmeyerek, Maraş Emirliği'ne oğlu Muzafereddin getirildi. Muzafereddin 1241 yılına kadar Maraş Emirliği görevinde bulundu (Gökhan, 2008: 148). Ancak onun döneminde hem Maraş bölgesini etkileyecek, hem de tüm Selçuklu ülkesinde büyük karışıklık ve fitneye sebep olan Baba İshak ayaklanması çıkmıştır. (Gökhan, 2005: C.I, 345). 1241 yılına kadar Maraş Emirliği görevini yürüten bu şahıs zamanında 1240 yılında Maraş bölgesinde çıkan Baba İshak isyanı sebebiyle birçok karışıklıklar olmuştur (Yinanç, 1987: 346).

Diğer taraftan Anadolu Selçuklu hükümeti devlet işlerinde Türkmenlere sırt çevirip özellikle İran unsurlarını tercih ederek adeta şehirli Türklerin duygularını paylaşıyorlardı. Bürokraside yüksek kademeleri işgal eden İranlılar da Türkmenlere karşı iyi davranmıyorlardı (Ocak, 2000: 42).

Ayaklanmanın Başlaması ve Gelişimi:

Baba İshak, Türkmenlere uğradıkları haksızlıkları anlatıyor, buna karşılık Selçuklu Devleti ileri gelenleri ile zenginlerin ahlak kurallarından ne kadar uzaklaştıklarını açıklıyordu. Kendilerinin de diğer insanlar gibi eşit haklara sahip olduklarını fakat haklarının bu azınlıklar tarafından gasp edildiğini bildiriyordu. Baba İshak, Selçuklu Devletinin yıkılacağını onun yerine yeni bir düzenin kurulacağını

Türkmenlere vaad ediyordu. Bunun için Türkmenler dışında öteki etnik ve dinsel gruplara da çağrıda bulunuyordu (Gökhan, 2005: 201). Baba Resul propagandalarında elde edilecek mal ve ganimetlerin isyana katılanlar arasında ortaklaşa pay edileceğini, isyana katılmayanların ise hiç acımadan öldürüleceğini, özellikle vurguluyor ve bu mesajın herkes tarafından duyulmasını sağlıyordu. İsyân için günler belirleniyor ve uygulanması için direktifler veriyordu. Baba İlyas, Türkmenler arasına gönderdiği halifeleri aracılığıyla onların memnuniyetsizlik duygularını tahrik etmekten de geri durmuyordu (Gökhan, 2005: 202). İsyân için hazırlık söylemleri Sultanın sefih ve zalim olduğu, devlet adamlarının halka zulmetmesi gibi konular üzerinde yoğunlaşıyordu.

Babai isyanını nakleden kaynakların hemen tamamı, olayların Baba İshak tarafından Maraş ve Elbistan mıntıkasında girilen faaliyetlerle başladığını haber verirler. Baba İshak'ın propaganda faaliyet sahası iki ana kola ayrılmaktadır; Baba İshak'ın zaviyesinin bulunduğu Amasya ilini içine alan Orta Anadolu (Tokat, Sivas, Çorum ve çevresi) ile Maraş, Kefersud, Malatya ve Elbistan çevresini içine alan Güneydoğu Anadolu bölgesidir. Kaynaklar Baba İshak'ın Maraş ve Elbistan'da gizli faaliyetlerde bulunduğu konusunda müttefiktirler. (Ocak, 2000: 119). Buna rağmen bazı XV. ve XVI. yüzyıl Osmanlı kayıtları, şüphesiz daha eski kaynaklara dayanarak, ilk teşebbüsün Baba İlyas üzerine ansızın saldırmakla Selçuklu sultanından geldiğini belirtirler. Onlara göre sultan, uzun zamandan beri Baba İlyas'ın müritleriyle bir ayaklanmaya girişeceğinden şüphelendiği için şeyhin hareketlerine meydan vermeden askerlerini onun üzerine saldırtmıştır. Hatta XIX. yüzyıl tarihçilerinden Hayrullah Efendi, ortalıkta Baba İlyas'ın Selçuklu tahtını ele geçirmek maksadıyla harekete geçeceğine dair, dedikodular dolaştığını duyan Sultan'ın Amasya'ya saldırı düzenlediğini yazmaktadır (Ocak, 2000: 127).

Baba İlyas'ın Amasya'ya sığınması ve Selçuklu askerlerinin Amasya'yı kuşatması üzerine o sırada Kefersud'da bulunan Baba İshak vergi toplayıcılarla giriştiği bir tartışmayı ileri sürerek topluluk üyeleri ile birlikte ayaklandı.

Baba İshak ve büyük çoğunluğu Türkmenlerden oluşan ordusu, önce Kafersud'u işgal ettiler, sonra Adıyaman, Gerger ve Kâhta'yı ele geçirdiler. Yollarının üstüne her yeri ve her şeyi yağmalayarak Malatya'ya doğru ilerlediler (Ocak, 2000: 129). Malatya valisi Muzafferüddin Alişir kendi garnizonunun yetersiz olduğunu anlayarak şehirden topladığı gönüllülerle Malatya dışına çıktı ve Babaileri orada karşıladı. Büyük bir bozguna uğrayarak şehre sığındı. Kürtlerden ve Germiyanlılardan yeni kuvvetler oluşturdu. Fakat Elbistan'da yapılan ikinci savaşta da bozguna uğradı (Ocak, 2000: 130). Maraş bölgesinde yaşayan Türkmenler özellikle Ağaçeri Türkmenleri yoğun bir şekilde bu isyana iştirak etmişlerdir. Özellikle Adıyaman taraflarına doğru yayılmış Türkmenlerle, Elbistan bölgesi Türkmenleri kendi bölgelerindeki isyan dalgasına katılmışlardır.

Babailer; erkek, kadın ve çocuklardan oluşan büyük bir kalabalık halinde Amasya'ya doğru ilerlemeye devam ederken yol boyunca kendilerine katılan göçebe ve köylülerle bir çığ gibi büyüdüler. Bu arada Sivas'a gönderdikleri büyük bir grup şehir garnizonunun şehri savunmalarına karşılık şehri ele geçirmeyi başardı. Amasya'ya ulaştıklarında Selçuklu Sultanı II. Gıyasettin Keyhüsrev Konya'yı güvenli görmeyerek ailesini ve hazinesini alarak Kubadabad sarayına kaçtı ve büyük bir Selçuklu ordusunu Hacı Mübarezeddin Armağanşah komutasında Babailer üzerine gönderdi (Ocak, 2000: 131). Bütün bunlar olurken Baba Resul hala Amasya kalesinde bulunuyordu. Üstüne gelen kuvvetlere karşı savunma tedbirleri alırken Hacı Mübarezeddin Armağanşah kendisini bastırdı. Baba Resul ve adamları şiddetle karşı koymalarına rağmen ağır bir yenilgi aldılar. Baba İlyas yaralı olarak yakalandı ve idam

edildi. Cesedi gün boyunca surlarda asılı kaldı. Daha sonra Hacı Mübarezeddin onu parçalara ayırttı. Amacı onun hiç sanıldığı gibi insanüstü kuvvetlere sahip bir varlık olmadığını taraftarlarına göstermekti. Baba İlyas bazı kaynaklara göre çatışırken, bazı kaynaklara göre yaralarından dolayı yaşanan savaştan bir süre sonra, başka bir kaynağa göre de asılarak ölmüştür. Büyük ihtimalle Baba İlyas'ın Amasya savaşı sırasında Hacı Mübarezeddin, Armağanşah tarafından öldürüldüğü daha fazla itibar edilen bilgidir (Ocak, 2000: 134). Bu olaydan kısa bir süre sonra Amasya önlerine gelen Babailer, Baba İlyas'ın verdiği hırsıyla, Selçuklu ordusunu bir kere daha bozguna uğratarak Hacı Mübarezeddin Armağanşah'ı öldürdüler. Artık önlerindeki hedef Konya idi. Erzurum sınır boylarından getirilen bir Selçuklu ordusunu da Kayseri yakınlarında dağıtarak Kırşehir'e doğru ilerleme başladılar ve Malya ovasında konakladılar.

Bu çatışmalar sırasında II. Gıyasettin bu iş için hazinesini kullanarak Emir Necmüddin komutasında 1000 kadar ağır zırhlı, ücretli Frank askerini de içeren, Kürtler ve Gürcülerden de oluşan ordusunu hazırladı. Nihayet 1240 yılının Kasım ayı başlarında iki kuvvet Malya ovasında savaş nizamı aldılar. İlk saldırı Babailerden geldi, fakat bunların temel silahları ok ve yaydı, düşmanının yenileceğini görerek hırsıyla saldıran Selçuklu ordusu Frankların büyük faydasıyla aylardır yaşadığı yenilgiden sonra ilk zaferini kazanmış oluyordu. Kadın ve çocuklar hariç 4000 Babai kılıçtan geçirildi. Bu sırada Baba İshak da öldürüldü. Malya ovası insan cesetler denizi gibi bir hal almıştı (Ocak, 2000: 134-136, Gökhan, 2005: C.I, 345). Bazı yazarlara göre Baba İlyas İsyan olayının tamamen dışında tutulmuştur. Görünüşe göre bu eğilim H. Hüsamettin tarafından benimsenmiş ve daha sonrakilerce takip olunmuştur. Ona göre Baba İlyas hiçbir zaman Baba İshak'ın yaptıklarını tasvip etmemiş, hatta sonuna kadar halifesine karşı koymuştur.

Sonuç:

Anadolu Selçuklu Devleti'nin siyasal çöküşünün başlangıcı Babai ayaklanmasıdır. O zamana kadar saldırmak için hazır bekleyen Moğollar bu olaylardan sonra Anadolu Selçuklu Devleti'ne saldırma cesaretini göstermişlerdir. 1243 yılında Moğollarla yapılan Köseadağ Savaşı'nda Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyasettin Keyhüsrev bu savaşta Türkmenleri yanında bulamamıştır. Türkmenler, hem Moğollara hem de Anadolu Selçuklu Devleti'ne karşı savaşmışlardır (Gökhan, 2005: 202; Ocak, 2000: 137).

İsyandan kurtulanlar Anadolu'nun özellikle beylikler döneminde Orta, Batı ve Kuzeybatı Anadolu'nun çeşitli yerlerine yerleşmişlerdir (Ocak, 2000: 138). Babai tarikatı şeyhlerinden olan Hacı Bektaşî Veli, Babai ayaklanmasına taraftar olmasına rağmen bu savaşa katılmamıştır. Fakat kardeşi Menteş bu savaşta öldürülmüştür. Bu olaylardan sonra Hacı Beştaş Veli, Sulucakarahöyük'e Türkmen ve Çepniler arasına yerleşti (Ocak, 2000: 181). Buradaki grupları sevgi ile İslam dini'ne çağırarak onların bu dini benimsemelerini sağladı ve böylece Anadolu'nun Türkleşmesini ve İslamlaşmasına katkıda bulundu. Daha sonra Anadolu'daki Türkmen boylarını bir araya getirmiş, Alevilikte dedelik kurumunu kurarak çeşitli ocakları birbirlerine ve son ocak olarak da bunların hepsini kendisine bağlı bir örgüt haline getirmiştir. Türkmen boyları arasında dayanışma ve sosyal kontrolü sağlamıştır. Ayrıca onun ölümünden sonra kurulan Bektaşî tarikatı kendisini mürşit olarak kabul etti. Böylece sağlığında ve öldükten sonra kendisinden feyz alan insanları ahlak bozukluklarından kurtararak topluma ve insanlığa faydalı, olgun insan (insan-ı kâmil) olarak yetiştirilmesinde etkili olmuştur, diyebiliriz (Arslanoğlu, 2002:139-140).

Babailerin ayaklanması sona ermesine rağmen onun izleri ve etkileri Anadolu'da

daha sonraları da devam etmiştir. Bu ayaklanmanın akabinde Maraş ve Elbistan'da görülen Ağaçeri Türkmenlerinin isyanı ile Babailerin ilişkisinin olup olmadığı kesin belli olmamakla birlikte pek çok benzer özelliklerin olduğu da dikkat çekmektedir. Zira Babai ayaklanmasının bastırılmasından sonra isyan eden Ağaçeri Türkmenlerinin yaşadıkları alanlar daha önceden Babailerin etki alanında bulunmakta idi (Gökhan, 2008: 150). Babailerin ayaklanmaları Maraş bölgesinde oldukça etkili olmuş ve Maraş'taki Selçuklu emirliği zayıflamıştır.

2.4. Ağaçeri Türkmenlerinin İsyanı

Maraş ve etrafında yaşayan Türkmenlerin önemli kısmını Ağaçeriler oluşturmaktaydı. Arap, İran ve hristiyan kaynaklarında Ağaçerilerin Türkmen asıllı oldukları açıkça belirtilir (Gökhan, 2005: 202; Sümer, TDVİA, C.I: 460). XIII. Yüzyılda Maraş bölgesinde ortaya çıkan önemli olaylardan biri de Ağaçeri Türkmenlerinin isyanıdır.

Ağaçeri Türkmenlerinin Anadolu'ya ne zaman ve nasıl geldikleri şu ana kadar tam olarak açıklanamamıştır. Onların Anadolu'ya Selçuklu Türklerinden önce gelmesi kuvvetle muhtemeldir. Eskiçağda bilhassa Hunlar zamanında Yunan kaynaklarında Agathir ve Agatzir şeklinde geçen topluluğun Ağaçeriler olduğu ileri sürülmektedir. Bu isim değişikliği geldikleri coğrafyada farklı etkenlerden dolayı gerçekleşmiştir. Bazı bölgelerde ileriki dönemlerde Tahtacılar olarak isimlendirilmektedirler. Tahtacıların atalarının XIII-XV. yüzyıllarda yaşamış Ağaçeriler oldukları şüphesizdir. XIII. yüzyıldaki Moğol istilası üzerine Türkistan'dan Anadolu'ya göç eden Türkmenlerin gerçekten kalabalık bir kısmı Maraş ve Malatya yörelerinin ormanlık kesimlerinde yurt tuttu. Bunun sebebinin bu Türkmenlerin Selçuklu tahsildarlarını ve askerlerini görmekten hoşlanmadıkları için kendi hayat tarzlarına hiç elverişli olmayan bu inişli çıkışlı, ağacı çok yerlerde yurt tuttuklarını düşünüyoruz. Onlar aynı zamanda, pek muhtemel olarak, 1240 yılındaki Baba İshak isyanına da katılmışlardır. Onların bu isyandan sonra Malatya ve Maraş yörelerinin ormanlık kesimlerine sığınmış olmaları pek tabiidir. İşte bu Türkmenlere adı geçen yörelerin ormanlık kesimlerinde yaşadıkları için "Ağaç-eri" denilmiştir. Ağaç-eri, ormanda yaşayan demektir. O zamanlarda bir 'ek' gibi kullanılarak "eri" kelimesiyle birleşik isimler yapıldı: kumeri=çölde yaşayan, yabaneri=başka bölge veya ülkeden gelen, denizeri=denizde yaşayan, dağeri=dağda yaşayan, koyuneri=koyun besleyen, düğüneri=düğünü olan, ölumeri=ölüme mahkûm gibi (Sümer, TDVİA, C.I: 461).

Selçuklu dönemi öncesi Anadolu'da onların varlığı görülmektedir. İdil boyunda oturan ve Hunlar tarafından yönetilen Akatzir topluluğunun orman kavmi olarak tanındığı ve Attila'nın oğlunun idaresi altında oldukları belirtilmektedir. Milattan sonra VI. Yüzyılda Tabaristan ve Cürcan mıntıklarında Ağaçeri, Çöl (Arapça: sul) ve Yazar Türklerinin yaşadıkları görülmektedir (Gökhan, 2005: 204). Bu Türk topluluklarının buralara hangi tarihte geldikleri belli değildir. Ancak söz konusu yüzyılda Sasani kirası Anûşirevân tarafından bunların bir kısmı Azerbaycan mıntikasına göç ettirilmiştir (Şeşen, 1998: 368). Ağaçeri Türkleri Azerbaycan'dan Anadolu'ya Selçuklu Türklerinin fetih hareketlerinden önce gelmiş olmalıdırlar. M.H.Yinanç'ın belirttiğine göre Reşididdin, Cami'üt-Tevarih adlı eserinde Ağaçerilerin Oğuz Han'a tabi olan Türkmen guruplarından olduğunu ileri sürmektedir (Yinanç, 1340: ,7, 83, 94)

İbni Bibiye göre; Ağaçerilerin Anadolu'da yaşadıkları yerlerin başında Maraş ova ve ormanları gelmekte ve buralardan başlayarak Anadolu'nun diğer bazı yerlerine bilhassa Çukurova'ya ve Suriye taraflarına yayılarak yerleşmişlerdir. Bu bölgelerde yol

kesme, adam öldürme ve kervan soyma gibi olaylara karışmışlardır (İbn Bibi, çev: Mürsel Öztürk, 1996: 143,144). Kerimmüddin Mahmud-ı Aksarayı, İlhanlılar tarafından Anadolu Selçuklu vezirliğine getirilen Şemseddin Ahmet Lakuşi ile birlikte Ağaçeri adlı bir kişiden bahsetmektedir. Lakuşi ve Ağaçeri Anadolu'da debdebe içinde yaşamış ve servet biriktirmeye çalışarak halkın meseleleri ile ilgilenmemişlerdir. Lakuşinin azledilmesinden sonra Ağaçeri de yeni vezir tarafından sevilmediği için görevi sona ermiş ve geri dönmüştür (Aksarayı, Çev: Mürsel Öztürk, 2000: 244-247). Müellifin ifadelerinden Ağaçeri adlı şahsın Vezir Lakuşi ile birlikte İran'dan Anadolu'ya geldiği anlaşılmaktadır. Faruk Sümer, bunların; Elbistan-Maraş arasındaki dağlık ve ormanlık bölgede yaşadıklarını ve Babai isyanına katılan Türkmenlerin kalıntıları olduklarını belirtir. Bugün de Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde yaşayan "Tahtacı Türkmenleri"nin Ağaçerilerin kalıntıları olduğu ileri sürülmektedir (Selçuk, 2004: 27-33). Claude Cahen ise ormanlarla kaplı Toroslar'da Ağaçerilerin ormancılıkla uğraştıklarını söylemektedir. Aynı yazar kaynak göstermeden Ağaçerilerin Oğuzlarla pek bağlantılarının bulunmadığını hatta onların bir kısmının da Türk olmadığını belirterek, Moğol istilası öncesi Antakya ve Halep'in kuzeyinde görülen Suriye Türkmenleri adı verilen gruplarla aynı topluluk olduğunu da kaydetmektedir. Claude Cahen ismini vermediği Suriyeli muasır bir kaynağa göre de Ağaçerilerin Şehir ve kalelerde yaşamadıklarını ve hayvancılıkla uğraşan ilkel bir topluluk olduğunu da belirtmektedir (Claude Cahen, Çev: Yıldız Moran, 1994: 152,154, 155, 268). Ancak Cahen'nin Ağaçerilerin Türk ya da Türkmen olmadığına dair fikri sadece kendisine aittir ve bu görüşü destekleyen başka araştırmacı bulunmamaktadır. Ağaçeri Türkmenleri Sultan Rükneddin Süleymanşah'ın 1202'de Gürcistan seferine iştirak etmişlerdi. Elbistan meliki olarak bulunan sultanın kardeşi Muğiseddin Tuğrulşah Ağaçeri askerleri ile birlikte bu sefere katılmışlardır (Gökhan, 2005: 205).

1241 yılında Muzaffereddin'in ölümü üzerine Maraş Emirliği'ne Nusreteddin Hasan Bey'in diğer oğlu İmadeddin atanmıştır (Gökhan, 2005: 205). İmadeddin'in Maraş hakimliği 1258 yılına kadar devam etmiştir. 1243 yılında Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in komuta ettiği Selçuklu ordusu, Anadolu'yu istilaya kalkan Baycu Noyan'ın yönetimindeki Moğol ordusu ile Köseadağ'da karşılaştı. Selçukluların yenilgisi ile sonuçlanan bu savaştan sonra Anadolu'da, Moğol idaresinin güçlenmesi, arkasından Ağaçerilerin isyanları ve Ermenilerin Maraş'a saldırıları vali İmadeddin'i zor durumda bırakmıştı. 1254 yılından itibaren Ağaçeri Türkmenleri, yaşadıkları bölgeden geçen iki önemli kervan yolunu vurmaya başladılar. Bu yollardan biri Suriye ile ticaretin yapıldığı Kayseri- Elbistan-Halep yolu idi. Bu yolun diğer bir alternatifi de Kayseri-Göksun- Maraş üzerinden Halep'e gitmekteydi. İkinci yol ise Suriye, El-cezire ve Iraklı tüccarların geldiği ve Sivas'a ulaştıkları, Sivas-Malatya yolu idi. Bu yol Sivas'tan Kayseri'ye uzanmaktaydı. Bütün bu kervan yolları üzerinde İran'dan, Arabistan'dan ve Avrupa'dan gelen tacirlerin toplandığı, Milletlerarası bir fuar niteliğinde olan ve 40 gün süren Yabanlu Pazarı bulunmaktaydı (Sümer, 1985: 4).

II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra yerine geçen oğlu Sultan II. İzzeddin Keykavus, Ağaçerilerin isyanını bastırmak üzere harekete geçti. Zaten Maraş valisi İmadeddin de devamlı başkent Konya'ya başvurarak yardım istiyordu. Bu amaçla sultan meselenin önemi sebebiyle Kayseri'den Konya'ya çağırdığı veziri kadı İzzeddin, beylerbeyi Şemsedin Yavtaş ve diğer Selçuklu beyleri ile birlikte Ağaçerilerin üzerine ordusunu harekete geçirmek üzere Konya ovasında hazırlıklara başladı. Hazırlıkların tamamlanmasından sonra Konya'dan hareket eden Selçuklu ordusu Elbistan'a doğru ilerleyerek Ağaçerilerin üzerine yürüdü. Ancak bu sırada İran Moğollarının lideri Boycu Noyan'ın Konya'ya doğru yola çıktığı ve Erzincan'a ulaştığı haberi duyuldu. Bunun

üzerine sultan, Elbistan'daki Ağaçeriler üzerine yürüyen orduyu geri çağırmak zorunda kaldı ve Moğol saldırısını durdurma yollarını aramaya başladı. Ancak Selçuklular bu istilayı önleyemeyerek bir kez daha Moğollara mağlup oldular. Boycu Noyan'ın bu istilası, Anadolu Selçuklularını iyice yıpratmış gibi ülkede ki asayiş de bozdu. İyice serbest kalan Ağaçeriler soygun ve saldırılarını artırdılar (Akdağ,1997: C.I, 374, Sümer, 1985: 461).

Sultan II. İzzeddin Keykavus Moğolların önünden kaçarak Bizans'a sığınmıştı. Bunun üzerine Moğollar Anadolu tahtını Sultanın kardeşi IV. Kılıç Arslan'a verdiler. Ancak Baycu Noyan'ın Hülagü tarafından Bağdat üzerine yapılan sefere çağırılması üzerine Anadolu'ya tekrar dönen II. İzzeddin Keykavus tahtını tekrar elde etti (Turan, 1993: 485,486).

Sultan tahtına döndükten sonra Ağaçerilerin üzerine yürümeye karar verdi. Bu arada Maraş emiri'nin yeniden yardım talepleri de Konya'ya gelmişti. Başiboş şekilde hareket eden Ağaçeri Türkmenleri Maraş, Malatya, Hısn-ı Mansur (Adıyaman) ve Elbistan çevresinde birçok yağma ve çapulculuk yapıyorlardı. Ağaçeriler bu saldırılarında Hısn-ı Mansur'un bir köyünden 45 bin koyun ve 7 bin sığır çalmışlardı. Bunun üzerine II. İzzeddin Keykavus en önemli komutanlarından Ali Bahadır'ı Ağaçerilerin üzerine gönderdi. Ağaçeriler Malatya şehrini devamlı tehdit altında tutmaktaydılar. Bir yandan Ali Bahadır'ın kuvvetleri, diğer yandan da Maraş emiri İmadeddin'in askerleri Ağaçerileri yurtlarında kısıtlayarak ağır bir yenilgiye uğrattıkları gibi, liderleri Cuti Bey'i de yakalayarak Malatya'daki Minşar kalesine hapsedtiler. Bu başarı ile Anadolu'da asayiş yeniden sağlandı ve ticaret yolları tekrar denetim altına alındı (Turan, 1993: 230).

Sultan İzzeddin Keykavus ve kardeşi IV. Kılıç Arslan arasındaki taht mücadelesinde Kılıç Arslan tarafını tutan Baycu Noyan, 1258'de Bağdat seferine katılıncaya kadar Anadolu'da kalarak, onun saltanatını sağlamlaştırmaya çalıştı. Baycu Noyan bu amaçla Orta Anadolu'da Kayseri, Sivas, Tokat, Amasya, Maraş ve Malatya mıntıkalarında dolaşarak Kılıç Arslan'ın hâkimiyetini tanımayanlarla mücadele etti. Baycu, yanında Engürek Noyan da olduğu halde Elbistan yöresine saldırarak 7 bin kişiyi katletti ve bir çok kişi de esir edilerek Malatya tarafına doğru götürüldü. Kaynaklarda saldırıya maruz kalan bu topluluk hakkında bilgi verilmemesine rağmen bunların yörede isyan halinde olan Ağaçeri Türkmenleri olduğu muhakkaktır. Moğolların Ağaçeriler üzerine yaptıkları bu ilk saldırıydı. Bu arada Kilikya Ermenileri de Maraş'a saldırmaya başladılar. Maraş emirliğinde bulunan vali İmadeddin, Sultana başvurarak yardım talebinde bulundu. Ancak valinin feryatlarına kulak asan olmamıştı. İmadeddin Kilikya Ermenilerinin saldırılarına tek başına karşı koyamayacağından, bölgenin onların eline geçmesini önlemek için Suriye Eyyubi Meliki Nasır Selahaddin Yusuf'a başvurarak hakimiyeti altında bulunan bütün şehirleri kendisine teslim edeceğini bildirdi. Ancak Eyyubi meliki başka meselelerle uğraştığını ileri sürerek bu teklifi kabul etmedi. Bunun üzerine Maraş valisi İmadeddin bölgeyi terk ederek Anadolu içlerine çekildi. Maraş'a saldıran Ermeniler 1258 yılında şehri ele geçirdiler. Ermeniler Maraş'tan başka Merzuban, Raban, Behisni ve Dersbak gibi şehirleri de Moğolların yardımıyla ele geçirdiler (Yinanç, Maraş Emirler, 1340: 7(84), 97; E. Honigman, (Terc. Fikret Işıltan) 1970: 315; Kaşgarlı, 1990: 75).

Maraş-Elbistan arasındaki dağlık bölgede bulunan Ağaçeriler ise 1261-62 yıllarında Moğolların ikinci kez saldırısına uğradılar. Bu saldırının sebebi diğer Türkmenler gibi Ağaçerilerin de Moğollara karşı II. İzzeddin Keykavus tarafını tutup, onlara karşı direnmeleri idi. Hülagü tarafından gönderilen 20 bin kişilik Moğol ordusu Ağaçerileri ağır bir yenilgiye uğrattı. Onlardan birçoğu öldürüldü ve bir kısmı da esir

alındı. Bu mağlubiyetten sonra Ağaçerilerin kurtulanları Suriye'ye doğru göç etmek zorunda kaldılar. Ancak bu yenilgi ve türlü zorluklarla karşı karşıya kalmalarına rağmen sonraki dönemlerde onların varlıklarını devam ettirdiklerini görmekteyiz. XIV. yüzyılın ikinci yarısında Ağaçerilerin Sis ve Sivas'da karışıklıklar çıkardıkları görülmektedir. Daha sonraları ise Ağaçerilerin bölgede bulunan Dulkadir Türkmenleri tarafından etkisiz hale getirilmiş oldukları düşünülebilir. Maraş'ta kalanları da daha sonra kurulan Dulkadirli Beyliği'ne katıldılar. Bunlardan bir kısmının ise Karakoyunlu ve Akkoyunlu Türkmen devletlerinin hizmetine girerek İran'a doğru çekildiklerini görmekteyiz. Ağaçeri Türkmenlerinin 1350'lerden sonra doğuya doğru çekilen topluluğunun başlarında Hasan Bey bulunuyordu. Hasan beyin annesi Karakoyunlu Kara Mehmet'in kız kardeşi Tatar hatun idi (Ebu Bekr-i Tihrani, 2001: 97).

XV. yüzyılda Karakoyunlular'la İran'a göçen Ağaçeri Türkmenleri'nin bazılarının isimleri kaynaklarda sık olarak geçmektedir; Karakoyunlu İskender Mirza'nın emirleri arasında Ağaçerilerin ileri gelenlerinden Hüseyin ve Sulan beylerin (Ebu Bekr-i Tihrani, 2001: 97) yanı sıra İskender Mirza'nın adamlarından Ağaçeri Ali Bey'in adı da geçiyor. Ali Bey Akkoyunlular'a karşı Karakoyunlular'ın yanında savaflara katılmış ve Karakoyunlular'ın yenilmesi ile esir düşmüş ve Akkoyunlular tarafından serbest bırakılmıştır. Ali Bey bir süre sonra da Uzun Hasan'nın hizmetine girmiştir. Bu Ağaçeri beylerinden başka Cihanşah Mirza ile oğlu Hasan Ali'nin emirlerinden Ağaçeri Hacı Hasan ve Uzun Hasan'ın oğlu Zeynel'in emirlerinden Dünder Ağaçeri de bulunmaktaydı (Ebu Bekr-i Tihrani, 2001: 122, 147, 265, 329).

İran'da hâkimiyeti ele geçiren diğer bir Türk devleti olan Safevi kaynaklarında Ağaçeri Türkmenleri hakkında bilgi verilmemektedir. Ancak XVIII. yüzyılın ilk yarısına ait Osmanlı Tebriz tahrir defterinde Ağaçeri adında bir köye rastlanmaktadır. XIX. yüzyılın ortalarında İran'ın Fars eyaletinde görülen Ağaçerilerin bin çadırılık bir topluluk oldukları, Çağatay ve Keştil adlı obalarının bulunduğu ve zengin oymaklardan sayıldıkları görülmektedir. XX. yüzyılın başlarında ise Ağaçerilerin İranda varlıklarını sürdürdükleri ve iki bin çadırdan ibaret oldukları ve Kuhigiluye'de yaşadıklarını Avşar, Beydilli ve Tilki adlı obalarının olduğu belirtilmektedir (Sümer, 1985: 461).

2.5. Türkmenlerin Dulkadiroğulları Beyliğini Kurması (1337 – 1522)

XIII. yüzyıl sonlarında Halep ile Antep arasındaki bölgeye yerleşen Bozok Türkmenleri, Memluk Türk Devleti'nin kuzeye doğru başlattığı akınlarda bazen Memluk kumandanlarının emrinde, bazen de kendi istekleriyle Çukurova'daki Ermenilerin üzerine veya Moğol hâkimiyeti altındaki Anadolu içlerine doğru akın yapıyorlardı. Türkmenler, Memluk fetihleri arkasından Antep'ten Elbistan'a kadar uzanan bölgeleri ele geçirdiler. Türkmenler, Antakya'dan başlayıp kuzey-doğu yönünde Maraş'a kadar uzanan Amanos Dağları'nın doğu vadisinde kışlarlar, yaz gelince de vadinin kuzeyinde Binboğalar, Berit, Nurhak, Akçadağ ve Tohma Vadisi ile çevrili yaylalara çıkarlardı. Bu Türkmenler, Oğuzların Bozok koluna mensup Bayat, Afşar (Avşar) ve Beydili beyleri idi. Dulkadiroğulları Beyliği'ni kuran Türkmenlerin hangi boydan geldiği kesin olarak bilinmemekle beraber, Dulkadir halkının çoğunluğunun Bayat boyuna mensup Türkmenler olması sebebiyle, beyliğin kurucularının da Bayatlar olması mümkündür. Mısır ve Suriye'ye sahip Memluk Sultanı En-Nâsır Muhammed b.Kalavun, ülkesinin Suriye sınırları güvenliğini sağlamak amacıyla Dulkadirlilerden Zeyneddin Karaca Bey'e hilât ve hediyeler vererek onun Elbistan naipliğine atadı (1337). Böylece Dulkadir Beyliği kurulmuş oldu (Yinanç, 1989: 15-16; Kaya, 2008: 17; Karadeniz, 2008: 22).

Dulkadir Beyliği Memluklulara bağlı olmakla beraber Zeyneddin Karaca Bey, Memluk Devleti'ndeki taht kavgalarından istifade ederek bağımsız hareket etmek istedi ve beyliğinin hudutlarının Halep'e doğru genişletmeye çalıştı. Zeyneddin Karaca Bey, bir yandan topraklarını Suriye'ye doğru genişletirken bir yandan da kuzeye doğru Eretna devleti topraklarına akınlarda bulundu. Hatta 1348 yılında Karacabey Melik Zâhir unvanını alarak bağımsızlığını ilan etti. Fakat 1353 yılında Memluklara yenilerek Kahire'de idam edildi (Yinanç, 1989: 18-19)

Zeyneddin Karaca Bey'in idam edilmesinden sonra onun yerine oğlu Halil Bey Dulkadir Beyi oldu (Uzunçarşılı, 1988: 170; Altınöz, 2009: 29).1354 yılından 1386 yılına kadar Dulkadir Beyi olan Halil Bey zamanında beyliğin hudutları Zamantı'dan (Pınarbaşı) Harput'a kadar genişledi. Halil Bey de babasının politikasını takip ederek bağımsızlığını ilan etmek istedi ise de Memluklar buna izin vermediler. Dulkadir ailesi arasına fitne sokarak 1386'da Halil Bey'i kendi ailesinden olanlara öldürttüler (Yinanç, 1989: 28; Kaya, 2008: 20; Karadeniz, 2008: 22).

Halil Bey'in öldürülmesinden sonra Dulkadir Beyliği'nin başına Seveli Bey (Suli Bey) geçti. Seveli Bey zamanında Memluklar, Dulkadir Beyliği arazisine hakim olmak istediler. Bu yüzden iki taraf arasında birçok savaş oldu. Dulkadirlilerin bu savaşlarda başarılı olmaları nedeniyle Memluk Sultanı Berkuk onun beyliğini tanımak zorunda kaldı. Seveli Bey, beyliğinin topraklarını genişletmek için Memluk topraklarına ve Kilikya Ermenileri üzerine akınlar yaptı. Seveli Bey'in Memluklar için tehlikeli olmaya başladığını gören Berkuk, 1398 yılında bir suikast düzenleterek onu ortadan kaldırdı (Yinanç, 1989: 33-34; Karadeniz, 2008: 23).

Seveli Beyin öldürülmesinden sonra yerine oğlu Sadaka, Dulkadirlilerin başına geçmesine rağmen amcasının oğlu Nasreddin Mehmet Bey, onun beyliğini tanımayarak 1399'da Dulkadir hükümdarı oldu. Nasreddin Mehmet Bey Dulkadir tahtını elde etmek için Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezit'den yardım istedi. Nasreddin Mehmed Bey Yıldırım Bayezit'in desteği ile Dulkadir hükümdarı oldu. Bundan dolayı Osmanlılar ile Memluklar arasında 1515 yılına kadar devam edecek olan Dulkadir Beyliği üzerindeki hâkimiyet mücadelesi başladı. Nasreddin Mehmet Bey, Timur'un Anadolu'yu istilası sırasında ona karşı çıkarak Osmanlı yanlısı bir politika izledi. Bu yüzden Timur kuvvetleri Elbistan'a doğru yürüyerek burayı tahrip ettiler. Bir yandan varlığını devam ettirebilmek için Osmanlılardan yardım alırken, bir yandan da Memluklarla dostane ilişkiler kurdu. Karamanoğulları ve Ramazanoğulları ile mücadele etti ve Kayseri şehrini 1436'da Karamanlılardan aldı. Kayseri şehrinde Nasıriye Medresesi'ni kurarak Kayseri kalesini yeniden yaptırdı. Uzun yıllar Dulkadir hükümdarı olan Nasreddin Mehmet Bey 1442 yılında öldü (Yinanç, 1989: 54-55; Karadeniz, 2008: 26).

Nasreddin Mehmed Bey'in ölümünden sonra Dulkadiroğulları Beyliği'nin başına Süleyman Bey geçti. Onun zamanında Dulkadir-Osmanlı ilişkileri gelişti. Süleyman Bey kızı Sitti Mükrimе Hatun'u II. Murad'ın oğlu II. Mehmed'e (Fatih'e), diğer kızını da Memluk Sultanı Zahir Çakmak'a verdi (Yinanç, 1989: 55). İki büyük devletle akrabalık tesis ederek beyliğini Karamanoğulları ve Akkoyunlulara karşı savunmak için destek sağladı. Alaüddeve Bozkurt Bey'in babası olan Süleyman Bey, Maraş'taki Ulu Camii'yi yaptırdı.

Süleyman Bey'in 1354 yılında ölümünden sonra yerine oğlu Melik Arslan Dulkadir hükümdarı oldu. Onun zamanında Dulkadirliler ile Akkoyunlular arasında savaşlar oldu. Dulkadirlilerin elinde bulunan Harput (Elazığ) Uzun Hasan tarafından alındı ve Dulkadirlilerin başkenti Elbistan, Akkoyunlu ordusu tarafından tahrip edildi. Memluk Devleti ile arası açılan Melik Arslan Bey, Memluk Sultanı Hoşkadem'in bir fedaisi tarafından Elbistan'da camide ibadet ederken 1465'de öldürüldü. Melik Arslan'ın

öldürülmesinden sonra kardeşi Şahbudak Bey Dulkadirli beyi oldu. Ancak kardeşinin öldürülmesinde rolü olduğu gerekçesiyle halk tarafından kendisine itibar edilmedi. Bu arada Fatih'in desteğini sağlayan Şehsuvar Bey Dulkadir hükümdarlığını 1466'da ele geçirdi (Yinanç, 1989: 63; Karadeniz, 2008: 28). Fatih'in yardımı ile Dulkadirlielerin başına geçen Şahsuvar Bey, üzerine gönderilen üç Memluk ordusunu mağlup etti. Kazandığı zaferlere güvenerek Osmanlılara cephe alan Şehsuvar Bey'e, Fatih sağladığı desteği çekti. Bu yüzden Memluklulara karşı direnemedi ve 1372 yılında yakalanarak Kahire'ye götürüldü. Memluk Sultanı Kayıt Bey'in emriyle Babü'z-Züveyle (Züveyle Kapısı)'de 1372'de idam edildi. Memluk Sultanı Kayıtbay'ın desteği ile Şahbudak Bey ikinci kez Dulkadir Bey'i olarak tayin edildi. Ancak Osmanlı Sultanı Fatih, yanında bulundurduğu Şahbudak Bey'in kardeşi Alaüddeve Bozkurt Bey'e destek vererek onun Dulkadir hükümdarlığını 1480'de ele geçirmesini sağladı (Yinanç, 1989: 81-82).

Alaüddeve Bozkurt Bey ilk yıllarında Osmanlıların yanında yer aldı. Üzerine gönderilen Memluk Ordularını mağlup etti. Dulkadir Beyliği yüzünden Osmanlı-Memlûk ilişkileri bozuldu. Çukurova'da hâkimiyet mücadelesi yüzünden başlayan Osmanlı-Memlûk savaşları 1485-1491 yılları arasında devam etti. Alaüddeve Bey kızı Ayşe'yi II. Bayezit'e verdi. Bu evlilikten Yavuz doğdu. Alaüddeve Bozkurt Bey'de Yavuz'un dedesi oldu. Alaüddeve Bozkurt Bey, Memlûk ve Osmanlı toprakları arasında kalan beyliğinin devam edebilmesi için her iki devlet ile de yakın ilişkiler içine girdi. İzlediği denge politikası ile uzun yıllar beyliğin başında bulundu. Ancak 1501'de Tebriz'de kurulan Türk Safevi Devleti ile mücadele etmek zorunda kaldı. Safevi hükümdarı Şah İsmail Anadolu'yu ele geçirmek istiyordu. Dulkadir topraklarına giren Şah İsmail 1507 yılında Elbistan'ı aldı ve burayı baştanbaşa tahrip ederek Maraş'ı da ele geçirdi. Şah İsmail'in çekilmesinden sonra Alaüddeve Bey Maraşve Elbistan'ı yeniden ele geçirdi. Ancak Elbistan öyle tahrip edilmişti ki, bu yüzden başkenti Maraş'a taşıdı. Bundan sonra Alaüddeve Bey, Osmanlılara karşı Memlûklerin yanında yer almaya başladı. Hatta ezeli düşmanı Şah İsmail'in üzerine Yavuz'un düzenlediği Çaldıran Seferi'ne çağırıldığı halde katılmadığı gibi, Şah İsmail ile de ittifak kurdu. Alaüddeve Bey, Yavuz'un yanında bulunan kardeşi Şehsuvar Bey'in oğlu Ali Bey'in Osmanlılar tarafından desteklenmesini hoş görmüyordu. Bu yüzden Çaldıran Savaşı'na giden Osmanlı ordusunun iase yollarını keserek, teçhizatlarını yağmalattırdı. Yavuz Sultan Selim 1514 yılında Çaldıran zaferini kazanınca Dulkadir Beyliği'ni ortadan kaldırmak için harekete geçti. Kayseri sancak beyliğine getirilen Şehsuvaroğlu Ali Bey'e, Dulkadir toprakları alındığı takdirde kendisine verileceğini taahhüt etti (Yinanç, 1989: 99).

1515 yılında Ali Bey ve Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa, Alaüddeve Bey üzerine gönderildi. 13 Haziran 1515'de Göksun yakınlarında Turna Dağı'nda Osmanlılar ile Dulkadirlieler arasında yapılan savaşta Alaüddeve Bey yenilerek dört oğlu ile birlikte idam edildi başı Yavuz'a sunuldu (Yinanç, 1989: 99). Böylece Dulkadiroğulları Beyliği fiilen sona ermiş oldu. Yaklaşık olarak 180 yıl devam eden Dulkadiroğulları Beyliği, Osmanlıların Anadolu'da kendilerine kattıkları son beyliktir. Dulkadiroğulları Beyliği; Kırşehir-Bozok-Kayseri- Pınarbaşı, Elbistan, Harput-Maraş-Kadirli-Antep gibi geniş bir alanda hâkimiyet sürmüştü. Dulkadirli Beyliğini oluşturan Türkmenlerde bu bölgelerde faaliyet gösterip bu bölgeleri yaşam alanları yapmışlardır.

2.6. Osmanlı Devletinin Dulkadirli Beyliğini Ortadan Kaldırması ve Türkmenlerin Durumu

1515 yılında Maraş ve çevresi Osmanlılar tarafından ele geçirildi. Ancak Dulkadiroğulları Beyliği'ne hemen son verilmedi. Yavuz Sultan Selim, Dulkadir

topraklarının idaresini Şehsuvaroğlu Ali Bey'e verdi. Şehsuvaroğlu Ali Bey, Maraş ve Elbistan civarından asker toplayarak, Yavuz'un Memluklar üzerine yaptığı seferlere iştirak etti. Mısır seferi dönüşünde Yavuz İstanbul'a giderken Ali Bey de memleketine döndü. Beyliğin merkezini Maraş'tan tekrar Elbistan'a taşıdı. Ali Bey kendisini bağımsız bir devletin hükümdarı olarak görmekle beraber Osmanlı Devleti ile dostça geçindi ve Osmanlıların her yerde yardımına koştu. 1519 yılında eski Dulkadir toprakları olan Bozok (Yozgat)'da ortaya çıkan Celâl'in Osmanlılara karşı isyanını bastırarak, Celâl ve adamlarını ortadan kaldırdı. 1521 tarihinde Suriye'de Osmanlı Devleti'ne karşı, Memluk Devleti'ni yeniden kurmak için Canberdi Gazali büyük bir isyan başlatmıştı. Bu isyanı bastırmakla görevlendirilen Osmanlı komutanı Ferhat Paşa'yı beklemeden Canberdi Gazali'nin üzerine yürüyen Ali Bey, onu mağlup ederek katletti. Bu durum Ferhat Paşa'nın Ali Bey'i kıskanmasına neden oldu. Ali Bey Osmanlılara bağlılık göstermesine rağmen, kendini bir hanedan üyesi olarak görüyordu. Osmanlı Devleti ise onu bir sancak beyi olarak kabul ediyordu. Mısır ve Suriye'yi de fetheden Osmanlılar, toprakları arasında bağımsız bir devleti asla kabul edemezdi. Dulkadir ülkesinde Ali Bey'in bazı uygulamalarından rahatsız olan halkın Padişaha şikâyetleri üzerine, Osmanlı Devleti Ali Bey'in ülkesine teftiş memurları gönderdi. Ali Bey içişlerine karışıldığını düşünerek gönderilen müfettişleri derhal katletti. Bu olay iki taraf arasında bardağı taşıran son damla oldu. Ali Bey'i kıskanan ve ona muhalif olan Ferhat Paşa, Kanuni'den, onun katline dair bir ferman aldı. İran seferi bahanesiyle Tokat'a çağırılan Ali Bey, Artukova'da (Artova) oğulları ile birlikte 1522'de katledildi. Böylece Dulkadiroğulları Beyliği tamamen Osmanlılara bağlandı (Altınöz, 2009: 48-49).

Dulkadiroğulları Beyliği topraklarından Maraş ve Bozok bağımsız sancaklar haline getirildi. 1531 yılında Dulkadir Eyaleti kuruldu. Maraş merkez olmak üzere Antep, Sis ve Bozok da bu eyalete sancak olarak başlandı. Maraş'ın fethinden sonra burada görev yapan Osmanlı idarecilerine karşı sık sık isyanlar başladı. 1526 yılında Söklenoğlu Musa isyanı ortaya çıktı. Bu isyanın arkasından Atmaca adlı bir kişinin isyanı oldu. Atmaca, Karaman Beylerbeyi Hürrem Paşa'yı yenilgiye uğrattı. Atmaca isyanının bastırılmasından sonra Dulkadirlilerden Zünunoğlu ayaklandı. Zünunoğlu Osmanlılara yenilerek İran'a kaçtı. Aynı yıllarda Maraş ve Elbistan çevresinde Kalender Çelebi, etrafına 30.000 kişi toplayarak büyük bir isyan çıkardı. Toprakları ellerinden alınmış olan Dulkadir halkından birçoğu bu isyana katıldı. Sadrazam İbrahim Paşa Dulkadir halkına eski dirliklerinin verileceğini vaad ederek bu isyanın bastırılmasını sağladı. Yavuz Sultan Selim 1514 yılında Çaldıran Zaferi'ni kazandıktan sonra, Doğubeyazıt civarındaki Türkmen aşiretlerinden biri olan Bayazıdı ailesini Maraş civarına yerleştirdi (Bayazıt, 1998: 13-14). Bu ailenin Maraş'a getirilmesinden sonra Dulkadirlilerle Bayazıdı³ ailesi arasında büyük çekişmeler oldu. Osmanlı Devleti'nin desteğini elde eden Bayazıdı ailesi Maraş tarihinde önemli rol oynadı. Bu aileden birçok kişi Maraş'ın idaresinde etkili oldu (Bayazıt, 1998: 18). Dulkadir ailesi ise devlet idaresinden tamamen tasfiye edilemedi. Bu sebeple iki nüfuzlu aile arasındaki çekişme XIX. yüzyıla kadar devam etti. Dulkadiroğulları döneminde Maraş ve Elbistan şehirleri bir beyliğin önemli merkezlerindendi. Bu yüzden bu iki şehirde önemli siyasî, ekonomik ve kültürel gelişmeler oldu. Ancak Maraş ve Elbistan, Osmanlı topraklarına katıldıktan sonra diğer Anadolu şehirlerinden biri haline gelerek eski stratejik önemlerini yitirdiler.

³ Geniş bilgi için bkz. "Kahramanmaraş'ta Bayazıtoğulları", Ukde yay. , 1998, Kahramanmaraş

Kanuni Sultan Süleyman döneminde Maraş ve yöresini idare eden Şahsuvar oğlu Ali'nin 1522 yılında öldürülmesinden sonra Maraş ve çevresi tamamen Osmanlı Devletinin idaresi altına girdi. Böylece Dulkadiroğlu beyliği tamamen son buldu. Dulkadirli ülkesinin Osmanlı topraklarına katıldığı zaman ki sınırları; Maraş, Elbistan, Göksun, Andırın, Zamantı, Kayseri, Kırşehir, Ankara, Bozok(Yozgat), Darende, Harput (Elazığ), Malatya, Besni, Hısn-ı Mansur (Adıyaman), Kahta, Gerger, Diyarbakır, Urfa, Çermik, Rumkale (Halfeti), Ayıntab, Pazarcık, Bulanık (Bahçe), Gündüzlü, Amik ovası Antakya, Gügercinlik, Trablusşam, Sis (Kozan), Kars-ı Zülkadiriye (Kadirli), Fers(?), Üzeyr (Dört Yol, Payas, İskenderun ve çevresi (Tutar, 2003: 146) ve Yumurtalık'tan oluşmaktadır (Kaya, 2008:55). Şahsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesinden sonra Dulkadirli vilayetinin yönetimi kısa bir süre de olsa Koçi b. Halil Bey'e verilmiştir. Bölge kısa bir süre sonra Rum vilayetine bağlandığından Halil Bey'in yönetiminde fazla kalmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü Maraş'ın başında yönetici olarak bu kez Musa Bey ve Kızıl Ahmed Bey gözükmektedir (Solak, 2004: 27). Osmanlı'nın bir eyaleti olan Dulkadir topraklarının o zamanki yüzölçümü 30.300 km²'dir. Eyaletin kapladığı sahada bugün Maraş, Adıyaman, Antep ve Malatya illeri vardır.

Osmanlı döneminde Maraş ve çevresi mirî arazi sisteminin uygulandığı bölgelerden olduğu için burada tımar sistemi tatbik edilmiştir. 1526 yılında arazinin % 96 gibi büyük bir kısmı mirî araziye meydana getirirken, mülk ve vakıflara ayrılan arazi miktarı % 4'te kalmaktadır. Şehir merkezinde 5 medrese, 4 buk'a 4 cami, 2 mescid, 1 imaret, 6 zaviye ticari hayatın vazgeçilmez unsurları olan çarşı ve pazarlar ve bunların içinde faaliyet gösteren esnaf gurupları bulunmaktadır. Bütün bunlar şehirde sosyal-kültürel ve ekonomik hayatın canlı olduğuna işaret etmektedir. Bunların haricinde kırsal kesimde de yer yer pazarların kurulduğu görülmektedir (Solak, 2004: 223).

1570 yılında Osmanlı ordusunun Kıbrıs seferine Maraş beylerbeyi Mustafa Paşa da katıldı. Kıbrıs'ın fethinden sonra Anadolu'nun diğer şehirlerinden olduğu gibi Maraş'tan da Türkler adaya yerleştirildi. Anadolu'dan Kıbrıs'a yerleşen Türkler ikamet ettikleri yerlere, geldikleri yerlerin adlarını verdiler. Adaya ilk çıkan Maraşlı göçmenler Magosa limanı'nın hemen güneyine yerleşerek Kıbrıs'ta bugünkü Maraş şehrine isimlerini verdiler. XVI. yüzyılın sonları ile XVII. yüzyıl başlarında büyük celâli karışıklığı olarak adlandırılan isyanlar sırasında, Maraş bölgesinde de birçok olaylar meydana geldi. 1599'da çıkan Karayazıcı isyanı sırasında can güvenliği kalmayan halk dağlara kaçarak celâlilere katılmak zorunda kaldı. 1606 yılında Kuyucu Murat Paşa, celâli isyanlarını bastırmakla görevlendirildi (Uzunçarşılı, 1995, C.3, s: 104). Maraş beylerbeyi de ona yardımda bulundu. Celâlilerin büyük bir kısmı ve celâlilerin büyüklerinden olan Canbolatoğlu, Amik Ovası'nda mağlup edildi. Maraş bölgesinde etkili olan isyanlardan biri de Kalender Çelebi isyanıydı. 1608 yılında Kalender Çelebi Maraş ve Göksun civarına geldi. Kuyucu Murat Paşa, Göksun Boğazı'nda Kalender Çelebi'yi ağır bir yenilgiye uğrattı (Gökhan, 2008: 120). 1622 yılında Maraş Türkmenlerinden olan ve Trablusşam valisi Seyfoğlu Yusuf Paşa, Genç Osman'ın katledilmesini bahane ederek isyan etti. IV. Murat döneminde Maraş bölgesinde meydana gelen olaylardan bir diğeri Abaza Mehmet Paşa isyanına Maraş Beylerbeyi Kalavun Yusuf Paşa'nın katılmasıydı. Abaza'nın devletle barışıp anlaşması ile bu isyan sona erdi. 1835–1839 yılları arasında Maraş valiliğinde Bayazıdoğullarından Kalender Paşa'nın oğlu Süleyman Paşa bulunmaktaydı. Ancak bunun zamanında Osmanlı Devleti'ne isyan eden Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa Maraş'ı ele geçirdi. Yaklaşık bir buçuk yıl kadar Maraş'ta kalan İbrahim Paşa'nın zamanında Maraş'ta asayiş sağlandı. İbrahim Paşa yapılan anlaşma sonucu Maraş'tan çekilerek Mısır'a döndü. Bundan sonra Maraş Eyaleti iptal edilerek bir kaza haline getirildi. Ancak

Maraş'ın idarî yapısında sık sık değişiklikler devam etti. Bu dönemde Maraş şehri bir ara kaza haline getirilip Adana Eyaleti'ne bağlandı. Daha sonra Halep Eyaleti'ne bağlandı. Bir ara müstakil sancak oldu. Fırka-i Islahiye zamanında da kısa bir süre eyalet haline getirildi. 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı'nın getirdiği yenilikler ve gelişmeler ülkenin birçok yerinde uygulanmaya başlandı. Gayrimüslimler 1856'da ilan edilen Islahat Fermanı ile kendilerine geniş imtiyazlar tanınca Osmanlı ülkesinin her tarafında istedikleri şekilde sosyal, ticarî, ekonomik ve dinî faaliyetlerde bulundular. 1856 Islahat Fermanı'na tepki olarak Maraş halkı isyan etti. Bu arada Kırım Savaşı'nın otorite boşluğundan istifade eden Tacirlü aşiretinde Ahmet Paşa ve Kerim Bey öncülüğünde şehri bastı. 500–600 kişilik Ermeni eşkıyası Maraş'ı basarak yağmaladılar. 5–6 gün şehirde kalan Ermeniler büyük tahribat yaptılar. 1862 yılında Maraş valiliği'ne de Aşir Paşa atandı. Aşir Paşa; Ermenilerin saldırıları ile bozulan asayişini yeniden sağlayıp, yolları ve köprüleri tamir ettirdi. Ancak bu sırada Maraş'ta bir kıtlık ve arkasından da kolera salgını ortaya çıktı. 10.000 kişinin ölümüne neden olan bu salgın hastalıkta Maraş mutasarrıfı Aşir Paşa da vefat etti. 1853 yılında Kırım Savaşı sırasında devletin asker sıkıntısı çekmesi sebebi ile Adana, Maraş ve Kozan dağları arasında kalan bölgedeki aşiretlerden asker talep edilmişti. Ancak bu istek bölgedeki aşiretlerin devlete muhalefetleri nedeniyle gerçekleşemedi. Savaştan sonra Osmanlı hükümeti hem orduya yeni asker kaynakları temin etmek, hem de bölgeyi itaat altına alıp güvenliği sağlamak, eşkıyalığa son vermek, vergileri düzenli bir şekilde almak ve birçok karışıklığa yol açan konar - göçerleri yerleşik hayata geçirip ziraata teşvik etmek için 1865'te Fırka-i Islahiye birliğini kurdu. Yönetim bakımından Sultan Abdülaziz zamanında Maraş eyalet olmaktan çıkarılarak sancak hâline getirilmişti. 1864 yılında ise Halep vilayetine bağlanmıştır (Maraş İl Yıllığı, 1967: 80).

Bu süreçte Fırka-i Islahiye'nin faaliyet sahası; İskenderun'dan Maraş ve Elbistan'a, Kilis'ten Niğde ve Kayseri'ye, Adana Eyaleti'nden Sivas Eyaleti sınırına kadar olan bölgeyi kapsıyordu. Fırka-i Islahiye'nin başına Dördüncü Ordu Kumandanı Derviş Paşa, halkla ilgili idarî işleri görmek üzere de Ahmed Cevdet Paşa tayin edildi. Ahmed Cevdet Paşa bölgenin valiliğine atanırken sınırları belli olmayan Maraş Eyaleti yeniden kuruldu. On sekiz gün sonra Ahmed Cevdet Paşa görevinden alındı. Maraş Eyaleti de yeniden Halep vilayetinin bir sancağı haline getirildi. Fırka-i Islâhiye'nin yaptırımıyla Maraş ve civarında uygulanan ıslah hareketleri neticesinde firar eden konargöçer yörük ve Türkmen aşiretleri iskâna tâbi tutuldu. Antep, Hatay ve Adana yöresinde birçok köy ve kaza kurularak göçebe yörük ve Türkmen aşiretleri buralara zorunlu olarak yerleştirildi. Bu arada da Maraş bölgesinde yaşayan konargöçer Tecürlü aşireti Eloğlu (Türkoğlu) adı verilen bölgeye yerleştirildi. 1869 yılında Veysi Paşa Maraş valisi olarak atandı. Bundan sonra Tefik Paşa, sonra Naşit Paşa ve daha sonra da Kozan Mutasarrıfı Aslan Paşa, Maraş Mutasarrıflığı'na tayin edildiler Aslan Paşa zamanında Maraş'ta Maarif Teşkilatı kuruldu ve ilk Rüşdiye Mektebi açıldı. Aslan Paşa'dan sonra Maraş Mutasarrıflığı'na Hasan Paşa, sonra Abdullah Paşa ve ondan sonra Hacı Ali Paşa atandı. Maraş valiliğinde bulunan diğer kişiler; Diyarbakirli Said Paşa, Dede Paşa, Salih Paşa, Nazım Paşa, Mustafa Nuri Paşa, Hüseyin Şükrü Paşa, Abdülvahap Paşa, Nuri Bey, Galip Paşa ve Arif Paşalardı. 1895 yılında Maraş'ta Zeytun isyanı çıktı. Sadece bu isyanda 13.000 asker 7.000 sivil olmak üzere toplam 20.000 Türk şehit oldu. Ermenilerden ise 125 kişi öldü. 1876 yılından önce Halep vilayetine bağlanan Maraş, 1914 yılında Halep vilayetinden ayrılarak bağımsız sancak statüsünü kazandı. Bu tarihten Meşrutiyet'in ilanına kadar Halep Vilayetine bağlı bir sancak olan kent, Osmanlı Devleti mülki idaresinde yapılan bir değişiklikle 1914 yılında "Maraş Sancağı" ismini alarak bağımsız bir sancak haline getirilmiştir (Aygan, 2008: 227).

Maraş ve çevresinde bu gelişmeler yaşanırken her değişikliğin ardından bölgedeki Türkmenler bu değişimden mutlak suretle etkilenmişlerdir. İlerde ismini zikredeceğimiz, Osmanlı zamanında yaşayan cemaatlerin bir kısmı ileriki dönemlerde isim olarak tespit edilemeyecektir. Bu durumun etkenlerinden birinin bu cemaatlerin süreç içindeki değişimlerden etkilenip başka yerlere gitmeleri olarak tahmin edilecektir. Ya da devletin uygulamaları aşiretlerin ve cemaatlerin küçülmelerine sebep olmuş ve bu unsurlar kalabalık olanlar içerisinde kaybolup gitmişlerdir.

Osmanlı devleti konargöçerleri yerleşik hayata geçirmek için uğraştığı vakit olumsuzluklar ve grupların isyanları görülmüştür. Yukarıda ifade edilen isyanların farklı nedenlerden çıktığı açıktır ve bu isyanlara Türkmenlerin katılımları görülmektedir. İsyancılar gösteriyor ki Osmanlı egemenliğine giren Türkmenler eski yaşamlarını devam ettirmek için çaba göstermişler hatta bunun için devlete isyanı dahi göze almışlardır.

3. MARAŞ BÖLGESİNDE TÜRKMENLER (19. VE 20. YÜZYILLAR)

3.1. Bölgede Yaşayan Türkmen Oymak, Aşiret ve Cemaatlerin İsimleri

3.1.1. Türkmenlerin Yaşadıkları Yerler

Maraş ve çevresindeki yerleşim bölgelerine ilk Türkmen akınlar ve göçleri XI. yüzyıldan itibaren görülmeye başlar. Göçebe hayat tarzını benimsemiş olarak yaşayan Türkmen aşiretleri için Maraş tam aranılan bir coğrafyaydı. Yaylak ve kışlak hayatı içinde olup hayvancılıkla uğraşan konargöçer Türkmen Aşiretlerine çok cazip gelen bir yerleşim alanıydı. Bu özelliği nedeniyle, tarihte içerisinde Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı bir bölge olmuştur. Tarihlerimizde Maraş, bir Türkmen deposu olarak bilinir. Osmanlıda varlığı tespit edilmiş birçok aşiretin ya yerleşim alanı ya gelip geçtiği güzergâhı olmuştur. Aşiretler hayat tarzlarının gereği olarak kışın genellikle eski, şehir ve kasabaların yakınındaki iskân merkezlerine inerler, yazları ise daha serin olan yaylalara göçerler ve buralarda çoğunlukla hayvancılıkla uğraşırlar (Halaçoğlu, 1991:14)

Evliya Çelebi Osmanlı topraklarını gezip seyahatnamesini oluştururken Türkmen nüfusun hakim olduğu Maraş ve burada yaşayan halk için; *"kelimatları lisan-ı Türkîdir ve ekseriya halkı Türkmandır. Pak çuha esvaplar ve kadife külah üzre destari muhammedi sararlar"* der.

Türkmen kavramı önceleri müslüman olmuş Oğuzlar için kullanılır idi. Ancak zamanla Türkmenlerin Müslümanlığı yüzeysel kalır ve eski Türk adet ve geleneklerin İslam cilası ile boyanmış bir şekli olarak görülür (Sümer, 1992: 13; Köprülü, 1999: 80). Aşiretler isim alma hususunda Türkmen ve Yörük diye ikiye ayrılırlar. Kızılırmak nehrinin doğusunda kalan aşiretlere Türkmen, Kızılırmak'ın batısında kalan Ege, Marmara ve Rumeli bölgelerinde yaşayan aşiretlere ise Yörük denilmektedir (Gökbilgin, 1957: 6-8; İnalçık,1986: 39-65; Şahin, 1982: 285). Maraş ve çevresinde yaşayan Dulkadirli Türkmenleri için ise hem Türkmen hem de Yörük tabiri birlikte kullanılmaktadır (Sümer, 1950:520).

Maraş'ta görülmeye başlayan ilk Türkmen aşiretleri, Türk, Türkmen, Yörük, Ağaçeri, Tahtacı, Çepni, Konargöçer, Aşiret gibi topluluklar arasında kavmi hiçbir fark olmayıp hepsi Horasan'dan, Orta Asya kökenli olup Oğuz elinden gelmişlerdir. Türkmen nüfusunun en yoğun olduğu bu bölgeler yani Maraş ve çevresi İran, Anadolu ve Kuzey Suriye arasında Konargöçer Türkmenlerin göçleri için bir köprü görevini yapıyordu. Osmanlı hakimiyetine geçtiği dönemden sonra Maraş bölgesi konar göçer Türkmen aşiretleri için daha dikkat çekici bir mekan haline gelmiş oluyordu. Maraş'ın güneyinde kışlayan Türkmenlerin kuzeye doğru yaylalara çıkmak için yola koyulduklarında geçecekleri nokta Maraş oluyordu. Bölge adeta bir geçiş notasıydı. Özellikle güney-kuzey irtibatını sağlayan bölge ise Gülek geçidiydi. Gülek Boğazı, Ereğli'den başlayıp Toroslar üzerinden Kilikya'ya inen yol üzerindedir (Koprıman, 2002: 470). İşte bu durumda bölgedeki Türkmen nüfusunu belli dönemlerde artırıyordu.

Bölgede yaşanan bu hareketlilik Osmanlı'nın son dönemlerine kadar devam etmiştir. Bu çıkarım o dönemde yani XIX. yüzyılda sistemli bir iskân hareketi olan Fırka-i İslahiye'nin yaptığı çalışmalardan anlaşılmaktadır. XIX. yüzyılın üçüncü çeyreğinde gerçekleştirilmeye çalışılan iskân faaliyetleriyle bu bölgede konargöçer yaşayan Türkmen aşiretlerin büyük bir kısmı yerleşik hayata geçirilmiştir. XVI. Yüzyılda Maraş ve çevresinin en yoğun Türkmen gruplarını Dulkadirli Türkmenleri oluşturmaktaydı. Bölgede yaşamış olan Dulkadiroğlu beyliğinin kurulmasını sağlayan

bu Türkmen gruplarını 1526 ve 1580 yıllarındaki durumu Kanuni devrinde yapılan tahrirlerden tespit etmiş bulunmaktadır. Öncelikle bu Türkmen aşiretlerin bilgilerini verip daha sonra ise bunların zaman içindeki durumlarından bahsedilip XIX. ve XX. Yüzyıllardaki durumunu görmeye çalışalım. Maraş ve civarında yaşayan Dulkadirli Ulus'una bağlı cemaatlerin en büyük birimi tâifeler olup (Sümer, 1950: 511). 1526 yılında bölgede 26 taife bulunmaktadır (BA TD 402: 84-732, 927-939, 949-958, 960-971; BA TD 998: 436,438-439, 444-461; Solak, 2008: 125). 1580 yılında ise 21 taifenin bulunduğu görülmektedir (Solak, 2008: 125). Taifelerin ise alt birimlerini cemaatler oluşturmaktadır. 1526 yılında 26 taifeye bağlı 784 cemaatten müteşekkil Dulkadirli Ulus'unun hepsi Maraş ve çevresinde bulunmamaktadır. Bu cemaatlerden sadece 308'i Maraş çevresinde bulunan yerleri kışlak, yaylak, ziraat ve otlak sahası olarak tasarruf etmektedir. Dulkadirli Türkmenlerini oluşturan cemaatler geniş bir coğrafyayı yaylak-kışlak olarak kullanmaktalar. Bu cemaatler ana yurtları Maraş ve Elbistan haricinde Şam ve Sivas arasında dolaşmaktadırlar. 1563 yılında ise Maraş Kazâsı'nda 242 köyü tasarruf eden 132 cemaatin hemen hemen tamamı yerleşik hayata geçmiş bulunmaktadır. Yine aynı tarihte 169 mezraa 71 cemaat tarafından tasarruf edilmektedir. 1580 yılında ise cemaatlerin tamamının konargöçer hayatı yaşadığı görülmektedir. Ağcakoyunlu, Anamaslu nâm-ı diğer Karacalu, Araban, Avşar (Afşar), Bertiz, Bostancıyan, Cerid, Çağırğan, Çimelü, Demrek, Dışarıcıyan ve Gurbet, Dokuz nâm-ı diğer Beşanlı, Döngelli, Elçi, Eşkinciyan, Evcı, Eymür, Gündeşlü ve Değşirlü, Kara Yuvalı, Kavurgalı, Kızıllı ve Ali Beylü, Koyuncuyan, Küreciyan, Küşne, Müteferrik, Osmanlı, Peçenek, Tacirlü ismiyle bilinen taifeler bulunmaktaydı (Solak, 2008: 125-126). Bu taifeler hem 1526 hemde 1580 yılında var olduğu görülmektedir. Taifelerin zaman içinde cemaatlerinde eksilme ve artmalar olmuştur. Bu durum taifelerin farklı bölgelere gitmiş olma ihtimali bulunmaktadır. XVI, XVII, XVIII ve XIX. yüzyılda Maraş ve çevresinde yaşadığı tespit edilmiş taifeler, cemaatler ve aşiretlerden bazıları şunlardır.

Ağcakoyunlu

Ağcakoyunlu taifesine bağlı cemaatlerden bir kısmı Maraş ve çevresini yaylak-kışlak olarak kullanırken, bazılarının Maraş haricinde buldukları, bazılarının da buldukları yerlerinin belli olmadığı görülmektedir. XV ve XVI. Yüzyıllarda bu taife ve cemaatler Maraş'ta kışlayıp Elbistan'da yaylaya çıktıkları bilinir. Taifeye bağlı cemaatler ise şunlar olarak görülmektedir. Ağalu, Ağca Koyunlu, Balcılar, Çalışlu, Durdu Hacılı, Hamidlü, Hamza Fakihlü, İbrahim Kethüda, İncirlüce, İsa Kethüdalı, Kara Ömerlü, Karaca Oruçlu, Kasım Kethüda, Kozanlı, Köprülü, Mahmud Kethüdalı, Mirsecilü, Murad Kethüda, Musa Hacılı, Öküzlü, Pir Ömer Kethüda, Ramazan Hacılı, Tur Ali Adillü, Tur Hasanlı, Yakub Çelebi, Bu cemaatler içinde zamanla taifeye bağlı görülmeleyen cemaatlerde bulunmaktadır (Solak, 2008: 127-128).

Maraş çevresinde burada geçen cemaat isimleriyle anılan yerler ve aileler olduğu bilinmektedir. Günümüzde Maraş merkez mahallerinden birinin de ismini taşıyan bu taifenin kalıntılarının günümüzde var olma ihtimalini ortaya koymaktadır.

1834 tarihinde ise Maraş valisine gönderilen bir fermada bu taifenin üyelerinin Afşin, Elbistan yörelerinde yaşayan bir cemaat olup Ashab-ı Kefh reayasından olduğu bilgisi bulunmaktadır (Söylemez, 2007: 17-19).

Ağaçeri Türkmenleri

Maraş, Elbistan ve Malatya'nın dağlık ve ormanlık bölgelerinde yaşayan Ağaçeri Türkmenleri bölgede hatırı sayılır bir nüfus üstünlüğüne sahipti. Bu bölgeye göç etmiş

en eski aşiretlerden biri olan Ağaçeriler, bölgede siyasi otoritenin zafiyetinden de istifadeyle, şehirleri basmaya, köyleri soymaya ve bölgeden transit geçen kervanları vurmaya başladılar. Bu yüzden Selçuklu ümerası, bölgeye kuvvet sevk etmek zorunda kalmıştı (Yinanç, 1989: 2). Merkezi Maraş ve Elbistan olan Ağaçeriler, Malatya'dan Kilikya'ya, Halep, Antep'ten Sivas'a kadar geniş bir bölgeyi işgal ediyordu. Bunların yağma ve tahripleri karşısında Sivas ve Kayseri hakimi Kadı Burhaneddin, ülkesinin güney sınırlarında iki kale inşa ettirmek zorunda kalmıştı. F.Sümer, Ağaçeriler'in, Türkmen asıllı olduklarını açıkça belirtir. Yakındoğu'ya gelen Oğuz elinden bir topluluğun ormanlık bir bölgede yurt tuttuğu için bu adla anıldığını ve XIII- XV. yüzyıllarda Maraş-Elbistan dolaylarında yaşayan bir Türkmen aşireti olduğunu öne sürer (Sümer, 1988, C.I, : 460)

Dulkadiroğulları, Ağaçeriler ile aynı bölgede oturmakla beraber, onlardan ayrı bir siyasi teşekkül olarak görünüyorlar. Karakoyunlular arasında Ağaçeri adıyla yaşayan bir oymak adına rastlanılması onların Karakoyunlular hizmetinde bulduklarını göstermektedir. Bu Ağaçeri kolu, daha sonra Karakoyunlular ile İran'a gitmişlerdir. İran'ın çeşitli bölgelerinde, varlıklarını devam ettirmişlerdir. Bu Ağaçeriler, Avşar, Begdili, Tilku gibi birçok oymaklara ayrılmaktadır. Ayrıca XVIII. Yüzyıla ait Tebriz tahrir defterinde bu vilayete bağlı bir Ağaçeri köyü geçmektedir (Sümer, 1962: 528).

Günümüzde Maraş, Antep, Gavur Dağı, Adana, İçel, Antalya, Muğla, Denizli ve Ege bölgesi gibi geniş bir sahanın ormanlık bölgelerinde, ekseriyetle göçebe çok azı da yerleşik olarak Tahtacılar adıyla yaşayan, ağaç dikmek, tahta biçmek gibi orman işleriyle meşgul olan Tahtacılar, Ağaçeriler'in torunlarıdır. XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı vesikalarında bunlara *cemaat-ı tahtacıyân* şeklinde rastlıyoruz. Uzun zaman Tahtacılar arasında dolaşıp incelemeler yapan Y.Ziya Yörükân ve A.Yılmaz bunlardan bazı kolların hala kendilerine Ağaçeri dediklerini ve atalarının Horasan'dan geldiklerini söylediklerini kaydeder. Tahtacıların yerleşik ve Sünnî olanlarına rastlanılmış olup, bunlara Maraş, Antep, Gavur Dağı gibi bazı bölgelerde Evcî aşireti denildiği de görülmüştür. Orman ürünleri ve ahşap işçiliği ile uğraşan Evciler, nereye gitseler evlerini de tahtadan yaparlar, bu aşiret 5500 hane kadardır. Anadolu'nun birçok yerinde bu isimde aşiretlere rastlanılmaktadır. Maraş'ta da bir Çepni oymağının yaşadığı ve şehirde bir de bu adla bir kalenin varlığı bilinmektedir (Sümer, Oğuzlar, 1992: 247).

Ali Beğlü (Ali Beylü) ve Kızıllu

1526 tahririnde birlikte yazılan Kızıllu ve Ali Beğlü taifesine 49 cemaat bağlı bulunmaktadır. Bunların isimleri ise şu şekilde belirtilmiştir: Ali Beylü, Bahşayışlü, Bedin? Avşarı, Büksüzlü, Cüneydlü, Çüne, Demürçioğlu ve Karadedelü, Derzilü ve Avşarıddîn, Dislü, Eğri Hacılu, Enbiya Hacılu, Enbiyalu, Esik Hacılu, Eşeklü, Eyne Hacılu, Hacı Ahmedlü ve İmkanlu ve Beydirlü ve Garıblü, Hacılar, Halaçlu, Haydarlu, Haydarlu bn. Kamillu ve Merkilu, Haydarlu ve Çiçeklü, İbişlü, İbrahim Fakihlü, İmanlu Afşarı, İmanlu Oğlu, İmkanlu, İneklü, İrü Hacılu, Kadılu ve Çöte, Karalkıç?, Kayışlu, Kazanlılu, Kız Kapanlu, Kızıl Sultan Oğlu, Kızıllu, Kızıllu ve Kara Hızırlu, Kızıllu ve Karadedelü, Kızıllu ve Kızılkoca, Kızıllu ve Sablaklu, Kızıllu ve V.Kılos, Koyuncılu, Kozanluoğlu, Kuşkırân ve Ekizhanlu, Okçukaracalu, Osmancılu ve Tarkuçlu?, Pelteklü ve Saru İsalu, Sadaka? Demürçilü, Saruhacılu, Sofu ve Kırı Kışlalu, Şeleklü, Şuayblü, Tatar Halillü, Zeynellü olarak geçmektedir (Solak, 2008: 163-164). Ali Beğlü taifesinin kaydına 1532, 1563-64 yılı kayıtlarında rastlanılmaktadır. Tasarrufundaki bölgeler ise; Maraş Göksu kenarı, Adana Kınık nahiyesi, Maraş Keferdiz, Maraş sancağı Hısn-ı Mansur, Kara Hayıt olarak tespit edilmiştir (Halaçoğlu, 2009: C.I, 106-107)

1580 yılında ise Ali Beğlü taifesinin kaydının olmadığı, Kızıllı taifesinin ise 18 cemaatinin bulunduğu görülmektedir. Cemaatler 1526'da tasarruf yeri olarak genelde Maraş'ı seçerlerken 1580'de ise birçoğu Maraş haricindeki bölgeleri tasarruf etmektedirler. Buda buldukları bölgede herhangi bir sebepten uzaklaşma isteği olabilir.

Anamaslu be nâm-ı Karacalu

Anamaslu-Karacalu taifesine 1526 yılında 102 cemaat bağlıdır. Bu Cemaatler; Adillü, Ağalu, Altınlı, Altun Oğlu, Anamaslu ve Arab, Arabanlı, Aşıklı, Avşarlı, Ayucılı, Azazlı, Bekilü ve Ecelü ve Yağcılı, Bekirlü, Beşirlü, Bey Hacılı, Boran, Bozlu, Buçaklı, Büklü, Ceridler (Ceridlü), Comranlı, Cullahan, Çakırlı, Çanakcılı, Çavuşlu?, Çıbuklu, Çihlü, Çirkin Oğlu, Çolaklı, Çöhrünlü, Çumdanlı ve Musa Bacılı, Çumurlu, Deçilü?, Delilü, Delücelü, Demürce Oğlu, Deniz Hacılı, Denizlü, Dervişan, Diş Çıkaranlı, Durdu Hacı, Düdek, Düldül Büksüzü, Ekanlı?, Ekinci, Emir Ballılı, Emirli, Engüdenli, Esenceli, Eymür Ballılı, Eyne Beylü ve Kulaksızlı, Eyne Bey Hacılı, Fakihli (Fakihler), Gazi Hacılı, Gökçe, Hacı Halillü, Hacı Hasanlı, Hacı Oğlanları, Hacılı bn. İncilü, Halaç, Halifelü, Hanlı, Hasan Kethüda, Hızır Hacılı, Hızır Hacılı ve Çihli, Humurlu, Hümayunlu, Hüseyin Fakihli, İbişlü, İncilü, İsa Fakihli, Kamarlı (Kumarlı), Kara Çoban, Kara Hacı Oğlanları, Kara Halillü ve Kamarlı, Kara Hamzalı, Kara Hayıtlı, Karaca Hasanlı, Karacalu, Karamanlı nam-ı diğer Çanakcılı, Kazancılar, Kazancılı, Kılıçcılı (Kılıçlar), Kırgıl, Kocalı, Kodallı, Kökeslü, Köpeklü, Köse ve Tabanlı (Köselü), Kurtlu, Kütüklü, Mazucılı, Menteşe Hacılı, Mihmadlı ve Budaklı, Mihmad Oğlu, Minnet Hacılı, Muğlisalı ve Tana Boğazlıyanlı, Oğlanşalı, Oklu (Okcılı), Orçanlı, Oruç Beylü, Ömer Veledi Halil, Sarbâbân ve Uslalı, Sarı Beylü, Sarıcalı, Sarutanburacıoğulları, Savcılı, Sevilmezli ve Rasullu, Sevilmezli, Sevinçli, Sırçalı?, Sofuyanlı, Şarlı, Tabaklı, Tabbağlı, Tacirli ve Orçanlı, Talib Hacı Oğlu, Talibli, Tana Musalı, Tana Halil Oğlu, Taşlar, Teke Hacılı, Tudlu, Turdı Hacılı, Turfalu, Ulaşlı, Ulu Bey Demircili, Usacık?, Veledân-ı Tuti ve Azazlı, Yazır, Yegen Alilü, Yol Basanlı cemaatleridir (Solak, 2008: 149-153).

1580 yılında ise taifeye 80 cemaat bağlıdır. Bunlardan 37'si her iki tarihte de ortaktır. Bazı cemaatler beraber verilmiştir. Cemaatlerden bir kısmı Maraş ve çevresinde bulunurken, bir kısmının Maraş'a uzak bölgeleri kışlak ve yaylak sahası olarak kullandıkları görülmektedir.

Günümüzde ise bu Taifeye bağlı Orçan aşiretinin torunları olması kuvvetli olan ve bugün Türkoğlu İlçesine bağlı köylerin bir kısmının adı Orçan köyleri olarak zikredilmektedir. Günümüzdeki Orçan köyleri özellikle Maraş bölgesinde iskânların yoğunlaştığı bir bölgede olması Orçanlı cemaatlerinin bu bölgeye yerleştiği kanısını güçlendirmektedir.

Araban

Araban taifesinin 1526 yılında cemaat olarak kaydı bulunmaz iken aynı tarihte Maraş Kazâsı'na bağlı Araban Nâhiyesi'nin olduğu görülmektedir (BA TD 402: 863). Bugün Gaziantep iline bağlı Araban ilçesinin ismini bu taifenin verdiği kuvvetle muhtemeldir. Taifeyi oluşturan, Alagözlü, Budak Fakihli, Delikli, Hudud, Kara Yağmurlu, Müfikli gibi cemaatlerin bulunduğu tespit edilmiştir. Araban ilçesindeki yaşayan halkın örf adet ve gelenekleri eskiye nazaran kaybolmaya yüz tutmuş olsada Türkmen adet ve geleneklerinden örnekler görmek mümkündür. Özellikle Araban, İç Anadolu bölgesine açılan yolların kavşağındadır. Fırat nehrini takip ederek Mezopotamya'dan gelen kervanların, Birecik ile Maraş bölgelerine ulaşmaları için bir

ayırım noktasıdır. Özellikle Araban Ovası Konargöçer Türkmenlerin hayvanları için uygun bir mekan olduğunda otlak alanı olarak kullanılma ihtimali ve arkasından da yerleşmeyi getirmiş olma ihtimalini kuvvetlendiriyor.

Atmalı

Atmalı Aşireti XIX. Yüzyıl başında Maraş ve Elbistan civarında yaylak ve kışlak hayatı sürdüğü bilinmektedir. Elbistan Aynularus Nahiyesindeki bir kısım köylerin yerleşik ahalisinin Atmalı Aşireti mensubu olduğu bilinir. Atmal-ı Kebir denilen bir kısım Atmalı Aşiretinde Besni civarını kışlak olarak kullanmaktaydı (Söylemez, 2008: 164). Cevdet Türkay Atmalı/Atmalu/Atmanlı/Atmanlu/Atma şeklinde gösterdiği bu Aşireti, Maraş, Malatya, Darende, Rakka, Arabgir Keban Madeni (Malatya), Sivas, Trabzon, bölgelerinde yaşamakta ya da bulunmakta olarak göstermiştir (Türkay, 2001: 54). Ama günümüze en yakın bilgi yukarıda bahsedildiği şekilde Maraş'ta da bu Aşiretin varlık göstermiş olduğudur.

Avcı (Evcı)

Her iki tahrir döneminde de kaydı bulunan Avcı (Evcı) taifesinin 1526 yılında 5 cemaati bulunurken, cemaat sayısının 1580'de cemaat sayısının 8'e çıktığı görülmektedir. Bu cemaatlerin isimleri: Evcı, Gök, Kara Halillü, Kızıl Hacılı, Köçeklü, Kürehanoglu, Kürelü, Kürsülü, Tonlu, Toylu, Uzunlar cemaatleri olarak geçmektedir. Taifeye yeni katılan cemaatlerin 1526 tahririnde bulunmadığı, bunların başka taifelerden veya başka yerlerden gelebileceği ihtimal ortaya koymaktadır. Y.Halaçoğlu Evcı ismini hiç kullanmayıp Avcı şeklinde ifade etmiştir. Tasarruf ettikleri yerler belli olan cemaatler sadece Maraş'ı değil, Elbistan, Pazarcık, Göksun, Güğercinlik, Revandi, Kars-ı Maraş (Kadirli), Antep, Antakya, Yozgat (Bozok), Sivas, Adana, Sis, Adana, Tekak, Güğercinlik, Kargılık çevrede bulunan gibi başka yerleri de yaylak-kışlak sahası olarak kullanmaktadırlar (Halaçoğlu, 2009: C.I, 165-168).

Avşar

Maraş bölgesinde yaşayan Dulkadirli halkını meydana getiren Türkmenler çoğunlukla Oğuzların Bozok kolunun Bayat, Avşar ve Begdili boylarından idi (Yinanç, 1989: 8). Dulkadirli Türkmenleri içindeki Avşarlar, Maraş, Karaman, Kayseri, Kars, Sis, Adana, Erzurum, Karaağaç, Ankara, Tokat, Yozgat, Kırşehir, Bor (Niğde), Tarsus, Sivas, Sorgun, Zamantı, Aydın, Kütahya, Çankırı, Diyarbakır Kasr-ı Zükadiriye (Kadirli), Yeni-il, Elbistan, Ankara, Tokat, Kayseri, Elbistan, Karahisar-ı Şarkî'de hatta Bozok bölgesine dağılmış bir halde görülmektedir (Türkay, 2005: 30-50; Sakin, 2006: 96). Maraş ve Kadirli bölgesinde yerleşen İmanlı Avşarları ise, Kuzey Suriye Avşarlarının parçası olan Dulkadirli Avşarlarının en önemli koludur (Sümer, 1991:161). Avşar taifesine bağlı cemaatler Avşar be nâm-ı Avşar Kabağı, İmanlı Avşarı, Karaca Demürcilü, Köse Hacılı, gibi isimlerle anılan cemaatlerdir. Bunlar içinde en kalabalık olan 27 obayı içinde barındıran İmanlı Avşarı olup Çoğunluğu Maraş bölgesinde yaşamaktadır. Bu cemaatler Suriye bölgesinde kışlamakta ve yazları da Maraş bölgesindeki çeşitli yaylalarda geçirmekteydiler (Sümer, 1999: 284). 1691'de Rakka'ya iskânları emredilen Türkmenler arasında Avşarlar da görülmektedir (Sümer, 1980: 278; Sümer, 1991: 162). Bunlar, XVIII. yüzyıldan itibaren Halep yerine Çukurova'ya kışlamaya gitmişlerdir. Avşarların Çukurova bölgesindeki kışlakları Ceyhan nehri kıyılarında idi. Zamantı ırmağı kenarına yerleşeceklerini bildirmiş olmalarına rağmen yerleşmemişler, aksine komşu aşiret ve oymaklara saldırılarda bulunmuşlardır. Bu sebeple de 1703'te Rakka'ya sürülmüşlerdir. Buna rağmen yeniden kaçarak, Çukurova

bölgesi ile Kayseri, Elbistan, Maraş yöresine baskınlar ve yağmalarda bulunmuşlardır (Sümer, 1991: 162). XVIII. Yüzyılda Pazarcık ve Keferdiz çevresinde yerleşmiş bulunan Avşar cemaatleride Kılıçlı ve Bektaşlı oymakları ile birlikte eşkiyalık faaliyetlerinde buldukları görülmüştür (Söylemez, 2008: 165). Daha önce (1853–56 yıllarında) Afşar (Avşar) aşireti ile diğer bazı aşiretler Ankara eyaletine tabi bazı vilâyet ve kazalara iskân edilmişlerdi. Ancak bir süre sonra iskân edildikleri yerleri terk ederek eski yerlerine dönmüşlerdi. Avşarların külliyetli sığır, davar ve buna benzer hayvanları vardı. Yayla mevsimi olan Mayıs ayı ortasında Kozan Dağına uğramadan Maraş'a bağlı Kars ve Andırın nahiyelerinden geçerek Göksun ve Mağara civarında ve Uzun yayla sınırında bulunan yaylaklarına gidiyorlardı. Eylül sonunda da yine Çukurova'ya dönüyorlardı (BOA, İ. MMS. : 30/1256, Vrk. : 10). XIX. Yüzyılda yapılan iskân çabalarına rağmen Avşarların iskân meselesi halledilememiştir. XIX. yüzyıla gelindiğinde ıslahat bölgesindeki belli başlı aşiretlerden neredeyse en önemlisi olan Avşarlar, çeşitli olaylara rağmen 1865'te Fırka-i Islahiye bölgeye gelene kadar varlıklarını olduğu gibi devam ettirmişlerdir (Halaçoğlu, 1973: 3-5). Daha sonra ise Avşarlar, Fırka-i Islahiye tarafından Kayseri iline bağlı Tomarza, Sarız, Pınarbaşı gibi sahalara yerleştirilmişlerdir (Özdemir, 2007: 60-74).

Özellikle Adana çevresinde yaşayanlar Fırka-i Islahiye'nin iskânı esnasında buna direnen gruplardan olduğu bilinmektedir. 1980 yılı nüfus sayımına göre Türkiye'de Avşar-Afşar adını taşıyan 55 yerleşim merkezi vardır. Bunlar Afyon, Ankara, Çankırı, Bolu, Bursa, Antalya, Konya, Maraş, Muğla, Manisa, Çorum vd. yerlerde bulunmaktadır (Eren, 1992: 24–25). Günümüzde biri Maraş merkeze ve biride Türkoğlu ilçesine bağlı olmak üzere iki köyün bulunduğu göz önüne alınırsa Avşarlardan günümüze kalan grupların bu bölgede varlığını sürdürdüğü anlaşılır.

Maraş dışında yukarıda saydığımız şehirlerin sınırlarında yaşayan birçok Avşar Türkmeni hala varlığını devam ettirmektedir (Özdemir, 2007: 429–438).

Bertiz ve Perakende

Maraş ve çevresinde yaşayan diğer bir taife ise Bertiz taifesidir. Bu taife 1526 yılında 50 cemaat şeklinde ifade edilirken, 1580 yılına taifenin kaydı görülmemektedir. Bu taifeye bağlı cemaatlerin kaydının olmamasının sebebi ise bunların yerleşik hayata geçmesi yada başka yörelere gidip oralarda yaşayan diğer gruplarla karışıp onların taifesiyle isimlendirilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. 1526'daki kayıtlar göre Bertiz taifesine bağlı cemaatler; Ala Firuzlu, Baraklu, Başu Büyük ve Hacılar, Bayram Hacılı, Bertiz, Birtane, Davud Fakihlü, Kara Bayındır, Karaçatal, Kayalu, Mahmud Abdallu, Şeyh Ali Kethüdalı, Uğurcalı ve Sarılı, Boz Civan, Veledi Balkar ve Fakir, Veledi Bayındır, Veledi Bey Mehmed, Veledi Bişan, Veledi Burtan, Veledi Büyük...Veledi Çatal ve Ali Bey ve Kara Baldır, Veledi Çoban Beyi ve Üstadın, Veledi Geben..., Veledi Gürkan ve Karıncık, Veledi Hanefi, Veledi Hasan, Veledi Karaburç, Veledi Kozcu ve Kara Hamzalı, Veledi Köse Beylü ve Kurupınar, Veledi Nazar Fakih Bostancı, Veledi Pehlivanlı, Veledi Saru Mesudlu ve Muzaffer, Veledi Şemseddin ve Ağcalı, Veledi Ustalar..., Veledi Yalas Urşuy..., Yuva ve Erikli ismiyle zikredilen cemaatlerdir (BA, TD 402: 192-198; BA, TD 998: 447). Günümüzde yukarıda ismi geçen cemaatlerin ismiyle anılan Maraş'ta yerleşikler bulunmaktadır. Bertiz diye bilinen bölge irili ufaklı kasaba ve köylere ayrılmıştır. Yukarıda ismi geçen cemaatlerle aynı ismi taşıyan bu kasaba ve köyler varlığını hala sürdürmektedir. Hepsini yerleşik hayatı benimsemiş tarım, bağ, bahçe işiyle uğraşmaktadırlar. Örneğin Sarılar, Hacılar, Ağabeyli, Çobanlı gibi yerler bunlar arasındadır. Bertiz diye bilinen coğrafyanın dışında da bu isimleri taşıyan yerler mevcuttur. Herkesin bildiği Geben diye bilinen kasaba

bunlardan biridir. Günümüzde Cemaatlerden bir kısmı Maraş ve çevresinde bu şekilde yaşıyor bulunurken bazılarının bulunduğu yer hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Bostancıyân

Sadece 1526 tahririnde geçen Bostancıyan taifesinin Yeni-il sınırları içinde yaşadığı tespit edilen Alacalu, Bostancı, Çiğdemli, Denizli, Eksalu be nâm-ı Nişancı, Göççülü... ve Halillü, Şehidlü ve Haydarlu, Veledân-ı Turasan, Veledi Fatma isimli cemaatleri bulunmaktadır. Daha sonraki dönemde yapılan tahrirde ise kaydı gözükmemektedir Bu taifenin cemaatlerinin başka cemaatlerle birleşmesi, başka yerlere gitmesi ve yerleşik hayata geçmesi gibi ihtimalleri bulunmaktadır (Solak, 2008: 131).

Cerid

1526 yılında 59 cemaate sahip Cerid taifesinin 1580 yılında 46 cemaati bulunmaktadır. Taifeye bağlı cemaatlerin bir kısmı Maraş ve çevresini yaylak-kışlak sahası olarak kullanırken bir kısmının Maraş dışında bulunduğu görülmektedir. Cerit Taifesi kalabalık bir cemaat grubunu içinde barındırmaktadır. Bu cemaatler ise ; Ak Fakihlü, Alâeddinlü, Alembeylü, Almalu ve Mehmedlü, Arabanlu, Arablu, Arefe Gazilü, Baraklar, Bayır Cerid be nam Karamanlu, Bayramlu, Beşirlü, Bozatlü, Burtanlu, Candarlu, Cerid Bayır, Ceridler, Çakar ve Süleymanlu, Çekem, Çiğdemli ve Bazarlu, Dalgıç, Dede Hacılı ve Şeker Bey Oğlanları, Deliiler, Dide, Gök Karlı, Gündüzlü ve Veledi Musa, İbişlü, Kafirbiloğlu...Oğlu Divane Tahir, Kafircikler, Kafirlüce, Kallilü..., Kamalu, Kantarlu, Kara Hasanlu, Karacalu, Karamanlu, Karışdıran ve Kızı Oğlu, Katib Oğlu ve Manenvarlu ve Benerlü, Kayalu, Keçilü ve Küçe Hacılı, Kırak ve Sarucalar, Kızıklü, Köse Bekirlü, Köse Hacılı, Kulak, Kuş Karalu ve Kıllu, Küçe Hacılı, Küçük Ali Oğlu ve Temreklü..., Küçük Hacılı, Mamalu, Nacalu..., Nurlu, Okcılı, Oruç Gazilü, Ovacık Pehlivanlu, Saçlu Hacı ve Burtanlu, Sarucalu, Saruoğlu, Selman Fakihlü, Sevilmezlü, Sultan Hacılı, Şerefli, Şeyh Mihmadlu, Tabaklu, Tabanlu, Taciklü, Talkıç, Tur Ali Hacılı ve Süsüklü, Tüklülü..., Veledi Zerke..., Veledi Soflu, Yağdılu, Yağlular, Zekeriyalu bn. Susalar ve Delüler, Zeyneblü isimleriyle tespit edilmiş cemaatlerdir (Solak, 2008: 154-156). XV. Yüzyılda Maraş'a yakın alanlarda yaylak-kışlak hayatı yaşayan Cerid cemaatleri XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda ise Elbistan ve Afşin bölgelerinde yaylak ve kışlak hayatı sürdürdüğü bilinmektedir. Afşin Ashab-ı Kehf reyasından olduğu bilinmektedir. Yine 1532'de Kanuni devrinde Cerid'lerden bir kısmının Ashab-ı Kehf hizmetkârı olduğu tespit edilmiştir. 1558-59 yılı kayıtlarına göre Ağcalu diye bilinen kabilesi de Bozok sancağı Karadere nahiyesinde tespit edilmiştir (Halaçoğlu, 2009: C.II, 471-473)

XVIII. Yüzyılda Maraş bölgesi Ceridleri, Çobanoğulları tarafından idare ediliyordu. Daha sonra Maraş Cerid obalarını Emirzeoğlu adlı bir aşiret beyi tarafından idare edilir oldu. Cerid aşiretinin bu bölgede ondört obası vardı. İmrenli, Azılı, Hamdili, Çakılı, Tatarlı, Mustafa Beyli, Ceyhan Bekirlisi, Durak Obası bazılarıdır. Geçen yüzyılda Maraş Ceridleri; Kuşlu Ceridi ve Çağlayan Ceridi olmak üzere iki kola ayrılmıştı. Ahmed Cevdet Paşa, Ceridler için uysal, devlete bağlı ve zararsız bir halk, diğer göçebe aşiretlere nispeten zararsız bir aşiret olduğunu kaydetmiştir. Daha sonra da Fırka-i Islahiye kanunu gereği Ceridler de Maraş bölgesindeki diğer göçebe aşiretler gibi, isteyen yaylaklarında, isteyen de kışlaklarında olmak üzere iskan edilmişlerdir. F.Sümer'e bakılırsa, Antep bölgesindeki Baraklar da aslında XVI. Yüzyılda Dulkadirli eline mensup aynı adı taşıyan bir Cerid obasıdır (Sümer, 2008: 196-199).

Bugün Maraş'ın Çağlayancerit ilçesinde bu obanın bakıyyeleri, toprağa bağlı olarak çeşitli köylerde yaşamaktadırlar. Bugün Çağlayancerit, Nurhak, Engizek ve

Elbistan'ın güney taraflarındaki dağlık ve ormanlık saha, bu Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı yerlerdir. Şu halde Çağlayancerit ve Nurhak'ın dağlık, ormanlık bölgelerinde yaşayan ilk Türkmen topluluğu Ağaçeriler olmalıdır. Günümüzde de bu dağlık ve ormanlık bölgelerde, Alevi-Türkmenleri olarak anılan topluluklar yoğun olarak yaşamaktadır. Narlı ve Pazarcık bölgesi Alevilerinden farklı olarak, öz Türkçe ve lehçelerini kullanmaktadırlar. Çağlayancerit'te halk arasında anlatılan hikayelerde, yaşlı Türkmenler "biz Ceridler Mongollarla üç kere savaşmışız ve onları çok kırmışız" diye rivayet ederler. Yukarıda da Ağaçeriler'in Moğollar ile mücadele ettikleri ve Anadolu'da Moğol hakimiyeti söndükten sonra bölgede, Dulkadirli Beyliğinin Ağaçeriler'den ayrı bir siyasi teşekkül olarak kurulduğu anlatılmış idi. Dolayısıyla Ağaçeri bakıyyeleri, en azından Cerid aşireti ile zamanla karışmış ve kaynaşmış olmalıdırlar

Bugün ise Türkiye'nin birçok bölgesine dağılmış vaziyettedir (Sümer, 1988:3-9). Bu taifenin torunlarının bir kısmı son dönemlere kadar konar-göçer hayatını sürdürmekteydiler. Kahramanmaraş iline bağlı Çağlayan Cerit ilçesi Küçük Cerit, Büyük Cerit ve çevresindeki bazı köyler Cerid aşiretinin torunları olarak bölgede varlıklarını sürdürmektedirler.

Çağrgan (Çağrganlu)

1526 yılında 19, 1580 yılında ise 7 cemaati bulunmaktadır. Bu cemaatler ise şunlardır; Balcılar, Bekişlü, Bekişlü ve Tirkeşlü, Cihanlu, Çağanlu, Çağrganlu, Çakırlu, Çamanlu, Çankaralu, Çirkin, Evci Alilü, Hisar Beylü, İneklü, Perakende, Sabancılı, Sarbanlu, Savulbazl?, Şeyh Ali Oğlu, Tuş ve Firuzlu, Tuşlu, Uzun Yusuf Oğlu, Veledi Çağrgan isimli cemaatlerdir (Solak, 2008: 132).

1520 ile 1645 yılları arasında yapılan tahrirlerden anlaşıldığı üzere Çağrgan veya Çağrganlu taifesinin cemaatleri Maraş başta olmak üzere Hısn-ı Mansur (Adıyaman), Behisni, Karaman vilayeti Karahisar kazası Develi nahiyesi, Sivas Yeni-il, Elbistan gibi alanlardaki varlıkları tespit edilmiştir (Halaçoğlu, 2009: C.II, 484-487). 1526 yılında yerleri belli olanlar Maraş Kazâsı'nın Keferdiz Nahiyesi'nde iken, 1580 yılında ise yerleri belli olan cemaatlerin ise Kilis ve Adıyaman ve Malatya taraflarında buldukları görülmektedir. Bir önceki tahrire göre 1580 yılında taifeye bağlı cemaat sayısının azalması bunların yerleşmiş veya başka taifelere karışmış olabileceğini akla getirmektedir.

Çakallı

Çakallı Aşireti 1770 yıllarında Maraş yakınlarında meskun haldedir. Çakallı Aşiretinin herhangi bir olumsuz tarafı görülmeyip kendi halinde yaşamına devam etmektedir (Söylemez, 2008: 168). 1868-1869 yılı kayıtlarında ise Halep Salnamesinde Maraş Sancağı idari yapılanması göre Maraş kazasına bağlı bir nahiyede kaydı geçmektedir. Çakallı Nahiyesini ise Hasan Ağa, Çullu, Ferhuşoğlu, ve Çamçakallusu isimli köyler oluşturmaktaydı (Öztürk, 2006: 111). Aynı köyler günümüzde varlığını devam ettirip isimleri dahi fazla değişime uğramadan günümüze kadar gelmiştir.

Çimelü

1526 yılında 15 cemaate sahip taifenin 1580 yılında 2 cemaati bulunmaktadır. Bunlar ise Avretli Bacısı, Bakanlu, Boynuyoğunlu ve Çoblu, Cihan Obası, Çimelü, Evcioğlanları, Hacı Beylü, Katranbaşı, Kayalu, Kızıklı, Maraşlu, Nazırbaşı... ve Çimelü, Seydi Kethüda, Tacir Oğlu ve Şaşoğlu cemaatleridir(Solak, 2008: 133). Bu cemaatler XVI ve XVII. Yüzyıllarda Maraş, Sivas (Yeni-il Kazası), Antep (Ayıntab), Antakya gibi alanlarda yaylak ve kışlak hayatı yaşadıkları tespit edilmiştir (Halaçoğlu,

2009: C.II, 549-553). Bu cemaatlerin akıbeti ile ilgili olarak bunların yerleşik hayata geçmiş olabilecekleri veya başka cemaatlere katılmış olabilecekleri söylenebilir.

Özellikle bu taifenin Boynuyoğunlu cemaati ile ilgili XIX. Yüzyılda Maraş Afşin, Elbistan bölgesinde yaylak kışlak hayatı yaşadığı tespit edilmiş, onların Ashab-ı Kehf reayasından olduğu belirlenmiştir (Söylemez, 2008: 167).

Delikanlı

İslâhiye’de bugün Bilenler, Akınyolu, Güllühüyük, Karapınar, Kazıklı, Ortaklı, Yolbaşı, Yesemek, Ağalarobası, Çolaklar adlı köylerde bulunmaktadır (Aşiretler Raporu, 2003:143). Ahmet Cevdet Paşa’nın Halep Valiliği sırasında, Maliye Nezaretine 1 Şubat 1866’da yazılan bir yazıdan anlaşıldığına göre, İslâhiye Kasabasında Delikanlı ve Çelikanlı aşiretlerinden 200 hane iskân edilmiştir. Derviş ve Cevdet Paşalar bu konuyla ilgili maliye nezaretine bilgi vermişlerdir (BOA. , A. MKT. MHM.: 348/64).

Bölgemizde ise Maraş’ta kışlayıp yayla mevsiminde Elbistan taraflarına giden Delikanlı Aşiretinin XIX. Yüzyıl başlarında varlığı bilinmektedir. Yaylakta olduğu dönemde o bölgeyi tasarruf eden diğer Kılıçlı ve Çelikanlı Aşiretleri ile yakın ilişkiler içinde bulunmuşlardır. Daha çok birlikte Eşkiyalık hareketinde bulunma (Söylemez, 2008: 167) olarak kendini gösteren bu ilişki Aşiretin bölgedeki faaliyeti ile ilgili bilgi sahibi olmamızı sağlıyor. Eşkiyalık faaliyetlerinde Maraş ve çevresinde yaşayan diğer bir aşiretin de Delikanlı aşireti olduğunu anlamaktayız.

Demrek

Demrek taifesine 1526 yılında 21 cemaat bağlı olup, bunlardan buldukları yerler belli olan 3 cemaatin Maraş civarında oldukları, diğerlerinin ise tasarrufyerlerinin belli olmadığı görülmektedir. Demrek taifesinin cemaatleri; Ali Hacılu, Alişar Oğlanları, Bayram Gazilü, Bulanıklı, Çınal? Emin, Çiçeklü, Demrek, Eymürlü, Fahreddinlü, Gökçe Mağaralı, İsa Fakihlü, Kara İsalu, Kefşker Hacılu, Kızıl Bey, Küçük Fakihlü, Rebilü, Sonlu, Şehirlü?, Timurtaş, Veledi Karaman, Yeğanlar isimleriyle tespit edilmiştir (Solak, 2008: 134)

1532, 1563, 1583 yıllarındaki yapılmış olan tespitlerde ise bu taifenin üyelerinin Maraş, Elbistan, Pazarcık, Sivas (Yeni-il), Adana, Kozan, Diyarbakır, Antakya bölgelerinde Konargöçer Yörük şeklinde yaylak kışlak hayatı yaşadığı belirlenmiştir (Halaçoğlu, 2009: C.II, 621-623).

Maraş’ın Andırın ilçesindeki yerleşim merkezlerinden bazılarının adının Demrek, Çiçekli, Gökçe Mağara gibi isimlerle anılması bunların bu bölgelerde yaşamış olduğunu gösterir. Ayrıca cemaatler içerisinde geçen Bulanık cemaatinin Bulanıklı Oymağı (Halaçoğlu, 1991: 121-122) da 1689 yılında Avusturya üzerine çıkılan sefere çağrılan Maraş çevresindeki Türkmen Aşiretler içerisinde bulunmaktadır.

Dışarıcıyân ve Gurbet

Birlikte yazılan ve 1580 yılında kayıtları olmayan Dışarıcıyân ve Gurbet taifelerinin 1526 yılında 17 cemaati bulunmaktadır. Bunlar; Alagözlü ve Gurbet, Bostanlı, Çekemlü, Dışarıcı, Gürgenlü, İbrahim Kethüdalı, Kara Musalu, Kaya Muradlı, Kızıklı, Mahmud Fakihlü, Mududlu, Saru Mehmedlü, Silahdar veledi Ali Güran, Şehirlü ve Döger, Yağmurlu, cemaatleridir. Bu cemaatlerden sadece Dışarıcı cemaati Maraş’a bağlı Kara Hayıt Nahiyesi’nde bulunurken, diğerlerinin yerleri belli değildir(Solak, 2008: 135:). Y. Halaçoğlu ise bu cemaati Dışar diye okumuş emin olamamıştır (Halaçoğlu, 2009: C.II, 635).

Dokuz be nâm-ı Beşânlu

Dulkadirli Ulus'una bağlı en büyük taifelerden biri olan Dokuz veya Beşanlu taifesinin 1526 yılında 82 cemaati bulunurken, bu sayının 1580 yılına gelindiğinde 45'e düştüğü görülmektedir. Cemaatlerin sayısının düşmesinde bunların bir kısmının yerleşik hayatı tercih etmesinin, bir kısmının başka yerlere gitmesinin veya başka taifelere, başka cemaatlere katılmasının etkili olduğu kuvvetle muhtemeldir. Bu cemaatler ise; Ağce Eynelü, Alacanlu?, Ališarlu, Arefelü, Ayakilü?, Aydoğmuş Hacılı, Bağırlu, Bağlu, Bazlamacılı, Bekir Hacılı ve Kaya Beylü, Beşanlu, Biçerlü bn. Celadlu, Buğurcuk, Cumdan, Cüneydlü, Çakal (Çakallu), Çakal Demircülü, Çermülü, Çiğdemli ve Şeker Beylü ve Ali Fakihlü, Davud Hacılı, Dedelü, Demrek, Denizlü, Dervişân-ı Şeyh Ömer, Dokuz Koyunlu, Dokuz ve İbrahim Hacılı, Dündarlu, Evcı ve İbişlü, Evladı Şeyh Aydoğmuş, Evliya Hacılı, Eymürlü ve Dikiciler, Fakılı Be nam Gediklü, Fakihlü ve Tennurlu, Fazıllu, Garib Nacarlu, Gurbet Nacarlu, Hacılar ve Tura Beylü, Hacılı ve Kara Gönçlü, Hızırlu, İbişlü, İl Eminlü, İl Eminlü ve Kolu Karalu, İldürlü, İncilü, İsa Beylü, İsmail Sofu, Kara Azeb Oğlu, Kara Evcilü, Kara Gönçlü, Kara Hacılı, Kara Kocalu, Karalu, Karamanlu be nâm-ı Kızıl Alilü, Kargılık, Kargılık Karamanlusu, Kayacılı, Kayışlu, Kederlü, Kesten, Kırgıl, Kırgıl maa Ursuz, Kırgıl ve Halid ve İsa Beylü, Kolu? Karalu, Köklü ve Bağlu, Köpeklü, Köselü Kürd Mihmadlu, Kürklü, Menkusa?, Nacarlu bn. Şahbazlu, Narlu, Obalu, Okçular (Okçulu), Sakal Oğlu, Sallılı, Sarnıçlu, Saru Bekirlü, Saru Emirhanlu, Saru İsmailü, Sarucalu, Sökmenlü, Şabtalı, Şeyhlü, Tacirlü, Timurlu, Toroklu, Tura Beylü, Tursunlu, Turak, Ursuz, Uzun Yusufu, Veledân-ı Söbüce, Yahşi Beylü, Yağlıklu, Yusuf Hacılı ve Hocalu Fakih,, Zekeriyal, ismiyle bilinen cemaatlerdir (Solak, 2008: 156-158). Bu taifeye bağlı cemaatlerden tasarruf yerleri belli olanların Mardin, Kayseri, Antep, Adıyaman ve Maraş arasındaki bölgeler olduğu bilinmektedir.

Günümüzde Maraş'ta bu aşiretin ismi ile anılan yerleşim bölgeleri bulunmaktadır. Aşiretin büyüklüğüne bakıldığında bu kadar cemaati olan bir aşiret nasıl olurda yerleşik hayata geçmişse bu kadar kısıtlı alanlara bağlı kalıyor bu biraz düşündürücü bir durum. Ancak tahminimiz o ki bu aşiretin bir kısmı Maraş haricindeki bölgelere gidip yerleşmiş ya da başka bölgelere gidip başka cemaatlerin içine karışmış olmalıdırlar.

Döngelli

Her iki tahrirde bulunan Döngelli taifesine 1526 yılında 39 cemaat bağlı iken 1580'de bağlı cemaat sayısının 15'e düştüğü görülmektedir. Bu durum cemaatlerin büyük bir kısmının yerleşik hayata geçmiş veya başka taraflara gitmiş olabileceğini akla getirmektedir. Bu tahrirde belirlenmiş cemaat isimleri ise; Avunduklu ve Kışlaklu, Aydınlu, Azablu nâm-ı diğer Burhanlu, Bekçüğeşlü, Belekli, Bozca oğlu ve Aydınlu, Burhanlu ve Geben Alili, Çoblu, Çun Yakanlu, Donkanlu ve Mürsel Kayalu, Döngellü be nâm-ı Arslancioğlu, Döngellü ve Nasırı, Dudurga, Evcı Viran, Evsaklu, Eynelü ve Karaca Arablu, Fakihlü, Gökçe çam, Hacılı, Hasanlu ve Hasan Demircili, Hasan Demürcilü, Haydarlu, Haydar Hacılı, Hızır Şeyhlü ve Divane Beylü, İlyaslu, Kara Yusuf Oğlu ve Artuklu, Kasım Çerçilü, Kasım Hacılı, Köçek Alilü, Kürtül, Merdüzen?, Musa Hacılı, Mürsel Fakihlü, Orçanlı, Sakçılı, Tatar Alilü, Tatar İlyaslu, Tirkeşlü, Tilkilü, Tımlanlı, Uzunlu, Yeğen Alilü cemaatleridir (BA TD 402, s. 432-461, BA TD 998: 454-455; Solak, 2008: 136-137).

Maraş merkeze bağlı bir Döngel kasabası ve birde Döngel köyü diye iki yerleşim birimi bulunmaktadır. Bu cemaatlerin muhtemelen bu bölgelere isim verme olasılığı bulunmaktadır.

Elçi

1526 yılında 5 cemaati bulunan Elçi taifesinin 1580'de cemaat sayısı bire (1'e)düşmüştür. Bunlar; Duran Hacılu, Elçi, Esenlü, Seydi Ali, Tubalu Hacılu, Tubaluoğlu cemaatleridir (BA TD 402: 422-431; BA TD 998: 454; Solak, 2008: 137). Bunlardan sadece birinin isminin sonraki dönemlerde görülmesi ise normal işleyiş olduğu üzere cemaatler ya yerleşik hayatı benimseyip yurt tutmuşlar ya da başka cemaatlere katılmaları ihtimal dahilindedir. Ayrıca cemaatlerden 1526 yılında sadece Elçi cemaatinin yeri Pazarcık bölgesi olarak bilinirken diğer cemaatlerin nereleri kullanım alanı olarak seçtikleri hakkında pek bilgi bulunmamaktadır. Elçi cemaati ayrıca Maraş Sancağı Yalak burnu diye ifade edilen yerde ve birde Kilis Sancağı Yusuf Hacılu içinde Mağara diye belirtilen yerde tespit edilmiştir (Halaçoğlu, 2009: C.II, 749).

Eşkinciyan

1526 tarihinde kaydı bulunmayan Eşkinciyan taifesine 1563-64 yıllarında Maraş Sancağı Zamantı Kazasında rastlanılmaktadır. Özellikle de Pınarbaşı Nahiyesi cemaatin yaylak ve kışlak alan kullanımının yoğunlaştığı yer olarak tespit edilmiştir (Halaçoğlu, 2009: C.II, 821). Eşkinciyan taifesi 1580'de 22 cemaat bağlıdır. Bunlar; Artuklu, Bostancıyan be nâm-ı Muzaffer Oğlanları, Büksüz, Dede Karkın, Deniz Hacılu bn. Demürçülü, Esiklü, Eşreflü, Haydarlu, İdrislü, İrütamlu, Kadılı, Kara Burunlu, Kara Hamzalu, Karaca Ahmedlü, Karacalu, Nacarlu, Sarı Hasanlu, Seveli Şihlu, Sürtülü, Tehmirüklü?, Turhanlu, Veledân-ı İsmail cemaatleridir (Solak, 2008: 138). Bu cemaatlerden sadece 4'ünün tasarruf ettiği yerler belli iken diğerlerinin yerleri belli değildir.

Eymür-Eymürlü (Eymirlü)

1526'da 56 cemaat bağlı olan Eymür taifesinin, 1580'de 116 cemaati bulunmaktadır. İlk tahrirde Eymür olarak kaydedilen taifenin adı 1580 tahririnde Eymürlü şeklinde kaydedilmiştir. Bu cemaatlerin isimleri ise şu şekilde tespit edilmiştir: Abdallu, Akdağlı, Akrabayı Dûd, Ala Firuzlu, Ala Hacılu, Alemlü, Alisharlu, Almacalu ve Delü Kulağı, Arefelü, Arka Bükü ve Kara Halillü, Artuklu, Avcarlu, Avretlü Yaycısı, Avşar, Baba Altunlu, Bağdatlu, Bahadırlu, Barir?, Başu Büyüklü, Bayram Gazilü, Bedikler, Begdili, Beğlü (Mekelü), Bekmezlü ve Kara Boğalu, Bektaş ve Kızbeylü, Bektaşlu ve Keklidiblü?, Bertizlü nâm-ı diğer Halepverdülü, Bostancı, Boynu Yoğunlu, Böğrü Büyüklü, Bulanıklu, Burtan be nâm-ı Karlu, Bükürlü, Camuscu, Cüllahlu? ve Tur Ali Fakılı ve Eymirlü, Çalkanlu (Çalıklanlu), Çepni, Çomaklu, Çöteler, Değşirlü, Demrek, Deveciyân, Dumdud be nâm-ı Yakub Çelebi, Ebecik, Elbistanlu, Elsüzoğlanları, Eminlü, Emirşelü ve Torumtay, Evcioğlanları, Evliyalu, Eymür, Eymür ve Demrek, Eymürlü, Eynelü, Gamgamlu, Gediklü, Gündüzlü, Hacı asanlu, Hacılar, Halil Evcili, Hamza Hacılu, Han Paşalu, Harun, Hopurcu, Hubaz?, Hüseyin Hacılu, İncirlü, İri Tamlu be nâm-ı Subaşılı, İshaklu, Kamanlu, Kara Ağıllu, Kara Burunlu, Kara Hamzalu, Kara Kızlu, Kara Mehmedlü Kara Musalu, Kara Yahşilü, Karaca Arablu, Karaca Öyüklü, Karamanlu, Karancılı, Karkın ve Karamanlu, Keklidiblü? (Keklidenlü), Kızanlı? ve Argun, Kızıklı, Kızıl Hızırlu, Kızlu, Kozanlu, Kör Yahşilü, Köse Bekirlü, Köse Oğlanları, Kösecelü, Köselü, Kösterelik, Kumanlu, Mahmuzcalu, Maraşlu be nâm-ı Çavuşoğlanları, Muhsinlü, Musa Fakihlü Nacar Oğlanları, Nacarlu, Nazar Fakihlü, Nehlü, Oğrancılu, Okurcalu, Orçulu ve Kurdlu, Öksüzlü, Ömerlü, Payaklu?, Sakallu, Sarı Hasanlu, Sarsal, Saru Mehmedlü, Saru Saltuk, Saruca Mesudlu ve Şuayb, Sevinçlü, Sofuyanlu, Şam Bayadı, Şemseddinlü, Şerefli ve Mihmadlu, Şeyh

Bekirlü, Şeyhlu, Tahirlü be nâm-ı Kürdegün, Tahtalu, Tanalımlu, Taşçılar, Tatar Alilü, Tekelü, Tolabanlu, Toy Ali ve Gül Ali, Tubakoğlanları, Tulabanlu, Tur Ali Hacılu, Uğurlu Hacılu, Uzanlar, Uzanlu, Ürgüdoğlu, Veledi Çobanbeyi, Veledi Eyub, Veledi Garcı, Veledi Gündeş, Veledi Katip Hasan, Veledi Keşkeroğlanları, Veledi Maraba?, Veledi Sarı Hasan, Veledi Seklim?, Veledi Şerefli Hasan, Veledi Şuayb, Veledi Turasan, Yabaltunlu, Yahşi Hanlu, Yave, Yüreğir şeklinde tespit edilmiştir (Solak, 2008: 159-163). Tasarruf yerleri belli olan cemaatlerin 1526 ve 1563-64 yıllarında genellikle Maraş'a bağlı Andırın Nahiyesi olduğu ve bir kısmının Andırın Haruniye Yörükleri diye bilindiği görülmektedir. 1580'de ise Maraş haricinde Elbistan, Pazarcık, Güğercinlik, Karahayıt, Antakya, Antep, Adana, Kadirli, Kozan (Sis), Sivas, ve Adıyaman gibi değişik yerleri tasarruf ettikleri görülmektedir (Halaçoğlu, 2009: C.I, 165-168).

Gündeşlü ve Değişirlü (Değşirlü)

1526 yılında beraber yazılan Değişirlü (Değşirlü) ve Gündeşlü taifesine 31 cemaat bağlıdır. Bunlar; Aydoğmuşlu, Bayram Hocalu, Çakallu, Danişmendlü, Dedeşlü, Eğlenlü, Ekizoğlu, Emir Kala ve Gündeşlü, Hasanlu, İbrahim Hacılu, İkiz Oğlu, İncirlü, İneklü, İri Tamlu, Kafır Kocalu, Karamanlu, Kili?, Mahmuzcalu, Ocakcı, Okçulu, Orkulu, Sallu, Sarılı ve Mesudoğlu, Saru Ömerlü, Selmanlu, Su başı, Şeyhli, Tacirlü, Timurhanlu, V. Bedi Hüseyin Emin, V. Gündeş, Yüreğir, cemaatları iken 1580 yılına gelindiğinde sadece Gündeşlü taifesinin 6 cemaati bulunmaktadır. Taifeye bağlı cemaat sayısındaki büyük azalmanın sebepleri arasında bunların kısmen yerleşik hayata geçmeleri kısmen de başka cemaatlere katılmış olmaları gösterilebilir. Cemaatlerin 1532 yılı Kanuni devrinde genelde Maraş, Maraş Çamurlu, Adana, Adana Hacılu, Kadirli, Malatya, Antep, Behisni, Birecik gibi alanlarda tespitleri yapılmıştır (Halaçoğlu, 2009: C.II: 606-607, 928-929).

İlbeyli

XVI. Yüzyılda Ulu Yörük taifesinden olan İlbeyli Aşireti Anadolu'da özellikle Ulu Yörüklerin büyük bir kısmının tasarruf alanı olan Bozok Sancağı dahilinde yaşarken zamanla farklı yerlere dağılmış olma ihtimaliyle birlikte Maraş ve çevresinde de görülmeye başlamışlardır. XVII. Yüzyılda Maraş kadısına gelen fermanla Türkmanlı Maraş taifesinden olup Zülkadriye beylerbeyinin reayası olduğu belirtilen İlbeyli Aşireti bölgedeki varlığını göstermiş olmaktadır (Refik, 1989: 75). 1689 yılında Avusturya üzerine çıkılan sefere çağrılan Maraş çevresindeki Türkmen Aşiretler içerisinde İlbeyli Aşiretinin beyleri ve üyelerinin de ismi bulunmaktaydı. XIX. Yüzyılda ise aşiretin üyelerinin ticaretle uğraştığı tespit edilmiştir. Bu da gösteriyor ki Aşiret bu yüzyılda çoğunluk itibarıyla yerleşik hale gelmiş bulunmaktadır (Söylemez, 2008: 171).

İmanlu

İmanlu Avşarı, Dulkadir Beyliği kurulduktan sonra Suriye'deki Avşarlar'dan ayrılan önemli bir koldur. Bu aşiret Maraş'ta XVI. asırda 27 obadan meydana geliyordu. Genellikle şahıs adları taşıyan ve kethüdalar tarafından idare ediliyorlardı. Bu obaların yaylak ve kışlakları muhtelif yerlerde bulunuyor, birçok obası Suriye çölünde ve Çukurova'da kışlamakta ve Maraş sancağına ait çeşitli yerlerde de yaylamakta idi. Bu obalar yaşadıkları yaylak ve kışlaklarda, XVI. Asrın ikinci yarısından itibaren, yerleşik hayata geçmişlerdir. Safeviler zamanında İran'a giden İmanlu Avşarı, Dulkadir elindekilerin bir Avşar koludur (Sümer, 1992c: 221)

Kara Yuvalı (Kara Yıvalı)

Sadece 1580 yılında kaydı bulunan taifenin 8 cemaatı bulunmaktadır. Bunlar; Ahçılı, Dikâç, Kara Aışelü, Kara Yurdu, Taceddinlu, Turmuş Hacılı, Veledân-ı Gedik, Yahşi Hanlu cemaatleridir (Solak, 2008: 141). Bunlardan tasarruf yerleri belli olanların çoğunun Maraş haricindeki Viranşehir Malatya ve Kilis gibi bölgelerini tasarruf ettikleri görülmektedir. Bununla birlikte cemaatlerin, 1563-1564 yılı kayıtlarında Maraş, Malatya, Haruniye, Antakya, Antep, Güğercinlik gibi bölgelerde varlıkları tespit edilmiştir (Halaçoğlu, 2009: C.III,1251-1252). Maraş'ın Andırın ilçesi hudutları içinde Akgümüş (Bunduk), Altınyayla (Sisne-Kocaçukur) ve Karga Çayırı köyleri üçgeninde bir bölgenin ovanın ismine de günümüz bölge halkı Kara Yuvalı ismini vermektedir. Eskiden Tapu Tahririnde ise bölge Hapıs (Hapıs Altı) diye bilinmektedir.

Kavurgalu

1580 yılı tahririnde kaydı bulunmayan Kavurgalu taifesinin 1526'da 17 cemaati bulunmaktadır. Bu cemaatler, Afşar ve Hacı Peder, Artuklu ve Candanlu, Halife-i? Şeyh İbrahim, Kesten, Kırgıl ve Kara Hasanlu, Kösterelik ve Demürcilü, Küne Kenüs?, Saru Mehmedlü ve Burtan ve Sevindiklü ve Ömerlü, Şereflü, Yakası Kızıl cemaatleridir (Solak, 2008: 142). Bu cemaatlerden sadece Artuklu ve Candanlu cemaatinin tasarruf ettiği yer bellidir, diğer cemaatlerin nereleri tasarruf ettikleri hususunda bilgi yoktur. Bununla birlikte 1563-1564 yılı kayıtlarında ise cemaatlerin tasarruf yerleri arasında Maraş ile birlikte Kasr-ı Maraş (Kadirli) ve Adana bölgeleri de bulunmaktadır (Solak, 2008: 142).

Kılıçlı

Kılıçlı Aşireti XV. VE XVI. Yüzyıllarda Maraş çevresinde bu isimle pek kaydı görünmemektedir. XVIII. Yüzyılda ise Pazarcık ve Keferdiz'de yerleşik oldukları bilinmektedir. Bölgede birçok eşkiyalık hadisesine karışmaktan geri durmamışlardır. Tüccar ve yolcuların mallarını yağmalayıp sahiplerini dahi katletmişlerdir. Bölgedeki bu eşkiyalık hareketinin biran önce bitirilmesi için gerekli olan her türlü imkan sağlanması istenmiştir. Bölge halkından ileri gelenler dahi bu durumla ilgilenmeleri için görevlendirilmiştir yapılan çalışmalar pek yarar sağlamamış ve Aşiret XIX. Yüzyılda eşkiyalık hareketlerine bu defa da Elbistan tarflarında devam etmiştir. Gasp, yağma, adam öldürme yol kesme gibi birçok olumsuzluklara karışan Kılıçlı Aşireti bu faaliyetlerinden hiç vazgeçmeyecektir. 1820 yılında Maraş valiliğine gönderilen bir hükümde Kılıçlı Aşiretinin, Delikanlı ve Çelikanlı Aşiretleriyle birlikte bu kanunsuz işlere devam ettikleri bildirilmiştir. Bu durumla ilgili de gerekli tedbirin alınması istenmiştir (Söylemez, 2008: 172). Buradan anlaşılacağı üzere XIX. Yüzyılda Maraş bölgesinde yaşayan bir Aşiretin de İlbeyli olduğu kesinlik kazanmıştır.

Koyuncuyân

1526 yılında tasarruf yerleri hakkında kayıt bulunmayan taifenin, cemaatleri; Aydın Hacılı ve Aydoğmuşlu, Fakılı, Hüseyin Hacılı, Kara İbrahımlü, Koyuncuyân, Müslim Hacılı ve Gündüzlü, Pürçiklü Oğlu, Sadık Hacılı ve Kayalu, Turhanlu? Oğlu şeklinde tespit edilmiştir. 1532, 1563-64 yıllarında Koyuncuyan Cemaati Maraş Sancağı dahilinde Gündüzlü ve Kömürderesi tasarruf bölgesi olmak üzere tespit edilmiştir. 1580'de üç cemaatinin tasarruf yeri bellidir. Bunlardan da ikisinin Maraş dışında bulunduğu görülmektedir. 1653-64'te de Koyun Ağılu cemaati diye isimlendirilen bir cemaat Maraş Yörükleri içinde tespit edilmiş olup, tasarruf bölgesi olarak ise Kasr-ı Maraş olarak belirlenmiştir. diğer bir cemaatte Koyuncu cemaati olarak belirlenip

tasarruf bölgesi olarak Maraş Sancağı gösterilmiştir (Halaçoğlu, 2009: C.IV, 1495-1496).

Küreciyân

1526'da 32 cemaat bağlı olan Küreciyân taifesine 1580'de 20 cemaat bağlıdır. Bu cemaatler; Adem Fakihlü, Ahmed Hacılu, Ahmed Hacılu ve Zekeriya Fakihlü, Ali Hacılu be nam Köçek Fakihlü, Ali Hacılu ve Saru Danişmendlü, Bakır, Balcılar, Bekişlü ve Bektaşlu, Bektaşlu ve Perişan, Bükreklü ve Miskinlü, Cuma Hacılu, Dadurhanlu, Değirmencilü, Ebecik, Evcı Oğlu, Eyne Bey Hacılu, Halil Fakihlü, Hasan Ağalu bn. İncik, Kanberlü ve Gürcülü ve Degirmencilü-i Miskinlü, Kara Kızıllı (Kızlu), Kerçelü (Gürcülü), Kırılı, Küreciyan ve Sımarlu?, Miskinlü, Mustafa Turak ve Sazak, Oflazlu, Onlarlu?, Öksüz ve Körpelü, Saru Danişmendlü, Sazaklu (Sadaklu), Seydiler, Soysalı, Sultan Doydarı, Susunlu, Tacirlü, Tağar ve Tacirlü isimli cemaatlerdir (Solak, 2008: 143-144)

Her iki tarihte de tasarruf yerleri belli olan cemaatlerin genellikle Maraş ve çevresinde oldukları görülmektedir. Gündüzlü, Andırın, Kara Hıyat, Pazarcık, Haruniye, Aziz gibi bölgeler tasarruf alanları olmuştur.

Küşne

1526 yılında 81 cemaat bağlı olan Küşne taifesi bu tarihte Dulkadirli Ulus'unun en büyük taifelerindendir. Taifeyi oluşturan cemaatler ise; Ağca Koyunlu, Ağıloğlanları ve Nazar Fakih Ammüleri, Aişe Oğlanları, Akbeylü, Akdağlu, Aldaşlu, Fakihlü, Alilü ve Sevinçlü ve Kurtoğlu, Arab, Bali, Bayram Gazilü, Bekircelü, Bostancı, Bulaslu, Bulazgu? Oğlu, Burhanlu, Camuscı, Ceki, Dede Karkın, Deli Mehmedlü, Döncelü?, Dusnelü?, Edreblü?, Eminlu, Eseri Karalu, Evcı Kadılı, Evliyalar ve Kozanlu, Faydalı, Ferraşân?, Halaslu?, Hasan Demürcilü, Haydarlu, Hazırcılı, Hemreklü, Hızır Hacılu, Hüseyin Fakihlü, İdrislü bn. Kömcü, İkizcelü, İsa Hanlu, İsa Hanlu ve Göçgilü, Kamanlu, Kara Burunlu, Kara Musalu, Karcıkoğlu ve Parmaklu ve Ecelü, Kaygusuzlu, Kayırlı, Keçilik, Ketelü, Kevayinlü?, Kızıklı, Kirvizi?, Kovanlu ve Lalalu, Kozancılı, Kozanlu, Kömcü Köse Hasanlu, Kulavızlu, Kürdi oğlu, Küşne Mekenlü, Meşe Bacalu?, Musacalu, Nacarlu, Ozan, Ozancalu, Ödüllü, Öklü, Saçlu?, Saru Hasanlu ve Kösecilü, Saru İsalu, Saru Ömerlü, Sarucalu, Sathıyan ve Çöne, Sevindiklü, Sofuyanlu ve Esencelü, Sofuyanlu ve Tekelü, Sürtülü, Şemseddinlü, Şeref Beylü ve Nacak?, Şeyhlü, Şeyh Bekirlü, Tacirlü,, Taşcı bn. Kömcü Tehmirüklü?, Teke, Tekelü, Turmuş Hacılu, Veledi Eymür ve Tacir, Veledi Eymür, Yava ve Hacılu, Yeşillü, Yusuf Hacılu, Yuvalı ve Dergah, Zığıloğlanları isimleriyle bilinmektedir (Solak, 2008: 165-166). 1580'de taifeye bağlı cemaat sayısının 27'ye düştüğü görülmektedir. Bir önceki tahrire göre cemaat sayısının çok fazla düşmesindeki etken cemaatin bir kısmının yerleşik hayata geçmesinin, bir kısmının başka yerleri tasarruf alanı seçmesi, oralara gitmesi, bir kısmının da diğer taifeler ve cemaatlere katılması şeklinde ile izah edilebilir. Tüm bunlara rağmen Maraş bölgesinde en kalabalık cemaat gruplarından biri olma özelliğini kaybetmemiştir. 1532, 1563 ve 1564 yılları kayıtlarında çok fazla Küşne Cemaatine rastlamak mümkündür. Bu cemaat kendisine tasarruf alanı olarak geniş bir alana dağılmak suretiyle tasarruf alanı oluşturmuştur. Bu bölgeleri Maraş, Güğercinlik, Hısn-ı Mansur, Elbistan, Pazarcık, Malatya, Şam, Halep, Bozok Sancağı Yozgat, Haruniye, Antep, Keferdiz, Bertiz, gibi bölgeler olarak sıralamak mümkündür (Halaçoğlu, 2009: C.IV, 1593-1597).

Osmanlı

1580 yılı tahririnde kaydı bulunmayan Osmanlı taifesine 1526'da 9 cemaat bağlıdır. Bu cemaatler; Arefe Gazilü, Edhemlü, Hasanlu, Kara Hamzalu, Kara Musalu, Karacalu, Karcıyan?, Saçma rebea? İsmiyle bilinmektedir. 1563–64 yıllarındaki kayıtlarda Osmanoğulları diye Maraş Sancağı tasarruf alanı olan bir cemaat dikkati çekmektedir (Halaçoğlu, 2009: C.IV, 1814). Sanırım Osmanlı cemaatinin sonraki dönemdeki isimlendirmesi olsa gerek. Ama asıl Osmanlı cemaati Andırın Yörükleri diye bilinen ve tamamı Maraş Kazâsı'na bağlı Andırın Nahiyesi'nde bulunan mezraları yaylak-kışlak olarak kullanan cemaat Osmanlı cemaatidir.

Bir sonraki tahrirde taifenin kaydının olmaması bunların yerleşik hayata geçmelerini veya başka cemaatlerle birleşmelerini akla getirmektedir. Tamamının toplu aynı bölgede olması yerleşik hayata geçme ihtimalini kuvvetlendiriyor. Andırın bölgesinde bazı bölgelerin ismi Osmanca olarak halk tarafından kullanılmaktadır.

Peçenek

1526 yılında Peçenek taifesine 48 cemaat bağlı bulunmaktadır. Bu cemaatler; Akraha-i Yahya Divan ve Abdallar, Ali Bey, Alsuz Oğlanları, Balcılı, Ballutlu Oğlu ve Veledi Mirza, Başlu, Bektaşlu ve Boyacılı, Beşari ve Mülk Horan, Dervişân-ı Kara Köse ve Süleymanlu, Dulkadir Oğlanları ve Corcunlu?, Ekiz, Elma ve Ahsen Gazi, Eymür Ali Fakihlü, Gazi Beylü ve Saka Mehmedlü, Gök Ali Oğlu ve Sefer Oğlanları, Hasanlu, Haydarlu, Hızır Çoban ve Aydın Hacı ve Kürden? Göze?, Hızır Hacı, Kuyumculu, Olcan ve Cengizlü, Ökülü Oğlu, Sırlu veledi Kara Fakih, Şabtacılı, Şah Meliklü, Şerefli ve Beşir Hacılu, Şeyh Muslihiddin, Toy Ali Oğlu, Urbanlu?, Üstad Oğlanlı ve Yenicelü, Veledi Dertyar ve Derzilü ve Alilü, Yar Beylü isimli cemaatlerdir. 1580 tahririnde ise taifenin kaydına rastlanmamaktadır. Bu cemaatlerin yerleşik hayata geçmeleri veya başka cemaatlerle birleşmeleri mümkündür (Solak, 2008: 146). Cemaatlerin büyük kısmının tasarruf yerleri belli değildir.

1563-64 yılı kayıtlarında ise bir yerde geçmek üzere Peçenek cemaatine rastlanır. Maraş Güğercinlik alanında tasarrufu bulunan bu cemaat yaylak kışlak hayatı sürmektedir. Bunlarda hane ve vergi tespiti bulunmamaktadır. Maraş Türkmen gruplarından mı yoksa başka yerlerden mi gelmektedirler bu durumda aşikar değildir (Halaçoğlu, 2009: C.IV, 1854).

Reyhanlı Aşireti

Reyhanlı aşiretinin asıl yaşadığı bölge Gâvur Dağı etekleri, Kurt Dağının etekleri ve Amik ovası olarak bilinmektedir. 1810 yılı kayıtlarında bölgeyi gezen seyyahlardan Burckhard, Afrin nehri civarında yaşayan Reyhanlı Aşiretinin, gerektiğinde 3000 atlı ve 3000 yaya çıkarabilecek büyüklükte olduğunu, çadırlarının her birine 15 kişinin oturabildiği, aşiret halkının zengin olduğunu bildirmiştir (Tekin, 1993: 63). Reyhanlı Aşireti 1865'li yıllara kadar, daha önce iskân edilmiş olmalarına rağmen ilgisizlik yüzünden tekrar konargöçer hayat tarzına dönmüşlerdi. Reyhanlı Aşireti mensupları epey bir süre ziraatla meşgul olmuşlar ve yerleşik hayatın becerilerini kazanmışlardı. Ancak çadır yaşamından ve göçebelikten kurtulamamışlardı. Yaz mevsimi gelince Uzun yayla civarındaki yaylaklarına çıkmaktaydılar (BOA. , İ. MVL. :538/24169, Vrk. 48, Nu: 45).

XVIII. ve XIX. yüzyıllarda ise Maraş'ın Elbistan kazasındaki yaylalara çıkan Reyhanlı Aşireti birçok farklı oymaktan müteşekkildi. Bunların bazıları Maraş çevresinde birçok kanunsuz hareketlerde bulunmuştur. Söz konusu aşiret mensupları

yerleşik halka zarar verdikleri gibi yolcuları gasp etmekteydi. XVIII. Yüzyılda yaptıkları eşkıyalıklara karşı devletin aldığı önlemlerin bir sonuç vermemiştir. Aşiretin kanunsuzlukları XIX. yüzyılda sürdürdükleri bilinmektedir. Zira Maraş valisine gönderilen bir fermanla bildirildiğine göre, Reyhanlı Aşireti'nden Hasıloğlu Candar, yine akrabaları aynı çevrede bulunan Atmalı, Kılıçlı, Çelikanlı ve Kara Hasanoğlu aşiretlerine mensup eşkıya ile 1816 senesinde Elbistan'dan memleketine dönmekte olan Molla Ali'ye saldırmış eşyasını, parasını ve malını gasp edip, bir adamını da öldürmüşlerdir. Tüm bu durumdan çıkaracağımız odur ki Reyhanlı Aşireti XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Maraş bölgesinde yaşamakta olup, bu bölgeyi tasarruf alanı olarak kullanmışlardır (Söylemez, 2008: 174).

Tacirlü (Tecirli)

1526'da Tacirlü (Tecirli) taifesine 7 cemaat bağlı bulunmaktadır. Tespiti yapılan bu cemaatler ise; Dedeşlü, Değşirlü, Gündeşlü, Kefşkerlerin Yayaoğlanları, Musa Fakihlü, Okcılı, Tacir Hacılu, Tacirlü, Zekeriyalu cemaatleridir. 1580'de ise taifenin Okcılı, Tacirlü, Zekeriyalu cemaatleri tahrirde bulunmakta olup tasarruf alanları ise Besni ve Ravendi'dir. Tasarruf yerleri belli olan cemaatlerin bir kısmı Maraş'ta bulunurken bir kısmının Maraş haricinde olduğu görülmektedir. Adan ve çevresinde özellikle yoğun bir şekilde buldukları tespit edilmiştir (Sansar, 2006: 27-30). Tâcirlü aşireti kendi içerisinde üç kısma ayrılmıştır. Tüccar Tâcirlü, alışveriş, tüccarlık yapanlardır. Boz Tâcirlü orta halli olup çiftçilik veya hayvancılık yapanlardır. Yoz ya da düz Tâcirlü ise fakir, malı mülkü pek olmayan kimselerdir (Adil, 2006: 206).

Tacirlü cemaati farklı isimler altında 1521-22, 1532, 1563-64, 1584-85, kayıtlarında görülmektedir (Halaçoğlu, 2009: C.V, 2142-2145).

Günümüzde Tacirlü aşiretine bağlı bir takım oymaklar bugün Türkoğlu sınırları içerisinde yaşamaktadırlar. İskâna tabi tutulan en son Türkmen aşiretlerinden olan Tâcirlü aşireti 300-400 haneden ibaret bir obaydı (BOA, İ. MMS. : 30/1256, Vrk.: 4-5, Nu.: 101). Tacirlü aşiretine bağlı olan bu oba, bugünkü Türkoğlu ilçesini meydana getirmiştir. Bilindiği üzere Türkoğlu ilçesinin eski adı Eloğlu idi ve sonradan Türkoğlu haline getirilmişti. Ancak ilçenin eski adı olan Eloğlu, aslında yaygın olarak kullanılan ve anlam bakımından yabancı anlamına gelen "el"den dolayı verilmemiştir. Buraya Eloğlu adının verilmesinin sebebi, Tacirlü aşiretine bağlı İloğlu obası halkının buraya iskân edilmesinden dolayıdır. İloğlu adı zamanla değişerek Eloğlu halini almıştır. Ancak daha sonra da bu ad değiştirilerek Türkoğlu şeklinde değiştirilmiştir.

Müteferrik

1580 yılı tahririnde Müteferrik başlığı altında verilen 7 cemaat daha bulunmaktadır. Bunlar; Ali Hacılu, Dışarıcı, Keki?, Ödüllülü, Şarkiyân be nâm-ı Hamza Hacılu, Veledân-ı Hasan be nâm-ı Üstadoğlanlu,cemaatleridir (Solak, 2008: 147). 1563-64 yılı kayıtlarında ise Şarkiyân ismiyle cemaatler Maraş Sancağında tespit edilmiştir. Yukarıda verilen taifelerin hiçbirisi içerisinde yer almayan ve bu cemaatlerin bir kısmı Maraş ve çevresinde, bir kısmı da Maraş haricindeki yerleri tasarruf etmektedirler.

3.2. Türkmenlerin Bölgedeki Faaliyetleri

3.2.1. Türkmenlerin Birbirleriyle Mücadeleleri

Osmanlı Devleti yaşayan Konargöçer Türkmen aşiretleri kendi aralarında farklı

etkenlerden dolayı birçok defa mücadele ve çatışmalar yaşamışlardır. Özellikle hayvancılıkla uğraşan olmanın verdiği etkenle aralarında genelde otlak darlığı, yaylalardaki konalgalarda yer yurt darlığı ve anlaşmazlığı gibi etkenlerle birbirleriyle mücadele edip, çatışmışlardır.

1930 yılında Maraş ve çevresini gezen A.Rıza Yalman bölgede karşılaştığı Türkmen, yörük, Konargöçer gruplardan benzer Aşiret kavgalarının, çekişmelerinin olduğunu tespit etmiştir. Bu kavgalar devlet tarafından engellenmeye ve aradaki huzursuzluk giderilmeye çalışılmıştır. O günün şartlarında ise aradaki bu huzursuzluğun giderilmesi ve ortama bir dinginliğin sakinliğin gelmesi aşiretler tarafından güçten düşme olarak görülmüştür. Bir yerde kendi aralarındaki mücadeleyi dinç ve dinamik kalmanın gereği gibi algılamışlardır.

Maraş ve çevresini gezen A.Rıza Yalman bölgede karşılaştığı Göğşen Kahya, isimli bir şahıstan Cerit, Tecirli, Bozdoğanlı, Avşar oymakları hakkında aldığı bilgiyi şu şekilde nakletmiştir:

“- Eski zamanlarda Çukurova Cerit, Tecirli, Bozdoğanlı ve Avşarlılarla dolu imiş. Bu aşiretler birbirleriyle hiç doğru yaşamazlarmış. Kan akıttırlarmış. Sonunda Devriş Paşa isminde bir Paşa gelmiş ve ona da karşı durmuşlar. Paşa hopurumuzu (Tarla yapmak için ormanların sökülmiş yerleri, ağaç kökleri, v.s.) sökmüş, yurtlarımızı dağıtmış da bir parça burnumuz kırılmış. Yüzelli yıl öncesinden beri bu aşiret kavgaları bizleri ikiye bölmüş. Avşarla Bozdoğanlı, Cerit ile Tecirli birleşmiş, bir eyyamda iki taraf olarak birbirimizi kırmışız. Bir gün gelmiş, Avşar kolu yılmış, Sivas'a kaçmış, dağılmış, Bozdoğanlılar da Sis (Kozan) taraflarına sinmişler, meydana bizim Tecirli ile Cerit kalmış”.

Aşiretler daima kabadayılığı kendilerinde toplarlar. Bu hikayeyi bir Avşarlı veya Bozdoğanlıya sorarsanız, onlar da Cerit ve Tecirli'nin korkaklığından dem vururlar. Bu durum Yürükler arasında daima böyledir.

Kahya: “Bizim aşiretler arasında en ünlü savaş Devriş Paşadan kırk yıl önce yapılan savaştır” dedi ve onu da ballandıra ballandıra anlatmağa başladı.

Dedi ki:

“-O zamanlar Bozdoğanlı ile Avşarlılar Ceridin, Tecirli'nin üstüne yürümüşler. Zorlu döğüşler olmuş, davulbaz çala çala bizim yerlerimizi, yurtlarımızı dağıtmışlar. Bizler yine uyanmış ve ayağa kalkmışız. Ondan sonra yüzgeri dönmüşler. Yeni baştan bizden korkup kaçmışlar. Efendi, Cerit ile Tecirli birbirlerine yardımcıdır. öteden beri Cerit, Biniboğa'da, Tecirli Berit yaylalarında yaylamışlardır. Ama bugün, buralarda Cerit yurdu yoktur. Ceritlilerin kışladıkları yer Ceyhan kasabası mer'alarındadır. Tecirli, çok yiğit bir boy imiş. Devriş Paşa, bizimle tam üç sene döğüşmüş ve başa çıkamamış. Bana bak efendi, şunu da yaz; Zeytin gavurlarından biri ben, Tecirli yiğitlerinden birini atına binmiş, çam ağacına tırmanırken gördüm” demiş Anla bak... Oymağımız gavurların gözüne nasıl görünmüş. Ama hepsi yalan oldu. Bugün benden başkası kalmadı.” Şeklinde aşiretlerin kendi arasındaki çekişmeleri anlatmıştır.

Maraş Genel Meclisi üyelerinden Haydar Bey, Mürseloğlu ile Emirzeoğlu arasında olan aşiret kavgasına ait bir türkünün hatırlarında kalabildiği kadarını yazdırdı.

Mağara mıyunda kavga kuruldu,
Silinmiş silahlar, davul vuruldu,
Duydu (Bozoklu) beli kırıldı,
İlden ile tuttu ünü beylerin.

Ayağı halhallı, burnu hızlı,
Çadırda dönen kızlar nicoldu?
Allahım, Mecit Paşa haktan bulasın,
Sırtı boz kaputlu hali nice beylerin?

Nesine varayım kara çadırın,
İçinde outran beyi kalmamış?
Kara çadır olmuş ak derimevi
Hali acep nicoldu beylerin? (Yalman, 1977: 360).

Maraş yakınındaki Pazarcık Ovası'nda bulunan ve eskiden beri eşkıyalıkla ün salmış Kılıçlı Aşireti'ne mensup birtakım eşkıya, birkaç yüz süvari ile 1770 yılında Malatya- Elbistan arasındaki yaylalarda konargöçer hayatı yaşayan Mihmatlı Aşireti'ne saldırmıştır. Aşiretin mallarını, birçok sığır ve develerini gasp etmekle, evlerindeki halıları ve kadınların elbiselerini almakla kalmamış, ırzlarına da tasallut etmişlerdir. Aynı eşkıya grubu yine 1770 yılında, Çakallı Aşireti'ne de saldırıp, koyunlarını, mallarını, sığır ve binek hayvanlarını gasp ettiler (Söylemez, 2007: 72)

Bazı zamanlarda ise bazen bir aşirete mensup bir eşkıya gurubu başka bir aşirete saldırırken, bazen de birkaç aşirete mensup eşkıya birleşerek bir başkasının mallarını yağmalıyordu. Mesela, 1817 yılında Maraş'taki Akçakoyunlu Aşireti'ne mensup bir grup, Elbistan taraflarında yaylada bulunan aşiretlere katılmak üzere geldiği Elbistan Yaylası'nda Reyhanlı, Çelikanlı, Atmalı ve Kılıçlı aşiretlere mensup bir grup eşkıyanın saldırısına uğramıştır. Söz konusu aşiret eşkıyası, Akçakoyunlu Aşireti'nin önemli miktarda hayvan, eşya ve paralarını yağmaladığı gibi iki küçük çocuklarını katletmiş ve bir çocuklarını da alıkoymuştur. XIX. yüzyılda Adana ve Maraş sancaklarında konargöçer hayatı yaşayan Tacirlü Aşireti eşkıyası 1852 yılında, Maraş sancağı dahilinde bulunan Sinemenli Aşireti halkı üzerine saldırarak önemli miktarda hayvan ve mallarını gasp etti. Tacirlü Aşireti'nin söz konusu bölgede bu tür hareketlerine sıkça rastlandığı, halkın bunlardan bir hayli zarar gördüğü, bu nedenle söz konusu aşiretin merası bulunan muhtelif yerlere beşer onar hane şeklinde iskân edilmeleri isteniyordu. Zira Osmanlı Devleti'nin iskân nizamında, kalabalık bir halde bulunup yerleşik halka zarar veren aşiretlerin bölünerek farklı yerlerde iskân ettirilmesi usulü benimsenmişti. Böylece yoğunlukları dağıtılarak birbirlerinden destek almaları önlenmiş oluyordu.

3.2.2. Türkmenlerin Devlete Karşı İsyanları

Osmanlı Devleti'nin XVIII. Yüzyıldan itibaren merkezî otoritenin zayıflamasına paralel olarak, taşra idaresinde de boşlukların meydana geldiği görülmektedir. Bu otorite boşluğundan faydalanan bazı şahıslar, buldukları bölgelerde başına buyruk hareket ederek kanun ve nizam tanımaz olmuşlardır. Bu durum karşısında Osmanlı Devleti'nin XVIII. yüzyılda uygulamaya çalıştığı iskân siyasetinin bu bölgelerde başarılı olduğu söylenemez. XIX. yüzyıl başlarından itibaren, özellikle Güney Anadolu'da ve Çukurova'da kışlayan ve yaz mevsimi ile birlikte Maraş-Sivas-Kayseri taraflarına yaylaya çıkan bu aşiretlerin asayişsizlikleri sürmekteydi. Özellikle Tanzimat döneminde yeni idari yapılanma ile birlikte Türkmen aşiretlerinin iskânı üzerinde biraz daha sistemli bir çalışma yapılmıştır. Türkmen Aşiretlerinin çıkardığı Maraş ve çevresindeki düzensizlikler yapılacak iskânlar ile halledilmeye çalışılmıştır. Aşiretlerin

iskânını gerektiren temel düzensizlikler, onların vergilerini ödememeleri, askerlik hizmetini yerine getirmemeleri, yaylaya gidip gelirken yerli halka verdikleri zarar ve ziyanlar, birbirleri ile olan mücadeleleri gibi önemli konulardı. Ayrıca yol kesme, hırsızlık, gasp, adam öldürme, ekinliklere ve zirai alanlara verdikleri zararlar nedeniyle buldukları bölgenin asayişini ile ilgili sorunları ortaya koymaları iskânlarını zorunlu kılmıştı.

XVIII. yüzyılda Maraş'ta meydana gelen devlete ve onu temsil eden kişilere karşı çıkan en önemli zorba harekâtlardan biri de, Zülkadiroğlu Süleyman Bey'in, valilik konağını yağmalamasıdır. Maraş beylerbeyi Rişvanzade Süleyman Bey, Maraş'a mütesellim olarak Bayezitzade Numan Bey'i atamıştı. Rişvanzade Süleyman Bey 1764 yılında Besni'ye gitmiş ve orada vefat etmişti. Süleyman Bey'in vefat haberinin Maraş'ta duyulmasından sonra, o sırada Numan Bey'in de Maraş dışında olmasından istifade eden Zülkadiroğlu Süleyman Bey, başına topladığı akrabası Ömer Bey ve adamlarıyla birlik olup Maraş beylerbeyinin sarayını basarak, hem Numan Bey'e hem de müteveffa Rişvanzade Süleyman Bey'e ait mal, eşya ve parayı yağmaladı. Devlet otoritesinin halk üzerindeki etkisinin ne derece zayıfladığını göstermesi bakımından yukarıdaki eşkıyalık örneği önemlidir. Zira saldırılan ve yağmalanan makam, devletin valisinin sarayı, makamıydı (Söylemez, 2007: 80)

Fırka-i Islahiye'nin bölgeye gelmesinden hemen önce burada bulunan acil problemlerden biri Tacirlü aşiretinin iskânı meselesi olmuştu. Bu doğrultuda olan 14 Mart 1864 tarihli Adana valisinin arzısından, Tacirlü aşiretinin Adana'dan harice salıverilmemesi için gerekli askeri tedbirler alındığını anlıyoruz. Tacirlü ve Cerid aşiretinin kışlaklarından harice salıverilmemesi için süvari mirlivası Hüsnü Paşa kumandasında Adana'da bulunan bir tabur taliâ ve iki bölük süvari ve üç takım topçu ve asakir-i nizamiye ile Maraş'taki taliâ taburu ilave olunmuştu. Maraş'taki bu taliâ taburunun bu havalide ve aşiretin geçiş güzergahı olan Andırın ve Bulanık taraflarında ikâme olunması, Adana'daki kuvvetlerin ise münasip mevkie hareket ettirilmesi halinde silah kullanmadan Tacirlü ve diğer aşiretlerin erlerinden harekete mecaliz kalacağı belirtilmişti. Yine 7 Aralık 1863 tarihli Adana valisinin arzısında ise söz konusu taburlar ile "...Tacirlü ve Cerid ve Sirkıntı ve Kırıntı ve Bozdoğan aşiretleri taht-ı inzibata alınarak daire-i medeniyete idhal ve Cebel ve Kıyı köyleri eşkıyasının icra-i güşmalleri ve zimmetlerinde olan mîri meblağın istihsali hususlarının..." yerine getirileceği belirtiliyordu (BOA, İ. MMS, 1256). Aynı günlerde gerek sadaret ve gerek serasker ile Adana ve Maraş idarecileri bu mesele üzerinde hayli mesai sarf etmişlerdi 25 Mart 1864'te sadareten Maraş'a cevaben yazılan emirnâmede aşiretin durumu ve askeri tedbirler hakkında önemli malumat bulunmaktadır. Buna göre aşiretin genelde Çukurova'da bulunduğu ve 300-400 kadar hâneleri Lece(?) nam mahalde kışlamakta olduklarından Çukurova'da bulunanlar etrafa salıverilmediği gibi Lece'de olan hanelerin de savuşturulmaması için 4-5 bölük asakir-i nizamiye ve 300 kadar süvari ve piyade bulundurulması gerektiği ve Andırın ve Bulanık taraflarında 500'er süvari ve piyade askerden mürekkep iki ayrı kuvvetin kışlak mevsimi gelinceye kadar buralarda bulundurulmasının lazım olduğu belirtiliyordu. "...Çukurova denilen mahallerin her tarafı açık ve vâsi ve aşiret ahalisi ise serkeş ve şâkî olmasıyla söz ve nasihat ile kışlaklarından çıkmamaları ümit olunmadığına..." göre Andırın ve Bulanık'ın münasibe mevkilerine ve Adana'da bulunan kuvvetler de münasip yerlere sevk edilirse aşiretin bulunduğu yerden hareket edemeyeceği tetkik edilmişti. Ayrıca Tacirlü aşiretinden 400 kaar hanelik İl-oğlu bölgesine tebliğ edilmesine rağmen kışlakları olan Çukurova'ya inmeyerek Maraş sancağı civarında bulduklarından Maraş'taki taliâ taburunun öncelikle İl-oğlu hanelerini kışlaklarına indirmesi istenmişti (BOA, İ. MMS,

1256). Serasker ise bahsedilen birliklerin sevk edilmesi hususunda 12 Nisan 1864 tarihinde görüş bildirirken olaya daha farklı bakmaktaydı. 5.Ordunun kurâ icrası zamanı olmasından dolayı bu birliklerinin sevk edilmesinde zamanın pek de müsait olmadığını, kurâ işinin bitmesinden sonra veya ileride”...beşinci ve dördüncü ordulardan kuvvetlice bir fırka-i askeriye teşkil olunarak bir taraftan Çukurova’da aşâyirin ve Kozan’ın ve beru tarafta Dersim Dağının ıslahatına gereği gibi hüsnü suret verilmesi lazım gelir...” dedikten sonra yine de bahsedilen birliklerin gönderilmesinin 5.Ordu Müşiri yetkisinde olduğunu belirtiyordu (BOA. A. MKT. UM, 334/77). Fakat burada asıl dikkat çeken, seraskerin bir yıl önceden Fırka-i Islahiye’nin teşkili konusunda bazı ipuçları vermesidir. Artık böyle bir ordunun teşkil edilerek Güney Anadolu’nun köklü bir ıslahatının yapılması gerektiği hükümet tarafından dile getirilmeye başlanmıştı.

1864 yılı başlarında yukarıda bahsettiğimiz askeri tedbirler sonucunda Tacirlü ve Cerid aşiretlerinin yaylaya çıkmaları engellenmiş bunlardan bir miktarı “...Çukurova’da iskân ve birazı henüz hayme-nîşin bulunmuş ise de bunlar dahi iskân etmiş demek olup...” fakat âdetleri olduğu üzere yaylaya çıkarak eski sarkıntılıklarına devam edeceklerinden gelecek sene de bu şekilde tedbir alınır ise tamamen iskân olunacakları belirtilmişti. Harekat neticesinde Maraş tarafı aşiretlerin zararlarından kurtulmuş, kurâları çekilmiş ve Üzeyir sancağındaki aşiretlerin vermesi gereken 10.000 kise bakaya vergilerinin mümkün olan miktarı tahsil edilmişti.¹³¹ Her ne kadar bu aşiretler kontrol altına alınmış ve Adana ve Tarsus ve Mersin ve çevre kazalarda “...hükümet-i mihver-i matluba devam etmekte ise de Üzeyir sancağı ahalisi Bereket ve Karaisalı nahiyeleri ile Karsandı ve Sırkındı aşiretleri Kozan dağlarına müsteniden şekavetkerâneleri...” devam etmekte idi (BOA, İ.MMS, 1256).

Maraş ve çevresi taraflarının maruz kaldığı düzensizlik ve zorbalıklar yalnız Tacirlü ve Cerid aşiretlerinden kaynaklanmıyordu. Gâvurdağı ve Kürtdağı ahalisi de isyan halinde idi. Özellikle Keferdiz nahiyesinde bulunan Çerçili, Göller, Bağçe, Sulumağara, Hanağzı karyeleri ahalisi hırsızlık, yol kesme, gasp ve benzeri hareketlerinden dolayı bölgenin emniyet ve huzurunu bozuyorlardı. Bu karye ahalipleri tarafından “...evvelce gasb ve sırkat olunmuş olan oniki (12) re’s hayvan ve bir takım eşya ve eslihanın gasbları kurâ-i mezkûre ahalipleri olacağı gösterilmiş... memur-u mahsûsa irsali ile emvâl-i mahsûbenin irsali ve gerekli nasihat ve müesserenin munasib vasıta ile ifâsı için...” gerekli adımlar atılmıştı (BOA. AMKT. UM. 508/9). Neticede bu 12 hayvan ve diğer eşya ve silahların tamamı ile önceden gasp ettikleri şeyleri nahiyeleri gelenleri birleşerek, elli kişi kadar oldukları halde elleriyle iade etmişlerdi. Ayrıca bu haneden, ihtiyar ve ileri gelenleri bundan sonra hanelerinde emin olarak oturacaklarını, şimdiye kadar işledikleri cürüm ve kusurlarını beyan eyledikleri gibi bundan sonra kendi “...ırz ve âdâbı ile oturub kimseye sarkıntılık etmeyeceklerini şayet içlerinden gizli veya âlanan yapanlar olur ise münasib ceza vereceklerini teâhhüd ve müttefiken verdikleri sened ile...” belirtmişlerdi (BOA. AMKT. UM. 508/9).

Yukarıda gerçekleşmiş olaylar göstermektedir ki devlet düzensizlik gösteren Türkmen Aşiretleri teskin etmeye çalışmış ancak bunda başarılı olamamıştır. Başta da ifade ettiğimiz gibi bu dönemde otoritenin zayıf olması devletin gerileme devrine girmiş olması bu düzensizliği giderme işini aksatmıştır. Türkmenlerde her buldukları boşluğu değerlendirip her defasında uygunsuz faaliyetlere devam etmişlerdir. Yani devletin otoritesini tanımamış ona başkaldırmış olmaktadırlar. Devlete karşı yapılan bu faaliyetler devlet tarafından cezasız bırakılmamıştır.

3.2.3. Bölge Türkmenlerinin Katıldığı Eşkivalık Hareketleri

Muhtelif mahallerde ortaya çıkarak yolcu ve kervanlara saldırıp onlara zarar veren bölgede yapılan ticarete de olumsuz yönde etki eden kimseler eşkıya olarak anılmışlar hatta bazı zamanlar haramzade ismi ile de anılmışlardır (Selçuk, 2008: 40). İşte bu gibi kimselerin yaptığı faaliyetlerde eşkıyalık olarak adlandırılmaktadır.

Konargöçer aşiretlerin yerleşik halkın ekinlerini yarmak suretiyle zarar verdikleri ve bu yüzden birçok kavganın yaşandığı bilinen bir gerçektir. Hayvancılıkla uğraşan konargöçerler ile ziraat yapan köylüler arasındaki çatışmalar Osmanlı'da olduğu gibi diğer ülkelerde de mevcuttu (Söylemez, 2007: 73). Bu, konargöçerliğin doğurduğu doğal bir sonuçtur. Ancak, gasp, yağmalama, hırsızlık, adam öldürme gibi kanunsuz hareketler aşiretler içerisinde bulunan bir kısım şahıslar tarafından yapıyordu. Bunlar, mensubu oldukları aşiretin kalabalık oluşuna güvenerek yolculara, ticaret kervanlarına ve diğer aşiretlere saldırdıkları gibi, köy ve kasabalardaki yerleşik halkın evlerini basarak mal ve eşyalarını yağmalıyorlardı. Hatta aşiretlere mensup bu hırsız ve haydutlar, zaman zaman buldukları sancağın sınırları dışına da çıkarak başka yerleşim birimlerinden yağmaladıkları hayvan, eşya ve paralarla tekrar kendi aşiretleri arasına dönüyorlardı.

XIX. yüzyılda Maraş ve çevresinde aşiret eşkıyasının bu tür hareketlerine sıkça rastlamak mümkündür. Mesela, Maraş kazasında meskûn Tacirlü Aşireti'nden Kadir adlı eşkıya, birkaç akrabası ile 1855 yılında, Gürün kazasına tabi Kızılburun köyü sakinlerinden Süleyman'ın iki yüz koyununu gasp ederek Maraş'a getirmiştir. Durumun saltanata şikâyet edilmesi üzerine, saltanat makamı, Maraş valisinden söz konusu aşiret eşkıyasından, gasp ettikleri koyunların, kuzuları ile birlikte alınmasını ve bu süre zarfında koyunlardan elde edilen sütün bedelinin tahsil edilip sahiplerine iadesini talep etti (Söylemez, 2007: 73).

Maraş kazasında bulunan Bozok ve Tacirlü Aşireti'nin Haliloğlu Obası'ndan birtakım eşkıya, Sivas sancağının Gürün kazasına tabi Karahisar köyü sakinlerinden Mehmet Emin ve Süleyman adlı kişilerle gayrimüslim ahaliden Kalos, Simon ve Hamar'ın evlerini basıp üç beygir, on altı öküz, on sekiz merkep, beş çift harar ve sair eşyalarını gasp etmişlerdir.

XIX. yüzyılın ilk yarısında, Maraş çevresindeki meşhur eşkıyalardan birisi Cerit Mehmet'tir. Cerit Mehmet, Maraş taraflarından kalkıp Gavur Dağı üzerine giderek, oradaki halka musallat olmuş, çeşitli zulüm ve eziyetlerde bulunmuştur. Halkın saltanata şikâyeti üzerine, söz konusu eşkıyanın ortadan kaldırılması görevi Mısır valisine verilmiştir.

Kuzey Suriye'yi Orta Anadolu'ya bağlayan ticaret yolu Maraş'tan geçiyordu. Maraş'a yakın Pazarcık Ovası'nda bulunan Kılıçlı Taifesi'ne mensup bir kısım atlı eşkıya, Halep'ten başlayıp Antep ve Maraş üzerinden Malatya ve Sivas'a bağlanan ticaret yolunu kullanan tüccar ve yolculara gece gündüz demeden saldırıp, eşya ve hayvanlarını yağmalıyorlardı. Bu yüzden söz konusu kervan yolu kapanma noktasına gelmişti. Osmanlı Devleti'nde özellikle yerleşik hayata geçmiş olan bir kısım aşiretler besledikleri deve ve katırlarla, tüccarların mallarını kira karşılığı taşımak suretiyle geçimlerini sağlıyorlardı. Mesela, Ankara yöresinde Kara Fakihlü Aşireti bu kiracılık işi ile uğraşırken (Suraiya Faroqhi, 1993: 59). Maraş eyaleti dahilinde de, Atmalı ve Dumanlı aşiretlerinin kiracılık yaparak geçimlerini temin ettikleri görülmektedir.

Maraş yöresinde kiracılık yapmak suretiyle geçimini sağlayan bu aşiret mensupları da eşkıya saldırılarından kurtulamamışlardır. Bu cümleden olarak, Darend

civarında yaşayan Atmalı ve Dumanlı aşiretleri ahalisinden olup, Kiracı Taifesi'nden Hasan, Yusuf, Bekir, Mehmet, Süleyman ve Kurt adındaki şahıslar 1841 yılında Darende kazasına tabi Müncelik köyünden Burun Mevkii'ne kira karşılığı götürmek üzere zahire yüklemişlerdi. Karadürün Mevkii'ne geldiklerinde, Maraş sancağı dahilinde bulunan Afşar Aşireti'ne mensup Sarı Velioğlu ve Deli Sülük, yirmi kadar yandaşıyla bu kervanın önüne çıkıp birkaç at, iki katır, otuz öküz vesair eşyasını gasp etmişlerdir. Diyarbakırlı Kalora adındaki zimmi tüccar, 1838 yılında, ticaret yapmak üzere Maraş'tan geçerken, Maraş'ta sakin Çelikanlı Aşireti'nden birtakım eşkıya yolunu keserek 27.000 kuruşluk mal ve eşyasını gasp etmişti. Durumun Maraş mutasarrıfına bildirilmesi üzerine, Çelikanlı Aşireti boy beyi aracılığıyla eşkıyadan 10.000 kuruşluk eşyanın alınıp sahibine teslim edildiği, ancak 17.000 kuruşluk malın tahsil edilemediği ifade edilmektedir (Söylemez, 2007: 74).

Darende kazasındaki tüccarlar, Halep'ten ticaret malı alıp Maraş üzerinden Darende'ye getiriyorlardı. Darende kazası ahalisinden Hacı Hanifi, Süleymanzade Osman, Hacı Fazlıoğlu Veli, Molla Hasan, Hakir Ahmed, Osmanzade Mehmet, Koca Hacıoğlu Veli, Değirmencioğlu Abdurrahman, Kırmızı Mehmet oğlu Mustafa, Ahmet, Mehmet ve Hasan adındaki şahıslar ile iki gayrimüslim tüccardan oluşan bir kafilaydılar. Bunlar, 1852 yılından 1854 yılına kadar üç yıl boyunca aynı yolu kullanarak Halep'ten Darende'ye ticaret malı getiriyorlardı. 1854 yılında Halep'ten yükledikleri ticaret malıyla Darende kazasına giderlerken, Elbistan kasabası civarında bulunan Kullar köyü sakinlerinden Kara Hasan Uşağı Aşireti'ne mensup birtakım eşkıya, ticaret kervanının yolunu kesip tüccarlardan ikisini katletmiş, dördünü yaralamışlar, ayrıca bütün mal ve eşyasını da yağmalamışlardır (Söylemez, 2007: 74).

Malları gasp edilen tüccarların saltanata şikâyetinde bulunmaları üzerine, İstanbul'dan Maraş valisine gönderilen fermanla; bu dava ile ilgili olarak Divan-ı hümayun Kalemî'nden gereği sorulduğunda, şayet bu gibi katil suçları saltanat merkezinde işlenecek olursa davasının mutlaka Şeyhülislâm huzurunda görülmesi istenmiştir. Taşrada işlenecek olur ise davalarının eyalet, sancak, muhassıllık ve kaymakamlıkla idare olunan büyük kazaların meclislerinde görülmesinin gerekli olduğu bildirilmişti. Bu nedenle her ne kadar yukarıdaki katil ve soygun olayı Elbistan kazasına yakın bir mevkide meydana gelmiş ise de, söz konusu davanın eyalet merkezi olan Maraş'ta görülmesinin uygun olacağı ifade edilmekteydi.

3.2.4. Türkmenlerin Yerleşik Halkla Olan Mücadeleleri

Konargöçer aşiretlerin yerleşik halkın ekinlerini yarmak suretiyle zarar verdikleri ve bu yüzden birçok kavganın yaşandığı bilinen bir gerçektir. Hayvancılıkla uğraşan konargöçerler ile ziraat yapan köylüler arasındaki çatışmalar Osmanlı'da olduğu gibi diğer ülkelerde de mevcuttu¹⁰. Bu, konargöçerliğin doğurduğu doğal bir sonuçtur. Ancak, gasp, yağmalama, hırsızlık, adam öldürme gibi kanunsuz hareketler aşiretler içerisinde bulunan bir kısım şahıslar tarafından yapılıyordu. Bunlar, mensubu oldukları aşiretin kalabalık oluşuna güvenerek yolculara, ticaret kervanlarına ve diğer aşiretlere saldırdıkları gibi, köy ve kasabalardaki yerleşik halkın evlerini basarak mal ve eşyalarını yağmalıyorlardı. Hatta aşiretlere mensup bu hırsız ve haydutlar, zaman zaman buldukları sancağın sınırları dışına da çıkarak başka yerleşim birimlerinden yağmaladıkları hayvan, eşya ve paralarla tekrar kendi aşiretleri arasına dönüyorlardı.

1856 yılı yazında "...ahalinin zulümden kurtarılması ve emval-i mirî ve eşya ve hayvanat-ı mezburenin şer'i şerif mucibince tahsili için..." Maraş sancağı dahilinde bulunan Göksun nam mahalle asker sevk edilmiş idi (BOA. A. MKT. UM., 261/26). Bu

askeri harekate katılan hassa taburu topları ile muvazzaf ve gayr-ı muvazzaf askerlere harcanan toplam masraf 126.964 kuruş olarak gösterilmişti. Ayrıca eskiden de aşiret üzerine yine askerî hareket yapıldığına fakat aşiretin savuşmasından dolayı "...vuku bulan mesarifatin mal sandığına îta oluna geldiği..." kayıtlardan anlaşılmalıkta olup bu defa sevk olunan birliklere karşı dayanamayan Tacirlüler gasp ettiği mal eşya ve hayvanları sahibine iade ettikleri gibi askeri hareket için harcanan 126.964 kuruş bedeli de ödemeyi kabul ederek senet vermişlerdi (BOA. A. MKT. UM., 261,26).

1861 yılında yine Tacirlü aşiretinin sarkıntılık ve mazarratlarından dolayı gerekli tedbirlerin alınması gerekmişti. Bunlar Maraş havalisindeki yaylalarına gelip gittikleri esnada rast geldikleri ekinleri hayvanlarına yedirmek, ahaliyi soymak ve ağırlıklarını yaylada bırakarak Sivas, Bozok ve Maraş merbutasından bir takım kasaba ve karyeleri basarak ahali ve neferatin canlarını yakmak gibi hareketleri adet ettiklerinden mevcut zaptiyeden başka yerli bir takım adamlar sevk edilmişti (BOA. A. MKT. UM., 515/53). Aşiretin bu ve daha önceki hareketlerinden dolayı memuriyet-i mahsusa-i seniyye ile Uzunyayla'ya gönderilen Hafız Paşa ve Sivas mutasarrıfının da katılmasıyla Ceyhan Köprüsü ki Göksun istikametine gitmek için Ceyhan nehrinin geçilebildiği birkaç yerden biri ve diğer geçitler tutularak "...ashab-ı hukukun eski ve yeni dâvaları tatbik edilmiş." Ayrıca aşiret ahalisinden "...üzerlerine katl ve sirkat iddia ve beyan olanlar ahz ve giriftle habs ve tevkif olunarak mahkeme-i şer'iyeleri derdest-i icra..." olunmuştu. Ayrıca "...hasbel mevsim bulunan çeltik ve darı ve susam gibi yol üzerinde bulunan mezruata dahi zarar ve ziyanlık ve yolcu ve yolakçılara sarkıntılık ettirilmeksizin yirmi gün zarfında..." kışlaklarına göçürülmüşlerdi (BOA. A. MKT. UM. , 515/53; BOA. A. MKT. UM. , 515/53).

1863 yılında Tacirlü aşiretinin çevreye verdiği zarar devam etmekteydi. 3 Kasım 1863'te Maraş sancağı meclisinden sadarete gönderilen mazbatada durum açıkça ortaya koyulmaktaydı. Bu aşiretin "Elbistan ve Göksun havalisinde olan yaylaklarında buldukları esnada havalı-i meskune ahali ile ebnâ-i sebil ve muhacirin-i meskunenin külliyyeti emval ve hayvanat ve mezruatını ahz ve gasb ve telef etmiş olduklarından" gereğinin yapılması amacıyla aşiret müdür ve ihtiyaçlarına emirler verilmiş, ayrıca memur-u mahsusa mahiyetinde lüzumu kadar asker ile üç aydan beri oralarda dolaşmakta olduğu halde aşiretin gasb ve itlâf ettiği emvali iade etmediği belirtiliyor (BOA, İ.MMS, 1256).

Tacirlü aşiretinin yine böyle bir gasb maddesinden dolayı eşhas-ı muhacirinden bazılarıyla aralarında meydana gelen mücadelede muhacirinden iki kişiyi öldürdükleri, aşiret ahalisinden dört kişinin ise Elbistan kazasında bir karyede Yakub adlı bir şahsı tarlasında işi ile meşgulken katl ve idam ettikleri gibi Tacirlünün biri dahi Zeytun Hıristiyanlarından birini öldürmesi üzerine ölen Ermeni'nin akrabalarından biri yolda rast geldiği bir Tacirlüyü idam eylemiş idi (BOA, İ.MMS, 1256). Söz konusu belgede "bu gibi hallerin devamı caiz olmayub herkesin hakkına razı olarak emniyet ve istirahat olması" gerektiği belirtilerek "iş bu katl caddesi ve gasb ve itlaf-ı emvale cesaret edenlerin ahz ve giriftiyle bi'l muhakeme eskâk-ı hakk olunmak ve bu babda vukû bulacak masraf dahi kendilerinden ahz ve istirdâd" için aşiretin kışlaklarına geçecekleri yollardan Andırın tarafı ile, Maraş tarafında Ceyhan köprüsü ve sair geçitlere askerler gönderilerek "iktizası icra kılınmış" idi.

Ayrıca Maraş mutasarrıfı, naib, müftü ve meclis azasından 3-4 kişi Ceyhan köprüsüne giderek aşiretten ele geçirilenlerin mahkemelerini icra ederek gasbettikleri mal ve hayvanları sahiplerine iade ve âşar vergisinden dolayı bakayaları dahi tahsil edilmişti. Ayrıca tertip olunan başıbozuk neferat masraflarından aşiret hissesine düşen payın da tahsil edildiğini görüyoruz. Diğer taraftan idam edilen iki muhacirin

katillerinden biri, Yakub'un katillerinden biri ve "başısaruklulardan" dahi dört kişi yakalanarak habs ve tevkif olunmuşlardı (BOA, İ.MMS, 1256). Ancak zikrolunan aşiretin kışlaklarından Elbistan havalisine gidip gelişlerinde ve yaylakları mahallinde ahali ve ebna-i sebile verdikleri zarardan başka 8-10 saatlik mesafeye kadar etrafa dahi akınlar yaparak "erbâb-ı ziraatın bir takım masarif ve meşakkatle ziraat ve imar eylediği pamuk ve çeltik vesaire tarlalarına dahi zarar vermekte olmalarıyla ahali ve erbâb-ı ziraat her ne kadar teşvik ve te'min olunmakta ise de aşiret-i merkumenin bu tasallutlarından emin olamadıklarından...bu havalide iş bu ziraat-ı nafianın ilerleyememesinin sebebi müstakil olmakta" olduğu belirtiliyor. Mazbatada üzerinde durulan bir mesele de, Göksun'da bulunan muhacirin ile Tacirlü aşireti arasında doğabilecek çatışmalar hakkında idi. İki taraf arasında "kan düşmüş" olduğundan ve Tacirlü aşiretinin yaylak olarak zorla yerleştiği arazi ziraat etmesi için muhacirine verilmiş olmasından dolayı Afşar aşireti ile Aziziye sancağındaki muhacirin arasında meydana gelen olayların burada da zuhur etmesi pek mümkün görüldüğü yönündedir. Bu nedenle "şu hallerin kat'iyyen önü alınmak üzere Tacirlünün Adana'dan harice salıverilmemesi hususuna müsaade edilmesi" istenmekte idi (BOA, İ.MMS, 1256). Dolayısıyla Tanzimat döneminde aşiretlerin iskânında takip edilen ve yukarıda bahsi geçen prensibe göre onların yaylak ve kışlaklarından birini tercih ederek yerleşmeleri isteği doğrultusunda Tacirlü aşiretinin kadim-i kışlakları olan Çukurova cihetinde iskânlarının istendiğini görüyoruz.

Maraş kazasında bulunan Bozok ve Tacirlü Aşireti'nin Haliloğlu Obası'ndan birtakım eşkıya, Sivas sancağının Gürün kazasına tabi Karahisar köyü sakinlerinden Mehmet Emin ve Süleyman adlı kişilerle gayrimüslim ahaliden Kalos, Simon ve Hamar'ın evlerini basıp üç beygir, on altı öküz, on sekiz merkep, beş çift harar ve sair eşyalarını gasp etmişlerdir. XIX. yüzyılın ilk yarısında, Maraş çevresindeki meşhur eşkıyalardan birisi Cerit Mehmet'tir. Cerit Mehmet, Maraş taraflarından kalkıp Gavur Dağı üzerine giderek, oradaki halka musallat olmuş, çeşitli zulüm ve eziyetlerde bulunmuştur. Halkın saltanata şikâyeti üzerine, söz konusu eşkıyanın ortadan kaldırılması görevi Mısır valisine verilmiştir (Söylemez, 2007: 78).

4. FIRKA-İ ISLAHİYENİN MARAŞ BÖLGESİNDEKİ FAALİYETLERİ

4.1. Fırka-i Islahiye'nin Kurulma Sebepleri

Osmanlı Devletinde Tanzimat dönemi 3 Kasım 1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile başlayıp 1876 yılında Meşrutiyet'in ilan edilip Kanun-i Esasi'nin yürürlüğe girdiği zaman dilimi arasında geçen süre kabul edilmektedir. Bu dönemde getirilen yenilikler Osmanlı için bir dönüm noktası niteliğindedir. II. Mahmut işte bu noktada Tanzimat'ın asıl başlatıcısı olup köklü yenilikler O'nun döneminde gerçekleştirilmeye başlamıştı (Beydilli, 1990: 94, Karal, 1995: 143) Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesinden sonra bu döneme damgasını vuran Mustafa Reşid Paşa devlette her alanında yenilikler başlattı. Vergiler, asker alımı, ticaret, ziraat, sanayi, yönetim, sosyal hayat, taşra idaresi ve diğerleri. Bu sebeple Gülhane Hattı Hümayunu uygulanamayan bir belge olarak kalmamış, imparatorluğun sınırları içinde geniş ölçüde hareketlere yol açmış, geleneksel Osmanlı toplum yapısında ve devlet düzeninde köklü değişimlere neden olmuştur (İnalçık, 1964: 624). 19.yy'da devlette meydana gelen gelişmeler özellikle savaşların kaybedilmesi içinde yaşanan isyanlar devlet aleyhine yeni bazı gelişmeleri beraberinde getiriyordu. Özellikle ortaya çıkan her yeni durum devletin ekonomisine olumsuz yansıyor. Osmanlı ekonomisinde ortaya çıkan bu çöküntü ve zayıflık ekonomik düzenlemeleri zorunlu hale getiriyordu (Ortaylı, 2000: 16).

Burada iskân ile ilgili olan ve birbirinin tamamlayıcısı olan malî, zirâî, sınaî, askerî ve idarî alanda yapılan değişiklikleri kısaca hatırlamak gerekmektedir. Çünkü bu alanlarda yapılan yeniliklerin bir uzantısı da aşiretlerin iskânı olacaktır. XIX. yüzyıl başlarında Güneydoğu Anadolu ile Halep eyaletinde yaşayan aşiretler güneyden gelen Arap kavimlerin baskısıyla yerlerinden ayrılmak zorunda kalmışlardır. Bu bölgeden ayrılmak zorunda kalan Türkmen Aşiretler özellikle kış mevsimini geçirmek için Anadolu'da bu duruma müsait bölgelere gitmeye başladılar (Orhonlu, 1987: 113). Tanzimat Fermanından sonra bu meselelerin üzerine gitme noktasında devlet biraz daha ciddi davranmıştır. Türkmen Aşiret reislerine birer mühür verilmek suretiyle Türkmenlerden yer değiştirmek isteyenlere kefil göstermek şartıyla izin verme usulü tatbik edilmeye başlandı. Çünkü Türkmenler hareket ettikleri sahalarda birçok zarar ve ziyan oluşmasına sebep oluyorlardı. Devlet bunun kontrolünü sağlamayı bu şekilde halletmeye çalışmıştı (Sansar, 2006: 19 vd.).

1842 tarihine gelindiğinde Osmanlı Devleti Türkmen Aşiretleri buldukları bölgelerde iskâna tabi tutmaya çalıştı. Özellikle yaşadıkları coğrafyada yaylayıp kışlayacaklar ve bölgenin idarecileri tarafından boş arazilere iskânları sağlanacaktı (Orhonlu, 1987: 114). Halep eyaleti içinde bulunan Maraş bölgesindeki Türkmenlerde aynı şekilde iskân olunacaklardı. Kalabalık olan Aşiretlerin iskânına ise biraz daha önem verilecekti. Kalabalık olan bu Aşiretler özellikle aynı bölgelere değil de muhtelif yerlere dağıtılmak suretiyle iskân olunacaklardı. Bunlara örnek olarak Rişvan ve Afşar Aşiretleri örnek olarak gösterilebilir (Orhonlu, 1987: 115).

1858 yılında Fuat Paşa iki yıllık bir çalışma sonucunda, yetkileri biraz daha valilere veren ve Tanzimat yeniliklerini İmparatorluğun her tarafına yaymaya yönelik bir eyaletler yasası çıkardı. (Shaw, 1989: 122). Bölgede güvenlik ve asayişin sağlanması için yetkililer öncelikle nasihat ve ikna suretiyle olumsuzlukları gidermeye çalışacaklar. Türkmen Aşiretlerinin reisleriyle olumlu diyaloglar kuracaklar. Ancak bu diyaloglar olumlu sonuç vermez ise kuvvete başvurulması taraftarındırlar (Saydam, 1999: 225). 1864'te ise yeni bir düzenleme ile kazalar artık eşraftan ve seçimle işbaşına gelen kaza

müdürleri yerine merkezden atanan kaymakam vasıtası ile idare edilecekti. Livalar ise kaymakam yerine mutasarrıf tarafından idare edilecekti. Bu uygulamaya göre vilayet livalara, livalar kazalara, kazalar ise karyelere (köy) ayrılıyordu (Çadırcı, 1988: 601 vd.; Çadırcı, 2007: 210). Bu nizamname ile artık valilerin Tanzimat sonrası döneme göre malî, siyasî ve güvenlik konularındaki yetkileri artırılmış oluyordu.

Mali alanda Tanzimat'ın hedefi modern ekonomik yapıya bürünme yönünde her türlü gelirin merkezde toplanması ve giderlerin merkezden ödenmesi şeklinde olmuştu (Shaw, 1983: 122). Bunun için taşraya geniş yetkilerle muhassıllar tayin ederek vergi tahsilini vali ve ayanların elinden alıp onların neden olduğu sorunları kaldırma yoluna gittiler (Çadırcı, 1991: 210). Buna göre herkesin ödeme gücüne göre vergiler tahsil edilecekti. Aşar vergisinin tahsilinde ise aşarın onda bir oranında alınması kararlaştırılmıştır. Ağnam resmi ise 1858 yılında yapılan değişiklikle hayvan varlığı üzerinden değil gelirden alınması yoluna gidilmişti. (Şener, 1990: 263). Cizye tahsili önceleri nakdî alınma prensibi ve tahsilin cemaatin kocabaşısı tarafından yapılması ile sınırlandırılmış, 1856 Fermanında tamamen kaldırılarak yerine bedel-i askerî adıyla bir vergi getirildi. (Gülsoy, 2000: 35-84). 1858 yılında çıkarılan Arazi Kanunnamesi ile toprak idaresine bir yön verilmeye çalışıldı. Yasanın amacı yüzyıllar boyu şu ya da bu sebeple hükümet elinden çıkmış devlet mülkiyetinde olan toprağın sahipliğini yeniden belirlemektir (Barkan, 1999: 376). Tanzimat yönetimi, ziraî gelişmeyi çok yönlü bir sosyal ve ekonomik kalkınma programının önemli bir parçası olarak görüyordu ve onla ilgili yapılacak çalışmada içeriyordu (Güran, 1998: 47-48).

Toprak yasasını yürütmek amacıyla bir de Tapu Nizamnamesi çıkarılarak her vilayetin tüm arazi ve mülkleri Tanzimat'a uygun biçimde ölçülerek sahibi olduğunu iddia eden kişi veya kurumdan bu iddiasını ispatlayarak yeni tapu senedi alması istendi. Fakat sahip olunacak toprağa bir sınır getirilmediği için zaman ilerledikçe yeni taşra ayanları topraklarını genişlettiler ve bunun sonucu olarak artık ağa adı verilen zengin kişilerin denetiminde olan çok geniş toprak sahipleri ortaya çıktı (Pamuk, 1985: 100-101). Ortaya çıkan bu toprak ağalarının elindeki arazileri, eşitliği sağlayacak şekilde halk arasında dağıtılması çok daha kanuni olacaktı.

Askerlik alanında ise en köklü yenilik II. Mahmut'un Yeniçeri Ocağını kaldırmasıyla olmuştur. Bunun yerine yeni bir ordu kurulması işi de iç isyanlar, savaşlar gibi sebeplerden dolayı tamamlanamadı. Osmanlı Devleti Yeniçeri Ocağı kaldırıldıktan sonra askere alınacak elaman konusunda hayli sıkıntıya düşmüştür. Ortaya çıkan bu askeri boşluğu doldurmak amacıyla yeni bir askerlik kanunu çıkarılmış ve Türkmen aşiretler de bu kanuna göre askere alınacaktır (Saydam, 1999: 225). 1844 yılına kadar asker alımı son derece sert olmuştur. Bu yeni düzenlemede ad çekme yani kura ile asker alınacağı belirtiliyordu. Buna göre her yıl kaza merkezlerinde oluşturulan kura meclisleri önünde kura çekilerek askerler belirlenecekti. (Pamuk, 2000: 1-15)

Bu yeni düzenleme gayet adaletli ve gerekli olmakla beraber her kesimden itirazlar olmuştu. En çokta aşiretler askere alınmak istememişlerdir. Zaten bu dönemde de bu konar-göçer aşiretlerin ne buldukları yerler ne de nüfusları tespit edilemiyordu. Bu nedenledir ki aşiretlerin belli bir mekâna yerleştirilerek askerlik hizmetlerinin yerine getirilmesi gerekiyordu. (Saydam, 1999: 225). Tanzimatçılar, vergilerin tespiti ya da asker alımları için ülkenin nüfus tahririni yapmaya çalıştılar. Klasik dönemde tahrir defterleri denilen defterlerde vergi kaynakları ve vergi mükellefleri kaydedilirdi (Kaynar, 1954: 115-120)

Özellikle Türkmenlerin yaşadığı bölgede kendi başına buyruk hareket eden ayan ve zorbarlar (mütegalibe derebeyi, taife) bölgenin olumsuz bir şekilde etkilenmesine neden oluyorlardı. Eyaletlerde idareyi ellerine geçiren bu zorbarlar, eyaletlerin merkezle

bağlantısını zedeliyor ve böylece merkezi otoritenin sarsılmasına sebep oluyorlardı (Gencer, 1990: 10).

Osmanlı Devleti'nde ilk nüfus sayımı 1831 yılında yapılmıştır. Bu sayımdan önceki tahrirlerden farklı olarak hane değil kişi esas alınmıştır. Fakat esas amaç ise askeri kaynakların tespit edilmesi olduğu için erkek nüfus sayılmıştır. Buradan da anlaşıldığı üzere devletin askere ihtiyacı vardı. Bu ihtiyacını tespit, askere alabileceği nüfus sayısını belirlemek adına olsa gerek o yüzdendir ki sadece erkek nüfus sayımı yapılmıştır. Bu sayımda bizi ilgilendiren kısım Anadolu'nun güneyinde sadece Adana ve Tarsus sancaklarının sayımının yapılmış olmasıdır. Sebebi belirtilmemiş olsa da Maraş, Sis, Antep, Antakya gibi sancaklarda devletin bu bölgede hâkim olamamasından kaynaklı nüfus sayımının yapılmadığı anlaşılıyor (Karal, 1995: 155–156). Bölgenin tam anlamıyla nüfus tahriri Fırka-i Islahiye'nin buralara gelmesiyle birlikte yapılabilmektedir.

Bu bölümde iskânı da yakından ilgilendiren idari yapılanma, mali düzenlemeler vergi, ziraat, asker alımı gibi konularda Tanzimatla beraber gelen Islahatla devam eden sürecin getirdiği yeni düzenlemelerden bahsettik. Yapılan bu düzenlemelerde varılmak istenen asıl hedef, üretimin artırılmasıyla artacak olan vergilerin idari yapılanmanın da etkili bir biçimde kurularak toplanabilmesi idi.

1863 tarihine gelindiğinde ise artık bu iskân işinin biraz daha sistemli bir şekilde yapılması söz konusuydu. Bu tarihe kadar hiçbir şekilde iskân olmamış bulunan Güneydoğu Anadolu'daki aşiretlerin teskin ve iskân edilmeleri için oldukça geniş bir komisyon oluşturuldu. Muhtemelen 1864 sonlarıydı Fırka-i Islâhiye adı verilen bu komisyon birçok sebeple birlikte kurulmalıydı ve artık bu kuruluyordu (Yavuz, 2004: 20).

Fırka-i Islâhiye'nin bölgenin ıslah edilmesi hakkında Meclis-i Vâlâ'da yapılan müzakerelerle ilgili mazbata 13 Şubat 1865'te Encümen-i Mahsusta okunmuştur. Anadolu'nun önemli bir coğrafyasında bulunan Çukurova bölgesinin ve çevresinin bahsedilen diğer yerlerin yıllardan beri bir isyan halinde olması, eşkıyalık yolunda, reislerinin emir ve itaatleri altında bulunması, bölge insanların mağdur ve mazlum hale gelmesi, maliye ve mülkiye ile alakalı esasların buralarda hiç uygulanamaması gibi olumsuzluklar kuruluşun sebebi olarak gösterildi. Yine devletin her noktasında görülen refah ve emniyetin buralarda da sağlanmasını gerekli kılıyordu. Bununla beraber "Usûl-ü Tanzimiye'nin ol havalide dahi tesisatı, levazım-ı mühimme-i mülkiyeden" idi (BOA., İ.MMS. : 30/1256, Vrk. : 47; BOA., Y. EE.: 35/17). Belgelerden anlaşıldığı üzere Osmanlı Devleti, Tanzimat esaslarını ıslahat yapılmak istenen bölgede hâkim kılmaya karar vermişti.

Fırka-i Islahiye'nin kurulmasına sebep olan etkenlerden bir kısmını yukarıda anlatmaya çalıştık. Ancak, Osmanlı Devleti açısından bu etkenler arasından bazılarının ön plâna çıktığı görülmektedir. 15 Mart 1865 tarihli bir belgede mahalli hükümetin huzursuzluk çıkaranlara karşı yapmış olduğu uyarıların işe yaramadığı, bazı kötü hareketlerinden dolayı yakalanıp görevinden alınan ve İstanbul'a gönderilen Mustafa Paşa'nın iktidarını bölgede yeniden tesis etmek amacıyla firar eden ve Bereket dağına çıkan oğulları Dede ve Seydi beylerle yandaşlarının memleketin güvenliğini sürekli olarak tehdit etmekte oldukları belirtilip, bunların yakalanmaları hususu Fırka-i Islahiye'nin kuruluşunda en önemli etkenlerden biri olarak gösterilmiştir (BOA., Y. EE. : 35/16).

Diğer taraftan, Adana'da bulunan Ermeni murahhası ile Kozan Dağının gayr-ı Müslim ahalisi ve Ermeni Patrikhane Meclisi tarafından gönderilmiş olan şikâyet dilekçeleri de Fırka'nın kuruluşunu hızlandıran etkenler arasındadır (BOA., Y. EE.:35/16). Konu ile ilgili fikir alışverişlerinde bulunularak, 8 tabur düzenli askerle

Ankara, Sivas, Adana ve Maraş taraflarından 2000 kadar nefer âmm tertip edilmesi ve uygun yerlere yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır.

İlk önce gerekli olan askerlerin 5.Ordudan da temin edilmesi düşünülmüştü. Bâb-ı Vâlâyı Seraskeri harekât için gereken askeri kuvvetin 5.Ordudan karşılanması uygun görmemiş ve merkezden konuya dair bilgi istemiştir. 5.Ordu müşirliğinden alınan mektuplarda da yapılacak olan icraat için mevcut askerlerden gönderilmesinin mümkün olmadığı bildirilmiştir (BOA. , Y. EE. : 35/17).

Bunun üzerine, bahsedilen nizamî askerlerin 1. Hassa Ordusu ile 2. ve 4. Ordulardan ve 2.000 kadar muvazzaf askerinin de uygun yerlerden tertip edilmesi, başlarına yetenekli bir kumandan tayini, yapılacak olan harekâta dair bir talimatname hazırlanarak verilmesi gibi hususlar Meclis-i Vâlâ tarafından mütalâa edildi. Devlet, mevki olarak önemi dolayısıyla bir süredir Rumeli taraflarının ıslahatıyla uğraştığı için Anadolu'da bulunan Çukurova bölgesi gibi yerlerin ıslahatına zaman bulamamıştı. Ancak artık bu bölgenin de ıslah edilme zamanı gelmişti. Bu ıslahata Kozan dağından başlanarak diğer yerlerin de bahar ve yaz aylarında birer birer ıslahı düşünülüyordu. Askeri işlerin yürütülmesi için güçlü bir komutan ve mülkî işler için de bir memur atanması uygun görüldü (BOA. , İ. MMS. : 30/1256, Vrk. : 47; BOA. , Y. EE. : 35/16; BOA. , Y. EE. : 35/17). Kozan, Bereket ve Kurt Dağlarının ıslahı ve bu ıslahın ne şekilde yapılacağı ile ilgili hususlar daha önceden düşünülerek Fırka-i Islahiye'nin faaliyet esasları belirlenmişti. Derviş Paşa ve Cevdet Efendi'nin yapacakları ıslahata dair kaleme alınan talimatname, 17 Mayıs 1865 tarihiyle Padişaha arz edildi (BOA. , İ.MMS. : 30/1267). 20 Mayıs 1865'te yanlarındaki 1 alay süvari birliği ve 7 tabur piyade ile kendilerine tahsis edilen 5 parça vapura binerek İstanbul'dan hareket eden Fırka-i Islahiye birlikleri 3 Haziran 1865'te İskenderun'a ulaştı. Buraya yarım saat mesafede olan Belen'deki tepeler üzerine çadırlar kurulup ordugâh olarak burası seçildi. Araç gereç ve mühimmatlar da çadırlara yerleştirildi (Cevdet Paşa, 1986b: 135–139; Halaçoğlu, 1973: 8; Çelik, 2008: 88).

4.2. Cevdet Paşanın Maraş Valiliğine Tayini ve Fırka-i Islahiye'nin İdari Kısımına Atanması

Ahmet Cevdet Efendi yani Ahmet Cevdet Paşa Tuna Eyaletinde bulunan Lofça'da Bulgaristan'da, Pilevne'nin güneyinde doğmuştur. Asıl adı Ahmet olup Cevdet mahlâsını sonradan almıştır. Hacı İsmail Ağa bin Hacı Ali Efendi bin Ahmet Ağa bin İsmail Efendi bin Ahmet Ağa'nın oğludur. Babası Kırklareli'dendir. Annesi Ayşe Sümbül hanımdır. Oradan Lofça'ya göçmüştür. Ahmet Cevdet Paşa, 18 Eylül 1822'de doğmuştur. Ahmet Cevdet, öğrenimini sürdürmek için 17 yaşında İstanbul'a gelmiş ve hemen bütün bilimlerde şaşılacak derecede başarı sağlamış ve derinleşmiştir. Müderris tayin edilmiş, Maarif Nezaretine alınmış ve öğretmen okuluna müdür olmuştur. 1844'te 22 yaşında iken Çanat payesi ile Rumeli kaleminde kadı olmuştur. Arkadaşı Mehmet Fuat Efendi ile 1848'de Bükreş'e gitmiş ve döndükten sonra da arkadaşıyla birlikte Bursa'da meşhur Kavaidi-i Osmaniye'yi yazmıştır. Kırım Seferi sırasında Sultan Abdülmecit O'nu herkesin anlayacağı bir üslûpta, Küçük Kaynarca antlaşmasından Yeniçerilerin imhasına kadar olan döneme (1744–1826) ait bir Osmanlı Tarihi yazmaya memur etmiştir. Bir yıl sonra bu eserin ilk üç cildini Sultana sununca vakanüvis olarak tayin edilmiştir. 1857 yılında Meclis-i Tanzimat üyesi olmuştur. Bu meclisteki ilk çalışması Ceza kanunnamesi hazırlanması işinde olmuştur. 1868'de Divan-ı Ahkâm-ı Adliye başkanlığına getirilmiştir. Mecelle'nin yazılması için oluşturulan komisyonun başkanlığını yapmış ve o dönemdeki en büyük eser olan

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'yi meydana getirmiştir. Sonraki parlak meslek hayatında sırasıyla Halep, Bursa, Maraş, Yanya ve sonra iki defa Suriye Valisi, üç defa Maarif, iki defa Adliye, birer defa da Dâhiliye ve Ticaret Nazırlığı görevlerinde bulunmuştur. Bunların yanı sıra Şura-i Devlet Başkan Yardımcılığı görevinde de bulunmuştur. Ahmet Cevdet, hayatı boyunca birçok eser yazmıştır. Emekli olduktan sonra Bebekteki yalısında yaşamış ve 24-25 Mayıs 1895'te vefat etmiştir (Babinger, 1982: 408-413; Fatma Aliye, 1995: 7-10; Halaçoğlu-Aydın: 1993: 447).

Ahmet Cevdet Paşa en fazla önem verdiği durum Fırka-i Islahiye ve yaptığı çalışmalar olacak ki Tezakir isimli eserinin 40. Tezkiresini sadece bu konuyla ilgili olmak üzere oluşturmuştur.

Ahmet Cevdet Paşa, 8 Kasım 1864 yılında imparatorluk iradesiyle yürürlüğe giren Vilâyet kanunu çerçevesinde yeni oluşturulan Halep Vilâyetinin valiliğine getirilmiştir. İşte bu yeni Vilâyet Nizamnamesi, kısmî değişikliklerle Halep eyaletinde de uygulanmaya başlanmıştır. Bu amaçla eyaletin yeniden teşkilâtlandırılması görevi Ahmet Cevdet Paşa'ya verilmiştir. Buna göre eyalete, 1866 yılında Halep, Urfa, Maraş, Kozan, Adana, Tarsus ve Zor sancaklarından oluşmak üzere yeni bir düzen verilmesi plânlanmıştır. Cevdet Paşa iki yıl süren valiliği boyunca Zor dışarıda olmak üzere bu teşkilâtlanmayı oluşturmayı başarmıştır (OVSH, 2007: 37-38).

1867 tarihli (H. 1284) Halep Vilâyet Salnamesindeki verilere göre Maraş Livası; Pazarcık, İslâhiye, Bulanık, Elbistan, Zeytun, Andırın ve Hassa kazalarından meydana gelmekteydi. Kozan Livası; Haçin, Beylanköy, Haçin ve Kars-ı Zülkadriye kazalarından, Adana Livası ise; Karaisalı, Mersin, Tarsus, Payas, Osmaniye, Bilan kazalarından meydana gelmekteydi (OVSH, 2007: 149-150). Ancak 1869 yılında yeni bir değişikliğe gidilmiş ve Adana, Kozan ve Tarsus sancakları çıkarılarak eyaletin sınırları daraltılmıştır (OVSH, 2007: 38). Fırka-i Islahiye ıslahatlarıyla kurulan yeni yerleşim birimleri yukarıda bahsettiğimiz bu yeni nizamname çerçevesinde başarılı bir şekilde teşkilâtlandırılmıştır. Cevdet Paşa, bölgede yeni nizamnamenin başarıyla uygulamaya geçirilebilmesini, zaten eski sistemin bu bölgede uygulamaya koyulamamış olmasına, dolayısıyla halkın herhangi bir düzene alışmamış olmasına dayandırmaktadır. Bu yeni düzenle beraber Fırka-i Islahiye ıslahatlarına başladığı zamandan itibaren ıslahat alanında çeşitli imar faaliyetleri de gerçekleştirilmiştir.

IV. Ordu müşiri Derviş Paşa ve Meclis-i Vâlâ üyelerinden Cevdet Efendi askeri ve mülkî işleri görmek için uygun bulundu. Askeri kuvvet olarak, Maraş tarafında bulunan askerler ile Girit'ten 8 tabur asker getirilecekti. 8 parça şeş haneli dağ topu ile Arnavutluk ve diğer uygun yerlerden de 2500 kadar nefer istihdamının ıslahat için yeterli olacağı düşünülmüştü. Belirlenen askeri ve mülkî görevliler ile gereken askeri kuvvetin tertip edilerek bölgeye gönderilmesine karar verildi. Erzincan Mutasarrıfı Aslan Paşa'nın da muvazzaf askerlerin komutasında gösterdiği başarıdan dolayı bu işte istihdam edilecek gayri nizamî askerlerin komutasına getirilmesi uygun bulundu (BOA., Y. EE. : 35/16).

Kozan, Bereket ve Kurt Dağlarının ıslahı ve bu ıslahın ne şekilde yapılacağı ile ilgili hususlar daha önceden düşünülmüş ve ona göre Fırka-i Islahiye'nin faaliyet esasları belirlenmişti. Derviş Paşa ve Cevdet Paşanın yapacakları ıslahata dair bir talimatname, kaleme alınmıştır. Hazırlanan talimatname 17 Mayıs 1865 tarihinde Padişaha arz edildi (BOA., İ.MMS.:30/1267). Yapılan arzda geçen şekliyle gerçekleştirilecek iskânın en uygun şekliyle uygulamaya konulması kararlaştırıldı.

Fırka-i Islâhiye yöneticileri son derece kabiliyetli kişilerden seçilmiştir. Bundan önceki tecrübelerine bakmak bile aslında seçilen kişilerin bu iş için ne kadar uygun olduğunu anlaşılır kılar. Yapacakları görevin devlet adına yapılıyor olması birazda

hassas ve suistimale açık yanının bulunması nedeniyle görevin açık bir şekilde ehil kişilere verilmesini gerektirir. Bu görevlere getirilenlerden Derviş Paşa'ya müşirlik maaşının yanı sıra 10.000 kuruş, Cevdet Efendi'ye teftiş görevi ve azalık maaşının yanı sıra 30.000 kuruş maaşla 75.000 kuruş harcırah verilmesi kararlaştırılmıştır. Yanlarına da mal, tahrirat ve tapu memurlarıyla diğer gerekli görülecek memurlardan oluşturulacak bir komisyon görevlendirilmiştir (BOA., Y. EE. : 35/16; BOA. , İ. MMS. : 30/1256, Vrk. : 47; Cevdet Paşa, 1986b: 135).

Bölgedeki hukuku ve adaleti sağlamak, devletin en önemli görevlerindendi. Yanlarındaki erkân ile birlikte, yapılacak çalışmanın bir bütünlük arz etmesine çalışılmıştır. Bu sebeple hangi görevliler gerekli ise tespiti yapılmış ve komisyona dahil edilmiştir. Muhasebe işlerini görmek için görevlendirilen memurlar, oradaki icraatın kayıtlarının tutulması için kâtipler, arazi ve tapu işleriyle ilgilenmeleri için memurlar, Askeri birlikler ve bunların komutanlarına tespit edilmiş komisyonda görevlendirilmişlerdir.

Özellikle Fırka-i Islahiye Heyeti'nin yazı işleri görevini yerine getirmek üzere birinci ve ikinci kitabet unvanlarıyla Cevdet Efendi'nin maiyetine iki kişi tayin olunmuştur (BOA., A. MKT. MHM. : 330/100). Oluşturulan bu komisyon ve yeni görevine atanan Ahmet Cevdet Paşa yeni görevini icra için görev bölgesine gitmiş Çukurova, Cebel-i Bereket, Kozandağı bölgelerinde gerekli ıslahatı yapmış Maraş bölgesindeki asileri ortadan kaldırmış, Zeytun'daki Ermeni faaliyetlerini yatıştırmış ve iki yıllık görevini tamamlamıştır.

Şeyhülislamlık makamına getirilecekken hiç beklemediği bir şekilde sınıf değişikliği yaşamıştır. İlmiye sınıfından Mülkiye sınıfına nakli kararlaştırılmıştır. 13 Ocak 1866'da Kazaskerlik payesi Vezarete çevrilip Efendilikten Paşalığa getirilmiştir. Kendisinin pek istemediği bu durum karşısında gücenmiştir. Bu durumla ilgili o zaman pek konuşmamıştır. Daha sonraki dönemde ise devlet memurlarının Hal Tercümelerinin yapıldığı Sicil-i Ahlak'ta kendisine yapılan bu haksızlığa çok üzüldüğünü ifade etmiştir (Halaçoğlu-Aydın, DİA, C.VII: 444)

4.3. Derviş Paşanın Fırka-i Islahiye'nin Askeri Komutanlığına Tayini

İbrahim Derviş Paşa, 1812'de Lofça'da doğmuştur. İlköğrenimini tamamladıktan sonra İstanbul'a gelmiş ve Asâkir-i Mansûre-İ Muhammediye ordusuna gönüllü olarak katılmıştır. Binbaşılığa kadar yükselerek (1836–1837) Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa'nın yaverliğini yapmıştır. Çeşitli askeri görevlerde bulunduktan sonra 1862'de müşirliğe yükselmiştir. Karadağ ayaklanması sırasında İştrog boğazı harekâtında görev almış, emrindeki kuvvetlerini İştrog'a sokmayı başarmıştır. Daha sonra Yanya Valiliği görevinde bulunmuş, bir süre sonra da IV. Ordu Müşirliği göreviyle Suriye'ye gönderilmiştir. Fırka-i Islahiye komutanı olduktan ve başarılar kazandıktan sonra, Sırbistan harekâtı sırasında Bosna Valiliğine gönderilmiştir. Ayaklanmaları bastırmak için hazırladığı rapora İstanbul'daki rakipleri önem vermemişler ve Derviş Paşa Bahriye Nazırlığına getirilmiştir. 1877–1878 Türk-Rus savaşı sırasında kendisine Batum Limanının savunma görevi verilmiş ve bu görevi de başarıyla yerine getirmiştir. Savaştan sonra Diyarbakır ve Selanik Valiliklerindeki çalışmalarını başarıyla yerine getirmiştir. Sonra yeniden Bahriye Nazırlığına, Serasker Kaymakamlığına ve Genel Kurmay Başkanlığına atanmıştır. Mısır'a İngilizlerin girmesine neden olan Arabî Paşa olayı üzerine özel görevle Mısır'a gönderilmiştir. Son olarak Rumeli Orduları Kumandanlığı görevinde bulunan Derviş Paşa 1896'da vefat etmiştir (Meydan Larousse, C 5: 225).

Geçmişinde gösterdiği faaliyetlerle tam bir görev adamı olan Derviş Paşa Fırka-i Islahiye oluşturulurken en uygun askeri komutanlardan biriydi. Cevdet Paşa ile iyiy bir ikili oluşturmuşlardı. Derviş Paşa görev atanırken yalnız değildi. Ona verilen ekipte bir o kadar bu iş için uygundu. Fırka-i Islahiyenin oluşturulması aşamasında görevlendirilen askeri erkân ise şu şekilde belirtilmişti; tabur binbaşılardan biri, Mektebi Harbiye mezunu Ahmet Efendi (sonradan Yemen'e memur edilen Ahmet Paşa), bir diğeri Sarıklı Zühaf Taburu binbaşısı Tatlıoğlu Mehmet Ağa'ydı (sonradan Rusya savaşında şehit olan Mehmet Paşa). Redif Efendi'de tabur binbaşılardan (sonradan Serasker olan Redif Paşa). İbrahim Bey de taburlardan birinde binbaşı olarak görevlendirilmişti (İbrahim Bey, daha sonra Mirliva iken Girit'te şehit düşmüştür). Görevlendirilen bir diğeri birlik olan Hassa 2. Süvari alayının başında da Gedik Ali Bey vardı (çok geçmeden Miralay olup Rusya savaşında ünlenen Gedik Ali Paşa). Fırka-i Islahiye'de, Erkânı Harbiye reisi olarak Rüşdi Paşa'nın damadı Hüseyin Bey görevlendirilmişti. Bunların yanında, Erkânı Harbiye zabitlerinden Binbaşı Ahmet Muhtar Bey (sonradan Rusya savaşında Anadolu Ordusu Genel Komutanı olan Ahmet Muhtar Paşa) ve Bursalı Hüseyin Hüsnü Bey bulunmaktaydı. Hüseyin Hüsnü Bey, yaver olarak Ahmet Cevdet Efendi'nin yanına verilmişti Mirliva Kurt İsmail Paşa da Fırka-i Islahiye'ye katılmak üzere 4. Ordudan 1 alay süvari, 4 tabur piyade askeri ile Doğu Kozan'a hareket etmişti. Diğer iki komutan da Aslan Bey ve Eleşkirtli Mehmet Bey idi. Adana'dan 1 tabur askerle hareket eden Mirliva Hasan Paşa da Payas'ta bekliyordu. Maraş'tan 1 tabur asker Bulanık Kazasına gelerek, Halep'teki fırka kumandanı Seyyid Paşa ile Mirliva Hüsnü Paşa 1 tabur askerle o taraftan hareket edip Fırka-i Islahiye'ye katılacaklardı. Fırka-i Islahiye bu 7 tabur askerle arşiv belgelerinde bahsedilen 8 tabur askerin birleştirilmesiyle toplam 15 tabur piyade, 2 alay süvari ile 500-600 kadar Gürcü, Çerkez ve Kürt atlılarından oluşuyordu (Cevdet Paşa, 1986b:133-134-135; Cevdet Paşa, 1980: 116; BOA., İ. MMS.: 30/1256, Vrk.: 47; Halaçoğlu, 1973: 2; Dumont, 1981: 383).

4.4. Fırka-i Islahiye'nin Bölgede Yaptığı Faaliyetler ve İskânlar

Fırka-i Islahiye'nin Maraş ve çevresinde yaptığı iskân faaliyetleri, Maraş'ın bugünkü idari yapısı bakımından önemlidir. Özellikle günümüzdeki çevre yerleşim bölgelerinin oluşması noktasında bu iskânların önemli bir yeri vardır. Maraş merkez ilçesine yakın noktalarda yapılan iskânlar hem şehrin sosyo-ekonomik yapısının oluşmasında hem de çevreye zarar vermekte olan Konargöçer Aşiretlerin yerleşik yaşama geçirilip ekonomik faaliyetlerinin kontrol altına alınmasında önemli bir yer tutar. 27 Mart 1864 tarihinde Adana Valiliğinden Seraskerlik makamına gönderilen bir yazıda, Tacirlü aşiretinin Adana Eyaletinden yaylaklarına gönderilmemesi için neler yapılması gerektiğinden bahsedilirken İloğlu obasından söz edilmektedir (BOA, İ. MMS. : 30/1256, Vrk.: 20). Yine bir başka yazıya göre, İloğlu obası sakinleri olan Konargöçer topluluklar birkaç seneden beri kışlakları olan Çukurova'ya inmeyip, vermeleri gereken vergilerini de ihlâl etmekteydiler. Bu bakımdan İloğlu ahalisinin önünde bir askeri kuvvet bulundurulması ve yapabilecekleri herhangi bir güvenlik ihlâlinin önüne geçilmesi teklif edilmişti. Aynı durum Tâcirlü aşireti içinde geçerli olup Tacirlü Aşiretine yapılan önlem alma girişiminin İloğlu bölgesi yerleşimcilerine de yapılması teklif edilmişti (BOA, İ. MMS.: 30/1256, Vrk.:20). Tacirli Aşireti Maraş bölgesindeki hatırı sayılır derecede büyük Konargöçer topluluklardan biridir ki bu dönemden sonra Maraş'ın çevresinde birçok yerde onun adını görmek mümkündür.

1931 yılı sonbaharında bölgeyi gezen A.Rıza Yalman (Yalkın) Berit Dağında bu Aşiretin davalarının olduğunu tespit etmiştir (Yalman, 1977b: 327)

Fırka-i Islahiye bölgede faaliyetlere başladıktan sonra, Tacirlü aşiretine bağlı olan İloğlu obasını, Kılıoğlu obasını ve konargöçer aşiretlerden Kılıçlı, Atmalı, Siniminlü, Akçakoyunlu, Ceceli, Çakallı ve Hopurlu aşiretlerini Maraş ve çevresine iskan etmiştir (BOA, İ. MVL. : 559/25130, Vrk.: 1). Günümüzde bu yerleşen aşiretlerin ismiyle anılan ilçe, kasaba ve köyler mevcuttur. Bazılarının isminde değişiklikler olmuş olmasına rağmen varlıklarını koruyup günümüze kadar gelebilmişlerdir.

Maraş'a bağlı Türkoğlu ilçesi ve bu ilçeye bağlı bazı köylerin o dönemde yapılan faaliyetler sonucunda kurulmuş ve günümüze ulaşmıştır. Maraş'ın idaresindeki bölgelerde iskân edilen aşiretler için Osmanlı devleti evler inşa edip halkı yerleşik hayata özendirmeye ve alıştırmaya çalışmıştır. Yapılan iskânlar, çalışmalar ve ıslahatların kalıcı olması açısından bu hususa çok dikkat edilmiş ve ayrı bir önem gösterilmiştir. Çünkü daha önce yapılan ıslahat çalışmalarında iskân edilenlere devlet barınak imkanı sağlamadığı için halka ev inşa edilmediği için iskân edilenlerin daha sonra yeniden konargöçer hayata dönmüş ve eski yaşam tarzını devam ettirmiştir. Bu durum devletin çok istediği bir durum olmadığı için sonraki yapılan iskânlarda devlet böyle bir açılım geliştirmiştir (Çelik, 2008: 112).

Aşağıdaki tabloda verdiğimiz rakamlara bakıldığında devlet aşiretleri yerleşik hayata geçirmek için fedakârlıktan kaçınmamıştır. Bugün Maraş'a merkeze yaklaşık 20 kilometre uzaklıkta bulunan Türkoğlu ilçesinin, Türkoğlu'na ilçesine bağlı Ceceli, Hacı Bebek, Hopurlu, Çakallı köylerinin, yine Adana yolu üzerinde bulunan Kılılı Kasabasının temelleri Fırka-i Islahiye tarafından atılmıştır. Ceceli aşireti mensupları bugün Maraş'a bağlı Türkoğlu ilçesinin Ceceli köyünde oturmaktadırlar. Kılıoğlu obası Maraş'a bağlı Kılılı kasabasını meydana getirmiştir. Ancak kasabanın adı günümüzde muhtemelen söylenmedeki zor olması nedeniyle Kılılı şekline dönüşmüştür. Çünkü Kılıoğlu ifadesi Kılılı ifadesine göre biraz daha zor söylenmekte. Tıpkı aslı Penç-yek sisteminin kullanımının zamanla Pençik ismini aldığı gibi. Tabii bu durum bir ihtimal asıl etken pek bilinmemektedir. Hopurlu aşiretinin iskân edildiği bölgede bugün Hopurlu köyü meydana gelmiştir. Hopurlu köyü Türkoğlu ilçesine 25 kilometre uzaklıkta bulunmaktadır. Türkoğlu ilçesine bağlı Hacı Bebek köyü de Fırka-i Islahiye tarafından kurulmuştur (Çelik, 2008: 112). Çizelgede görüldüğü üzere bu köyü meydana getirmek için o dönemde devlet tarafından evler inşa edilmek suretiyle halk yerleşik hayata alıştırmaya Konargöçerler yerleşik hayata özendirilmeye çalışılmıştır. Hacı Bebek köyü, Türkoğlu'na 7 kilometre uzaklıktadır ve sakinleri Avşar aşiretindedirler. Bu dönemde bir takım Bozdoğan aşireti mensubu da bölgeye iskân edilmiştir. Tacirlü aşiretine bağlı başka bir takım oymaklar da bugün Türkoğlu sınırları içerisinde yaşamaktadırlar.

Bölgede aşiretlerin iskânlarını sağlamak için onların kullanımı için haneler inşa edilmiştir. Bunlar Siniminlü Aşireti için 606 hane, Yukarı Kılıçlı ve Akça Koyunlu Aşireti için 202, Ceceli Aşireti için 53, Atmalı aşireti için 137, Aşağı Kılıçlı ve Hacı Bebek Karyesi için 156, Kılıoğlu Obası için 33, Çakallı ma Hopurlu aşireti için 111, İloğlu Obası için 47 hane inşa edilmiştir. Aşiretlerin toplam hane sayısı toplam 1345 adet hane inşa edilmiştir. Bu hanelerin inşası daha önce iskânları sağlanmaya çalışılan fakat böyle bir imkan sunulmayan Türkmen aşiretlerin iskanlarını kolaylaştırmıştır (BOA. , İ. MVL. : 559/25130, Vrk. : 1).

Siniminlü (Sinemenlü), Kılıçlı ve Atmalı aşiretleri Maraş çevresinde bulunan Türkmen aşiretlerindedir. Daha önce de belirttiğimiz üzere, Osmanlı Devleti için XIX. yüzyılda çeşitli bölgeleri gezen ve görevlendirildiği bölgelerin haritalarını yapan

Mareşal Moltke tarafından bu aşiretler Türkmen aşiretleri olarak tespit edilmiştir (Moltke, 1999: 191). Kılıçlı, Atmalu ve Sinimlülü aşireti mensupları bugünkü Karacasu ile Pazarcık arasında iskân edilmişlerdir. Kendileri için 47 hane inşa edildiği belirtilen ve adı İloğlu olarak verilen oba, Tâcirlü aşiretine mensup 300–400 haneden ibaret bir obaydı (BOA, İ. MMS.: 30/1256, Vrk.: 4-5, Nu.: 101).

Tacirlü aşiretine bağlı olan bu oba, bugünkü Türkoğlu ilçesini meydana getirmiştir. Bilindiği üzere Türkoğlu ilçesinin eski adı Eloğlu idi ve sonradan Türkoğlu haline getirilmişti. Ancak ilçenin eski adı olan Eloğlu, aslında yaygın olarak kullanılan ve anlam bakımından yabancı anlamına gelen “el”den dolayı verilmemiştir. Buraya Eloğlu adının verilmesinin sebebi, Tacirlü aşiretine bağlı İloğlu obası halkının buraya iskân edilmesinden dolayıdır. İloğlu adı zamanla değişerek Eloğlu halini almıştır. Ancak daha sonra da bu ad değiştirilerek Türkoğlu’na çevrilmiştir. Fırka-i Islahiye yine bu bölgede, Maraş ve çevresinde yapmış olduğu bu faaliyetlerden sonra Delikanlı, Çelikanlı, Okcu İzzeddinlü, Şıhlar ve Amikî aşiretlerini ıslah etmek üzere harekete geçmiştir.

Fırka-i Islahiye’ye verilen görevlerden biri de Zeytun bölgesindeki asi Ermeni eşkıyalarının itaat altına alınmalarıydı. Fırka’nın hazırlanmasında önemli sebeplerden birisi olarak Ermenilerin bölgede meydana gelen huzursuzlukları bahane ederek çeşitli vesilelerle huzursuzluklarını belli etmişlerdir. Esat Uras’ın “Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi” adlı eserinde belirttiğine göre, Zeytun bölgesinde özellikle 1780–1853 yılları arasında birçok ayaklanma çıkmıştır (Eyicil, 2004: 911). 1855 yılında Tâcirlü aşireti ve Ermeniler birleşerek Ahmet Paşa ve Kerim Bey önderliğinde Maraş’ta bir isyan çıkarmışlardır (Eyicil, 1997: 114– 133). 1862 yılında da Ermeniler Zeytun bölgesinde büyük bir isyan gerçekleştirmişlerdir. Zeytun Ermenileri bölgede bulunan Türkmen aşiretleriyle bir takım düşmanlıklar içerisine girmişlerdir. Bölgede bulunan Tâcirlü aşiretiyle aralarında düşmanlık ortaya çıkmıştır. (Tâcirlü aşiretinden biri Zeytun’lu Hıristiyanlardan birini vurmuş ve maktulün akrabalarından birisi durumu haber alarak olay yerine giderken rastladığı Tâcirlü aşireti mensubu birini öldürmüştür (BOA, İ. MMS. : 30/1256, Vrk. : 26, Nu. :6).

Bölgede bulunan Ermeniler vergi ödemiyorlar ve devlete itaat alameti sayılabilecek herhangi bir tutumları görülüyordu (Akbyık, 1990: 435–436). Ermeniler vergi vermemelerinin sebebini Tâcirlü aşireti ile aralarında meydana gelen çatışmalara ve düşmanlığa bağlıyorlar, bu meseleyi kendilerince halledebilecekleri takdirde vergilerini ödeyebileceklerini belirtiyorlardı (BOA, . : 81/12). Bunun yanı sıra, 1862 isyanından sonra Maraş’tan Zeytun’a kimse gidemez olmuştu. Fırka-i Islahiye Kozan tarafındaki icraatlarını tamamlayıp Zeytun bölgesine hareket edeceği esnada kolera salgını baş göstermiş ve buranın ıslahı sonraya kalmıştı. İşte bu nedenle Zeytun tarafı Ahmet Cevdet Paşa’nın Halep valisi olduğu dönemde ıslah edilmiştir.

Zeytun’un ıslah edilmesi için Hüseyin Hüsnü Bey 1 bölük piyade nizamiye ile Zeytun tarafına hareket etmiştir. Maraş’ta birkaç tabur asker vardı. Bunun dışında, Kozan’dan Göksun’a bir tabur piyade, Elbistan’a üç bölük süvari yollanmıştır. Bölgede gücü elde tutup zararlı çalışmalarını önleyecek yeteri kadar düzenli askeri birlikler çeşitli yerlerde bekletiliyordu. Bu iki bölük zaptiye ile Zeytun ıslahatı başlamıştır. Zeytun’da bulunan ve Ermeniler arasında kalan 40 kadar Müslüman hanesinin kura’ları çekilip, Ermenilerin iane-i askeriyeleri düzene konulmuştur. Zeytun çevresinde bulunan bazı nahiyeler buraya bağlanarak yeni bir idarî teşkilâtlanmaya gidilmiş, yeni vilâyet usulüne göre meclis kurularak üyelerinin yarısı Müslüman yarısı gayr-ı Müslimlerden seçilmiştir. Kaymakam ve naip ataması yapılmıştır (Cevdet Paşa, 1986b: 212). Bu dönemde düzensizlikleri görülen, Zeytun’da bulunan kocabaşılar Halep’e ve oradan da

İstanbul'a gönderilmişlerdir (Cevdet Paşa, 1980: 185). Bu şekilde Zeytun meselesi o dönem için halledilmiştir.

1868 (H. 1285) yılında Zeytun kasabasında 1400 hanede 5771 Hıristiyan, 1480 hanede 3421 Müslüman olmak üzere toplam 2880 hanede 9292 kişi yaşamaktaydı. M.1908 (H. 1326) tarihli Halep Vilayet Salnamesine göre Zeytun kasabasında beş mahalle bulunuyordu. Bunlar, Orta, Yukarı, Bozbayır, Kargalar ve Tekke mahalleleridir. Aynı zamanda 36 köyün bağlı bulunduğu Zeytun kasabasına herhangi bir nahiye bağlı değildi (OVSH, 2007: 161–183).

4.5. Fırka-ı Islahiye'ye Karşı Türkmen Aşiretlerin Tutumu

Bölgede bulunan Türkmenler Fırka-i Islahiyenin yaptığı çalışmalardan olumsuz etkileniyorlardı. Bölgelerinde yıllardır etkinlik kazanmış bazı aileler özellikle bu güçlerini kaybedeceklerini bildiklerinden yapılan çalışmalara karşı durmaktan kendilerini alıkoymuyorlardı. Özellikle iskân edilmek istenen grupların gücünün varlığı devletin bu iş için oluşturduğu askeri birliklerden anlaşılıyordu. Örneğin, Bereket Dağının ıslahı ve Sırkıntı, Kırıntı, Bozdoğan aşiretleriyle diğer kabile ve aşiretlerin iskânları hakkında 4.Ordu müşirliğine bir yazı yazılarak görüşleri soruldu. Gelen cevapta; Sis tarafından Adana Valisinin ve Andırın tarafından Maraş Mutasarrıfının, Zamantı tarafından Sivas Mutasarrıfının, Develi kazası tarafından da Kayseri Kaymakamının yeteri kadar askerle harekete geçerek dört koldan bölgeyi abluka altına almalarını tavsiye edildi (BOA. , Y. EE. : 35/17). İsyancı diye nitelendirdiğimiz devletin otoritesini tanımak istemeyen grupların gücü dikkate alınarak Türkmenlerin göstereceği mukavemet nisbetince tedbirler alınmaya çalışılmıştır. Bu da gösterir ki yapılan çalışmalara Türkmen gruplar pek rıza göstermemektedir.

Fırka-i Islahiye görevlileri bu işe o kadar önem vermişlerdi ki hangi bölgelerde zorluklar yaşanabileceğinin hesabını dahi daha işe başlamadan yapmışlardı. Çünkü biliyorlardı ki Türkmen gruplar eskiden beri kolay lokma değillerdi. Yaşam şekilleri zaten onları diğer gruplardan farklı kılıyordu. Devlet için bazen çok büyük sıkıntılar çıkarabiliyorlardı. Bu sebeple görevlendirilen Cedet Paşa ve ekibi bölgeye gelirken bu işin hesabını yapmayı ihmal etmiyorlardı.

Harekâtın hangi noktadan başlaması gerektiği ile ilgili olarak zaten İstanbul'dan İskenderun limanına yapılan yolculuk sırasında bazı fikir alışverişlerinde bulunulmuştu. Bölgeye varıldıktan sonra Halep Valisi Süreyya Paşa ve Adana Valisi Ali Rıza Paşa İskenderun'a gelip görüşlerini bildirmişlerdir. Halep Valisi işe Kurt Dağından başlamak gerektiğini, Adana Valisi ise Doğu Kozandan başlamak gerektiğini söylemişlerdir (Cevdet Paşa, 1980: 132).

Bazı durumlarda isyancı grupların tehlikelerinden çekinilmiştir. Tedbirsiz davranıldığında işlerin kötüye gidebileceği bilindiğinde bazı hareketleri sonraya bırakmanın uygun olacağı kararlaştırılmıştır. Eline geçen her fırsatta kanunları yok sayan Deli Halil isimli asinin şayet böyle bir harekât yapılacak olunursa aradığı bu fırsatı kaçırmayacağı ve Payas'tan Kilis'e, Belen'den Maraş'a kadar olan bölgede bulunan nahiyelerde bir isyan baş gösterebileceği de düşünülmüş ve harekâttan vaz geçilmiştir (BOA., İ.MVL.: 538/24169, Vrk. : 50, Nu. :45).

Maraş çevresinde de düzensizliği ve devlet otoritesini tanımayan grupların yaptığı olumsuz faaliyetler neticesinde iskânları gerçekleştirilmişti. Sinimlinü, Kılıçlı ve Atmalı aşiretleri Maraş çevresinde bulunan Türkmen aşiretlerindendir. Daha önce de belirttiğimiz üzere, Osmanlı Devleti için XIX. yüzyılda çeşitli bölgeleri gezen ve görevlendirildiği bölgelerin haritalarını yapan Mareşal Moltke tarafından bu aşiretler

Türkmen aşiretleri olarak tespit edilmiştir (Moltke, 1999: 191). Kılıçlı, Atmalu ve Siniminlü aşireti mensupları bugünkü Karacasu ile Pazarcık arasında iskân edilmişlerdir.

Devlet yapğı faaliyetlerin bir dönüşümü olarak düzen ve istikrar ister. Ancak Aşiretler bu durumuma hemen uyum sağlayamamışlar ve devletin koyduğu düzeni birçok defa bozmuşlardır. Devlette gücü ve iktidarı nisbetince tedbirini elden bırakmamıştır. Yukarıda ifade ettiğimiz Maraş ve çevresindeki iskân hadisesi bunun en güzel örneğidir.

4.6. Fırka-i Islahiye Tarafından Kurulan Yerleşim Yerleri

Fırka-i Islahiye'nin bölgede yaptığı faaliyetlerin önemli bir sonucu da yeni yerleşim yerlerinin ortaya çıkmasıdır. Bu nedenle konargöçer yaşayan Türkmenlerin yapılan çalışmaların sonucunda iskan edildikleri bilinmekte olup varolan yerleşim alanlarında daha da güçlendirilmeye çalışılmıştır. Tanzimat Dönemi'nde Güney Anadolu'nun Fırka-i Islahiye'nin faaliyetleri sonucunda iskanı, Türkiye'nin sosyal ve iktisadi hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Bugün Çukurova ve çevresi ile araştırma bölgemizde bulunan birçok köy, kasaba bu iskan neticesinde kurulmuştur.

Bu yerleşim birimlerinden bazıları iskan ve ıslahat hareketinin adeta simgesi gibi olmuştur. Osmaniye, Islahiye, Hassa, Kars-ı Zülkadriye (Kadirli) ve Reyhaniye gibi yerler Çukurova bölgesinde kurulmuştur (Sansar, 2006: 132). İloğlu (Eloğlu) şimdiki adıyla Türkoğlu, Kılıoğlu, Beyoğlu ve daha birçok bölgenin ıslahı ve bazı köylerin iskanı Fırka-i Islahiye hareketi sayesinde gerçekleştirilmiştir (BOA, İ. MVL. : 559/25130, Vrk.: 1). Bu yerleşim bölgeleri bu sayede günümüzdeki haliyle varlığını korumuştur. Bir kısmı tamamen boş alanlarda kurulmuş, bir kısmı ise eski kalıntılar üzerine inşa edilmiştir. Bazı çalışmalar ise zararı görülen aşiretlerin yerleşim alanlarına hane yapımı ve iskanı şeklinde gerçekleşmiştir. Fakat hepsinin kurulduğu yer önemli yolların geçtiği kavşak noktalarında ve kısa sürede gelişmeye müsait mevkilerdir. Adana'dan doğuya doğru giden yol Osmaniye yakınlarında Halep ve Maraş güzergahına ayrılır ve Maraş yolu kasabanın içinden geçer. Aynı yol Bulanık üzerinden devam ettiğinde İslahiye'ye varılmaktadır. İslahiye şehri, Maraş-İskenderun yolu ile Adana-Antep-Halep yolunun kesiştiği kavşak noktasındadır. Hassa Kasabası ise Maraş-İskenderun yolunun İslahiye'den aşağıya gidildiğinde tam orta yerindedir. Reyhaniye Kasabası, İskenderun' dan Halep' e doğru giden yol üzerinde ve Amik Ovası'nda bulunmaktadır. Kars-ı Zülkadriye Adana'yı Andırın üzerinden Maraş'a bağlayan yol güzergahı üzerinde kurulmuştur.

Türkoğlu, Kılıoğlu ve çevresindeki birçok yerleşim bölgesi ise Kömürler-Antep-Maraş-Osmaniye-Adana yolları güzergahı üzerinde kurulmuştur. Dolayısıyla bu kasabalar kısa sürede gelişerek bugün yüz binlerle ifade edilen nüfusa sahip büyük şehirler olmuşlardır (Yurt ansk. Maraş mad.).

Kasaba ve köylere verilen isimler de önem taşımaktadır. Bunlardan Reyhaniye ve Kars-ı Zülkadriye bölgenin tarihi dokusuna sadık kalınarak isimlendirilmiştir. Fırka-i Islahiye'nin bizzat kendi adı İslahiye Kasabası 'na verilerek ebediyen yaşatılmak istenmiştir. Hassa adı kasabanın kurulduğu yere ilk Hassa taburlarının gelmesinden dolayı seçilir. Osmaniye ismi her ne kadar Osmanlı Devleti'ni çağrışırsa da kasabanın kurulduğu Hacıosmanlı köyünden gelir. Kürdağı 'nda kurulan İzziye Kasabası 'nın adı ise bir Osmanlı şehzadesinin, İzeddin Efendi'nin adını yaşatması için konulur. Orduyu kumanda eden erkan kendi isimlerinin baki kalmasını istemiş olmalıdır. Bu nedenle Osmaniye Kasabası civarında kurulan köylere ad koyulurken Dervişkiye (Derviş Paşa),

Cevdetiye (Cevdet Paşa), Rızaiye (Ali Rıza Paşa), Yaveriye (Yaver Paşa) isimleri ortaya çıkar. İzzeddin Köyü yine şehzadeye ithaf olunur. Ayrıca İslahiye Kasabası'nın iki tarafında inşa edilen kulelerin isimleri de ordunun iki kumandanını zikretmemize sebep olmaktadır. Derviş Paşa Kulesi ve Cevdet Efendi Kulesi. Buradan anlaşılıyor ki yeni kurulan yerleşim biriminin yeri özenle seçilmekte, ad koyma işi de geliş güzel yapılmayıp özel manalar içeren kelimeler tercih edilmektedir. Bu kasabalar yanında Aınikovası, Çukurova ve İslahiye Ovası 'nda birçok köy kurularak boş toprakların tarıma açılması sağlanır. Dolayısıyla Güney Anadolu'da birçok köyün tarihi bu iskan hareketiyle başlamaktadır. Ayrıca bu köylerden bir kısım bugün mamur birer kasaba halini almışlardır. Dervişkiye ve Cevdetiye Kasabaları bunlara en güzel örnek olmalıdır. Yeni kurulan şehirlerin planı Tanzimat Dönemi'ni özelliğini yansıtmakta, şehir merkezine hükümet konağı ve etrafına diğer binalar ve evler inşa edilmektedir (Sansar, 2006: 132-133).

Ayrıca bölgedeki varolan yerleşim bölgeleri, kasaba ve köyler özellikle konargöçer Türkmenlerin iskan edilerek ve imar faaliyetleriyle canlandırılmaya çalışılır. Kozan, Adana, Payas, İskenderun, Antakya, Maraş, Andırın, Bulanık, Haçın, Tarsus, Mersin gibi yerleşim bölgeleri bu şekilde gelişim göstermeye başlar. Adana, İskenderun ve Mersin'in, diğerlerine göre gösterdikleri hızlı gelişim dikkati çekmektedir.

5. TÜRKMENLERİN SOSYAL, EKONOMİK VE KÜLTÜREL YAPILARI

5.1. Sosyal ve İdarî Yapıları

Konargöçer gruplar arasında, sosyal yapıları bakımından bazı farklılıklar bulunmasına rağmen, genellikle sosyal yapı bakımından konargöçerlerde en üst birim boy veya taife idi. Bir boy, muhtelif sayıdaki cemaatlerden oluşmaktaydı. Bu sayı 10-30 arasında veya daha fazla olabilirdi. Boy, boyu oluşturan cemaatlerden bir cemaatin önde gelen ailelerinden birisinin idaresinde bulunurdu. “Bey” ünvanını taşıyan bu kimseye, “boy beyi” denirdi. Bu durumda Türkmen illeri genellikle boy ve taife adını taşıyan teşekküllerden meydana geliyordu ve taifeler boy beyleri tarafından idare olunurdu (Bilgili, 2001: 161–180; Işıkhan, 2008: 75). Dulkadirli Türkmenleri ise sırasıyla Taife ve Cemaat şeklinde bölümlere ayrılmıştır. Maraş ve civarında yaşayan Dulkadirli Ulus’una bağlı cemaatlerin en büyük birimi tâifeler olup 1526 yılında bölgede 26, 1580 yılında ise 21 tâifenin bulunduğu görülmektedir. Tâifelerin ise alt birimlerini cemaatler oluşturmaktadır (Solak, 2004: 97). Boyları idare eden Beylerin seçimi, vazifesi ve azilleri, oymak ahalisinin şikâyetleri ve has voyvodalarının bu durumu onaylamaları seçilir ve gerekli görülürse azledilirlerdi. Boy beyinin mensup olduğu cemaat, boyu teşkil eden cemaatler arasında sıradan bir cemaat değildi. Boy beyini çıkaran cemaatin mensupları, oldukça seçkin kabul edilen kimselerdi. Aynı zamanda bu kimselerden bazısı, “boy beyi” gibi, “bey” unvanlarını taşımaktaydılar. Örneğin, XVI. Yüzyılda, Beydili, Halep Türkmenleri içinde çok önemli bir boydu. Bu boyu idare eden boybeyi ailesi, Bozkoyunlu Cemaati’ne mensuptu. Bozkoyunlu Cemaati ahalisinden pek çoğunun seçkin kimseler olduğu ve Bey ünvanı ile anıldığı görülmektedir. Sosyal bir yapı olarak boy, daha çok XV. ve XVI. yüzyıllarda yaygın olan bir teşekküldü. Daha sonraki dönemlerde, cemaat birimi ön plana çıkmaktadır. Bu durum, devletin daha kolay vergi toplaması, konargöçerleri daha kolay kontrol altında tutabilme isteği gibi gerekçelerle ilgiliydi (Şahin, 1997:263). Boy’u kontrol etmek çok zor olacaktı ama cemaatin biraz daha kontrolü kolay olacaktı.

Konargöçer gruplar arasında, sosyal yapıları bakımından bazı farklılıklar bulunmasına rağmen, genellikle hemen hepsinde aile ve cemaat kurum ve kavramlarını görmek mümkündür. Bunun haricinde hemen hemen bütün konargöçerler gruplar, aile ile cemaat arasındaki bölümler olan; oba, mahalle, oymak, aşiret gibi hususi adlarla bilinmekteydiler. Bütün toplumlarda açıkça mevcut olan aile, konargöçerlerde büyük öneme sahipti. Göçebeler arasında ailenin evli veya yetişkin bekâr erkekleri, tıpkı yerleşik ailelerde olduğu gibi ayrı ayrı vergi mükellefi idiler. Bu durum, göçebelerdeki ailenin küçük aile yada çekirdek aile denilen birim şeklinde olduğu fikrini kuvvetlendirir. Bu aile tipi, bir koca, eş ve bunların yetişkin olmayan çocuklarından ibaretti (Şahin, 1997:258).

Aileden sonra göçebelerde önemli bir sosyal kurum olan oba, mahalle, oymak gibi gruplar, birbirine çok yakın akraba ailelerin birleşmeleri sonucunda ortaya çıkmaktaydı. Bu gruplardan oba, mahalle ve oymaktan daha az bir nüfusa sahipti. Mahalle, nüfus bakımından obadan biraz daha büyüktü. Ancak bu iki kavram zaman zaman aynı anlamı ifade edecek şekilde de kullanılabilirdi. Oymak ise obaların birleşmesinden meydana gelmiş olan bir topluluktur. Bu toplulukların içinde seçkinleşmiş olan bir kimse, ilgili oba, mahalle ve oymağa çoğu defa kendi adını verir ve onun idarecisi durumunda olurdu. Onların bu şekilde elde ettikleri idarecilikleri, çoğu zaman devlet tarafından da tanınırdı. Bu gruplar içinde, bazen birbirine bağlı

olanları da olurdu. Yani obalar, mahallelere veya oymaklara bağlı olabiliyordu. Bu durum, o obanın bağlı olduğu mahalle veya oymak içinden çıktığını göstermektedir (Şahin, 1997:259).

Konargöçerlerde genel olarak, aile ve cemaat arasındaki grupların taşıdığı adlar bunlar olmasına rağmen, muayyen bölgelerde konargöçer gruplar tarafından kullanılan veya onları ifade eden başka adlar da bulunmaktadır. Bu adlar arasında ilk dikkati çeken isim “tir”dir. Göçebe bir grupta cemaatin alt birimini teşkil eden tirlere, yaygın bir kullanıma sahip olmayıp daha çok Menteşe bölgesindeki göçebeler tarafından kullanılmakta ve bir oba, mahalle veya oymaktan daha fazla nüfuslu teşekkülleri ifade etmekteydi. Esasında Farsça bir kelime olan tir, İran’daki bazı göçebe grupları arasında sosyal bir kurum olarak kullanılmaktaydı. Ancak tirin tam karşılığı olan ok, eski Türkler’de devlete bağlı olan ve onun idaresinde bulunan kimseleri; yay ise hâkimiyeti ve hükümdarı temsil eden bir semboldü. Bunun yanında ok, çoğu zaman insanların zümrelere ve idari, askerî bakımdan, kabilelerin gruplara ayrılmasını ifade ederdi. Nitekim Oğuzlar’ı teşkil eden iki büyük grup, Boz-ok ve Üç-ok adıyla bilinmekteydi. Bu bakımdan Osmanlı döneminde bazı konargöçerlerde, sosyal bir kurum olan tirin yani okun kullanılması, onların dayandığı tarihî kökleri göstermesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Tirlere başında olan idareciler tirbaşı denirdi. Tirbaşlar, tir teşekkülünün içerisinde seçkinleşmiş olan kimselerden seçilirdi. Tirlere çoğunlukla tirbaşlarının adlarıyla bilinirdi (Sümer, 1992: 14-20).

Konargöçerlerde, aile ile cemaat arasındaki gruplar için kullanılan diğer bir isim de bölük’tü. Bölük, genellikle Orta ve Kuzey Anadolu’daki konargöçerler tarafından kullanılmaktaydı. Bu bölgelerde, nahiye gibi idari bir bölgeyi belirlemek için de kullanılan bölük, Osmanlı döneminden önce, Türkler tarafından da kullanılan idari, askerî ve sosyal bir tabirdi.

Konargöçerlerde, bunlardan sonra gelen ve en yaygın olan kurum Cemaat’ti. Bu birim, hemen hemen bütün konargöçerlerin temel yapısı idi. Birbirleriyle uzaktan veya yakından akraba olan ve birbirlerini çok iyi tanıyan bu grup, 10 ile 80 hane arasında ve hatta bazen 100 veya daha fazla haneden meydana gelen bir teşekküldü. Bir Cemaatin idarecisi olan kimse, o cemaat içerisinde seçkinleşmiş olan bir ailenin reisi idi. Bu kimselere Kethüda denilmekteydi. İdarî bakımdan bir cemaat, genellikle bir kethüda tarafından temsil edilirdi. Bununla birlikte, bir cemaat büyük bir nüfusa sahip olduğunda, cemaat parçalara ayrılmaksızın, birden fazla kethüda tarafından da temsil edilebilirdi. Örneğin 1520 yılında, 230 hane ve 13 mücerred nüfusa sahip olan Halep Türkmenleri’nden Halep Döğeri Cemaati, iki kethüda tarafından idare edilmekteydi. Ancak oldukça büyük nüfusa sahip olan bazı cemaatler, birden fazla gruba ayrılarak, her bir grubun başına bir kethüda da getirilebilmekteydi. Mesela 1577 yılında, kalabalık bir nüfusa olan Boz-ulus’a bağlı Lek Cemaati, muhtelif gruplara ayrılmış olarak, her 300 hanesinin başında bir kethüda bulunmaktaydı (Şahin, 1997:260).

Yukarıda anlatılanları özetle ifade etmek gerekirse; konargöçerler, her ne kadar hayat tarzı yönünden aynı karakterde iseler de, yapı itibariyle değişik topluluklar olarak görülmektedirler. Bu bakımdan onların kuruluşları hakkında fikir verebilmek amacıyla şöyle bir sınıflandırmaya tâbi tutulabilirler:

a-Bir boydan ibaret olan müstakil bir teşekkül halinde bulunanlar.

b-Bir boydan ayrılmış ve zamanla çoğalarak sayıları dörtten on altıya veya daha fazla olan oymaklar grubu. Bunlar genellikle reislerinin adıyla isimlendirilmişlerdir.

c- Federasyon şekli gösteren kuruluşlar; bunlar ana kuruluşlarından ayrılmış olan muhtelif oymakların birleşmesinden meydana gelmişlerdir. Bunun yanında küçük kuruluşların (örneğin; kethüdalık) birleşmesinden de meydana geldikleri görülmektedir.

İkinci kısma giren kuruluşların daha çok yaygın olduğu görülmektedir (Halaçoğlu, 1991:17-18; Orhonlu, 1987:13-14).

5.1.1. Sosyal Statüler

Eski Türk toplumunda siyasi teşkilatlanmanın en üst kademesini teşkil eden il, siyasi bakımdan teşkilatlı bir millet anlamına gelir (Kafesoğlu, 1977: 17-21). Orta Asya Türklerinde kullanılan bu tanımlama zamanla çok azda olsa farklılık göstermiştir. Şemsettin Sami Kamus-u Türki adlı eserinde Ulus'u tanımlarken kavim, ümmet, aşiretin büyüğü anlamına geldiğini ve Ulusun İllere, İllerin oymaklara ve oymakların Uruk'lara ayrıldığını kaydeder (Türkay, 2001: 22). İşte bu durumda İllerden daha büyük bir yapılanmanın olduğunun ve buna göre de bir sosyal statünün oluştuğunun fikrini vermektedir. Genel itibariyle Osmanlıda Konargöçerler, sırasıyla boy (aşiret), oymak (cemaat), oba (mahalle) şeklinde bölümlere ayrılmıştır (Orhonlu, 1987: 14). Bazı araştırmalarda bu teşkilatlanmanın daha değişik yapıldığı görülmektedir. Örneğin; Yusuf Halaçoğlu, konargöçerleri boy (kabile), aşiret, cemaat, oymak, mahalle, oba (aile) şeklinde teşkilatlandırıldığını ifade etmiştir (Halaçoğlu, 1991:16). Faruk Sümer ise bu teşkilatlanmayı; boy (kabile) ve oba (cemaat) şeklinde kaydetmiştir (Sümer, 1972: 202).

Yukarda verdiğimiz yapılanmaya göre de sosyal statüler oluşmuştur. Türkmen illeri genellikle boy ve taife adını taşıyan teşekküllerden meydana geliyordu ve taifeler boy beyleri tarafından idare olunurdu (Bilgili, 2001: 161–180). Boy Bey'i Boy içerisinde en itibarlı statü idi. Konargöçer aşiretlerin her birinin başında kethüda denilen ve boy beyinden farklı olarak sadece uhdelerinde bulunan cemaatin veya cemaatlerin idari sorumluluğunu üstlenen yöneticiler de bulunmaktaydı. Kethüdalar, boy beyinin tayininde olduğu gibi, aşiret ileri gelenlerinin önerisi, boy beyi ve voyvodanın hükümete arzı ve hükümetten gelen berat-ı şerif ile tayin olunurlardı. Kethüdaların temel görevi, uhdelerinde bulunan aşiretlerden vergi toplamak ve tahrir yapılacağı zaman eminlere yardımcı olmaktı. Bazı hâllerde sipahi olarak savaşa da gidiyorlardı (Armağan, 1999:145). Kethüdalar hakkında oymak (cemaat) ahalisinin kefaletleri istenildiği gibi, kanunen tayin edilmiş olan vergilerini “has voyvoda”larına vermeyi taahhüt etmeleri şarttı. Eğer oymağı idarede acz gösterir veya vergi toplamada ihmalleri görülürse, oymak ahalisinin şikâyetleri ve has voyvodalarının bu durumu onaylamaları ile görevlerinden alınarak, yerlerine daha uygun birisi seçilirdi (Halaçoğlu, 1991:17; Orhonlu, 1987:15). Oymakların başına, oymak ileri gelenlerinin kendi aralarından seçtiği kişiye oymakbaşı denilirdi. Bu kişi oymağın sevk ve idaresinden sorumluydu (Armağan, 1999:146).

Konargöçerlerin adli ve idari işlerini müstakil kadılar, mali idaresini ve vergi tahsilini ise Türkmen Ağası da denilen voyvodalar yürütürdü. Bunlar, aşiret ileri gelenlerinin önerisiyle, merkezî hükümet tarafından tayin edilen resmî görevlilerdi. Her boyun başında bulunan boy beyi boyun idari işlerini yürüten kişiydi. Aşiretlerde ise bu görevi “mîr-aşiret” denilen aşiret beyleri yürütürdü. Boy beyleri; “ırsî” olmayan teşekküllerde aşiret ileri gelenleri, kethüdalar ve voyvodaların beylik görevini yerine getirmeye muktedir olduğu yolundaki kanaatlerini açıklamalarından sonra, padişah beratı ile göreve tayin edilirdilerdi. Çünkü devletin merkezî yapılanması gereği, aşiret idarecilerinin merkezî hükümet tarafından da onaylanması gerekiyordu.

5.1.2. Aile Anlayışları

Aile, ana baba, çocuklar ve tarafların kan akrabalıklarından meydana gelmiş ekonomik ve toplumsal bir birliktir (Tezcan, 2000: 2-20). Aile; ortak bir yerde oturan, bireyler arasındaki ekonomik işbirliği ve üretim ile karakterize edilen, birlikte oturan yetişkin iki cinsten en az ikisinin toplumca kabul gören cinsel ilişkiler içinde olduğu ve bu evli çiftin kendilerinin ya da evlat edinilmiş bir veya birkaç çocuğunun bulunduğu sosyal birim olarak tanımlanabilir. Tarihsel perspektif içerisinde yer, zaman ve üyelerinin sayısı ve işlevlerine bağlı olarak farklı aile türlerine ilişkin gruplandırmalara yer verilmiştir (Gökçe 1991; 214). Mesela, bir sınıflandırmada hane halkı (ailenin üyeleri) sayısı ölçüt olarak alınırken, başka bir gruplandırmada, otorite kriteri öne çıkarılmıştır. Ailedeki üye sayısı esasına göre yapılan ayırmada aileler, büyük aile ve küçük aile (çekirdek aile) olmak üzere ikiye ayrılır. Büyük aile, kendi içinde; birleşik aile ve kök aile olarak ayrılmaktadır. “Otorite” esasına göre yapılan gruplandırmalarda aileler; ana ailesi ve “baba ailesi” olarak sınıflandırılmaktadır. Baba ailesi, “bölünmez asabe” ve ataerkil aile biçiminde ikiye ayrılır. Türkiye’de aileler yapısal bakımdan, ataerkil geniş aile, geçiş halindeki geniş aile ve çekirdek aile olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır (Gökalp, 1991: 226-227). Çocuğun içinde yetiştiği aile, yapısal bakımdan olmasa da, işlevsel yönden geniş ailedir. Günümüzde en yaygın aile biçiminin geçiş halindeki geniş aile ya da genişlemiş çekirdek aile olduğu söylenebilir. Bu aile türü, yapısal yönden çeşitli seçenekleri mümkün kılması, coğrafi hareketlilik sağlaması, değerleri ve kuralları genç kuşaklara aktarmada aracı olması, hızlı toplumsal değişmelerin yol açtığı gerilimlere karşı bireylere duygusal destek sağlaması nedenleriyle yaygın bir aile çeşididir.

Aile, toplumun en küçük, fakat aynı zamanda en devamlı ve bu bakımdan toplumun en gerçek cemaati olarak değerlendirilmiştir. Gökalp’in düşüncesinde de aile toplumun en temel unsuru olarak belirtilmiştir. Türk ailesi genel olarak “soy” ailesidir. Soy ailesi kadın ve erkek tarafından gelen akrabalıkları eşit olarak kabul eden bir aile tipidir. Ana soyu ile baba soyunun eşit olması, asaletin de iki yönlü olmasını gerektirmiştir (Gökalp, 1991: 227). Sosyal yapının temel unsurlarından biri olan aile, sosyal tarihteki bütün değişmelere ayak uydurabilmiş ve varlığını korumaya devam eden, çeşitli kültürlerdeki şekil zenginliği yanında hepsi için ortak karakter ve fonksiyonları olan bir zümredir (Eröz, 1991: 64).

Göçebe bozkır kültüründe hakim aile tipi çekirdek ailedir; çekirdek aile (hane) bir çadıra oturur ve evlenen oğullar için baba ocağının (çadır) yanında yeni bir çadır açılırdı ki bu sistem yerleşik düzene de aktarılmıştır (Ögel, 2000b:7; Bates, 1971:271-273; Erden, 1982:82; Şahin, 1999:136).Türklerde ateş yani ocak diye ifade edilen yer kutsaldı, sönmemesi gerekiyordu ve bu öneminden dolayı aile ile eş anlamlı kullanılıyordu (Ögel, 2003:495-532). Bu yüzdendir ki çadır içinde ve veya önünde sürekli yanan ateş, aile hayatının odaklandığı merkezi konumundan dolayı iç ve dış mekânın düzenlenişi de ona göre belirlenmiştir.

Türkmenlerdeki aile, yapısı itibarıyla Türk aile geleneğinin devamlılığını oluşturmaktadır. Bu aile, Gökalp’in tanımladığı “soy”, pederi aile ve izdivaç aile yapılarının karakterlerini taşımaktadır. Soy ailesinin özellikleri yukarıda belirtilmişti. Pederi Aile ile Pederşahi aileyi birbirinden ayıran Gökalp, Pederşahi aile yapısında akrabalığın, yalnız baba soyuna (asabeye) dayandığını belirtiyor. Aile içinde kadın ve çocuğun hiçbir kıymeti olmadığı gibi, aile reisi bunları satabilir ve öldürebilirdi. Ailenin malları da yalnız aile reisine aitti.

Türk ailesi, evlenen erkek veya kızın baba ocağından ayrılarak ayrı bir ev

kurması şeklinde oluşmaktadır. Göçebe hayatı benimseyen Konargöçer Türkmen Aşiretlerinin bu noktada işi çok kolay olmuştur. Çünkü Çadır evin yerini alan yaşam alanıdır. Bu yüzden ki evlenen delikanlı genç kendisi için çok çabuk ve kolay şekilde çadırını yani evini kuracaktır. Hayat tarzından dolayı belirli bir boyutu aşmayan çadırdaki geniş ailenin yaşaması mümkün değildir. Dolayısıyla evlenen oğullara aileden payları verilerek baba ocağının yanında yeni bir ev (çadır) açılırdı (Eröz, 1991:111; Radloff, 1994: 73,190; Ögel, 2000b:7). Baba evi (çadır) ve etrafındaki diğer çadırlar sonuçta bir çadır topluluğu (oba) ortaya çıkarır (Radloff,1994:191, 237). Baba evi ise en küçük oğula kalırdı. Esasen dağınık göçebe hayat büyük aile kuruluşuna elverişli değildi. Böylece küçük aile düzeninde yaşayan eski Türkler daha hür bireyler yetiştirme imkânına sahipti. Geleneksel Türk kültüründe çekirdek ailenin evi çadırdı. Bu birimin yerini yerleşik düzende oda almıştır. Çadır ailenin özel mahrem alanıdır. Kan bağına dayalı bu sosyal grup içindeki ilişkiler sıkı ve yoğundur (Bates, 1971: 249). Toplumsal hayat birlikteliğe ve dayanışmaya dayanır. Günlük işlerin birçoğu birlikte yapılır. Dolayısıyla bu geniş ailenin yerleşme mekânı içinde çadırlar özel alan olarak ortaya çıkarken, günlük hayatın birlikte yaşandığı çadırların önü veya arasındaki açıklık genel-ortak alan olarak kullanılmıştır.

Dolayısıyla yakın akrabalık bağlarına dayanan gruplaşmaların ortaya çıkması ve 3-5 veya 5-10 haneyi geçmeyen geniş aile grubu oba olarak tanımlanmıştır (Kafesoğlu, 1986: 227; Kutlu, 1987: 64; Merter, 1990: 8-10; Gündüz, 1997: 47; Şahin, 1999:136). Oba aynı zamanda küçük çadır topluluğu anlamına gelir. Göçebe Türkler Anadolu'da obalar (aile grupları) biçiminde yerleşik hayata geçmişler ve geleneksel sosyal sistemlerini yerleşik kültüre taşımışlardır (Bates, 1971: 280-281; Orhonlu, 1987:35).

Ekonomik olarak hayvancılık ön planda olduğu için kadınlar ve erkekler birlikte çalışarak ailenin geçimlerini sağlamaktadırlar. Aynı hayatı paylaşan ve sürekli uğraşı alanları yani hayvanları ile olan aile fertleri ortak çalışma alanına sahiptirler. Bu sebeptendir ki geçim sağlanırken aile ortak çalışmak zorundadır. Aile ve akrabalar arasında geleneksel yardımlaşmalar vardır, akrabalık ilişkileri kuvvetlidir. Aile içinde ve akrabalar arasında maddi ve manevi dayanışma süreklilik arz etmektedir. Oba veya cemaat içindeki aileler arasında kan bağı vardır ve yoğun sosyal ilişkiler gelişmiştir. Dolayısıyla topluluk içinde yabancı bulunmadığı için içe kapanma da söz konusu değildir (Yalman, 1977b:47)

Dayanışmada yaşa bağlı hiyerarşinin yer aldığı görülmektedir. Koca baba ve koca ana ya da dede ebe (nene) deyimleri, büyük amca ve büyük amcanın hanımına söylendiğine göre, çocuk açısından büyük yenge, anne ve baba yerine sayılmakta, anne ve babaya gösterilen saygı ve itibar onlara da gösterilmiş olmaktadır. Öte yandan anne ve babanın yokluğunda, amca ve yengenin, çocuklara baba ve annelik yapabileceği vurgulanmaktadır. Bu geleneksel yapı, bir ölçüde çocuklar açısından sosyal güvenlik niteliğini taşımaktadır.

Geleneksel olarak aileler, aile büyüklerini, dede ve nineyi de içinde barındıracak kadar geniştir. Fakat yapı itibarıyla karı-koca ve çocuklardan oluşan çekirdek aile karakterini taşır. Konargöçer Türkmenler oluşan bu aile yapısını göçebe yaşamlarına uygun halde devam ettirmişlerdir. Ailede büyük olana sadakat ve bağlılık olduğu için kültürün devamı biraz daha kolay olmuştur. İçe kapalı olmayan fakat obayı da çok fazla aşmayan bir aile yapısı olduğundan konargöçerlere kapalı hale gelmiştir. Konargöçer hayatın devam etmesi de aile yaşamını devam ettirmiştir. Ne zaman yerleşik hayata geçişler yaşanmaya başlamışsa o zaman da diğer alanlarda olduğu gibi aile alanında da değişimler gözlenmiştir. Kültürünü terk etmeyip yerleşik hayata geçmek istemeyen konargöçer Türkmenler devletin zorlamaları karşısında duramayıp toprağa bağlı hale

gelmiştir.

Günümüzde aile yapısı itibariyle eski geleneklerin devamı çok kısıtlıdır. Özellikle konargöçerlikten yerleşik hayata geçmiş olan toplulukları aile yapıları ve ailenin özellikleri oldukça değişmiştir.

5.2. Ekonomik Etkinlikleri

5.2.1. Hayvancılık

Osmanlı cemiyetini teşkil eden unsurlardan birisi de ilk bakışta göze çarpmamalarına rağmen konargöçer halktır. Yaşadıkları hayat tarzına göre, mevsimden mevsime yaylak ve kışlak mahalleri arasında, daimî olarak hareket etmekteydiler. Konargöçerlerin yaylak ve kışlak mahalleri, bazen birbirlerinden çok uzakta bulunabilmekteydi. Genellikle yiyecek, içecek, giyecek gibi temel ihtiyaç maddelerini kendi kendine karşılayan bu teşekküller, kapalı bir ekonomik hayat düzeni sürdürmekteydiler (Halaçoğlu, 1991: 16; Orhonlu, 1987: 14; Işıksan, 2008: 75). Konargöçerler, avcılık, dokumacılık, dericilik, boyacılık, Osmanlı ordusu için çeşitli savaş malzemesi yapımı (ok-yay) gibi iktisâdi faaliyetlerde de bulunurlardı (Güngör, 1941: 44-48; Orhonlu, 1987: 22-23; Halaçoğlu, 2006: 19; Yalman, 1977b: 220-225-228-461-469; Gündüz, 2005: 69-70). Osmanlı Devleti, Türkmen aşiretlere genellikle kendisine zengin gelir kaynağı temin eden re'aya'dan bir sınıf nazarıyla baktığından, onların toplu gruplar halinde yaşayanlarından kadılık ve sancaklar teşkil etmiş ve bu suretle onları idari ve mali bir teşkilata tabi tutmuştur (Gündüz, 1997: 47). Konargöçer Türkmenler aşiretleri belli bir vergi dairesine bağlayarak, merkezîyetçi idare tarzı ile daimi bir kontrol altında bulunduran Osmanlı yönetimi, muhtelif zamanlarda bunlardan faydalanma yoluna gitmiştir. Özellikle, Konargöçerlerin hayvancılıkla uğraşmaları ve geniş hayvan sürülerine sahip olmaları, devletin bu konuda duyulan ihtiyaçların giderilmesine imkân sağladığı gibi, derbent ve geçitlerin muhafaza edilmesi gibi güvenlik ile ilgili hususlarda da kendilerinden istifade edilmiştir.

Bunun yanında devlet çeşitli tür ve miktarda geliri olan Türkmen aşiretleri, ilk tahrirde "kavim akçesi", sonraki tahrirlerde "hane resmi", yeteri miktarda veya hiç geliri olmayan evli kişilerden "bennak", bekâr olup da geliri olmayanlar ise "mücerred" statüsünde vergi mükellefi yapmış ve Türkmenlerde vergilerini buna göre ödemişlerdir (İnalçık, 1993: 31-66).

16. yüzyılda Türkmenler, kışlayıp kaldıkları sancaktan yılda bir defaya mahsus olmak üzere Mart ayında "yaylak-otlak resimleri" ödemekteydiler. Kanunnamelerde bu vergi türü için bir sürü üç yüz koyun kabul edilmiş ve bir sürüden bir koyun alınmıştır. Ayrıca, sürünün üç yüz koyundan az veya çok olması halinde kıyas yapılması belirtilmiştir. Bunun yanı sıra, sancakta kışlayan her haneden yılda bir Mart ayında olmak üzere 12 Halebî akçe (4,8 Osmanî) akçe vergi alınırdı. Bu vergilerin yanı sıra, "bad-ı hava" türünden vergilerde alınmaktaydı (Gül, 2008: 173).

Konargöçer Türkmenler göçebelikten vazgeçerek davalarını dağıtıp ziraatla meşgul olurlarsa Yörüklükten çıkarlar, yerleşik köylü yani çiftçi olurlardı. Tahrir zamanı on yıldan ziyade hangi köyde sakin oldukları yazılmış ise ra'yyet rüsumunu köyün sipahisine verirlerdi (Refik, 1989: 7).

Genel olarak bakıldığında ekonomik faaliyetlerinin temeli hayvancılıktır. Hayvancılıkla meşgul olan aşiretler (Orhonlu, 1987:11), biraz da sürülerine otlak bulmak endişesiyle zamanlarının büyük kısmını, değişik yerlerde geçirmek zorunda kalıyorlardı. Bunda, sahip oldukları at koyun, keçi, katır ve deveden ibaret sürülerine

otlak ve su bulmak kadar, bu yaşayış şekline bağlı hayatlarını sürdürmek endişesi de etkili olmuştur. Konar hale geçecekleri zaman çadırlarını yazın köyler, harabeler veya eski iskân mahalleri yakınına kurarlar, kışın ise kasabaların civarında bulunurlardı. Osmanlı Devleti gibi merkezîyetçi idare tarzı benimsemiş ve reayasını daimi denetim altında bulundurmak gayesinde olan bir hükümetin, bu grupların yerleşik hayata geçmesi için çok çaba sarf edecektir. Daimi bir yaylak kışlak hareketine tâbi topluluğun yerleşik halka nazaran başıboş diyebileceğimiz hayat yaşamalarına müsaade ettiği zamanlarda olmuştur fakat bu durumda yine devletin menfaati dâhilindedir. Bu duruma müsaade etmesinin temelinde yatan neden, Osmanlı İmparatorluğu'nun içine aldığı bütün yabancı nizamları ve tesirlerini bazı değişikliklerle bünyesine uydurmuş olmasıdır. Bunun sonucunda ortaya bütün genişliği ile bir Osmanlı nizamı ve teşkilatı çıkmıştır (Orhonlu, 1987:12).

Konargöçerlerin temel iktisadi faaliyetleri hayvancılık olmakla birlikte, bunun yanında bir tür basit tarım yaptıkları da görülmektedir (Yazıcı, 2008: 156). Konargöçer teşekküllerin bazıları, özellikle koyunculukla uğraşıyorlardı. Türkmenler; Karakoyun, Kızılkoyun, Akkoyun, Yerli ve Türkmen koyunu gibi isimlerle anılan koyunları yetiştiriyorlardı (Armağan, 1999:147). Bu gibi faaliyet gösteren Türkmenlerden bazıları çok ünlenmişlerdir ki, bunlar arasında Yeni-il ve Halep Türkmenlerini kaydetmek gerekir (Orhonlu, 1987:21). Konargöçerler koyun, keçi besleme ve çoban hayatı, yaşadıkları bölgenin de etkisi ile en çok Boz-ulus, Halep Türkmenleri ve Suriye'deki Türkmenlerde görülmektedir (Sümer, 1992: 516). At, katır, deve ve sığır yetiştirmek suretiyle Konargöçerler, ülke ekonomisine önemli bir katkıda bulunmaktaydılar. Sahip oldukları koyun ve keçi sürüleri ile iç pazarın et süt, yağ ve peynir ihtiyacını karşılıyorlar, ayrıca; at, deve ve katır yetiştirerek, ulaşım sorunlarının çözülmesine yardımcı oluyorlardı. Hayvancılık, halı dokumacılığı ve dericilik de konargöçerler arasında önemli bir gelişme göstermişti. İstanbul'un et ihtiyacının bir bölümü de konargöçer unsurlardan sağlanıyordu (Armağan, 1999:147). Osmanlı Devleti'nde, kara yolu ile nakliye; at, deve, katır gibi hayvanlarla yapılıyordu. Bunlar gerek ticaret kervanlarında ve gerekse savaş zamanlarında, mühimmat naklinde kullanılan en önemli vasıtalar olduğu için, oldukça değerliydi. Osmanlı ordusu, bu konudaki ihtiyaçlarını konargöçerlerden sağlıyordu (Orhonlu, 1987:21). Diğer yandan ordunun sefere hazırlanması sırasında, et ve yağ ihtiyacı da yine bu teşekküllerden karşılanıyordu (Armağan, 1999: 147).

Konargöçer reyanın koyunlarının, hastalık nedeniyle kırılması veya eşkıya baskınları sonucunda çalınması hâlinde, aşiretlerin, koyunculığa dayanan ekonomik hayatları büyük sarsıntıya uğruyor, bu yüzden bazı aileler hatta bazen aşiretlerin tamamı fakir düşüyordu. Böylece vergilerini ödeyemeyecek duruma gelen aşiretler, genellikle yeniden tahrire tâbi tutuluyordu. Bu gibi afetler sonrasında bazen, sadece koyun ve deve sayısını tespit etmek amacıyla da tahrir yapılabilirdi (Armağan, 1999:147).

Konargöçerler, ihtiyaç fazlası olan süt, yoğurt, peynir, yağ ve yapağı gibi ürünleri, kondukları yere yakın bir pazarda satar veya başka bir şeyle değiştirirlerdi. İhtiyaçları olan ürünlerin büyük bir bölümünü, takas yoluyla sağlıyorlardı. Ürettikleri hayvansal ürünleri vererek karşılığında kendileri için gerekli birçok malzemeyi alırlardı. Bu nedenle konup göçtükleri yerlere yakın köy ve kasabalar, konargöçerler için uygun bir ticaret sahası olmuştur (Halaçoğlu, 1991:19; Orhonlu, 1987:21-22).

Türkmenlerin hayatında önemli yerleri olan hayvanlar, koyun, keçi, deve, sığır ve At'tır. Koyun geçim vasıtaları olması hasebiyle Türkmenlerin için en önemli hayvandır. Koyunun sütü, yoğurdu, yağı, yünü, derisi, eti (Yalman, 1977b: 461–469) başlıca sattıkları şeylerdendir. Bir konargöçerin serveti, sahip olduğu koyun sayısı

ile ölçülürdü. Keçi de konargöçerlerin önemli geçim kaynaklarından birisiydi. Örneğin, Sarıkeçili Yörüklerinde keçi gündelik hayatı şekillendiren en önemli temel unsurdur. Yaşam tarzını şekillendiren keçi üretimi, göç sürecinde de temel belirleyiciydi. Gerek kışlaktan yaylağa gerekse tersi istikamette yapılan göçte, takvimi belirleyen unsur keçiydi. Yapılan araştırmalarda Sarıkeçililer'in koyun beslemedikleri keçi besledikleri görülmüştür (Beşirli, 2007: 125). Konargöçer Türkmenler ve Yörükler için deve de mühim bir hayvandır. Göç zamanlarında ağırlıklarını taşımaya hizmet etmekten başka, nakliyecilik konusunda da kazanç kapısıdır. Yörükler, devenin bu özellikleri sebebiyle “ulu mal” diye etini bile yemezlerdi (Güngör, 1941: 35–36).

Osmanlı Devleti'nde ister ordunun silâh ve cephanesiyle ikmal malzemesi olsun, ister hantal ve hacimli ticarî mallar olsun maden taşımacılığı gibi, her çeşit ağır yük deveyle taşınıyordu. Deve, ortalama 250 kilo civarında yükü, at ve katıra göre nispeten düşük bir maliyetle taşıyabiliyordu. Büyük orduların lojistik ikmal için deve vazgeçilmez bir önemi haizdi. Ordunun sefere çıkması halinde veya sarayın ihtiyacı olan maddelerin ulaştırılmasında, Türkmenlerden deve talep edilerek erzak ve eşyanın taşınmasında faydalanılıyordu. Ülkede konargöçerler deve sürücüsü olarak da taşımacılık tekeli ellerinde bulunduruyorlardı. Deve yetiştiriciliği Türkmen aşiretleri arasında öyle yaygınlaşmıştı ki deve cinslerinden birine Türkmen devesi adı verilmişti. Deve yetiştiriciliği konusunda özellikle Akça koyunlu aşiretini örnek gösterebiliriz (Orhonlu, 1987: 21–22; Eröz, 1991: 225–228; İnalçık, 2000: 77–78; Bilgili, 1999: 177; Gündüz, 2002: 163; Gündüz, 2005: 67–68–69). At ve katırın ise deve ve koyuna oranla daha az yetiştirildiği ve yine ulaşım vasıtası olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır (Gündüz, 2005: 69).

Türkmenlerin bir kısmı da sığır beslemişlerdir. Gacar ve Karahacılı aşiretleri yalnız sığır beslemiştir, çünkü sığır koyun gibi kanaatkâr değildir ve daha çok yeşil ot ister. Dolayısıyla, sığır besiciliğinin şartları, koyun ve keçi besiciliğinden farklıdır (Güngör, 1941: 36; Orhonlu, 1987: 22; Halaçoğlu, 2006: 18–19; Gündüz, 2005: 69). Çukurova bölgesindeki konargöçer ahalinin çok miktarda sığıra sahip olduğu görülmektedir (BOA, İ. MMS. : 30/1256, Vrk. : 10). Sığırın yanı sıra, at yetiştiriciliği de Yörüklerin yaptığı faaliyetlerdendir (Güngör, 1941: 36; Orhonlu, 1987: 22; Halaçoğlu, 2006: 18–19).

Türk mitolojisinde de atın önemli bir yeri vardır. Anadolu, Azerbaycan ve Irak'ın kuzeyinde yapılan araştırmalarda halk inançlarında atın önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. At kılını nazar boncuğunda kullanmak, kuru at kafasını sırığa takarak veya kapı başlarına takarak görünmeyenlerden korunmak, doğumu zor olan hanımlar için eşiğinin önünde at kişnetmek gibi uygulamalar vardır (Kalafat, 1996:168).

Göçerlerden bazıları, zaman içerisinde ekonomilerinin temel ürünü olan koyunu bırakıp sarp bölge hayvancılığına başlamışlardır. Koyun, kimi boyların temel ürünü olduğu yüzyıllarda, aynen ekmeğin kutsallık kazanması gibi salt bir hayvan olmaktan çıkmış, sakınılan, ihtimam gösterilen, insan sınıfına konulan bir varlık haline gelmiştir. Adana Yörükleri arasında koyun melektir, keçi şeytandır. Bu denli düşkünlüğe rağmen koyundan yüz çevrilebilmiştir (Aktan, 1996: 5). Örneğin Aladağ'da bulunan Kızılbaş Honamlı oymağı içerisinde koyun, keçi gibi küçük bacaklı hayvan besiciliği adet değildi. Bunların bütün hayvanları sığır ve deve idi (Yaman, 1977b: 42). Anlaşıyor ki, doğa ve çevre şartları göçebelere çeşitli dönüşümler yaşatmıştır. Yöresel uyumlar çok çeşitlidir. 500 yıllık süreç içerisinde yalnızca sığircılık yaptığı için adı Aksığır Yörüğü'ne çıkan bir oba bile vardır (Aktan, 1996: 5).

Maraş ve Çevresinde yaşayan Türkmenlerde ise genelde koyun, keçi, taşıma işlerinin kolaylığını sağlamak adına da at, eşek, katır ve deve gibi hayvanların

beslendiği bilinmektedir. Yaşanılan coğrafyanın etkisi temel belirleyici unsur olmakla beraber Türkmenlerin eski örf adet kültür ve inançları beslenen hayvanın cinsini belirlemiştir. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi bazı Türkmen Aşiretler Konargöçer hayatının temeli niteliğindeki hayvanları beslemekten imtina etmişlerdir. Bu durumda yaşanılan coğrafya iklim türü tek başına etken olmaktan çıkmıştır. Türkmenin ekonomik faaliyetine en çok katkı sağlayan hayvanlar, Türmenlerin hayvancılık faaliyetine etki eden diğer bir önemli etken olmuştur. Hayvanların etinden, sütünden, yününden, derisinden ve hatta boynozundan faydalanma yoluna gitmiş olan Türkmenin bu durumda Koyun ya da Keçi besleme ihtimali daha yüksek görülmektedir.

5.2.2. Yaylacılık

Türkmenler genelde kışlaklara yakın yaylalara çıkarlardı. Ancak uzak bölgelere de gidildiği olurdu. İktisadi açıdan yaylak-kışlak hareketi Türkmenler için birbirini tamamlayan iki yönlü ekonomik sistem meydana getirmişti. Mart ayı sonlarına doğru yaylalara göç ederler, senenin yaklaşık 6–8 ayı burada kalırlar, Eylül veya Kasım doğru geriye dönerlerdi. Yaylalarda hayvancılık ağırlıklı olmakla birlikte, ziraat de yaparlardı. Türkmenler Konargöçerliğe bağlı hayvancılık faaliyetlerinde ana düşünce hayvanların beslenmesinde doğal bitki örtüsünden azami derecede faydalanmaktır. Yüksek ve arazi yapısı nedeniyle tarım alanlarının oldukça sınırlı olduğu sahada hayvan beslenmesi için yapılacak faaliyet, yazı tarımsal üretim dışında kalan ve sadece sezonluk olarak faydalanılabilen yüksek dağ meralarına çıkmaktadır. Maraş çevresinde geçmişte küçükbaş hayvancılık faaliyeti Türkmenler arasında yaygınken günümüzde de aynı durum devam etmektedir. Günümüzde de Binboğa dağları yaylalarında meraya bağlı olarak yapılmakta olan küçükbaş hayvancılığı, mera alanlarının hektarına ortalama 10 küçükbaş hayvan düşecek şekilde gerçekleştiği görülmektedir (Kılınc, 2008: 49)

Konargöçer Türkmen Aşiretler yaşam tarzlarının bir parçası olan yaylacılık faaliyetini mutlak suretle yaşadıkları coğrafyalarda devam ettirmişlerdir. 1526'da Maraş Kazasında nüfusun % 59,2'si Konargöçer Türkmen Aşiretlerden oluşmuştu ve bunlarında temel geçim kaynağı hayvancılık olmuştur (Solak, 2004: 155). Yaz ayları geldiğinde Türkmenler hep birlikte yaylanın yolunu tutarlardı. Maraş ve çevresinde yaşayan Türkmen Aşiretlerde bu noktada diğer tüm Türkmen Aşiretler gibi bulunduğu sahanın doğal şartlarını en iyi şekilde değerlendirmişlerdir. Türkmenler, tarım alanları dışında kalan geniş sahaları hayvancılık faaliyetleri ile değerlendirmek yoluna gitmiştir. Türklerin Anadolu'ya gelmesinden sonraki dönemde Yaylacılık faaliyetinin yaygınlaştığı alanlar çoğalmıştır. Böylelikle Anadolu tarım yapılan ve yapılmayan alanlarıyla eskiye nazaran daha da fazla önem arz eder hale gelmiştir. Oluşan bu durum XX. yüzyıl ortalarına kadar bu faaliyetler sadece il sınırları içerisinde yaşayanlarla sınırlı kalmamış, yakın bölgeler arası geçişler yaşanmıştır. Yaylacılık bu nedenle bölgeler arası bir hal dahi olmuştur. Maraş ve çevresinde Ahırdağ, Nurhak, Elbistan, Berit, Binboğa gibi yüksek yerler yaylacılık faaliyetinin yaygın olarak görüldüğü yerlerdir. Berit Dağında Ayran Pınar, Yedi kardeş, Alapınar, Karagöl gibi yaylalar en meşhur olanlarıdır. Bu yaylaların otu ve suyu bol olup hayvanlara çok yararlıdır. Bu dağda ayrıca Maden ocakları da Ermeniler tarafından açılmış ve uzun süre kullanılmıştır (Yalman, 1977b: 328).

1526 yılında tanzim edilen bir icmal defterinde bölgenin Osmanlı idaresine girdikten sonra "Dulkadir Vilayeti" adı altında kaydedildiği görülmüştür. Vilayette yaşayanların çoğunluğu Dulkadirli Türkmenlerden oluşmaktaydı. Vilayetin toplam hane sayısı 16.481 (yaklaşık 350.000 kişi) bunun 48.665 hanesini (245.000 kişi) Konargöçer

Dulkadirli Türkmenleri, 18.158 hanesinin (90.190 kişi) yerleşik Müslüman ve 2.631 hanesini (13.155 kişi) Hıristiyanlar oluşturmaktadırlar. Ayrıca vilayetin dahilinde 523 köy, 3.412 mezra, 62 çiftlik, 64 kışla ve 35 yaylak vardı (Gürbüz, 2001: 8). 1893 (Rumi1309) tarihli Halep vilayet salnamesinde Maraş kazasının nüfusu 52.301 olarak verilmiştir. Cumhuriyet öncesinde şehrin nüfusu ile ilgili tablo aşağıya çıkarılmıştır (Gürbüz, 2001: 21). Görüldüğü gibi 1526'da 35 adet yaylak bulunması bunların kullanılması Konargöçer yaşayanların ne kadar geniş bir alana yayıldığını gösterir. Maraş ve çevresinde yaşayan Türkmenler bu bölgeleri yaylak olarak kullanmışlardır. Daha geniş alanlara yayılan yaylacılık faaliyeti bu durum Maraş için bakıldığında sadece bu alanlarla sınırlı değildir. Bilakis Çukurova, Hatay-Maraş alt kesimleri ve Suriye gibi sıcak yörelerde kışı geçiren göçebe aşiretlerin de yaylağını teşkil etmiştir. Türkmenler hayvancılık faaliyeti ve yaylacılık kültürü yanında tarımla da uğraşmışlardır. Mevcut haliyle bile yayla yerleşmelerinin neredeyse bütününde hayvancılık faaliyeti çiftçilikle beraber yürütülmektedir.

Binboğa dağlarında yaylacılık faaliyetini 16.yüzyıldan itibaren arşiv kayıtlardan izlemek mümkündür. 1530 tarihli Muhasebe Defteri'nden çıkarılan verilere göre; araştırma sahasını içerisine alan Elbistan kazası ile sahadaki yaylalara çıkış yapıldığı bilinen Maraş ve Kars kazalarında yaşayan 42898 hane nüfusunun % 73'ünü (31357) Konargöçer Türkmenler cemaatler oluşturmaktadır. Ayrıca defterde 35 adet yaylak kaydı bulunmakta olup, Binboğa Dağları üzerinde 28 yaylak alanının bulunduğu belirtilmektedir. 1563 tarihli Maraş Tahrir Defteri'nde, Binboğa dağları üzerindeki çok sayıda yaylaya; bugün ülke sınırları dışında kalmış olan Şam vilayeti Yörüklerinden Kaçanlı, Şarklu, Çerçilü, Çepni, Gördilü, Kızkapanlu, Bayad, İnallu, Pahlivanlu, Yüreğir, Bahadırlu, Beçilü, Avşar, Beğliklü, Beğlik Avşarı, Eymür Sakalsuz cemaatlerinden toplam 658 hane çıkanlar vardır. Bunun yanında Kınık (Haruniye) ve Güvercinlik (İslahiye-Hassa yöresi) kazalarında kışlayan Cerit ve Kabaklar cemaatleri, Kars (Kadirli) kazasında kışlayan Zakirlü ve Çörek cemaatleri ile Elbistan kazasında kışlayan Boynuyoğunlu cemaatlerinde bu yaylayı tasarruf alanı olarak kullandığı tespit edilmiştir (Yinanç-Elibüyük, 1988). Bu bilgilerden anlaşılacağı gibi, 16. yüzyılda kışı Çukurova ve güneydeki sıcak yörelerde geçiren Konargöçer Türkmenler cemaatler Binboğa dağlarında göçebe olarak yaylacılık faaliyetinde bulunmaktadır. 1835 yılı yazında yöreyi gezen Texier, Çukurova yöresinde yaşayan göçebelerin yaylak alanlarına giderken bugünkü Andırın ilçesi arazisinde konakladıklarını belirtmektedir (Texier, 2009: 110). Çukurova'da kışlayan ve Binboğa dağlarına yaylaya çıktığı bilinen Cerit, Bozdoğan, Tecirli (Tacirlü), ve Avşar aşiretlerinin 1852 yılında 6800 çadır hanesi oluşturdukları bilinmektedir. Yaylaya çıkan Türkmen Aşiretlerde, konaklarken önemli bir unsur olan Çadır'ın yeri bir başkadır. Çadır Türkmen ailesinin evidir. Orta Asya steplerinde ortaya çıkan Türklerin geleneksel göçebe kültürün 11. yüzyıldan itibaren göçerle Anadolu'ya taşınmıştır (Kafesoğlu, 1986:147; Köprülü, 1991: 40; Şahin, 1999:132). Hayvan sürülerine otlak bulmak amacıyla yılın dört veya iki mevsiminde (Baykara, 2003:114) farklı yerlere giden ve konaklayan Türk gruplarının Orta Asya'nın çevre koşullarına karşı geliştirdikleri uyum stratejisi, genel olarak göçebe hayvancılık ekonomisi olmuştur. Her ne kadar Orta Asya'da köy ve şehir gibi devamlı yerleşmeler de kurmuş olmalarına rağmen Türkler genelde ve büyük çoğunlukla göçebe gruplardan oluşuyordu (Köprülü, 1991:50; Ögel, 2000a:7-8). Osmanlı döneminde bazı idari birimlerin göçebelerden oluşturulması, konar-göçerlerin Anadolu'da etkin bir unsur olduğunu gösterir (Şahin, 1999:134) Bu ekonomik sistem ve hayat tarzı ile bütünleşen yerleşme tarzı ise geçicidir ve çekirdeğini taşınabilir çadır (ev) oluşturur. Göçebe Türklerin geleneksel evleri genel olarak daire planlı ve kubbe çatılıdır. Orta Asya'dan

Türkiye'ye kadar uzanan geniş bölgede yapı malzemesi, büyüklük ve biçim bakımından farklılık gösterir ve yurt, keregü, kibitka, alaçık, çatma ev, turluk, topak ev, keçe ev, derim evi gibi farklı isimler alır (Eröz, 1991; Ögel, 2000b; Kutlu, 1992; Yalman, 1977b; Radloff, 1994; Gürbüz, 1997; Çetin, 2004). Tek gözden oluşan yuvarlak göçebe çadırının kültüre göre biçimlenmiş çok özel bir iç düzeni vardır (Radloff, 1994: 24–28). Anadolu'nun farklı doğal ve kültürel çevre koşullarında Çadır yeni şekiller alıp yeniden biçimlenmiştir (Eröz, 1991: 97). Bu kültürel adaptasyonlardan biri de dikdörtgen planlı ve beşik çatılı karaçadır eklenmiştir (Kutlu, 1992: 63). Bu çadır biçimi Anadolu'nun doğal çevre koşullarına uyumun, yetiştirilen hayvan türünün ve dolayısıyla çadır yapımında kullanılan hammaddenin değişmesinin, kültürel gelişim ve değişimin sonucunda gerçekleşmiştir. Özellikle Toroslarda yaygın olarak kullanılan karaçadır, iç düzen bakımından kubbeli çadır ile tamamen aynıdır. Bu çadırlar yayla kültürünün vazgeçilmez unsuru olmuştur. Maraş çevresindeki Türkmenlerde yaylada besledikleri hayvanların yünlerinden ve kıllarından elde edilen maddelerle çadırlarını yapmışlardır.

Maraş bölgesinde Binboğa dağları çevresinde yaylaya çıkan bu aşiretlerin 1860'lı yılındaki Fırka-i Islahiye hareketi ile iskân edilmesi konusunda büyük çabalar harcadığı görülmekte olup, bu iskân faaliyeti sonucunda belirtilen konargöçer cemaatlerin bir kısmı kışlak alanlarında, bir kısmı yaylaya göç güzergâhları ve yayla alanları çevresinde daimi iskân üniteleri kurmuşlardır. Binboğa dağlarında yaylayan aşiretlerden Osmaniye ve Ceyhan kazalarına iskân edilen Tecirli aşiretinin 24, Kadirli ve Andırın kazalarına iskân edilen Cerit aşiretinin 14 yeni yerleşme noktası oluşturduğu ve bunların yaylaya çıkmalarının yasaklandığı belirtilmiştir (Yalman, 1977b: 329–331). Uygulanan iskân politikasının bir sonucu olarak bu göçebelerin yayla alanları olan Binboğa dağları çevresinde de çok sayıda daimi kırsal yerleşme ünitesi ortaya çıkardığı görülmektedir. Fırka-i Islahiye'nin yerleştirme politikasına en büyük direnci göstermiş olan Avşar aşiretleri daha çok yaylak alanlarına yakın yerlerde daimi iskân ünitesi kurmuşlardır. 1931 yılının Eylül ayında yöreyi gezen Yalman'a göre; Binboğa dağlarında her birinde çok sayıda yayla yerleşmesinin bulunduğu Yaylaklı, Kemerli ve Hunulu isimi ile üç yaylak alanı bulunmaktadır. Yaylaklı ve Kemerli yaylalarına Avşar ve Cerit aşiretleri, Hunulu (Aritaş) yaylağına ise civarda kurulmuş yerli ve aşiret köyleri çıkmaktadır. Dağın güneydoğusunda bulunan Hunulu yaylağının meşhur yurtları Subatan, Osmanoğlu, Taşoluk, Delikkaya isimleri ile anılmaktadır. Aynı yıl Binboğa dağlarındaki yaylalara 1500 çadır kadar da göçebe aşiretlerin çıkmış olduğu belirtilmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla sahada 19. yüzyılın sonlarından itibaren araştırma sahasında dağ göçebeliği zayıflarken, yarı göçebeliğe dayalı yaylacılık faaliyeti yaygınlaşmaya başlamıştır (Yalman, 1977b: 327–330).

Bugün Binboğa dağlarında yaylacılık faaliyetine katılanların daimi yerleşmeleri bütünüyle dağlık sahanın çevresinde sıralanmış olup, bu yerleşmelerin her birinin dağlık kütle üzerinde yayla alanları bulunmaktadır. Binboğa dağlarında yaylacılık faaliyetine katılanların, hayvancılıkla birlikte daimi yerleşmelerinde tarımla da uğraştıkları görülmektedir.

5.2.3. Üretim, Alım- Satım

Yaylak ve kışlak hareketlerine tabi konar-göçer hayat tarzı onların ziraat ile meşgul olmalarına engel ise de az da olsa kışlak ve yaylaklarındaki otlaklarında ve bir kısım köylerde iptidai çiftçilik yapıyorlardı. Yazın ise yaylaklarında hayvancılık ile meşgul idiler. Fakat esas iktisadi faaliyetleri çobanlık, yani hayvancılık idi (Orhonlu, 1987: 21).

Konargöçerler, ihtiyaç fazlası olan süt, yoğurt, peynir, yağ ve yapağı gibi ürünleri, kondukları yere yakın bir pazarda satar veya başka bir şeyle değiştirirlerdi. İhtiyaçları olan ürünlerin büyük bir bölümünü, takas yoluyla sağlıyorlardı. Ürettikleri hayvansal ürünleri vererek karşılığında kendileri için gerekli birçok malzemeyi alırlardı. Bu nedenle konup göçtükleri yerlere yakın köy ve kasabalar, konargöçerler için uygun bir ticaret sahası olmuştur (Halaçoğlu, 1991: 19; Orhonlu, 1987: 21–22)

At başta olmak üzere koyun, keçi, katır, deve ve sığır gibi hayvanlar sürüler halinde yetiştiriliyordu. Kara taşımacılığında at, deve ve katır önemli nakil vasıtaları olup ordu ihtiyacını genelde konar-göçerler karşılıyordu. Sahip oldukları hayvanları ve ürünlerinin fazlasını pazarlarda satıyorlar veya takas ediyorlardı. Avcılık, dokumacılık - ki Türkmen kilimi meşhurdur dericilik gibi meslekler de yapıyorlardı. (Orhonlu, 1987: 39–48; Halaçoğlu, 1991: 28–42).

Türkmenler ürettikleri bu ürünleri yakın bölgelerdeki yerleşim yerlerinde veya pazarlarda satarlar. Daha sonra o bölgeden de kendilerine lazım olan ürün veya eşyaları temin ederler. Zaten Türkmenler kendilerine yeter ekonomiye sahiptirler. Çünkü hayatlarında lazım olacak et ve süt ürünleri zaten kendilerinde mevcuttur. Halı kilim desek onlar hakeza kendileri tarafından dokunmaktadır. Buğday ve o nev'i ürünleri ise yarı göçebe hayat içerisinde az da olsa yapmaktalar olmasa dahi teminleri çok zor olmamaktadır.

Türkmenlerin hayatında önemli yerleri olan hayvanlar, koyun, keçi, deve, sığır ve At'tır. Koyun geçim vasıtaları olması hasebiyle Türkmenlerin için en önemli hayvandır. Koyunun sütü, yoğurdu, yağı, yünü, derisi, eti (Yalman, 1977b: 461–469) başlıca sattıkları şeylerdendir. Bir konargöçerin serveti, sahip olduğu koyun sayısı ile ölçülürdü

5.3. Kültürel Yapıları

Toplumun kültürü, doğumdan ölüme kadar insanların yaşantısında yer alan maddi ve manevi bütün kültür öğelerini kapsar. Halk kültürü araştırmaları töre ve geleneklerini, tutum ve davranışlarını, yaratı ve becerilerini, sevgi ve beğenilerini inceleyip araştırarak ulusal kültürün doğru bir biçimde işlenmesine, değerlendirilmesine ve yorumlanmasına önemli katkılarda bulunur. Halk kültürü ürünlerinde Anadolu insanının dünya görüşünü, yaşama biçimini, bireysel ve toplumsal sorunlarını görürüz. Bu sorunlara bulmaya çalıştığı çözümleri görürüz. Halk kültüründe halkın ortak ve yaygın davranış kalıplarını, yaşama biçimini, geçmişten zamanımıza uzanan gelenekleri, görenekleri, âdetleri görebiliriz. Tarih boyunca Türkler; birbirinden farklı birçok dinin veya inanç sisteminin etkisi altında kalmıştır. Orta Asya'daki en eski Türk topluluklarının inanç sistemleri atalar kültü, tabiat kültleri ve Gök Tanrı kültü olmak üzere üçlü bir din anlayışından oluşmaktadır. Bunlardan atalar kültürünün çeşitli eski Türk zümreleri arasında en köklü ve en eski inançlardan birisi olduğu söylenebilir. Atanın öldükten sonra ailesine yardım edeceği inancından doğan, korku ve saygıyla karışık bir anlayıştan oluşan atalar kültü, Budizm ve Maniheizm gibi yabancı dinlerin yayılmasından sonra da Türkler arasında kuvvetinden bir şey kaybetmeden varlığını devam ettirmiştir. İslamiyet, VII. yüzyılda yayılmaya başlamış, Türklerin bu yeni dine geçişleri de aynı yüzyılda başlamış, ancak, X. yüzyılda tamamlanmıştır.

Uygarlığın beşiği olan Anadolu değişik kültür ve inanç sistemlerinin bir sentezidir. Çeşitli kültürler, Anadolu kültür potasında eriyerek bir bütünü yani Türkiye kültürünü oluşturmuştur. Her etkin kültür, kendi düşüncesine, kendi tavrına ters düşen durumları ya siler ya da özelliklerini değiştirerek kendi bünyesinde eritir.

Halk kültürü araştırmalarında eski inanç sistemlerine ait birçok inanç ve pratiği zamanımızda da yaşadığı bilinmektedir. Bu inanç ve pratiklerin tespit ve değerlendirmesi sonucu Türk kültürünün köklerine bir ölçüde ulaşılabacaktır.

İnsanlar, en erken süreçlerden itibaren yaşamlarında tutunacak, güvencenek gizli bir varlık aramışlardır. Bu arayışlar ve inançlar, gökyüzündeki yıldızlar, ay, güneş, fırtına, gece, gündüz, ağaçlar, nehirler gibi bütün tabiat olgularından, korkulan ya da çekinilen varlık ve olaylardan kaynak almıştır. Dünyanın dört bir yanında insanlar, inanç sembollerini taş, toprak, maden ve seramikte bile dile getirmişlerdir.

Çukurova ve Maraş bölgesi Türkmenleri konargöçer yaşama biçiminden en son toprağa bağlı yerleşik düzene geçmişlerdir. Büyük bir bölümü bu gün köylerde yaşasalar da hayatlarının bir bölümünü konargöçer yaşamışlar veya eski konargöçer aile büyüklerinin bu kültürüyle beslenmişlerdir. Bir bölümü de hayvancılığa bağlı olarak yazları yaylalara göçerek bu kültürü sürdürüyorlar. Orta Asya'dan gelip Anadolu ve Rumeli'ye yerleşen Türkler, buraya kendi kültürlerini taşıdı. Anadolu coğrafyası, birçok uygarlığın, din ve inanç sistemlerinin bulunduğu kültürlerin ortak kaynağı olmuştur. Türkler Anadolu'ya gelince İslamiyet ve Anadolu kültürüyle tanışmıştır. Türk halk kültürü günlük hayatın uygulama ve değer yargılarıyla yeni bir içerik ve nitelik kazanmıştır. İslamiyet öncesi atalar kültü, tabiat kültleri, gök tanrı kültü ve şamanlık gibi eski inançlar yeni inanç örgüsü altında devam etti (Ocak, 2000: 53). Türkler, evreni, dünyayı, insanları anlamaya, kontrol altına almaya yardım eden bu inançlardan, hastalık nedenlerini anlamaya ve tedavi etmeye çalışırken de yararlanmışlardır. Sihir sistemine dayanan şamanlık, hakim inanç olan İslamiyet'in bir ögesiymiş gibi varlığını sürdürmektedir (Boratav, 2000:76). Tahtacı Türkmenlerinde günümüzde de süren elbiseyle ve bazı eşyalarla gömülme inancı sürmektedir. Canlılığın temel özelliklerinden biri olan büyü ve falın Türkler arasında da uygulandığı bilinmektedir. 921-922 yıllarında Oğuzların yanına gitmiş olan İbni Fadlan, onların hastalığın kötü ruhların etkisiyle meydana geldiğine inandıklarını belirtmektedir (Turan,1994: 104).

Göçebe kültüründen yerleşik kültüre en son geçen Çukurova Yörükleri, Maraş Türkmenleri binlerce yıllık kültürü günümüze kadar saklayıp taşımışlardır. Orta Asya Türk kültürünün, Anadolu halk kültüründe şekillenmesinin en güzel örneklerini Türkmenlerde görüyoruz

5.3.1. Halk İnançları

Doğum ve Çocuklarla İlgili İnançlar: Kırkları birbirine karışmaması için, kırkı çıkmayan bir kadın yeni doğum yapmış bir kadının yanına gelmez. Şayet gelecek olursa bir daha çocuğunun olmayacağına ve olan çocuğun da sakat kalacağına inanılır.

Hamile bir kadın, un konulan bir kabın ve oklavanın üzerinden atlamaz. Atlarsa doğum yapamayacağına inanılır

Doğum sancısı çeken bir kadının yanında bulunan bir diğer kadın, evine tekrar geri dönerken, doğum hastasının çekmiş olduğu sancı benimle birlikte gelip bana geçmesin diye tülbent, mendil veya çorabını hastanın yanında bırakır.

Öteden beri yeni doğan çocuklara yapılan işlem türlü özellikler göstermektedir. Bunlardan yaygın olanları şöylece toplayabiliriz. Çocuk doğunca göbeği, beş parmak ya da bir süngüç (Başparmak ile şahadet parmağı arasındaki uzunluk) yukarıdan makasla kesilir. Biraz daha yukarıdan kesilirse sesinin güzel olacağına inanılmaktadır. Çocuk oğlan olursa kesilen göbeği "Ahırcı olsun, malcı olsun" diye ahıra gömülür. Kız olursa Don (Çamaşır) yusun, (yıkasın) çalışkan olsun, temiz olsun diye suya atılır. Ebe göbeği keserken çocuk kız ise, çoğunlukla Peygamber ya da uğurlu saydıkları kişilerden birinin

adını göbek adı olarak koyar. Loğusa'ya üç güne kadar su verilmez. Önce yağ ile pekmez karışımı hafifçe kaynatılıp içirilir. Bu üç gün içinde yoğurt ve süt vermeyi de doğru bulmazlar. Çocuk doğunca ebe tarafından tuzlanır. Bu işi, ağzı ve bedeni kokmasın, çocuk sağlam ve pişkin olsun diye yaparlar. Yıkama işi doğumdan 5-10 dakika sonra yapılır. Çocuğu yıkarken ayaklarından tutup baş aşağı sallandırmak adettir. Bu iş yapılırken "Boynu ve kolları uzun olsun" denir. Sonra bebek kundaklanarak beşiğe konulur. Aradan üç gün geçince çocuğun altına toprak bırakılır (Yalman, 1977b: 214).

Çocuk yürümeye geçinceye kadar toprak koyma işi devam eder. Toprakta yatan çocuğun gürbüz olacağına inanılmaktadır. Üç ezan sesi duyulmadan çocuğa meme vermek doğru sayılmaz. Asıl adının da, yaşlı bir kişi tarafından çocuğun kulağına ezan okunarak verilmesi şarttır.

Çocuk kırkını doldurmadan önce bulunduğu odaya su konmaz. Konursa çocuğun şeytanlar tarafından suda boğulacağına inanılır.

Kırkı çıkmayan kadın ve çocuklar, diğer kırkı çıkmayan kadın ve çocukların yanlarına alınmaz. Alınırsa Kırk basma ya da Al Basma durumundan korkulur. "Al" kelimesi, uğursuz, olumsuz, istenilmeyen, basarak zarar veren anlamına gelir. Aladağ Yörüklerinde "albasması" inancı vardır. Aynı zamanda "büro biro" diye bilinen ve korku veren bir canlının varlığına da inanılır. Büro biro seslendiği insanı kandırabilirse onu ikiye böleceği inancı vardır. Bir kuş gibidir. Loğusaya zarar vereceği düşünüldüğünden uğursuz sayılır (Kalafat, 1994: 153-175). Türkmenlerde loğusanın üstünden cenaze alayı geçerse loğusayı ve çocuğunu al basar inancı vardır Kırk basan çocuğun hastalanıp öleceğine dair inançlar yaygındır. Komşu bulunan kırklı kadınların birbirlerine gelmeleri mutlaka gerekirse dikiş iğnesi verip öpüşürler (Yalman, 1977b: 212-213).

Yeni doğan bir çocuğun yanına çocuğu durmayan geveze ya da çok ağlayan bir kadın sokulmaz. Şayet gelirse çok dikkat edilir. Çocuğu durmayan kadının öbür çocuğun üzerine silkelenmesinden korkulur. Bu davranış olursa çocuğun öleceğine ya da sakat kalacağına inanılır. Silkelenen kadın kendi çocuğundaki yaramazlığın öbür çocuğa geçeceğini sanır. Öbür tarafta bunu böyle düşünür. Bu silkinme olayına "Tıbıkası Geçti" denir. Çocuğun göbeği düşmeden komşulara evden hiçbir şey verilmez. Kırklı çocuğu evde yalnız bırakmazlar. Başucuna ya Kur'an-ı Kerim ya da bir süpürge koyarlar.

Doğumdan kırk gün sonra çocuk ve ananın kırkı çıkarılır. Bunun için en az kırk delikli bir süzgeç yahut hamam kesesinden üç tas su geçirmek şarttır. Bu üç tas su ana ve çocuğun başından aşağı dökülür. Tastaki suyu dökmeden önce, bunu yapacak olan kadın, "Kırk, kırk, kırk, ..." elini tastaki suya kırk defa çarpar. Hamam olan yerde, doğuran kadın hastalıklarını atmak için terletilmesi yoluna gidilir. Bundan başka, bir yumurtanın içine türlü baharat karıştırılarak bedenine sürülür. Bazı yerlerde doğumun yedinci ve yirminci günlerinde de kırk çıkarma işlemleri yapılmaktadır. Çocuğun dışı çıktığı zaman bakla, nohut, mercimek ve buğday karıştırılarak hedik kaynatılır. Hedik çocuğun yakınlarına gönderilir. Hediği alan kimse çocuğa bir hediye alır gelir.

Sıralı Çocuk: Türkmenlerde aşiret gelinleri çocuğu davarda, yolda, ocağın başında doğurur. Ocağın başında aş yaparken doğan çocuk erkek olursa sıralı (şanslı) sayılır. Davar başında doğan erkek çocuğu kutlu sayılır. Yabanda, odunda doğan çocukların ise ocağın yiğitleri olacağına inanılır (Yalman, 1977b: 63).

Sarılık: Türkmenlerde doğumdan hemen sonra çocuğun fizyolojik bir

değişiklikle geçirdiği sarılık için de bazı uygulamalar yapılır. Çocuğa örtülen ve giydirilen sarı giysi ve üzerine takılan sarı nesne ile sarılığın gelmeyeceğine inanılır.

Diğer Doğum Adet ve İnanmaları: Türkmenlerde, erkek çocuk obanın alevi, kız çocuk evin közüdür, sözü yaygındır. Çocuk doğunca tuzlanır, mersin yapraklarına sarılır. Tombulak kökü döğülerek toz haline getirilir. Kırk gün tombulak tozu katılmış suyla yıkanır. Çocuk kırk günlük olunca vücuduna bal sürülür. Ak toprak tozu serpilerek kundaklanır. Diş çıkaran çocuk için buğday kaynatılır, süt dağıtılır. Bebeğin göbeği düşünce kırkı tane taş sayıp taşları çocuğu yıkayacakları suya atarlar. Bebeği yıkarlar. Bebek yaşamıyorsa yedi yaşına kadar yedi kapıdan istenilen elbiselerle giydirilir. Eğer bebek erkekse saç yedi yaşına kadar uzatılır. Kesilirken de kurban kanı akıtılır. Adana ve çevresinde doğacak çocuğun yaşaması için yedi Mehmet evinden para toplama uygulamasına rastlanmaktadır. Adana'da Bulgur, soğan, ciğer gibi yiyeceklerin anne sütünü çoğaltacağına inanılır. Anadolu'nun değişik yörelerinde anne sütünün çoğaltması için çeşitli şekillerde uygulanan büyüsel pratiğe burada; otlamaya giden ineğin ağzına soğan verilmesi, çobanın avucuna kavurga verilmesi biçiminde rastlanıyor

Ölüm Adetleri ve İnanışları: Ölüm olayı gerçekleşikten sonra yeni bir ölümün olmaması için, ölünün yattığı yere taş konması; taşın ağırlığının ölümü alması, yok etmesi için, işi biten kazanın ters çevrilmiştir. Kazanın yeni bir ölümden kurulmasını önlemek için, cenaze geçerken ve yıkanırken, uyuyanların özellikle daha korumasız olan çocukların ölü baskınına uğramamaları için, uyandırılmasına inanılır. Ölünün yıkanacağı suyun dışarıdan getirilmesi; ölümün evdeki diğer bireylere bulaşmasını önlemek için, cenazeden sonra evde “üzerlik”, “buhur” tütürülmesi; evin süpürülmesi; evde dolaşan ölüm ruhunu ve diğer kötü ruhları uzaklaştırmak için, cenaze evden çıkarılırken arkasından oklava ya da bıçak gibi şeyler atılmasının iyi olacağına inanılır (Yalman, 1977a: 268)

Ölü Evinde Işık: Ölünün yıkandığı yerde ışık yakılır. Türk inançlarına göre, ölü evine kırk gün süre ile girmeye çalışan ruhlar bulunmaktadır. Ölüm ruhlarından korunmak için ölü evinde kırk gün ışık yakılır. Türk inançlarına göre, ölü evine kırk gün süre ile girmeye çalışan ruhlar bulunmaktadır. Ölüm ruhlarından korunmak için ölü evinde kırk gün ışık yakılır (Yalman, 1977a: 270)

Ölü Aşı: Türkmenlerde cenazenin kalktığı yere, bir tabak un, bir soğan ve bir kaşık yağ ilave edilerek konur, sonra da bir fakire verilir. Yörede pek nadir rastlanan bu âdetin amacı; kişinin eceliyle öldüğünü belirtmektir. Bu pratiğin uygulanmasında kötü iyeleri memnun etmek için ikramda bulunma, kötü iyelerin kötülüklerini uzaklaştırma gibi bir amacın olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla eski inanç sistemleriyle bağlantı kurabiliriz.

Ölü Evini Temizleme: Türkmenlerde ölümle ilgili bir inanışa göre, Azrail can alacağı zaman evde bulunur. Ölen kişi kötüyse Azrail can alırken balta, bıçak gibi kesici aletler kullanır. Bu esnada, kanlar etrafa sıçrar. İşte bu sebeple cenaze kaldırılınca evin sergisi de kaldırılır ve iyice yıkanır. Altay Türklerinde de ölüm olayından dolayı kirlendiği kabul edilen ev, özel olarak davet edilen kamlara temizletilirdi.

Mezarlık Adetleri: Türkmenlerde mezar üzerine dikilen bitkilerin hem mezarın

kaybolmasını önlediği hem de sallandıkça ölünün günahlarının döküldüğüne inanılır.

Ölü Ardı Yemek Verme: Ölünün arkasından kırkıncı gün yemek yapılır, elli ikinci gün lokma dökülür. Cenaze törenlerinin yapılan önemli çalışmalarından biri de ölünün ruhu için verilen yemeklerdir. Ölünün 7-40 ve 52. günlerinde tanıdıklara yemek verilir ya da ölünün ruhuna Kur'an-ı Kerim okutulur. Eski Türklerde de cenaze törenlerinde at yarışları düzenlenir, ölü aşı denen ziyafetler verilirdi. Ölünün 7-40 ve 52. Günlerinde yapılan yemekler aslında İslâmi kurallardan değildir. İslâmiyet'e göre bu yemekleri yapma zorunluluğu yoktur; ama zamanla 7-40 ve 52 gibi formülistik sayılara zamanla İslâmiyet'e girerek İslâmi renge bürünmüş, halk tarafından kabul görmüştür. Böylece İslâmiyet'in aslında olmayan bir pratik İslâmi nitelik kazanmıştır (Dalgıntekin, 1995).

Kefen Adetleri: Kefen bıçakla kesilir ve elle dikilir. Dikilirken ipin başına ve sonuna düğüm atılmaz. Düğüm atıldığı takdirde öteki dünyada görüşülemeyeceğine inanılır.

Kazma Kürek Takırtısı: Cenaze evinde ölü gömüldükten sonra bir ziyafet verilir. Buna "kazma kürek takırtısı" denir. Türkmenler, genç ölmüş bir adamı gömdükten sonra, onun atını süslerler ve ölünün üstünden çıkan elbiseyi bir ağaca giydirirler. Köyün kadınları donatılmış bu at ve giydirilmiş ağacın karşısına geçerek ağıtlar okuyup ağlarlar (Cin, 2004: 92).

Nazar: Nazar çok yaygın bir inançtır. Bazı insanların olağandışı özellikleri olduğu ve bunların bakışlarının karşılarındaki kimselere rahatsızlık verdiğine, kötülük yaptığına inanılır. Bunun önüne geçmek için "nazar boncuğu", "göz boncuğu" takılır. Nazar eski Türk inançlarından.

Nazara çok inanılır. Bazılarının ışıklı bir göze sahip olduğuna, bu insanların kötü bir niyetle baktıklarında nazar değdiğine inanılır. Özellikle nazar değmesin diye karaçalı, dardağan, kördikenden süs yapılarak mavi boncukla birlikte hayvanların boynuna takılır. Ayrıca deve boncuğu ve gök boncuk, hayvanlara ve çocuklara takılır. Nazar için üzerlik otu ateşe atılıp yakılarak insanlara ve hayvanlara koklatılır. Nazar için kurşun dökülür, tuz yakılır ve nazar değdiğine inanılan kişilerin üzerlerinden çevrilir. Nazara karşı karaçalı taşınır. Nazar değmesin diye evlere hayvan iskeleti asılır. Kurumuş iğde ağacının dallarından kesilen bir parçanın ortası delinerek içerisine şap denilen antiseptik bir madde konulur ve parça ağacın her iki tarafına mavi boncuklar takmak suretiyle evcil hayvanların kafasına asılır. Yine nazardan korunmak için, ekili tarlalara ve bahçelere at ve it kafatası kemiği takılır. Hasta olanlara kurşun dökülür. Mavi gözlü insanların nazar değmesinde etkili olduğuna inanılır. Bu Nazar için çocukların omuzlarına sarımsak asılır (Uslu, 2004: 90)

Urasa- Sanaka: Hastalıklar, nazar için yapılan tılsımlarla kurşun dökme, kömür söndürme, mum dökme ve üzerlik yakma gibi kocakarı tedavilerine "urasa" denir. Güney yurttan sayılamayacak kadar çok urasa vardır. Urasa grubuna giren halk inançlarından bazıları şunlardır: Dolu yağarken sokağa bir demir parçası atılması, sarılığa yakalanan kişinin yüzüne habersizken tükürülmesi, gebe kadının bir taş alıp meyve vermeyen bir ağacın dibine yerleştirmesi. Urasalarda Türkçe olarak okunan temenni ve duaların ismine "sanaka" derler. "Elemtere fiş, kem gözlere şiş" gibi. Parpı: Bir aletle çizgiler ve dağlamalar gibi insan ve hayvan vücuduna ameliyat yapmanın

adıdır. Uğur dövmeleri yapmak, dalak kesmek gibi (Yalman, 1977b: 490).

Tuz Ekmek Hakkı: Başı ağrıyan kişinin başının etrafında tuz veya ekmeğe gezdirilir, ateşe atılır. Bu uygulama ateşe atılan tuz ve ekmeğin ocak iyesine verilen bir saçıdır. “Tuz ekmeğin hakkı”nın Türk halk inançlarında önemli bir yeri vardır.

Ateş: Türkmenlerde ocakta ateş yanarken (hiss) diye bir ses çıkarsa ev halkının iyilikle yad edildiği, bereket temenni edildiğine inanılır. Bu inanç ocak iyesi ile kurulan iletişim ve onun mutlu edilmesine verilen önemi göstermektedir (Kalafat, 1994: 184). Ateşe hürmet çoktur. Ateş için şöyle dua etmek Türkmen adetlerindedir. “Ey Allah bizi nurdan, nardan ayırma. (Cin, 2004).

Safer Ayı: Türkmenlerde bir yılın son sayısı altı olursa o sene uğursuz kabul edilir. 12 Arabi ayının 11’i hayırlı ve uğurludur. Yalnız bu aylardan “safer” ayı uğursuz bir ay sayılır. Bu ayda kurban veya tavuk boğazlamak adettir. Hatta safer ayında her aile reisi, “safer geldi, iğnenize sahip olun” diye uyarır. Bu ayda insanın evinden bir şey kaybolursa veya bir şey gereksiz yere harcanırsa veya bir kaza meydana gelirse o yedi sene uğuru dönmez diye bir inanç vardır (Yalman, 1977a: 60).

Tahtaya Vurma: İstenmeyen bir olay duyulduğunda tahtaya üç kere vurulması kötülükten korunmak, kötü ruhların duymasını önlemek amacıyla yönelik eski bir inanıştır.

Tütsüleme – Üzerlik Tüttürme: Tütsüleme, üzerlik tüttürme eski Türklerdeki ateşin temizleyicilik ve koruyuculuk işlevine günümüzde de inanılmaktadır. Tütsüleme inancı, üzerlik tüttürme âdeti Maraş’ta olduğu gibi Harput, Eskişehir, Doğu Anadolu ve Güney Azerbaycan’da da vardır (Cin, 2004. 54)

Kümbetler: Kümbetler göçebe kültürü olan “çadır”ın mimariye taşınmasıdır. Gök-tanrı inancında gök kubbelerdir. Kubbelerin gökyüzünü andıran kısmı mavi olur.

Eşiğin Kutsallığı: Kapıdan içeri girilirken eşiğe basılmaması eski Türk inançlarındankalma bir inanıştır. Eşik saygın ve kutsaldır. Din büyüklerinin yattığı yatırlar ziyaret edilirken eşikleri niyaz edilir, o kapıdan şefaht beklenir. Anadolu’da evlenip yeni evine giren gelin, yeni evine (yeni hayata) girerken evin eşiğini niyaz eder.

Mum Yakma: Mum yakılması ve ateş yakılması eski Türk inançlarındandır. Bunun kökeni ateşin kutsal sayıldığı döneme dayanır. Ateşe, suya, taşa, türbeye dua edilmesi buralardan medet umulması eski inançlardan kalmadır. Anadolu’da yatır, türbe, dergâh, kutsal taşlar, mezar vb. ziyaretlere gidilir.

Dolu Kesme: Doluyu dindirmek için bir anne, ilk çocuğunun eline en büyük dolu parçasını verir, “Anamın ilkiyim, dağda gezen tilkiyim” dedirttikten sonra bıçakla dolu parçasını kestirir. Doluyu dindirmek için havaya bir demir parçası atılır.

Aşure: Hicri yılbaşının onuncu gününde, muharrem ayının onunda aşure geleneği başlar. Buna göre evde bulunan her tür yiyecektten ve bilhassa kurban etinden teşekkür eden aş pişirilir. İslami düşünceden ileri gelen bu gelenekte gaye fakir

fukaraya yiyecek dağıtmak ve muhabbeti artırarak bütünleşmeyi sağlamaktır. Çeşitli yiyeceklerin karışımından olan aş, önce fakirlere sonra da komşulara ikram edilir. Hemen her evde pişen aş genelde pekmez ve süttten yapılır. Aşüre yapamayan aileler buğday, nohut, mercimek ve fasulye karışımından hedik yapıp, dağıtırlar.

Zemheri Karısı: Kışın şiddetli zamanlarda Zemheri isminde bir karının gelip yerleşim yerindeki adamlardan birini ismiyle çağırır. İstedığı adam ismini duyup Karının arkasından giderse bir daha geri gelmezmiş. Bu Karıyı gördüğünü ifade edenlerin olduğu söylenir (Yalman, 1977b: 361).

Çömçe Gelin (Yağmur Duası): Yağmur için her evden döğme toplanır. Cami avlusunda Aşüre pişirilir halka dağıtılır. Bir Gavur kafasını suya batırmak, su kaplumbağasını ağaca asmak, yılanı diri diri ateşe atmak, yağmur yağması için yapılan dua inanışlarından.

Ölülerle İlgili İnanışlar: Mezar başına ateş yakmak bir gelenektir. Bunun ölüye Ahirette ışık sağlayacağına inanılır. Genç ölenlerin mezarına bayrak asmak, ölü çıkan evden kırk gün sonra Canaşı denilen yemek ziyafeti vermek yaygın adetlerdendir (Yalman, 1977b: 362, 402).

Hortlama: Halk bazı ölülerin mezardan kalktığını ve hortlak olduğunu ifade eder. Bu kimselerin genelde günahkâr kişiler olduğuna inanılır ve hep çevrede gezdiği iddia edilir.

Köpek Uluması: Köpek uluması pek hayra alamet değildir. Hangi evin yakınında uluma gerçekleşmiş, köpek hangi eve bakıp ulumuş ise o evden cenaze çıkacağına inanılır. Ateşte yanan odun parçasını ona atmak ve susturmak veya evdeki bir ayakkabıyı ters çevirmek olumsuz durum için bir çözüm olarak görülmüştür. Yine bazı bölgelerde Andırın'ın bazı köylerinde kuşlardan Baykuş pek hayra yorulmaz. Baykuş hangi evin yakınına tünemiş ise o eve uğursuzluk getireceğine inanılır. Onun bir de ötmesi daha kötü bir felaketin habercisidir.

5.3.2. Gelenek ve Göreneklere

Gelin Adetleri: Gelinin başının üzerinden buğday, arpa, ekmek parçası ve bozuk para dökmek: Evlenen çiftin rızıklarının bol olması amacıyla gelin, oğlan evinin kapısından içeri girerken başının üzerinden daha önceden hazırlanarak bir kapın içerisine konmuş, buğday, arpa, küçük ekmek parçaları ve para saçılır. Saçılan bu karışımdan birer tane toplanarak gelinin cebine konulduğu gibi, toplayanlar da bu paraları alarak kendi ceplerine koyarlar; böylece bu paradan alanların kısmetlerinin açılacağına inanılır. Gelin attan inmeden kayınbabası ona bir hediye vaadinde bulunur gelin ondan sonra attan iner (Yalman, 1977b: 363).

Ayakkabı altına isim yazılması: Gelinin, gelin gideceği gün giyeceği ayakkabının altına bekâr kızların isimleri yazılır. Gelin, baba evinden ayrılırken ayakkabısını yerde sürüyerek çıkar ve gelin vardığı evde ayakkabısının altına bakılır; hangi kızın ismi silinmişse o kıza yakın bir zamanda “dünür” gelineceğine inanılır.

Taş koyma ve mendil atma: Gelin, gelin gittiği evde taş gibi ağır olsun, hafif,

basit insan olmasın ve hane- sinde saygılı olsun diye, gelin baba evin- den çıktıktan sonra anası, bir büyük taş alır ve bir kenara bırakır. Yine gelin, gelin arabasına bindikten sonra ağlayıp gözlerini sildiği mendili gelin gideceği eve götürmeyecek yere atar. Şayet unuttur da mendilini yanında götürürse gelin geldiği evde gözyaşının dinmeyeceğine ve geçimsizlik olacağına inanılır. Bu nedenle gözyaşı ile ıslanmış mendil baba evinden çıktıktan sonra yola atılır ve erkek evine götürülmez.

Gelinin baba evinden birer tane tabak, ekmek, kaşık ve çivi alması: Gelin, baba evinden çeyizden ayrı olarak, bir tabak, bir tüm ekmek, bir kaşık ve bir de kullanılmamış çivi alarak oğlan evine getirir. Gelin, gittiği eve çivi gibi çakılıp kalsın ve bir daha baba evine geri dönmesin dileği ile amacıyla getirdiği çivi evin her hangi bir odasının kible tarafındaki duvara çakılır. Ekmek, tabak ve kaşık ise, artık gelinin baba evinde rızkının kalmadığını, bundan böyle rızkının kocasının evinde olduğunu ifade etmektedir.

Kuşak Kuşatma: Kuşak bağlama âdeti gelinin yakınları tarafından bağlanır ve bekâreti temsil eder. Düğün günü gelinin erkek kardeşi yoksa dayısı veya amcası “gelin kuşağı” adı verilen kırmızı ipek şeridi, gelinin beline üç defa çözerek bağlar. Bu davranışla gelinin gideceği yere bolluk, bereket ve uğur getireceğine inanılır.

Gelin Başı Selavatlama: Çeyizden sonraki gün yenge, kız evine gelir. Akşam kına eğlencesi düzenlenir. Kınada davetliler oynar, eğlenir, sonra da kına yakılır. Eğlence bittikten sonra gelinin başı selavatlanır ve başında kelle şekerini kırılır. Şekerin bir kısmı ayrılır, düğün günü gelinle damat eve gittiğinde şerbet yapılıp içirilir. Eskiden kaynana, gelinin sözünü tutması için şerbete tükürmüştü. Tarsus'ta oğlan evinden iki tepsi öteberi hazırlanır. Köyün erkekleri bu tepsileri alır, gezdirerek kız evine getirir. Bu eşyalar kız evine bırakılır. Köy halkı kız evinde toplanır. Gelin ortaya getirilir, davul çalınır, oynanır. Gelin bacı (Köyün ileri gelen, hali vakti yerinde, dul olmayan kadını) gelir, gelinin başında el demiriyle kelle şekerini kırar. Kınaya gelenler başlarının ağrıması için bu şekerden yerler. Şekerin baş kısmı oğlanın annesine ya da kız kardeşine verilir. İlk gece gelinle damada bu şekerden şerbet yapılıp içirilir. Gelinin başına altın veya para atılır. Akşam komşular gelir, gelin ortaya alınır, kına yakılır. Kına özendikten sonra gelinin eline biraz konur. Bu kına selavatlanır ve damada gönderilir. Damat bu kınayı serçe parmağına yakar (Dalgıntekin, 1995: 87).

Türkmenlerde duvak günü, kimi yörelerde çeşitli büyüsel pratikler de uygulanmaktadır. Bunların bazılarında gelin kibleye doğru dönerek bir yastığa diz çöküp dua etmektedir. Yastığın etrafında üç kez döndürülür, ardından yastığın üzerine diz çöktürülmektedir. Ortaya konan yastığın üzerinden atlatılmakta ve dilekte bulunması istenmektedir. Ayrıca beraberinde getirdiği tuz ve şekerini, mevlitte ortaya konan okunmuş tuz ve şekerle karıştırmaktadır. Tuz ve şekerin üstünde durduğu sehpayı üç kez selavatla kaldırarak dilekte bulunmaktadır. Yapılan bu pratiklerde amaç, gelinin yeni geldiği bu evde ağzının tatlı, geçiminin iyi, çocuklarının sağlıklı olmasıdır. Yastığın obje olarak kullanılması, evlilik için toplumumuzda sıkça kullanılan “bir yastıkta kocama” sözünün bir yansımasıdır. Bu pratikle çiftlerin aynı yastığa yıllarca baş koymaları istenmektedir (Başçetinçelik, 1998).

Kilit Açma: Belli bir yaşa geldiği halde evlenemeyen kızların kismetlerini açmak için çeşitli yollara başvurulur. Bunların başında kilit açma gelir. Kilit açma eylemi, cuma günü camiden ilk çıkan kişiye yaptırılmaktadır. Kilit kızın başının üstünde

açtırılmaktadır. Kimi zaman kilit perşembe akşamı bir delikanlıya kapattırılmakta kimi zaman da camiye giren kişiye kilit verilmekte; bu kişi girerken kilitlediği kilidi, camiden çıktuktan sonra dualarla açmaktadır (Örnek, 1995: 203).

Tozak: Güneyde Türkmenlerin kız ve gelinleri, tavuk tüylerini boyayarak başlarına takarlar, onun ismine “tozak” denir. Tozak takılırken şu mani söylenir:

Yel vurur kozak oynar
Başında tozak oynar
Ben yarimi ne yaptım ki
O benden uzak oynar

Bu tozak, köy kadınları tarafından saatlerce hazırlanarak yapılır. Bu tozağı takan kızların kısmetinin açılacağına, tozağı takan gelinlere ise uğur getireceğine inanılır (Yalman, 1977b: 135).

Gelinin kucacağına çocuk verme: Gelin, damat evine gelip, gelinlik duvağı açılmadan, gelinin kucacağına küçük bir çocuk verilir. Eğer gelinin kucacağına verilen çocuk, erkek ise gelinin ilk çocuğunun erkek, kız ise ilk çocuğunun kız olacağına inanılır.

Gelinlik Etme: Gelin evdeki ilk günlerinde kayınbabası ve diğer aile büyükleriyle konuşmaz. Hatta onların bulunduğu yerde konuşmamaya dikkat eder. Burada gelinin utanmasıyla birlikte büyüklerine saygı duyması gözlemlenmektedir. Gelin onlardan önce katıldığı gibi onlardan sonra kalkar. Aynı sofrada fazlaca yemek yemez. Kayınbaba bir müddet sonra gelinin bu itaat ve saygısına bir hediye alır ve konuşmasına izin verir (tarla, inek, koyun...) (Yalman, 1977b: 364).

5.3.3. Evlenme Adetleri

Evlenme Usulleri: Türkmenlerde evlilik genelde görücü usuldedir. Tek eşli evlilik yaygındır. Hanım ölürse ancak ikinci eş alma işlemi gerçekleşir. Nadir olarak çok eşli evlilikte görülmüştür. Türkmenlerde görücü usulü ile yapılan evliliklerde boşanma pek görülmemektedir. "Dünür" vasıtasıyla kız isteme sonucu evlilik yapılır (Yalman, 1977b: 207; Gökhan, 2009:301). Türkmenlerde yakın akraba evlilikleri oldukça fazladır. "Kendi döşeğimizi ele tepeletmeyelim, kendi kahrımızı ancak kendi birbirimiz çeker" düşünceleri ile kendi soylarından özelliklerini ve huylarını bildikleri, uyuşabileceğine inandıkları yakın akrabalarındaki kız ve erkekleri evlendirirler. Ayrıca mal paylaşımının olması da engellenmiş olurdu. Beşik kertmesi usulü pek nadir de olsa görülmektedir. Çok nadir de olsa görülen bir evlenme çeşidi de kocası ölen bir kadının aile içerisinde diğer bir kardeşe evlenmesidir. Türkmenler arasında değişik usulüyle evlenme çeşidine rastlanmamaktadır. Gönülsüz evlilikler pek kabul görmemekle birlikte anlaşma yoluyla evlilikler yapılmaktadır. Özellikle tüm Türkiye'de olduğu gibi Türkmenler arasında da bu usuller zamanın şartlarına göre değişikliğe uğramaktadır. Son yirmi yıl içinde ekonomik bakımdan iyileşen Türkmen halkı, okur-yazar oranının yükselmesi ve diğer etkenlerden dolayı anlaşma yoluyla evlenmeler rağbet kazanmaktadır.

Kız İsteme Görücülük: Askerlik çağına gelen veya askerliğini yapan gençler evlenme çağına gelmiş sayılırlar. Anne ve baba imkânlarını çocuklarını bir an evvel evlendirmek için ayarlayıp düzeltirler. Oğlanın beğendiği bir kızını anne ve babası görüp

beğenirlerse istemeye giderler. İstenilecek kızı gidip görenlere "görücü" denilir. Oğlan evlenme konusunu, ya kardeşleri vasıtasıyla anne ve babasına bildirir veya annesiyle konuşur. Bu olmazsa anne ve baba uygun gördükleri kızı, oğlanı da razı ederek istemeye giderler. Türkmenler arasında kız istemeye gitmeye "dügür gitme" veya "dügürücü gitme" kız istemeye giden gruba da "dügürücü" denilir (Gökhan, 2009: 301). Kız alınır ve aileler birbirini zamanla daha iyi tanıyıp düğünden önce bir kaynaşma sağlanır. Bu andan sonra kızın anne ve babası oğlanı ve ailesini daha iyi tanıyabilme faaliyetlerinde bulunurlar. Türkmenlerde bir kimsenin iyi bir hareketi olduğu zaman babasını bilenler "oğlum senin dayın kim!" diye sorarlar. Buna ait bir deyiş vardır;

Kak demeden kalkan evlad
Tut demeden tutan avrad
Günde devlet günde devlet (Yalman, 1977b: 504).

Oğlan tarafı da kız tarafında olduğu gibi kızın anasının, babasının aslı ve asâleti göz önünde bulundurulur. Buna ilişkin Kayseri Türkmenleri arasında şöyle deyimler vardır;

“Kenarına bak bezini al,
Anasına bak kızını al”
“At olacak kısrak tay iken belli olur.”
“Kedi ne ki budu o olsun”.
“Hatın getir ki, baa (bey) doğursun”.

Daha sonra erkek tarafı ağızları tatlandırıp bundan sonraki dönemde ailenin sohbet ve ilişkilerinin iyi geçmesi için tatlı bir şeyler getirip kız evine gelenlere tutar. Türkmenlerde kadına duyulan saygı ile birlikte kadın güvencesi sonsuzdur. Bu güvence ve namusun ve iffetin de koruyucusu olmuştur. Bu büyük güvenceye karşın bizde namus meselesi erkeklerden ziyade kadınlarımız tarafından korunduğunu ileri atarsak doğru olur. Türkmen kadınlarındaki başlıca özelliklerden biri de aile uyumu ve evlenmedeki, ayrılmadaki uyumdur. Türkmen kızları genellikle güvercin tabiatlıdır. Yaşları her ne olursa olsun ikinci kocaya gitmezler. Çocuğu olmaz da kocası da ölürse koca evinde sığınacak imkân bulamazsa gitmek zorunda kalırlar.

Kız isteme ve düğürcülükle ilgili âdetler Türkmenlerin hemen hemen hepsinde aynıdır. Bazı küçük farklılıklar olmakla birlikte gelenekler aynı gibidir. Bu âdetler ya büyük bilrikişiler gözetiminde gerçekleştirilir ya da bu kişilere danışılarak yapılır.

Düzen Düzme ve Düğün Gününü Kararlaştırma (Gün Kesme): Türkmenlerde düğün genellikle sonbaharda yapılır. Yaylalara beslediği hayvanlar satılacak, diğer işler bitecektir. Elde edilen ürünler satıldıktan sonra düğün hazırlıkları başlar. Düğün gününün tespit edilmesi için oğlan evi hediyelerle kız evine "gün kesmeye" gider. Burada kız evinin istekleri ön plandadır. Oğlan evi için müsait bir gün teklifinde bulunmadığı takdirde ortak kararlar alınır. İki taraf karşılıklı meşveret yoluyla düğün gününü ve düğün şartlarını belirlemiş olur. Düğün günü kararlaştırıldıktan sonra, özellikle oğlan evi tarafından çevrede cenazesi olan ve üzüntüsü bulunan -Türkmen deyişleriyle; "hastası sayrısı bulunan"- kişilerden izin alınır. Bu evin yaşlıları ya da oğlan annesi, babası ve abisi tarafından mutlaka yerine getirilmesi gereken bir âdettir. Düğünün ne şekilde yapılacağı, çehiz vesaire neler alınacağı kız ve oğlan evi tarafından kararlaştırılır. Düğün günü kesildikten sonra kız evi yatak, yorgan, döşek vs. yapmak

üzere oğlan evinden yün ister. Kızın yakınlarınca yün türküler, maniler söylenerek dere kenarında yıkanır.

Okuntu (Okuyuntu-Oykuntu) ve Davet- Yol Gönderme: Okuntu bir bakıma düğüne davettir. Oğlan ve kız evi kendilerine yakın komşu ve akrabalarına düğünlerini ilan eden ve davetiye niteliğinde olan hediyeler dağıtırlar ki davetiyelere "okuntu" veya "davetiye" denmektedir. Bunu dağıtanada Okuyucu denir. Dağıtacak okuntu ise; su bardağı, çay bardağı, ağaç kaşık, eşarp, çorap, tülbent, gömlek... gibi şeylerdir. Şimdi okuntu yerine ise matbaada basılmış davetiyeler kullanılmaktadır. Okuntu çok eskiden kalma bir tabirdir. Hun, Göktürk ve diğer eski Türk devletlerinin hakanları, maiyetinde bulunduğu halkını savaş vs. sebeplerle toplamak istediğinde onlara ya da kendine bağlı boy beylerine "ok" gönderirmiş. Bu sebeple okuntu (okuyuntu) tabiri ve geleneğinin eskiden beri yaşatıldığı görülmektedir. Türkmen düğünleri yardımlaşma ile olur. Oğlan evine getirilen malların hepsi düğünde kesilerek kavurma yapıp yenir. Kız evine daha çok çeyize yarayacak eşyalar getirilir. Oğlan evine getirilen paralar getiren kişi tarafından oğlanın babasına verilir. Eğer oğlanın babası bulunmuyorsa oğlanın ağabeyine veya amcasına da verilebilir. Bu paraların düğün masraflarını karşılaması amaçlanır. Oğlan evine getirilen hediyeler şahıs olarak verilebileceği gibi bir kabilenin ortaklaşa olarak hazırladığı da verilebilir (Yalman, 1977b: 209).

Çeyiz (Çehiz) ve Çeyize Bakma: Türkmen kızları küçük yaştan itibaren kendileri için çeyiz hazırlamaya başlarlar. Çeyiz, evlendikleri zaman kendi evlerine götürmek ve kullanmak için özel olarak yaptıkları dantel, örgü, yorgan, yatak, yastık, kilim, giyecek vb. eşyalardır. Ayrıca genç kızlar hazırladıkları çeyizleri sandık içi denilen ince işlerle çoğaltırlar. Çeyize bakmaya gelen kadın ve kızlar halı, kilim, battaniye vb. ev eşyası cinsinden hediyelerle birlikte gelirler. Düğün günü çeyiz kız evinden alınarak oğlan evine götürülür. Bu arada verilen eşyaların neler olduğu ve değerleri iki nüsha halinde şahitler önünde yazılır ve birisi kız evine diğeri de oğlan evine verilir. Oğlan evi de gelene aldığı çeyizlik eşyaları ve ev eşyalarını damadın annesi tarafından çevredeki kadın ve kızlara gösterir (Yalman, 1977b: 209).

Düğün: Düğünler genellikle sonbahar aylarında yapılmaktadır. Türkmenlerin yayla mevsiminde ya da bitimi aşamasında gerçekleşirdi. Türkmenlerde düğün yemeğinin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Kuru kuruya düğün yapılmaz. Düğün süresince kazanlar dolusu etli yemekler, etli pilavlar, kavurmalar hiç eksik edilmez. Daima hazır bulundurulur. Yemeklerin yanında ayranlar (katık-çalkamaç) boldur. Yemeklerin çoğu etli olarak hazırlanır. Çünkü akrabalar, aile dostları tarafından hediye olarak getirilen koyun, keçi, kuzu gibi mallar hemen kesilerek yemeklerin içine katılır. Düğün evine gelen misafire hizmet büyüktür. Düğünün birinci günü öğle vakti oğlan evine komşular, akrabalar davet edilir. Düğün yemeği düğünün başladığına işaret eder. Düğün yemeğinden sonra, gelen misafirler düğün sahibine "bayrağın hayırlı olsun" der. Düğün sahibi de "darısı kızına oğluna olsun ya da darısı başına olsun, Allah razı olsun" gibi hayır dualarında bulunulur.

Düğün Bayrağının Kalkması ve Türkmen Düğünü: Düğün bayrağı ya da gelin bayrağı çekme olarak bilinir (Yalman, 1977b: 504). Pazartesi veya perşembe günleri kaldırılır. Bu günlerde bayrağın kalkması Türkmenler arasında, pazartesi ve perşembe günlerinin mübarek görülmesinden dolayıdır. Perşembe günü düğünün başlaması durumunda gelin pazar akşamı oğlan evine iner. Pazartesi başlaması

durumunda gelin perşembe günü (deri günü) oğlan evine iner. Her iki durumda da gelinin gelin inmesi kutsal ve sevap gecelere rastlamaktadır. Bayrak kalkmadan önce oğlan evi köyde ölen varsa sahibinden müsaade alır. Yeniden taziye yapılmaktadır. Buna "yas alma" adı verilmektedir.

Pazartesi ve Perşembe camiden çıkan cemaat hoca ile birlikte düğün evine gider ve düğünün yapılacağı evin önünde, kapı yanında, sağ tarafa bir çukur kazılır. Evden daha yüksekte çevreden rahatlıkla görülebilecek bir direk ucuna birkaç tavuk teleği batırılan elma ya da soğan, direğin tepesindeki sivri uca saplanır. Buna "tozzak" adı verilir. Bu tozzağı düşürüp, gelin oğlan evine indiği (geldiği) vakit geline veren bahşış alır. Tozzağın anlamı kurulan ailenin sağlam temellere oturtulmasıdır. Soğanın kök salması bu durumu sembollendirir. Bayrak direğinin bir yere oturtulması için çukur kazılır. Çukurun yanında bir kurban kesilerek kanı bu çukura akıtılır. Bu kanın anlamı; kaza ve belalara karşı emniyet ve koruyucu bir unsur olmasıdır. Bayrak dikildikten sonra zincir ile duvara bağlanır ve zincir kilit ile vurulur. Bu kilidin yeni ve parlak olması önemlidir. Anahtarı ev sahibi yani düğün sahibi saklamalıdır. Kilit yine kilitleyen tarafından açılmalıdır. Bu anahtar ise bekâretin simgesidir. Kilidin gerdek gecesi açılması gerekmektedir.

Bayrağın kaldırılması akabinde öğle yemeği yenir. Bundan sonra davul koygun koygun, zurna ezgin ezgin önce bir uzun hava çalar. Ardından neşeli havalar çalmaya başlar. Oradakiler halay çekmeye başlarlar. Halaydan başka seyirlik oyunlar da oynanır. Düğünün birinci günü başlamış olur.

Düğünlerin eğlence ağırlıklı olmasının temelinde "murad alma, murada erme, bu mutluluğu yaşama" düşüncesi yer almaktadır. Geniş bir kitle çalgısız, davulsuz, zurnasız düğün yapılmasını başkalarına göre aşağılık olarak nitelerler. "Benim kızım dul mu da davulsuz, zurnasız gelin olacak..." itirazını yaparlar. Veya "Oğlum Bir daha mı evlendireceğim?..." anlayışıyla hareket ederler. "Düğüne giden oynar, ölüye giden ağlar..." anlayışıyla her türlü alışkanlıklarının da hoş görülmesini isterler.

Oğlanın bilhassa bacıları, erkek kardeşleri ve eniştelere düğünde pervane gibi dönerler. Hizmet ederler koştururlar. Düğüne gelen davetlilerin hediyeler düğün evinin şerefi demektir. Çünkü hediye getiren kişi aynı zamanda kendi şerefini de düşünmek zorundadır. Getirilen hediyeler genel olarak koyun, keçi ve sığır gibi kesim mallarıdır. Bu hediyeleri üç beş kişi ortak olarak ta getirebilir. Bunun yanında tek başına tosun getirenler de vardır. Düğüne gelenler sanki bu gelişlerini gösterircesine veya düğün evini şerefendirircesine gelmeden, uzaktan silah sıkarlar. Düğüne gelen kişiyi, düğünde hizmet edenlerden biri koşarak karşılar. Getirdiği hayvanı elinden alarak ahıra götürür. Gelenin şerefine davul ve zurna karşılama havasını çalarlar. Davul ve zurnacı geleni karşılama havasıyla eğilerek, bükülerek "hoş geldiniz" imajı ile selamlarlar. Buna Türkmenler arasında "şâbeleme" adı verilir. Misafiri düğün sahibi karşılar ve evliliğe (büyük oda) otururlar. Düğüne iştirak böylece tamamlanır. Düğünün ikinci günü, düğünün ilk gününe nazaran daha şenlikli ve eğlenceli geçer. Davul-zurna eşliğinde halaylar çekilir. Ayrıca kadınlar ve kızlar kendi aralarında, ev içerisinde çağırdıkları türkülerle de halay çekerler. Erkekler ise davul-zurna eşliğinde halay çekerler, toplu ve ikiyeşerli oyunlar oynanır, yaşlılar kendilerine ayrılan odalarda düğün muhabbeti yaparlar.

Kına Gecesi ve Kına Yakma: Düğünü üçüncü günü ikindi vakti oğlan evi yengeler, bir kısım akraba ve dostlarla kız evine kına yakmaya giderler. Bunlar arasında daha çok kadınlar yer alır. Oğlan evinden gelenler kız eviyle birlikte akşama kadar oturur, sohbet eder, çalıp oynarlar. Karşılıklı türküler ve maniler söylerler. Yengeler kız evine gelirken "kına yemişi" denilen öteberi getirirler. Kızı süsler, kınayı hazırlarlar.

Yenge: kadınlardan oluşan, oğlan evinden kız evine gelen, kızını süsleyip kınayı hazırlayan ve yakanlara denir. Kına yakmak için kızın babasından müsaade istenir. Tepsiyeye kınalar top top dizilerek üzerine mumlar konur. Kadınlar halka vaziyeti alırlar. Gelin olacak kızın başının üstünde kına tepsisi tutularak genç kızların türkü söylediği alana getirilir. Daha sonra davul- zurna kına havası çalarak kına yakılmaya başlanır. Kına gecesi ağıtları söylenir. Gelin olacak kız, annesi ve arkadaşları ağlarlar. Kına yakıldıktan sonra topluluğa "kına yemişi" dağıtılır. Kız evinden gönderilen kına ile oğlanın eline de kına yakarlar. Kına yakılırken söylenen ağıtlardan bazıları şunlardır (Yalman, 1977a: 29):

Kız anası kız babası,
Başında mumlar yanası,
İşte koyup gidiyorum,
Büyük ev ıssız kalası.

Baba kızın çok muyudu?
Bir kız sana yük müyüdü?
Kırılması emmilerim,
Hiç oğlunuz yok muyudu?

Baba ekinin bitti mi?
Kardeş ekmeğın arttı mı?
İşte koyup gidiyorum,
Elkızı keyfin yetti mi?

Elimi yuduğum arklar,
Belimi verdiğim dutlar,
Onu da göresim geldi,
Yolladığım koca itler.

Atladım geçtim eşiği,
Sofra da buldum kaşığı,
İşte koyup gidiyorum,
Büyük evin yakışığı.

Bindirirler Arap ata,
Dönderirler yüzüm öte,
Savuşturun eşim kızlar,
Yedioluk tan daha öte.

Gıcılar kavak gıcılar,
Kavak değil oduncular,
İşte geldim gidiyorum,
İşte geldi kınacılar.

Kız anam kınan kutlu olsun. Bu ağıtlar söylendikten sonra ya ağıt aralarında ya da kına yakılırken salavat getirilir. Kına tepsisi gezdirilerek kadınlar ellerine kına çalar. Böylece neşe ve eğlence içerisinde kına yakılır, dualar edilir.

Gelin Alma- Gelin Getirme- Gelin İndirme: Düğünün son günü sabahı gelini getirmek için "seğmen alayı" toplanır. Seğmenler oğlan evinden gelin kızı almak için giden topluluktur. Buna ayrıca "gelinci" de denir. Eskiden gelini almak için at götürülürmüş. Gelini almaya giderken yolda salavat getirirler. Kız evine yaklaştığı zaman oğlan evinin bayraktarı ile kız evinin bayraktarları birbirleri ile karşı karşıya gelerek soru sorarlar: Nereden gelip nereye gidiyorsun?

Oğlan evinin bayraktarı:

Hazırlardan gelip hızırlara gidiyoruz.

Kız evinin bayraktarı:

Hazırlar kim? Hızırlar kim?

Oğlan evinin bayraktarı:

Hazırlar sizsiniz. Hızırlar bizik.

Kız evinin bayraktarı:

Bir nedir?

Oğlan evinin bayraktarı:

Allah

Kız evinin bayraktarı:

Beş nedir?

Oğlan evini bayraktarı:

İslam'ın beş şartı

Kız evinin bayraktarı:

On beşinde kocada, otuzunda genç nedir?

Oğlan evinin bayraktarı:

Ay.

Kız evinin bayraktarı:

Bir kağıda kaç delik vardır?

Oğlan evinin bayraktarı:

Bu türden sorular sorulabilir. Bayraktarlık geleneği Türkler'de Orta Asya'dan beri gelme geleneklerdendir. Boylar birbiriyle savaşıma yerine içlerinden birer kişiyi çıkartıp onları karşılaştırırlar. Bir nevi onlar kendi boylarını temsilen birbiri ile yarışır. Kız evinin bayraktarı oğlan evinden bir şeyler almak için her türlü soruyu sorarlar.

Sabahtan kız evine gelen yengeler gelin kızı hazırlarlar. Gelin kapıdan çıkarken anne, baba ve kardeşleriyle vedalaşır. Gelinin gelinliğinin üzerinden beline taktığı kırmızı ipekten kuşağın erkek kardeşi tarafından bağlanması namusu simgelemektedir. Gelin çıkmaya hazırlanırken gelinin küçük kardeşlerinden birisi kapıya durur. Buna "kapı yolu" denir. Ya da çeyiz çıkarken sandığa oturur. Buna da "sandık yolu" denir. Bu çocukları sevindirmek amacıyla yapılan âdettir. Sandık ve diğer çeyizler oğlan evine götürülürken tek tek bu eşyalar iki kağıda yazılır ve fiyatları belirlenir. Bu kağıt iki kişi tarafından imzalatılır. Türkmenlerdeki "çeyiz yazma geleneği" dinimizde kadının hakkı olan "Mihir" konusunu göstermektedir. Bu âdet sayesinde kadına verilmesi dinimize göre şart olan mihir işi de yapılmış bulunmaktadır.

Davul-zurna "gelin havasını" vururken iki tarafta da heyecan artmaya başlar. Ancak gelinin kapıdan çıkartılıp ata ya da günümüzde çoğu kez arabaya bindirilmesi hiç de kolay değildir. Erkek tarafı birçok tatlı eziyete uğrayıp, hayli ceza ödemesine rağmen, gelini alarak anıyla- şanıyla, teliyle- puluyla oğlan evine götürmektedir. Bu coşkunuğu arada sırada havaya sıkılan silah seslerini karşılaması olağandır. Gelin oğlan evine yaklaştığı zaman gelinin yüksüğü kaçırlır. Bunu damada götüren ilk kişi bahşişini

alır. Tabi bu âdet özellikle arabalarla gelini getirme sonucu unutulmaktadır. Gelin kapıya geldiği zaman ise kucağına oğlan çocuğu verilir. Bunun anlamı doğuracağı çocuğun oğlan olmasıdır. Gelin oğlan evine gelince attan veya arabadan inmez. "Gelin attan inmiyor. Kaynanası, kayınbabası ne veriyor." Derler ve kaynana ve kayınbaba hediyelerini söylerler. Gelin inmeden ayağının önüne kurban kesilir. Kurban kanından gelinin alınına çalınır. Damın başına çıkan birisi bozuk para ve yemiş karışımı, buğday dolu bir çerezi gelinin başından saçarlar. Bu âdetin anlamı; gelinin rızkının bol olacağına işaretler. Gelin oğlan evine girerken kilimleri toplayarak girer. Bu âdetin anlamı;"Ben bu eve hizmet için geldim" demektir. Gelinin kaynanası elinde tuttuğu Kur'an-ı Kerim'i kapıdan geçerken gelinin tepesinde tutar. Anlamı; "Gelinin Kur'an yolundan ayrılmamasıdır." Gelin kendi evinden bir bardağı, şişeyi veya cereyi kırar. Kapının üstüne sokulan oklava ve hançer gibi şeyleri yerinden çıkarır. Bunun anlamı; gelinin becerikliliğini ölçmektir. Gelinin içeri sağ ayağı ile girmesi sevaptır. Atından ya da arabadan inen gelin "evlik" odasına götürülür. "Yüklük" denen yatak yığıntısının önünde bekletilir. Buna "gelin süzülmesi" denir. Kadınlar ara sıra duvağını kaldırarak süzülen geline bakarlar. Burada oyunlar oynanarak "gelin övme denilen türkü ile gelin övülür. Gelin övme geleneği Dede Korkut kitabında dahi vardır. Gelin övme işi esnasında duvağını açarsa övme işlemi tamamlanmış olur (Yalman, 1977b: 209, 363).

Bu övgü;
 Giydiğin atlas gelinim, giydiğin atlas
 İğneler batmaz gelinim, iğneler batmaz
 Yar sensiz yatmaz gelinim, yar sensiz yatmaz
 Sen sefâ geldin gelinim, gelmen kutlu olsun
 Yârenim yoldaşım bacım, Ağzın tatlı olsun.

Bunun dışında övücü maniler de söylenir;

Maraş'ta gelinim kına
 İn pınara gelinim pınara
 Sevdiğin suna gelinim suna
 Ağzın tatlı olsun gelinim.

Maraş'ta çizme gelinim çizme
 Halaka gezme gelinim çıkma
 Sen sefâ geldin gelinim sen sefâ
 Ağzın tatlı olsun gelinim.

Halburda üzüm gelinim üzüm
 Nişanlın uzun gelinim uzun
 Sen sefâ geldin gelinim sen sefâ
 Ağzın tatlı olsun gelinim.

Halburda kepek gelinim kepek
 Nişanlın köpek gelinim köpek
 Sen sefâ geldin gelinim sen sefâ
 Ağzın tatlı olsun gelinim.

Bu arada gelin odası düzeltilir. Akşam misafirler topluca yemek yerler. Damat bu arada saklanır. Büyükler damadı getirin derlerse, yatsı namazına topluca camiye gidilir. Camiden çıkınca dualar ve ilahilerle eve gelinir. Geçler kendi aralarında damadı öven sözler söylerler(özne övme);

Sıra sıra söğütler
 Birbirini öğütler
 İzin versin yiğitler
 Ben beğimi överim
 Överim de överim
 Hayırlı olsun diyelim.

Sıra sıra yük taşı
 Sırmalı yüksük taşı
 İzin versin kız kardeşi
 Överim de överim
 Hayırlı olsun diyelim.

Sıra sıra sokular
 İzin verin fakılar
 Ben beğimi överim
 Överim de överim
 Hayırlı olsun diyelim.

Bu sırada evde, daha önce davet edilen imam bulunur. Hafif bir yemek yenir. Sonra müsaade alınarak damada sarık sarılır. Nişanda kıyılan nikâhtan ayrı olarak imama tekrar dini nikâh kıydırılır. Gelin nikâh kıyılırken gelmez ve vekâletini birisi alır. Nikâh kıyıldıktan sonra çerez yenir. Damadın başındaki sarık çıkartılarak ortaya konur. Sarığı ve bıçağı kaldıranlar ayrı ayrı hediyeler verirler. En büyük hediye sarığı kaldıran verir. Bu günde damada kötü şakalar yapılır. Özellikle eşyaları saklanır. Bu yüzden sağdıçların çok dikkatli olması gerekir.

Sağdıçlık ve Sağdıçlar: Düğün müddetince damada yardımcı olan ve koruyan; biri evli diğeri bekar olan iki kişi görev alır. Damat düğün süresince konuşmaz, ihtiyatlı ve ağır başlı hareket eder. İhtiyaçlarını sağdıçların kulaklarına fısıldayarak karşılar. Damadın eşyalarını (yüzük, mendil, saat, ayakkabı...) saklayarak hediye almak isteyen gençlerin bu hareketlerine meydan vermemek için sağdıçlar çok uyanık ve tedbirli olmak mecburiyetindedirler. Aksi halde bu cezaları sağdıç karşılar. Damadın kaçırılması ve saklanması gibi hallerde damat karşı koyamaz ve itaat eder. Damadın âdetlere ters düşen herhangi bir hareketi, oradaki arkadaşları tarafından cezalandırılır ve bunu damat karşılar. O sebeple sağdıçlar hem kendileri uyanık ve tedbirli olacaklar, hem de damada âdetleri öğreteceklerdir. Sağdıçlar damadı koruyup kollayacaklarından dolayı genellikle yakın akrabalarından ve samimi arkadaşlarından seçilir. Evli sağdıç ayrıca damada evlilik ve gerdekle ilgili bilmesi gerekenleri de öğretir.

Gerdek (Özne Koyurma- Özne Bırakma): Damat kızın bulunduğu odaya girmeden önce kadınlar bu konu hakkında kısa bilgiler verirler. Damadın arkadaşları daha sonra kapı önünde özneyi sırtına hafif yumruklar indirip tebrik ederek, gelinin bulunduğu odaya doğru iterler. Damat gelinin yüzünü açmak için "yüz görümlülüğü"

denen hediye verir. İki kadın kapıyı terk etmez. Ayrıca iki erkek de evi dışarıdan muhafazaya alır. Eğer gerdek olumlu sonuç vermişse, damat iki el silah sıkar. Karı koca olunduktan sonra bayrağın kilidi açılarak bayrak indirilir. Yengeler durumu öğrenmek için yeni evlilerin yattığı yere varırlar. Bu arada akşam yemek sırasında orada bulunanlar tarafından sinide toplanan bu para çarşafın altına konur. Bu para çarşafı toplayan yengelere bahşıştır. Birkaç gün sonra gelinin kaynanası yakınlarının ve komşularının hanımlarını toplayarak gelinin kirli çarşafını gösterir. Bu sayede ileride olabilecek dedikodu önlenmiş olur (Yalman, 1977b: 211; Yalman, 1977a: 30).

5.3.4. Oyunlar, Destanlar, Âşıklar, Türküler, Ağıtlar, Folklor

Güreş: Güreşler Kispet giyilerek yapılır. Hemen hemen her düğünde ve bayramlarda güreş tutulurdu. Yenilgi yere düşenin sırtının yere gelmesiyle gerçekleşir. Başarılı olanlar çeşitli ödüllerle ödüllendirilirdi. Bölgedeki idari erkândan olan Belediyeler bu duruma öncülük ederlerdi. Kispetleri ücret karşılığında Belediye verir güreşlerin bitiminde geri alırdı. Bu Belediyenin geliri olarak kaydedilmiştir (Yalman, 1977: 364).

Kartal Oyunu: Genelde düğünlerde oynanan bu oyunda yere sağlam bir çul (halı-kilim) serilir. Adamlardan biri yere yatar ve leş gibi kımıldamadan durur. Oyuncular yerde yatanın çevresinde dönerek Kartalı temsil ederler. Davulun çalması devam ederken davula göre ritimle oynanır. Oynamaya devam ederken yatanın yanına diz çökülür. Davul hızlı çalmaya başlamıştır. Bu sırada oyuncular leşin çevresine diz çöktükleri an birbirine tükürmeye başlarlar. Çok komik çocukça bir durum oluşur. Sonra çulun uçlarından tutan oyuncular çulu kaldırıp yere vururlar. İçindeki çevik davranıp kaçarsa iyi olur aksi halde yaralanmalar gerçekleşir (Yalman, 1977: 365).

Gıngıç Oyunu: Bu oyun Tahtaravalli oyunudur. Çimen denilen yayladaki düz otlak üzerine yapılır. Yere çakılmış bir ağacın yukarı gelen kısmı sivrileştirilir. Başka bir ağaç ise yatay olmak üzere oyulup sivri olan yere geçirilir. Karşılıklı binenler hem aşağı yukarı inip çıkarlar. Hem de daire şeklinde dönüp dururlar. Dalağı olanlara bu oyunun iyi geldiği ifade edilir. Bazı yerlerde ise bu oyuna Cızırgan ismi de verilmektedir (Yalman, 1977: 365).

Serçe Oyunu: Bu oyun genellikle akşam veya geceleri oynanmaktadır. Özel bir çalgı havası vardır. Oyunda bir ebe ve 10-15 tane de oyuncu vardır. Bu oyuncular, baş taraftaki ebenin yaptığı her hareketi davul-zurna eşliğinde çalınan hava ile birlikte tekrarlamak zorundadırlar. Bu hareketler ne kadar zor ve ilgi çekici olursa, oyun o kadar heyecanlı olur. Hareketi yapamayan oyuncuya ebe elindeki deri ve sert kemerle vurur. Bu hareketler oyuna has hareketler olabildiği gibi ebenin bulduğu hareketler de olabilir. Örneğin; sırta çocuk almak, yerde takla atmak, komik yüz hareketlerinde bulunmak, yerde sürünmek, sıradan oyuncuların yanındaki burnunu tutmak, tek ayaküstünde sekmek, yanındaki adama vurmak.

Yüksük Oyunu. Düğünler bilindiği gibi üç gün sürmektedir. Yüksük oyunu da üç gün boyunca akşamları oynanır. Oyunda yine iki taraf vardır. Yüksük, oyun için kullanılan altı fincandan birinin içine konur ve tüm fincanlar ters çevrilir. Karşı taraftan yüksüğü bulmaları istenir. Yüksüğü bulan kişi kendi tarafına bir puan kazandırmış olur. Kazanamayan tarafa ise, çeşitli cezalar verilir. Bu cezalar çoğu zaman zor ve yerine

getirilmesi imkansız olan şeylerdir. Bu cezalardan bazıları; kalburla su taşıma, tavana asılan soğanın elleri bağlı olarak ağızla alınması, kış mevsimi ise nar, yaz mevsimi ise kar bulunmasını isteme gibi isteklerdir.

Cirit Oyunu: Bu oyun gündüz geniş bir meydana oynanır. Oyun için çevreden iyi cirit oynayan kimseler özel olarak davet edilir. Oyuncular atlarına binerler, ellerine ciritleri alırlar. Bunlar 30-40 kişi olabilir, sayıya göre iki eşit parçaya ayrılırlar. Aralarındaki mesafe ne kadar uzun olursa oyun o kadar heyecanlı olur. Gruplardan birinin bir oyuncusu meydanın ortasına gelerek, karşı taraftan birinin ismini söyler, değneği ona atmak suretiyle oyunu başlatır. Ondan sonra çağırdığı kişi kendini kovalar. Seyirciler atılan değnekleri toplayıp sahiplerine vererek oyunun heyecanına katılmış olurlar. Eğer atılan değnek ata değer ve atı öldürürse düğün sahibi atın bedelini öder. Oyunda çok yakından vurmamak yasaktır. Oyun esnasında atlar ve göstericiler çok çeşitli gösteriler sunarlar.(Karşı oyuncunun attığı ciridi havada yakalamak, atın karnı altına gizlenmek, tek üzengi üzerinde dikilmek gibi...)

Sin-Sin Oyunu: Sağmenler akşam yemeğini yedikten sonra halaylar başlar. Gece yapılan oyunların en ilginç sin-sin oyunudur (Gökhan, 2009: 305). Bunun için yerleşim yerinin uygun bir yerine ateş yakarlar. Bu ateşe Alanbaş denir. Davul ve zurna sin-sin havasını devamlı olarak çalar. Oyuncular teker teker ateşin çevresinde el ve ayak hareketleri ile durmadan dönerler. Ateşin başında oynayan kişi, topluluktan biri ateşin başına çıktığı zaman alanı terk eder. Bu terk etme işinde atik davranmazsa oyuna giren kişi oynayanın sırtına yumrukla vurarak çıkmasını sağlar. Bu sin-sin denilen oyunun yapıldığı vakitte ateşin çevresine toplananlar kendi arasında güreş tutarlar. Herkes kendi gözüne kestirdiği rakibi olabilecek kimselerle güreşir. Rakiplerde bir dengesizlik olursa orada bulunan ileri gelen büyükler müdahale ederler. Bu güreşlere sağmenlerle birlikte komşu köylerden tanınmış pehlivanlar davet edilir. Galip çıkan pehlivanlara derecelerine göre ikramiye verilir.

Ağıt Adetleri: Ağıtlarda ölünün elbiseleri ortaya konur. Toplanan kadınlar ağıtçı kadının ölünün elbisesini birer birer eline alıp ağıt yakmasına ağlaşırlar. Ölünün üzerinden çıkan çamaşıra Soyka denir.

Yol üstünde kutlu kise
Aldım ağzın bağlamaya
Eller düğün bayram etsin
Ben koyuldum ağlamaya

Satarlar kara Katırı
Saymazlar bir de hatırı
Günde bin ağılar yerdim
Doymaz kaya karalarım

Aşa'ma (Ayşe'me) belik sallatmam
Abanın içine korum
Kadani alamda hırka (ölünün hırkası)
Ben ağlarım korka korka (Yalman, 1977b: 361).

Türküler: Maraş Binboğa Dağlarını gezen A.R. Yalman'ın, Nedirli Aşireti topraklarını gezerken karşılaştığı Ahmet isimli şahıstan dinleyip naklettiği bir Türküde;
Annacımda duran gelin,
Durup durup bin yaşasın,
Dosta selam salan gelin,
Salan gelin bin yaşasın.
Okur yazar durmaz kalan,
Bir dilinden çıkmaz yalan,
Uğrun uğrun selam salan,
Salan gelin bin yaşasın.

Akdenizin altı yalı,
Huriler ne bilsin malı;
Dostuna veren şeftali,
Veren gelin bin yaşasın.

Aşık alim der; coşunca,
Aşk dağlarını aşınca,
İsmin desem eller duyar,
Gelin gelin bin yaşasın.

Maraş Binboğa Dağlarını gezen A.R. Yalman'ın aynı kişiden naklettiği başka bir Türküde yine şu şekildedir;

Hey Ağalar, kötü avrada etmen emeği,
Midem çekmez pişirdiği yemeği!
Kazandan çıktı bir kıl emiği,
Alman kötü avradı huri de olsa.

Kötü avrat dersin çifiştar düşmez,
Üfüre üfüre mancası(yemek- kedi kopek yemeği) pişmez,
Bir at üste versen kimse değişmez,
Alman kötü am'adı huri de olsa..

Kaşını yıkmış da, yüzün şişirir,
Somranı somranı manca pişirir,
Döşeği yaz deyince çulu deşirir,
Alman kötü avradı huri de olsa.

Kaşını yıkmış da, yüzün şişirir,
Somranı somranı manca pişirir.
Döşeği yaz deyince çulu deşirir,
Alman kötü avradı huri de olsa.

Karacaoğlan der mevlam bizi yaratır,
Kötü avrat çocuğunu ele beletir,
Kabını yumaz da, ite yalatır,
Alman kötü avradı Huri de olsa (Yalman, 1977b: 373-374).

Maniler: A.R. Yalman Binboğa Dağlarını gezerken Maraş bölgesinde yaşayan Türkmen aşiretlerine olan Söğütlü köyünde Ayşe isminde ihtiyar bir kadından dinlediği manileri nakletmiştir:

Elme (Elma) diktim yetiremedim,
Konak yaptım oturamadım,
Şu meniğin dudu kızın,
Gelin edip yetiremedim.

Sıra sıralı kirazlar,
Ah.. Neden meyva vermezler,
Şu bizim ilin kızları,
Hiç hatır gönül bilmezler!

Belim verdim sıra taşlar,
Dallandı mı gür ağaçlar,
Gökyüzünde uçan kuşlar,
Selam söylen nazlı yara.

Yürü suna boylum yürü,
Hayran oldum dudu dilli,
Yürü dedim yoruldun mu?
Sözlerime darıldın mı?

Ya sen bana yar olalı,
Sıdkilen de sarıldın mı?

Derdimi sana bağladım,
Sen söyledin ben ağladım,
Ağzına şeker doğraladım,
Yar da dertli, ben de dertli.

Kazmasız kabrini kazdım,
Küreksiz mezarın düzdüm.
Bana davacıdır diye,
Yamçımı altına yazdım

Başucunda altı patlar,
Kurtlar öleşini haklar,
Yarın mahşer günü kurtlar,
Bizden yârimi isterim (Yalman, 1977b: 413–414).

6. SONUÇ VE TARTIŞMA

Maraş bölgesi ilkçağdan itibaren insanoğlunun yaşamına elverişli bir mekan olduğu için hep yaşam alanı olarak tercih edilmiştir. Bölgeye hakim olan siyasi otoriteler zamanla değişse de bölgedeki insan unsuru varlığını hep korumuştur. Türklerinde bölgeye gelişleri Malazgirt zaferi sonrasında rastlamaktadır. Orta Asya'dan kalkıp yurt bulmak için Anadolu'ya gelen Türkmen aşiretlerde bu dönemde Anadolu'ya gelen topluluklardandır. Türkmenler bölgenin kendi hayat şartlarına uygun oluşu nedeniyle bu coğrafyada yaşamaya pek yabancılık çekmemişlerdir.

Tezimize konu edindiğimiz Maraş, coğrafi konumu itibariyle doğudan gelen Türkmenlerin bir geçiş noktası olmuştur. Birçok Türkmen topluluğuna ev sahipliği yapmıştır. Türkmen aşiretler ya bölgeyi tasarruf alanı olarak kullanmışlar ya da geçiş güzergâhı olarak kullanmışlardır. Yaptığımız çalışma göstermiştir ki Anadolu'da yaşamış birçok Türkmen aşireti Maraş ve çevresine izlerini bırakmıştır. Türkmenler eski yaşamlarını devam ettirirken siyasi otorite değişmiştir. Anadolu topraklarında artık Osmanlı devleti hüküm sürmekteydi. Bundan önce kurulmuş birçok Türk devletiyle benzer özellikler taşıyan Osmanlı Devleti bazı alanlarda ise eski Türk devletlerinden tamamen ayrılmıştı. Özellikle merkezi otoriteye verdiği önem ilk bakışta fark edilecek derecede önem arz ediyordu.

Osmanlı'nın kuruluşundan yükselme devri ortalarına kadar Maraş'a hakim olan siyasi güç ise Dulkadiroğulları Beyliğiydi. Dulkadiroğulları beyliği ise Osmanlı'nın güttüğü merkezi otoriteyi hakimiyet sahasına yayma siyasetine gücü nispetince karşı koydu. Ancak cihan hakimiyeti ideali taşıyan ve kendisi için tehdit olan bu gücü Osmanlı ortadan kaldırmaktan geri durmadı. Bölgede yaşayan Türkmen aşiretler de Osmanlı egemenliğinde yaşamaya başladı.

Osmanlı yarı göçebe hayat yaşayan bu Türkmenleri yerleşik hayata geçirmek için birçok çalışma yaptı. Kuruluş devrinde ortaya koyduğu iskân politikası her yönüyle takdire şayandı. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren sistemli şekilde takip ettiği iskân faaliyetleri Tanzimat'tan sonra da devam etmiştir. Çalışmamızın bir bölümünü oluşturan Fırka-i Islahiye Ordusunun iskânı, bu faaliyetlerin devamı niteliğindedir. Fırka-i Islahiye Ordusu yalnızca aşiretlerin iskânı için hazırlanmış bir ordu olmaktan ziyade bölgede tam bir ıslahat yapmak amacı düşünülerek hazırlanmış bir reform ordusudur. Ordu kumandanı yanında, aynı yetkilere sahip bir kazasker ve mülki ıslahatı yerine getirmek amacıyla tayin edilen memurlar bunu göstermektedir. Bölge zamanla Konargöçer yaşayan halkın yerleşik hayata geçirilmesi ve yeni yerleşim bölgelerinin oluşturulması şeklinde değişim yaşamıştır. Bölgede yaşayan Türkmenlerde bu devlet tarafından yeni kurulan yerleşim bölgelerine yerleştirilen grupların başında gelmektedir. Maraş bölgesinde yaşayan birçok Türkmen taifesi, cemaati ve oymağı tespit etmiş bulunmaktayız. Tespit edilmiş olan Türkmenlerin büyük bir kısmı varlıklarını XIX. yüzyıla kadar devam ettirmişlerdir. Hatta bu yerleşik hayata geçirilen bu topluluklar varlıklarını günümüze kadar devam ettirmişlerdir.

Türkmenler iskân edilmiş oldukları yeni yerleşim alanlarında yaşamlarını devam ettirmekte olup eski sosyal yaşamlarını, kültürel özelliklerini kaybetmeye yüz tutmuşlardır. Bu çalışmamız geçmişimize bir ışık tutacak olması adına önemli bir kaynak olacaktır. Bundan sonraki süreçte pek az çalışılmış bu konunun daha farklı yönleriyle ele alınması mümkün olacaktır.

Bölgemizde yaşayan Türkmenlerle ilgili ne kadar çalışma yapılmış olursa

olsun bunlar konunun ehemmiyetine binaen hiçbir zaman yeterli görülmeyecektir. Yapılacak her türlü çalışma bölgedeki insanımızın geçmişi ve kökenini tanımaya katkı sağlayacaktır. Diğer taraftan unutulmaya yüz tutmuş kültürel değerlerin yeniden hatırlanması ve nesiller arası aktarımının yapılması için bu tür çalışmaların yoğunlaştırılmasında fayda vardır.

KAYNAKLAR

- ADİL (ALCIOĞLU), M., Ağustos 2006. Tarihte Alcı-Tacirli (Begdili-İlbeyli-İlbeyli) Türkmenleri ve Soy Kimlikleri, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş, 287 s.
- AHMED REFİK, 1989. Anadolu'da Türk Aşiretleri (966–1200), 2. bs. , Enderun Kitabevi, İstanbul, 236 s.
- AHMET CEVDET PAŞA, 1986a. Tezâkir (1–12), (hzl.Cavid Baysun), TTK bs. Ankara, 178 s.
- _____, 1986b. Tezâkir (21–39), (hzl. Cavid Baysun), TTK bs. Ankara, 273 s.
- _____, 1986c. Tezâkir (40), (hzl. Cavid Baysun), TTK bs. Ankara
- _____, 1980. Ma'rûzât, Yayına hzl.Yusuf Halaçoğlu, Çağrı Yay. ,İstanbul, 270 s.
- AKBIYIK, Y., Nisan 1990. "Arşiv Belgeleri Işığında Zeyton Ermeni Meselesinin Halli", Belleten, 54 (209), TTK bs., Ankara, ss. 435–461.
- AKDAĞ, M., 1999. Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celâlî İsyânları, Barış Yay. Ankara, 540 s.
- _____, 1977. Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi (1243–1453), C.I, Cem Yay, İstanbul, 432 s.
- AKGÜNDÜZ, A., 2005. "Zülkadriyye Kanunnameleri ve Şer'i Tahlilleri", I. Kahramanmaraş Sempozyumu 6-8 Mayıs 2004, Kahramanmaraş, Tebliğler I,İstanbul, s. 473–481.
- AKÖZ, A., SOLAK, İ., 2002. "Dulkadirli Eyaletine Ait Bir Kanunname (1533-1546)", Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 9, s. 9–29.
- AKSARAYI,K. ,M., 2000. Müsameretü'l Ahbar (çev: Mürsel Öztürk), TTK Yay., Ankara, 282 s.
- AKSOY, E., 2008. "Konar-Göçer Yörük Alt-Kültüründe Kadın Kimliği", Osmanlıdan Cumhuriyete Yörükler ve Türkmenler, (ed.: Hayati Beşirli ve İbrahim Erdal), Phoenix Yay., Ankara, ss. 15–27.
- AKTAN, O., 1996. "Antalya Çevresinde ve Güney Anadolu'da Depreşen ve Dinen Konargöçer Asabiyeti", I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri 25-26 Nisan 1994 Antalya, T.C. Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yay., Nu: 232, Seminer Kongre Bildirileri Dizisi: 49, Ankara, s.1-25.
- ALTAY, M. H., 1965. Adım Adım Çukurova, Kemal Matbaası, Adana, 192 s.
- ALTINÖZ, İ. , 2009. Dulkadir Eyaletinin Kuruluş Ve Gelişmesi, Ukde Yay., Kahramanmaraş, 160 s.
- ARMAĞAN, L., 1999. "Osmanlı Devletinde Konar-göçerler", Osmanlılar 4, Yeni Türkiye Yay., İstanbul, s. 142–150.
- ARMAĞAN, A.L., 2008. "XV Ve XVI. Yüzyıllarda Teke Sancağında Konar-Göçerler: Sosyo-Ekonomik Ve Demografik Durumları", Osmanlıdan Cumhuriyete Yörükler ve Türkmenler, (ed.: Hayati Beşirli ve İbrahim

- Erdal), Phoenix Yay., Ankara, ss. 71–135.
- ARTUN, E., 1996. “Çukurova Yörüklerinin Gelenek ve Göreneklere”, I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri 25-26 Nisan 1994, Antalya, T.C. Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yay., Nu: 232, Seminer Kongre Bildirileri Dizisi: 49, Ankara, s.25–63.
- ARSLANOĞLU, İ., 2002. “Aleviliğin Tarihsel-Sosyal Temelleri”, Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S. 23, Ankara, ss. 123-180
- AŞİRETLER RAPORU, 2003. Kaynak Yay., Nu.: 242, Analiz bs. Yay., 2. bs., İstanbul, 368 s.
- ATALAY, B., 2008. Maraş Tarihi ve Coğrafyası, Ukde Kitaplığı, Yay. hzl.: İlyas Gökhan ve Mehmet Karataş, Kahramanmaraş, 249 s.
- AYGAN, H., 2008. “1901–1903 Yılları Arasında Maraş Sancağı”, Maraş Tarihi ve Sanatı Üzerine, Kahramanmaraş ve Yöresi Kültür Değerlerini Araştırma ve Uygulama Merkezi yay. Kahramanmaraş, s. 227-239
- BABİNGER, F., 1982. Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri, (çev. Coşkun Üçok), Kültür ve Turizm Bakanlığı Doğumunun 100. Yılında Atatürk Yay. , Nu. :44, TTK bs. , Ankara, 502 s.
- BORATAV, P. N., 2000. Halk Edebiyatı Dersleri, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 217 s.
- BARKAN, Ö. L., 1942. “İstila Devirlerinin Kolonizatör Dervişleri ve Zaviyeler”, Vakıflar Dergisi, 2, Ankara, s. 279–304.
- _____, 1999. “Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274 (1858) Tarihli Arazi Kanunnamesi”, “Tanzimat I”, MEB Yay. Ankara, s.376.
- BAŞÇETİNÇELİK, A., 1998. Adana Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum-Evlenme - Ölüm, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- BATES, D. G., 1971. “Güneydoğu Anadolu’da Göçebe Yörük Yerleşmeleri Üzerine Bir Çalışma.” Türkiye, Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü, İstanbul, s.245-292.
- BAYAZIT, B.S., 1998. Kahramanmaraş’ta Bayazıtogulları 1514-1990, Ukde Yay. Kahramanmaraş, 440 s.
- _____, 2008. 1865–1866 Kürdağı, Cebel-i Bereket Kozanoğulları İsyanı ve Güneydeki Aşiretlerin İskânları, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş, 251 s.
- BAYKARA, T., 2003, Türk Kültürü, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- BAYRAKTAR, H., Ekim 2004. XIX. Yüzyılda Halep Eyaletinin İktisadi Vaziyeti, T.C. Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları Nu. :8, Tarih Şubesi Yay. Nu.: 7, Fırat Üniversitesi Bs. , Elâzığ, 347 s.
- BEŞİRLİ, H., 2007. “Sarı keçili Yörüklerinde Hayvancılık”, Anadolu’da Yörükler-Tarihi ve Sosyolojik İncelemeler, (ed.:Hayati Beşirli ve İbrahim Erdal), Phoenix Yay., Ankara, ss. 111–132.
- _____, Aralık 2003.“XIX.Yüzyıl Başlarında Tokat Voyvodalığına Bağlı Bazı

- Türkmen Kabilelerinin Sorunları”, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 27 (2), ss.289–307.
- BEYDİLLİ, K., 1990. “1839 Tanzimat ve 1856 Islahat Fermanları Hakkında”, 150. Yılında Tanzimat, TDAV, Aydınlar Ocağı 1970, İstanbul, ss. 21–28.
- BİLGİLİ, A. S., 1999. “Osmanlıya Karşı Bir Türkmen Boyu Tarsus Varsakları”, Osmanlılar 4, Yeni Türkiye Yay., İstanbul, ss. 170–179.
- _____, 2001. Osmanlı Döneminde Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri (Sosyo-Ekonomik Tarih), T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 624 s.
- CAHEN, C., 1994. Osmanlıdan Önce Anadolu’da Türkler, (çev: Yıldız Moran), e Yay, İstanbul, 411s.
- CİN, F., 2004. Ceyhan Yörüklerinde Halk Kültürü Araştırmaları, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- CİN, H., 1978. Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması, Yenigün Matbaası, Ankara, s. 552.
- ÇADIRCI, M., 1988. “Tanzimat Döneminde Türkiye’de Yönetim”, Belleten, 52 (203), s. 601-626.
- _____, 1991. Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları, AKDİTYK TTK Yay. , TTK bs. , Ankara, 410 s.
- _____, 2007. Ülke Yönetimi-Tanzimat Sürecinde Türkiye, İmge Yay., Ankara, 312s.
- ÇAĞATAY, N., Kasım-Aralık 1947. “Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler”, DTCFD, 5 (5), TTK bs., Ankara, s. 483–511.
- ÇELİK, A. B., 2008. Fırka-i Islahiye, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, 164 s.
- ÇETİNTÜRK, S.,1943. “Osmanlı İmparatorluğunda Yürük Sınıfı ve Hukuki Statüleri”, DTCFD, Cumhuriyet Sayısı 20, 2 (1), Ankara, s. 107–116.
- _____, 1943. “Osmanlı İmparatorluğunda Maden İşletme Hukuku”, DTCFD, Cumhuriyet Sayısı, 20, 2 (1), Ankara, s. 117–126.
- ÇIPLAK, M. N.,1968. İçel Tarihi-Tarihi, Turistik Zenginlikleriyle, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara, 387 s.
- DALGINTEKİN, H., 1995. Tarsus Âdet ve İnanmaları, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, 180 s.
- DE JONG, F., 1996. “Bulgaristan’daki Alevi Guruplar İle Anadolu Tahtacıları Arasındaki İlişki”, I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri 25-26 Nisan 1994 Antalya, T.C. Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yay., Nu: 232, Seminer Kongre Bildirileri Dizisi: 49, Ankara, s. 147–153.
- DEMİR, A., 2007. “XVI. Yüzyılda Bozdoğan Teşekküllerinin Nüfus ve İktisadi Yapısı (İçel ve Çevresi)”, Anadolu’da Yörükler-Tarihi ve Sosyolojik İncelemeler, ed Hayati Beşirli ve İbrahim Erdal, Phoenix Yay., Ankara, s. 77–90.

- DEVELLİOĞLU, F., 1993. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, 11. bs., Yay. Haz.Aydın Sami Güneyçal, Aydın Kitabevi Yay., Ankara, 1195 s.
- DOĞRU, H., 2002. “Osmanlı Devleti’nin Rumeli’de Fetih ve İskan Siyaseti”, Türkler, 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, ss.165-177.
- DÖĞÜŞ, S., 2005. “Maraş’ta Türkmen Aşiretleri”, I. Kahramanmaraş Sempozyumu 6-8 Mayıs 2004 Kahramanmaraş, Tebliğler I, İstanbul, s. 457-463.
- DUMONT, P., 1981. “1865 Tarihinde Güney Doğu Anadolu’nun Islahı”, TED, X-XI,ss. 369-396.
- ENER, K.,1960. Tarih Boyunca Adana Ovasına Bir Bakış, Berksoy Matbaası, 4.bs., İstanbul, 277 s.
- ERDAL, İ.,2008. “Cumhuriyet Döneminde Yörüklerin İskanı Konusu”, Osmanlıdan Cumhuriyete Yörükler ve Türkmenler, (ed.: Hayati Beşirli ve İbrahim Erdal), Phoenix Yay., Ankara, ss. 1-15.
- ERDEN, A., 1996. “Günümüz Toros Yörüklerinden İzlenimler”, I. Akdeniz Yöresi Türk Topulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri 25-26 Nisan 1994 Antalya, T.C. Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yay., Nu: 232, Seminer Kongre Bildirileri Dizisi: 49, Ankara, s. 139-147.
- _____, 1982. “Batı Anadolu Türkmen Çadırları.” Antropoloji Dergisi, Yıl: 1978-1979, S.11, Ankara, s.73-82
- ERDÖNMEZ, C., 1995.“Osmanlı İmparatorluğu’nun İskan Siyaseti ve Konargöçer Aşiretlerin Yerleştirilmesi (1840-1876)”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Samsun.
- EREN, M., 1992. Kocaavşar Köyü ve Tarihte Avşarlar, MEB Yay., Milli Eğitim bs., İstanbul, 287 s.
- ERKAN, S., 1999. “XIX. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devleti’nin Göçmenleri İskan Politikasına Yabancı Ülkelerin Müdahaleleri”, Osmanlılar, 4, Yeni Türkiye Yay., İstanbul, s. 612-631.
- ERÖZ, M., 1991. Yörükler, TDAV , İstanbul, 288 s.
- _____, 1990. Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara
- EYİCİL, A., 1997a. “Maraş’ta 1855’te Tâcirlü Aşiretinin İsyanı”, TAD, 20 (30), s. 99-133.
- _____, 1997b. “Maraş’ta ve Bazı Yerlerde 1856 Islahat Fermanına Tepki”, TDA,109, s.81-110.
- FATMA ALİYE, 1332. Ahmet Cevdet Paşa ve Zamanı, Kanaat Matbaası, Dersaadet, 123 s.
- _____, 1995. Ahmet Cevdet Paşa ve Zamanı, Bedir Yay. , İstanbul, 111 s.
- FAROQHİ, S. , 1993. Osmanlı’da Kentler ve Kentliler (Kent Mekânında Ticaret Zanaat ve Gıda Üretimi 1550-1650), (çev. : Neyyir Kalaycıoğlu), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 457 s.
- GENCER, A. İ., 1990. “Tanzimat Fermanının İlanı ve Tatbiki Meselesi”,150.Yılında

- Tanzimat, TDAV, Aydınlar Ocağı, TDAV Baskıya Hazırlama Tesisleri, İstanbul, ss.7–20.
- GÖKALP, Z., 1991. Türk Uygarlığı Tarihi, (hızl.: Yusuf Çotuksöken), İnkılap Kitabevi, İstanbul, 325 s.
- GÖKBİLGİN, M.T., 1967. “Tanzimat Hareketinin Osmanlı Müesseselerine ve Teşkilatına Etkileri”, Belleten, 31 (121), s. 93–111
- GÖKBİLGİN, T., 1957. Rumeli’de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fatihân, İÜEF Yay., İstanbul.
- GÖKÇE, B., 1991. “Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme”, Aile Yazıları Bilim serisi, 5/1, Aile Araştırma Kurumu, Ankara.
- GÖKHAN, İ., 2005, “XIII. Yüzyılda Maraş”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Selçuk Üniv. Yay., Konya, s.191-222
- _____, 2004, “XIII. Yüzyılda Maraş”, 2005, I. Kahramanmaraş Sempozyumu 6-8 Mayıs 2004, Kahramanmaraş, Tebliğler I, İstanbul, s. 345–355.
- _____, Ağustos 2008. “İslam Fethinden Selçuklular Zamanına Kadar Maraş”, Maraş Tarihi ve Sanatı Üzerine, Kahramanmaraş ve Yöresi Kültür Değerlerini Araştırma ve Uygulama Merkezi yay. Kahramanmaraş, s. 36-70
- _____, Haziran 2008, “Selçuklular Zamanında Maraş Uç Beyliği ve Nusretüddin Hasan Bey”, VII-XVI. Asırlarda Maraş Emîrleri (Emîr, Melik, Bey, Senyör, Beylerbeyi, Sancakbeyi), (Editör: İlyas Gökhan- Selim Kaya), Ukde Yay., Kahramanmaraş, s.240
- _____, Eylül 2009. Tarihi Coğrafyası Ve Kültürü İle Türkoğlu, (Editör: Cengiz Biber), Öncü Basımevi, Ankara, s. 419
- _____, Ocak 2008. “Dulkadirli Beyliği’nin Osmanlı Devleti’ne İlhakı ve Sonrasında Çıkan İsyenlar”, Maraş Tarihinden Bir Kesit, Dulkadirli Beyliği Araştırmaları, C.1, Ukde Yay. , Kahramanmaraş, ss. 111-123
- GÜNDÜZ, T., 2002. “Konargöçer”, TDVİA, 26, Ankara, s. 161–163.
- _____, 2005. “Dulkadirli Türkmenleri”, I. Kahramanmaraş Sempozyumu 6–8 Mayıs, 2004, Kahramanmaraş Tebliğler I, İstanbul, s. 451–455.
- _____, 2005. XVII ve XVIII. Yüzyıllarda Danişmendli Türkmenleri, Yeditepe Yay. , İstanbul, 166 s.
- GÜNGÖR, K., 1941. Cenubi Anadolu Yörüklerinin Etno-Antropolojik Tetkiki, DTCEF Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsü Neşriyatı, Nu.:24, İdeal Basım evi, Ankara,163s.
- GÜLSOY, U., 2000. Osmanlı Gayri Müslimlerinin Askerlik Serüveni, Simurg Yay. , İstanbul, 244 s.
- GÜRAN, T., 1998. XIX. Yüzyıl Osmanlı Tarımı Üzerine Araştırmalar, Eren Yay., İstanbul, 240 s.
- GÜRBÜZ, M., 2001. Kahraman Maraş Merkez İlçe’nin Beşeri Ve İktisadi Coğrafyası, T.C. Kahramanmaraş Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yay., Kahramanmaraş, 241s.

- HALAÇOĞLU, A., 2002. “Balkanlardan Anadolu’ya Yönelik Göçler”, Türkler 13, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s. 887–895.
- HALAÇOĞLU, Y., 2009. Anadolu’da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650), C.1, 2, 3, 4, 5, 6, TTK. bs. Ankara, 2760 s.
- _____, 2003. XIV.-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı, TTK. bs., Ankara, 258 s.
- _____, 1991. XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, TTK bs, Ankara.
- _____, 1973. “Fırka-i Islahiye ve Yapmış Olduğu İskân”, TD, 27, ss. 1–20.
- _____, 1993. “Cebel-i Bereket”, TDVİA, 7. , İstanbul, ss. 185–186.
- _____, 1992. “Belen”, TDVİA, 5. , İstanbul, ss. 403–404.
- _____, 1988. “Adana”, TDVİA, 1. , İstanbul, ss. 349–353.
- _____, 1999. “Kolonizasyon ve Şenlendirme”, Osmanlılar, 4, Yeni Türkiye Yay., İstanbul, ss. 581–586.
- _____, 1996. “Osmanlı Belgelerine Göre Türk-Etrâk, Kürd-Ekrâd Kelimeleri Üzerine Bir Değerlendirme”, Belleten, 60 (227), TTK bs., Ankara, ss. 139–146
- HALAÇOĞLU, Y., AYDIN, M. A., 1993. “Cevdet Paşa”, TDVİA, 7., İstanbul, ss. 443-450.
- HARİCİYE SİYASİ (HR. SYS.): 81/12.
- HONİGMAN, E. , 1970. Bizans Devletinin Doğu Sınırı, (Terc: Fikret İşıltan), İstanbul Üniversitesi Yay, İstanbul, 310 s.
- HUNKAN, Ö. S., 2007. “X-XII. Yüzyıllarda Maveraünnehr de Oğuzlar ve Batıya Göçleri”, Anadolu’da Yörükler-Tarihi ve Sosyolojik İncelemeler, ed.: Hayati Beşirli ve İbrahim Erdal, Phoenix Yay., Ankara, ss. 1–30.
- İŞIKHAN, T., 2008. “Gaziantep’te Yer Adlarının Verilişinde Etkili Olan Kültürel Unsurlardan Biri Olan Boy, Oymak Ve Aşiret Adları”, Osmanlıdan Cumhuriyete Yörükler ve Türkmenler, (ed.: Hayati Beşirli ve İbrahim Erdal), Phoenix Yay., Ankara, ss. 15–27.
- İBN BİBİ, 1996. El-Evamirü’l Alaiyye Fi’l-Umuri’l-Ala’iyye, (Selçukname), (çev.: Mürsel Öztürk), C.1, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, s.271
- İNALCIK, H., 2000. Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1300-1600), 1, (çev. : Halil Berktaş), Eren Yay. , İstanbul.
- _____, 2005. Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300–1600), (çev. Ruşen Sezer), YKY, İstanbul, 285 s.
- _____, 1993. Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi Üzerinde Arşiv Çalışmaları, İncelemeler, Eren Yay. , İstanbul, 466 s.
- _____, 1959. “Osmanlılarda Raiyyet Rüsümü”, Belleten, 23, ss. 575–610.
- _____, 1964. “Tanzimat’ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri”, Belleten, 27, ss. 624–690.

- _____, 1990. “Köy, Köylü ve İmparatorluk”, V. Milletler arası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul, 21–25 Ağustos 1989 Tebliğler, Ankara: TTK, ss. 1–11.
- İNBAŞI, M., 2002. “Balkanlarda Osmanlı Hakimiyeti ve İskân Siyaseti”, Türkler Ansiklopedisi, C. IX, Yeni Türkiye Yay. , Ankara, s. 154-164.
- İRRADE MECLİS-İ MAHSUS (İ. MMS.): 30/1256., 30/1259., 30/1267.
- İRRADE MECLİS-İ VALA (İ. MVL.): 538/24169; 559/25130.
- KAFESOĞLU, İ., Eylül 2004. Türk Milli Kültürü, Ötüken Neşriyat , İstanbul, 466 s.
- KALA, A., 1990. “Tanzimat Öncesinde ve Sonrasında İktisadi Manzara”, 150. Yılında Tanzimat, TDAV, Aydınlar Ocağı 1970, İstanbul, s. 47–61.
- KALAFAT, Y.K., 1996. “Orta Toroslar ve Makedonya Yörükleri Halk İnançları Karşılaştırması”, I. Akdeniz Yöresi Türk Topulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri 25-26 Nisan 1994 Antalya, T.C. Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yay., Nu: 232, Seminer Kongre Bildirileri Dizisi: 49, Ankara, ss. 153–177.
- KARA, A., 2004. “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Antakya (1800–1850)”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- _____, 2005. 19. Yüzyılda Bir Osmanlı Şehri Antakya, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, 288 s.
- KARADENİZ, H. B., 2002. “Osmanlı Devleti’nin Beylikleri İlhak Siyaseti ve Dulkadirli Beyliğinin İlhakı”, Türkler, 9, Yeni Türkiye Yay., Ankara, ss. 486–498.
- _____, 2008. “Dulkadirli Beyliği Tarihine Bir Bakış”, Maraş Tarihinden Bir Kesit, Dulkadirli Beyliği Araştırmaları, C.2, Ukde Yay., Kahramanmaraş, ss. 19-43
- KARAL, E. Z., 1995. Osmanlı Tarihi-İslahat Fermanı Devri (1856-1861), 6, AKDİTYK TTK Yay., TTK bs. , Ankara, 321 s.
- _____, 1995. Osmanlı Tarihi-İslahat Fermanı Devri (1861–1876), 7. , AKDİTYK TTK Yay. , TTK bs. , Ankara, 388 s.
- KAŞGARLI, M. A. , 1990. Kilikya Tabii Ermeni Baronluğu Tarihi, Kök Yay., Ankara, 181 s.
- KAYA, S., 2008. “Elbistan Ve Maraş’ta Dulkadiroğulları Hükümeti”, Maraş Tarihinden Bir Kesit, Dulkadirli Beyliği Araştırmaları, C.1, Ukde Yay. , Kahramanmaraş, ss. 15-67
- KAYNAR, R., 1954. Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat, AKDİTYK TTK Yay., 3. Bs., TTK bs., Ankara, 656 s.
- KILIÇ, M., 1990. “İslam Tarihi Kaynaklarında İslam Fetihlerinin Başlangıcından Emevîlerin Sonuna Kadar Olan Dönemde Çukurova”, 1. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu 21-23 Kasım-1990 Bildiriler, s. 630. , Adana: Arif Ofset, ss. 313–334.

- KILINÇ, N. , 2008. “Binboğa Dağlarında Yaylacılık”, Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü, DOA Dergisi, S:14, Kahramanmaraş, ss: 33-60.
- KOPRAMAN, K. Y., 2002. “Osmanlı-Memluk Münasebetleri”, Türkler, 9, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s. 470–486.
- KURT, Y., 1990. “1572 Tarihli Adana Mufassal Tahrir Defterlerine Göre Adana'nın Sosyo-Ekonomik Tarihi Üzerine Bir Araştırma”, Belleten, 44 (209), Ankara, ss.179–212.
- KUTLU, M., 1992. “Yaşayan Bir Alt Kültür Geleneği: Anadolu Göçer Kültürü.” IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Bildirileri, Kültür Bakanlığı Halk Kütüphanelerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yay. 164, Seminer. Kongre Bildirileri Dizisi:34, Genel Konular. Ankara, s.59-73
- LINDNER, R. P., 2000 (Orijinal baskı tarihi 1983). Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar, (çev.: Müfit Günay), İmge Kitabevi, Ankara, s.78.
- MARAŞ İL YILLIĞI, 1967. Maraş Valiliği, Ankara
- MEKTUBİ MECLİSİ VALA EVRAKI (A.MKT. MVL.): 112/57.,127/65., 138/13.
- MEKTUBİ MÜHİMME KALEMİ EVRAKI (A.MKT.MHM.): 294/74., 330/100. 348/64
- MEKTUBİ UMUM VİLAYET EVRAKI (A.MKT. UM.): 261/26, 334/77, 368/16.
- MERTER, F., 1990. 1950-1988 Yılları Arasında Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler (Malatya Örneği). Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, İkinci Baskı, Ankara.
- MEYDAN LAROUSSE, 1992, 5, Büyük Lügat ve Ansiklopedi, Sabah Gazetesi Armağanı, 584 s.
- _____, 1992, 1., Büyük Lügat ve Ansiklopedi, Sabah Gazetesi Armağanı, 564 s.
- _____, 1992, 16., Büyük Lügat ve Ansiklopedi, Sabah Gazetesi Armağanı, 596 s.
- MOLTKE, H. V., 1999. Moltke'nin Türkiye Mektupları, (çev. Hayrullah Örs), Remzi Kitabevi, 3. s.358 s.
- OCAK, A.Y., Temmuz 2000. Babailer İsyanı, (Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslam-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü), Dergâh Yay. , İstanbul, s. 278
- ORHONLU, C., 1987. Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskanı, Eren Yay. Ve Kitapçılık, İstanbul, 152 s.
- _____, 1963. Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskan Teşebbüsü (1691-1696), İÜEF Yay. No. 998, İstanbul.
- _____, 1990. Osmanlı İmparatorluğunda Derbent Teşkilâtı, Eren Yay.,İstanbul, 191 s.
- ORTAYLI, İ., 2006. İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, 25. bs., Alkım Yay., İstanbul, 288 s.

- _____, 2000. Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840–1880), AKDITYK TTK Yay. , TTK bs. , Ankara, 265 s.
- ORKUN, H. N., 1935. Oğuzlara Dair, Ulus bs. , Ankara, 135 s.
- OSMANLI VİLÂYET SALNAMELERİNDE HALEP, 2007. Yay. Hzl.: Cengiz Eroğlu-Murat Babuçoğlu-Mehmet Köçer, Global Strateji Enstitüsü, Ankara, 660 s.
- ÖGEL, B., 2000a. Türk Kültür Tarihine Giriş I. Kültür Bakanlığı/638, Kültür Eserleri - 46, 4. Baskı, Ankara, 495 s.
- _____, 2000b. Türk Kültür Tarihine Giriş 7. Kültür Bakanlığı/638, Kültür Eserleri- 46, 4. Baskı, Ankara, 412 s.
- _____, 2003. Türk Mitolojisi, C. II. , TTK Yay. , 4. Baskı, Ankara, 644 s.
- ÖRNEK, S. V. , 1995. Türk Halk Bilimi, Kültür Bakanlığı Yay., Nu: 1629, Ankara, s.203
- ÖZDEMİR, A. Z., Mart 2007. Avşarlar ve Dadaloğlu, Ürün Yay., Ankara, 476 s.
- ÖZDEMİR, R., 1994. “Osmanlı Döneminde Antakya’nın Fiziki ve Demografik Yapısı 1709-1860”, Belleten, 57 (221), s.119–157.
- ÖZKAYA, Y., 1978. “XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Yerli Ailelerin Ayanlıkları Ele Geçirışleri ve Büyük Hanedanlıkların Kuruluşu”, Belleten, 42 (168), s. 667–723.
- _____, 1985. 18.Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1000 Temel Eser Dizisi-106, Ankara, 459 s.
- ÖZTUNA, Y., 1983a. Başlangıcından Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi, Türkiye’nin Siyasî Medenî-Kültür-Teşkilât ve Sanat Tarihi, 1, Ötüken Yay. , İstanbul, 501 s.
- _____, 1983b. Başlangıcından Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi, Türkiye’nin Siyasî-Medenî-Kültür-Teşkilât ve Sanat Tarihi, 7, Ötüken Yay. , İstanbul, 429 s.
- ÖZTÜRK, M., 1990. “XVIII. Yüzyılda Antakya ve Çevresinde Eşkıyalık Olayları”, Belleten, 44 (210), ss. 963–992.
- ÖZTÜRK, S., Ekim 2006. Osmanlı Salnamelerinde Maraş Sancağı (1284-1326/1867-1908) I, bs. Düzey Yay., İstanbul, 824 s.
- PAKALIN, M. Z., 1993b. Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, 2, MEB Yay. , Milli Eğitim bs. , 784 s.
- _____, 1993c. Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, 3, MEB Yay. , Milli Eğitim bs.
- PAMUK, Ş., 2007. Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi (1500-1914), İletişim Yay., İstanbul, 242 s.
- _____, 2000. 19. yüzyılda Osmanlı Dış Ticareti, Devlet İstatistik Enstitüsü, TCTA III, Ankara, s.660
- POLAT, M. S., 2004. Selçuklu Göçerlerinin Dünyası (Karacuk’tan Aziz George Kolu’na), Bayrak matbaası, İstanbul, 311 s.

- RADLOFF, W., 1994. Sibirya'dan II. (çev. Ahmet Temir), MEB Yay. No:2751, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 749, Düşünce Eserleri Dizisi: 1, İstanbul.
- SABAN, D. F., 2006. "XVI. Yüzyılda Adana Kentinin Fiziksel Yapısına Dair Bulgular", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15(3) Arkeoloji Özel Sayısı, ss.161-182.
- SAK, İ., ÇETİN, C., 2004. "XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devletinde Menziller ve Fonksiyonları-Akşehir Menzilleri Örneği", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, s.16, s.179-221.
- SAKİN, O., Mart 2006. XVI. Yüzyılda Anadolu'da Türkmenler ve Yörükler, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul, 582 s.
- SANSAR, M. F., 2006. Fırka-i Islahiye ve Osmaniye (Cebel-i Bereket), Hasret ofset, Osmaniye Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Kültür Eserleri Dizisi-2, Osmaniye, s. 166
- SAYDAM, A., Eylül 1999. Osmanlı Medeniyeti Tarihi, Derya Kitabevi, Trabzon,539s.
- _____, 1999. "Kırım ve Kafkasya'dan Yapılan Göçler ve Osmanlı İskan Siyaseti (1856-1876), Osmanlılar, 4, Yeni Türkiye Yay., İstanbul, s. 677-685.
- SELÇUK, A., 2007. "Mersin Tahtacılarında Kutsal Mekan Anlayışı", Anadolu'da Yörükler-Tarihi ve Sosyolojik İncelemeler, ed.: Hayati Beşirli ve İbrahim Erdal, Phoenix Yay., Ankara, s. 51-76.
- _____, 2004, Tahtacılar, Yeditepe Yay. , İstanbul, 379 s.
- SELÇUK, H., 2008. "Kayseri Çevresinde Bulunan Türkmen Oymaklarının Yerleşik Halkla Münasebetleri", Osmanlıdan Cumhuriyete Yörükler ve Türkmenler, (ed.: Hayati Beşirli ve İbrahim Erdal), Phoenix Yay., Ankara, ss. 27-70.
- SEVİM, A., YÜCEL, Y.,1989. Türkiye Tarihi Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi, AKDITYK TTK Yay. , TTK Bs. , Ankara, 538 s.
- SEVİNÇ, N., 1983. "Toponimik Bir Araştırma: Gaziantep'te Yer Adları ve Türk Boyları, Türk Aşiretleri, Türk Oymakları", TDAD, 26, s. 1-138.
- SAKİN, O., Mart 2006. XVI. Yüzyılda Anadolu'da Türkmenler ve Yörükler, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul, 582 s.
- _____, Mart 2008. Osmanlı'da Etnik Yapı, Ekim Yay. , İstanbul, 278 s.
- SHAW, S. J., SHAW, E. K., 1983. Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, (çev. Mehmet Harmancı), 2, E Yay. Tarih Dizisi, 580 s.
- SOLAK, İ., 2002. "XVI. Yüzyılda Maraş ve Çevresinde Dulkadirli Türkmenleri",Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, s. 12, ss. 109-154.
- _____, 2008. "XVI. Yüzyılda Maraş ve Çevresinde Dulkadirli Türkmenleri", Maraş Tarihinden Bir Kesit, Dulkadirli Beyliği Araştırmaları, C.1, Ukde Yay. , Kahramanmaraş, ss. 123-169
- _____, 2005. "XVI. Yüzyılda Maraş Kazasının Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme", I. Kahramanmaraş Sempozyumu 6-8 Mayıs 2004, Kahramanmaraş, Tebliğler I, İstanbul, s. 483-494.

- SÖYLEMEZ, F., 2007. Osmanlı Devletinde Aşiret Yönetimi-Rişvan Aşireti Örneği, Kitabevi, İstanbul, 323 s.
- _____, 2008. XVIII VE XIX Yüzyıllarda Maraş'ta Türkmen Aşiretleri, Maraş Tarihi ve Sanatı Üzerine, Kahramanmaraş ve Yöresi Kültür Değerlerini Araştırma ve Uygulama Merkezi yay. Kahramanmaraş, s.163–192
- SUNGUR, M., 2002. “XIX. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Taşra İdaresi ve Vilayet Yönetimi”, Türkler, 13, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.750–760.
- SU, K. , 1938. Balıkesir ve Civarında Yörük ve Türkmenler, Balıkesir Halkevi Yay., Sayı 20, İstanbul.
- SÜMER, F., Eylül 1980. Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları, Ana Yay. , 3. bs. , Elif Ofset, İstanbul, 701 s.
- _____, Ocak 2008. “Ceridler, Bir Türk Oymağının Tarihi, Maraş Tarihinden Bir Kesit”, Dulkadirli Beyliği Araştırmaları, C.1, Ukde Yay. , Kahramanmaraş, ss. 193-201
- _____, 1949-1950. “Osmanlı Devrinde Anadolu'da Yaşayan Bazı Uçoklu Oğuz Boylarına Mensup Teşekküller,” İÜİFM, IX. İstanbul, ss.437-507
- _____, 1962. “Ağaç-Eriler”, Belleten, XXVI-103, Ankara, ss. 521-528.
- _____, 1988. “Ağaçeriler”, TDVİA, 1, İstanbul, s. 460–461.
- _____, 1949. “Türk Aşiretlerine Umumi Bir Bakış,” İÜİFM, C.XI, İstanbul.
- _____, 1963. “Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar (Fetihten XVI. Yüzyılın 2.Yarisına Kadar)”, TAD., 1, 111 s.
- _____, 1991. “Avşar”, TDVİA, 4, İstanbul, s. 160–164.
- _____, 1992a. “Bayat”, TDVİA, 5, İstanbul, ss. 218–219.
- _____, 1992b. “Bayındır”, TDVİA, 5, İstanbul, s. 245.
- _____, 1992c. Oğuzlar, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul, 384s.
- _____, 2002. “Kınık”, TDVİA, 25, İstanbul, s. 418.
- ŞAHİN, İ., 1994. “Dulkadir Eyaleti”, TDVİA , 9 , İstanbul, s. 552–553.
- _____, 1982. “Osmanlı İmparatorluğu'nda Konar-Göçer Aşiretlerin Hukukî Nizamları”, Türk Kültürü Dergisi, XX/227, Ankara, s.285.
- _____, 1999. “Göçebeler”, Osmanlılar, 4, Yeni Türkiye Yay., İstanbul, ss. 132–141.
- ŞAHİN, K., 1990. “Adana 1 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri Üzerine Araştırmalar”, 1.Uluslar arası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu 21-23 Kasım-1990 Bildiriler, Arif Ofset, Adana, s. 342–350.
- ŞEKER, M., 2005. “Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması Sürecinde Maraş Bölgesi ve Bölgeye Yerleşen Türk Boyları”, I. Kahramanmaraş Sempozyumu 6-8 Mayıs 2004Kahramanmaraş, Tebliğler I, İstanbul, s. 437
- _____, 1973.Fetihlerle Anadolunun Türkleşmesi Ve İslamlaşması, Ötüken Yay. , İstanbul, s. 179
- ŞENER,A.,1990. Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi, İşaret Yay.,İstanbul, 278s.

- ŞÜKÜROV, Q., 2007. “Geçmişten Günümüze Avşarlar”, Anadolu’da Yörükler-Tarihi ve Sosyolojik İncelemeler, (ed.: Hayati Beşirli ve İbrahim Erdal), Phoenix Yay., Ankara, ss. 149–200.
- TABAKOĞLU, A., Kasım 1985. Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi , Dergah Yay. , İstanbul, 382 s.
- TAHRİR DEFTERİ (TD. 998-II), 998 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Diyar-i Bekr ve Arab ve Zü'l-Kâdiriyye Defteri (937/1530) II, 1999. Dizin ve Tıpkı Basım,T.C.Başbakanlı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay., Nu.: 40, Defter-i Hakâni Dizisi: 4, Ankara.
- _____, TD: Nr: 402, Nr: 998, T.C.Başbakanlı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı
- TAŞ, K. Z., 2005. “Kafkasya’dan Maraş Civarına Göçler”, I. Kahramanmaraş Sempozyumu 6-8 Mayıs 2004 Kahramanmaraş, Tebliğler I, İstanbul, ss. 465–472.
- TEKİN, M., 1990. “Hatay’da Türkmen Aşiret ve Oymaklarının Adını Taşıyan Köyler, Mahalleler”, TDAD, 66, ss. 187–191.
- _____, 1993. Hatay Tarihi, Hatay Kültür Turizm ve Sanat Vakfı-Antakya Gazeteciler Cemiyeti Ortak Yayını, Kültür Ofset bs. , 272 s.
- TEKİNDAĞ, M. C., 1967. “II. Bayezid Devrinde Çukurova’da Nüfuz Mücadelesi-İlk Osmanlı Memluklu Savaşları (1485-1491)”, Belleten, 31(123) Temmuz 1967’den Ayrı basım, TTK bs., ss. 345–373.
- TEZCAN, M., 2000. Türk Ailesi Antropolojisi, İmge Kitabevi, Ankara, 253 s.
- TDK (Türk Dil Kurumu), 1988. Türkçe Sözlük, (Yay. hzl.: Hasan Eren, Nevzat Gözaydın, İsmail Parlatır,Talat Tekin, Hamza Zülfikar), 1-2, AKDITYK TDK Yay., TTK bs., Ankara, 1679 s.
- TİHRANİ EBU BEKR-İ, 2001. Kitab-ı Diyarbekriyye (çev.: Mürsel Öztürk), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 402 s.
- TURAN, O., Eylül 1998. Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi, Boğaziçi Yay., 11. bs., İstanbul, C.1-2, 563 s.
- _____, 1993. Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, Boğaziçi Yay, İstanbul, 275 s.
- TURAN, Ş. 1994. Türk Kültür Tarihi, Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe, Bilgi Yay., İstanbul, 330 s.
- TUTAR, A., 2003. “XIX. Yüzyıl Sonlarında Cebel-i Bereket Sancağında Müslümanlar ve Gayri Müslimler”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 8, Elazığ, ss. 145-158.
- TÜRKAY, C., Eylül 2005. Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak Aşiret ve Cemaatler, 2. bs. , İşaret Yay. , 832 s.
- TEXİER, C., Mayıs 2009. “Küçük Asya’da Maraş”, Seyahatname, Şehir Trihi ve Coğrafya Kitaplarına göre Maraş, (hzl.: Yaşar Alparslan-Serdar Yakar), Uke Yay., Kahramanmaraş, ss.109-116
- ULUTAŞ, S., 2006. “Tarsus Şer’iyye Sicilleri ve Arşiv Belgeleri Işığında Menemencioğlu Aşiretinin Mısırlılara ve Osmanlı Devletine İkili Yardım

- Faaliyetleri (1832-1841)", Çukurova Üniversitesi SBE Dergisi, 15 (1), ss. 369-392.
- USLU, Ş., 2004. Darende ve Çevresinde Halk İnançları, Millî Folklor Dergisi, S.61, Ankara, ss. 90-102
- UZUNÇARŞILI, İ.H., 1988. Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri, AKDITYK TTK Yay. , TTK bs., Ankara, 297 s.
- _____, 1995. Osmanlı Tarihi, 1., AKDITYK TTK Yay. , TTK bs. , Ankara, 639 s.
- _____, 1995. Osmanlı Tarihi, 2., AKDITYK TTK Yay. , TTK bs. , Ankara, 756 s.
- _____, 1995. Osmanlı Tarihi, 3., AKDITYK TTK Yay. , TTK bs. , Ankara, 652 s
- ÜÇEÇAM, D., HAYLI, S., 2003. "Kadrlinin Kuruluş ve Gelişmesi", Fırat Üniversitesi SBE Dergisi, 13(2), ss. 67-89.
- ÜNAL, A., 2006a. "Hitit İmparatorluğunun Yıkılışından Bizans Döneminin Sonuna Kadar Adana ve Çukurova Tarihi", Çukurova Üniversitesi SBE Dergisi, 15 (3), ss. 67-102.
- _____, 2006b. "Eski Çağlarda Çukurova'nın Tarihi Coğrafyası ve Kizzuwatna (Adana) Krallığının Siyasî Tarihi", Çukurova Üniversitesi SBE Dergisi, 15 (3), ss. 15- 44.
- YALMAN (YALKIN),A.R., 1977a. Cenupta Türkmen Oymakları,1,hzl. Sebahat Emir, Kültür Bakanlığı Yay. Nu.: 256, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul,292s.
- _____, 1977b. Cenupta Türkmen Oymakları, 2, hzl. Sebahat Emir, Kültür Bakanlığı Yay. Nu.: 256, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 536 s.
- YAVUZ, N., 2004. Fırka-i Islahiye, Gündüz Eğitim ve Yay. , Ankara, 85 s.
- YAZICI, M., 2008."Menteşe Sancağında Konar-Göçer Teşekküller", Osmanlıdan Cumhuriyete Yörükler ve Türkmenler, (ed.: Hayati Beşirli ve İbrahim Erdal), Phoenix Yay., Ankara, ss. 155-187.
- YILDIZ ESAS EVRAKI (Y.EE.) : 35/16., 35/17.
- YILMAZ, M., 1999. "XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Muhaciri İskan Politikası", Osmanlılar, 4, Yeni Türkiye Yay., İstanbul, ss. 587-601.
- YİNANÇ, R., 1989, Dulkadir Beyliği, AKDITYK TTK Yay. , TTK bs. , 184 s.
- _____, 1944. Türkiye Tarihi Selçuklu Devri I: Anadolu'nun Fethi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay. , İstanbul.
- _____, 1994. "Dulkadiroğulları", TDVİA, 9, İstanbul, ss. 553-55
- _____, 2002. "Dulkadiroğulları Beyliği", Türkler 6, Yeni Türkiye Yay., Ankara, ss. 809-815.
- YİNANÇ, R., ELİBÜYÜK, M., 1988. Maraş Tahrir Defteri (1563), 1-2, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yay., Nu.: 1, Ankara.
- _____, 1340. "Maraş Emirleri", TTEM, 5, (82), 6,(83), 7, (84), İstanbul.
- YURTSEVER, C., 1983. Ermeni Terör Merkezi Kilikya Kilisesi, Bayrak Yayımcılık Matbaacılık Kolektif Şirketi, İstanbul, 316 s.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Fedai ATEŞ
Doğum Yeri ve Tarihi : Andırın - K.Maraş, 1980

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : KSÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Yüksek Lisans : KSÜ
Öğrenimi : Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar : Özel Erdem Dershanesi- 2002–2009
Özel Beyza Eğitim Kurumları - 2009–2010

İletişim

E-Posta Adresi : fedaiates@mynet.com
Tel. : 0505 580 53 68

Tarih : 03.02.2010